

ВИ МОЖЕТЕ РОЗУМІТИ БІБЛІЮ

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СТАРОГО ЗАПОВІТУ

БУТТЯ – МАЛАХІЯ

БОБ АТЛІ (BOB UTLEY)

ПРОФЕСОР ГЕРМЕНЕВТИКИ

(ТЛУМАЧЕННЯ БІБЛІЇ)

BIBLE LESSONS INTERNATIONAL: MARSHALL, TEXAS

2002 (Переглянута 2010)

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СТАРОГО ЗАПОВІТУ БУТТЯ – МАЛАХІЯ

Д-Р БОБ АТЛІ (BOB UTLEY)
Bible Lessons International

ЗМІСТ

I.	ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ЧИТАННЯ БІБЛІЇ	4
II.	ВСТУПНА ЛЕКЦІЯ	
	A. ВЖИВАНІ ТЕРМІНИ	11
	B. НАВІЩО ВИВЧАТИ СТАРИЙ ЗАПОВІТ	11
	B. ЯК ВИВЧАТИ СТАРИЙ ЗАПОВІТ	11
	Г. БАЗОВА МАПА	12
	Д. БАЗОВА ХРОНОЛОГІЧНА ШКАЛА	13
III.	ТОРА	
	A. БУТТЯ	19
	B. ВИХІД	31
	B. ЛЕВИТ	40
	Г. ЧИСЛА	54
	Д. ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ	61
IV.	РАННІ ПРОРОКИ	
	A. ІСУС НАВИН	69
	B. СУДДІ	77
	B. РУТ (ПИСАННЯ)	83
	Г. КНИГИ САМУЇЛОВІ	88
	Д. КНИГИ ЦАРІВ	96
V.	ТАБЛИЦЯ — ЦАРІ РОЗДІЛЕНОГО ЦАРСТВА	
VI.	ПИСАННЯ	
	A. КНИГИ ХРОНІК	114
	B. ЕЗДРА	119
	B. НЕЕМІЯ	125
	Г. ЕСТЕР	131

VII.	ЛІТЕРАТУРА МУДРОСТІ	137
	А. ЄВРЕЙСЬКА ПОЕЗІЯ	140
	Б. КНИГИ	
	ЙОВ	142
	ПСАЛМИ	149
	ПРИПОВІСТІ	158
	ЕКЛЕЗІЯСТ	164
	ПІСНЯ НАД ПІСНЯМИ	171
VIII.	ВЕЛИКІ ПРОРОКИ	
	А. ВСТУП ТО СТАРОЗАВІТНОГО ПРОРОЦТВА	177
	Б. КНИГИ	
	ІСАЯ	181
	ЄРЕМІЯ	200
	ПЛАЧ ЄРЕМІЇ	207
	ЄЗЕКІЛЬ	213
	ДАНИЇЛ	219
IX.	МАЛІ ПРОРОКИ	
	ОСІЯ	224
	ЙОІЛ	229
	АМОС	235
	ОВДІЙ	243
	ЙОНА	249
	МИХЕЙ	254
	НАУМ	260
	АВАКУМ	265
	СОФОНІЯ	270
	ОГІЯ	275
	ЗАХАРІЯ	280
	МАЛАХІЯ	286

ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ЧИТАННЯ БІБЛІЇ: ОСОБИСТИЙ ПОШУК НЕГОЛОСЛІВНОЇ ІСТИНИ

Чи можемо ми пізнати істину? Де її знайти? Чи можемо ми її логічно підтвердити? Чи є взагалі якийсь незаперечний авторитет в цьому питанні? Чи є якісь абсолютні, якими можна керуватися в нашому житті, у нашій культурі? Який сенс життя? Чому ми тут? Що буде з нами далі? Над цими питаннями задумувалися всі мислячі люди, і ці ж питання не давали спокою людському розуму ще від початку віків (Екл. 1:13-18; 3:9-11).

Мені пригадується мій власний пошук певної всеохоплюючої основи для мого життя. Я став віруючим у Христа ще в юному віці, завдячуючи, в основному, свідченню моїх визначних родичів. Коли я став дорослим, питання щодо себе і мого світогляду також «виростили» зі мною. Прості культурні та релігійні стереотипи не принесли мені чіткого розуміння того, про що я читав, або того, з чим я зіштовхувався. Це був час поневірянь, пошуків, палких бажань і часто відчуття безнадії через безжальний, жорстокий світ, в якому я жив.

Багато хто стверджував, що знайшов відповіді на ці ключові питання, однак після проведеного дослідження та глибоких роздумів я зрозумів, що всі ці відповіді мають за основу (1) власний філософський світогляд, (2) стародавні міфи, (3) особистий практичний досвід або (4) психологічні уявлення. Однак, мені були потрібні будь-які підтвердження, докази, розумні доводи, на яких я міг би заснувати свій світогляд, мені була потрібна якась всеохоплююча основа, мій власний сенс життя.

Я знайшов все це, коли почав самостійно досліджувати Біблію. Я почав шукати докази її достовірності й знайшов їх через (1) історичну надійність Біблії, яка підтверджується археологією; (2) точне виконання старозавітніх пророцтв; (3) єдність та узгодженість біблійного послання протягом тисячі шістсот років його написання; і (4) особисті свідчення людей, життя яких змінилося після їхнього знайомства з Біблією. Християнство як цілісна система віри та переконань має здатність вирішувати складні питання людського життя. Все це сформувало в мені чітку систему світогляду, а життя на основі біблійної віри принесло мені радість та стабільність.

Мені здавалося, що я знайшов всеохоплюючу основу мого життя – Христа, який пізнається через Писання. Це було запаморочливе відчуття, певне емоційне полегшення. Однак, я все ще пам'ятаю той біль, ту розгубленість, які я пережив, коли дізнався, наскільки багато є різних тлумачень до цієї книги, інколи навіть в межах однієї церкви або богословської школи. Визнання богонатхненності та достовірності Біблії було для мене не кінцем, а лише початком процесу її пізнання. Як я міг приймати або відкидати різні та суперечливі тлумачення багатьох складних місць Писання, коли кожен із тих авторитетних дослідників, які їх написали, був впевнений у власній правоті?

Це завдання стало ціллю мого життя та паломництвом моєї віри. Я знав, що моя віра в Христа принесла мені великий мир і радість. Мій розум прагнув знайти якісь абсолютні істини серед умовностей моєї культури, догматики конфліктуючих релігійних систем та внутрішньо конфесійної зарозумілості. В процесі мого пошуку достовірних підходів тлумачення стародавньої літератури я несподівано відкрив для себе власні історичні, культурні, конфесійні та практичні упередження. Я часто читав Біблію лише для того, щоб знайти підтвердження власним поглядам. Я використовував її як догматичне джерело для нападу на інших та для підтвердження моїх власних ненадійних та недолугих поглядів. Як мені було боляче потім це усвідомити!

Незважаючи на те, що я ніколи не можу бути абсолютно неупередженим, все ж таки, я можу стати більш правильним читачем Біблії. Я можу обмежити мої упередження, якщо я буду їх визнавати та ідентифікувати. Я все ще не є абсолютно вільним від них, однак я вирішив протидіяти моїм слабкостям. Часто сам коментатор є найгіршим ворогом для правильного читання Біблії!

Шановні читачі, дозвольте мені назвати окремі основні принципи, які я використовую для дослідження Біблії, для аби ви могли їх перевірити разом зі мною:

1. Я вірю в те, що Біблія є єдиним богонатхненим відкриттям єдиного істинного Бога. У зв'язку з цим, вона повинна тлумачитися виключно через призму намірів первісного божественного автора (Святого Духа), який діяв через конкретних людей в певний історичний період.
2. Я вірю, що Біблія була написана для звичайних людей – для всіх! Бог обрав такий спосіб, щоб явно говорити з нами в межах конкретного історичного та культурного контексту. Бог не ховає істину – Він хоче, щоб ми її зрозуміли, і саме тому Біблія повинна тлумачитися через призму тих днів, а не

наших днів. Писання не повинно означати для нас те, чого воно ніколи не означало для тих, хто читав або слухав його вперше. Воно є зрозумілим для середньостатистичної людини і використовує типові форми та техніки людської комунікації.

3. Я вірю, що Біблія є цілісним твором з точки зору її змісту та мети написання. Вона не суперечить сама собі, однак в ній є складні для розуміння і навіть парадоксальні місця. Тому найкращим інтерпретатором Біблії є все ж сама Біблія.
4. Я вірю, що кожне місце Біблії (за винятком пророцтв) має одне єдине значення, яке відповідає задуму оригінального богонахненного автора. І хоча ми ніколи не можемо бути впевненими, що нам достовірно відомий задум автора, є певні речі, які можуть нам це відкрити:
 - а. літературний жанр, обраний для передачі розповіді
 - б. історичні обставини, або конкретна ситуація, яка стала причиною написання книги
 - в. літературний контекст всієї книги, а також кожної її частини
 - г. структура (план) окремих частин книги у контексті їхнього відношення до всієї розповіді
 - д. специфічні граматичні прийоми подачі розповіді
 - е. конкретні слова, обрані для подачі розповіді

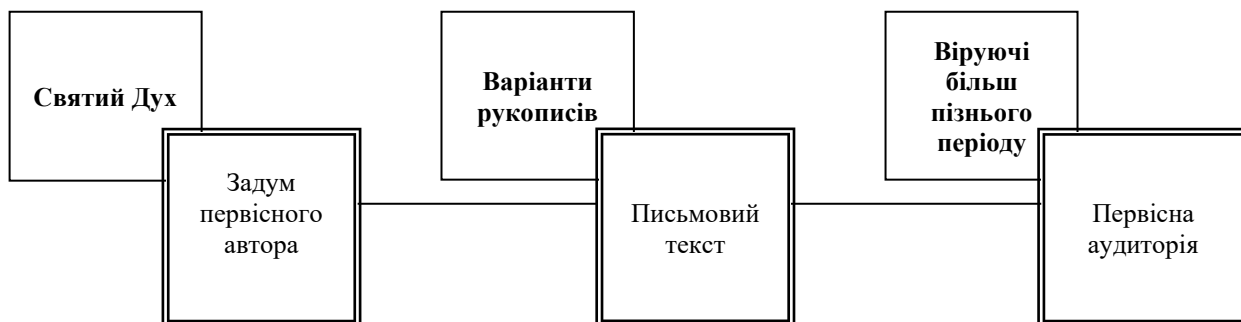
Дослідження кожного із цих аспектів стане предметом нашого дослідження всього біблійного тексту. Однак, перед тим як пояснити власну методологію правильного читання Біблії, дозвольте мені охарактеризувати деякі недоречні методи, які використовуються сьогодні й через які існує така велика різноманітність тлумачень (зрозуміло, що їх потрібно уникати):

1. Нехтування літературним контекстом книг в Біблії та використання кожного речення, його частини або навіть окремих слів як «істинних тверджень», що не мають відношення до авторського задуму та ширшого контексту. Такий підхід часто називають «пошук необхідних доказів у тексті».
2. Ігнорування історичного контексту книги та його паралельна підміна уявним історичним контекстом, який взагалі не впливає з книги або щодо якого в книзі є лише певні натяки.
3. Нехтування історичним контекстом книг, неначе вони були написані в першу чергу для сучасних християн, подібно читанню ранішніх місцевих газет.
4. Ігнорування історичного контексту книги шляхом алегоризації тексту та його прочитання як філософського / богословського послання, яке зовсім не пов'язане з першими слухачами тексту та задумом первісного автора.
5. Нехтування оригінальним повідомленням шляхом його підміни власною богословською системою, улюбленою доктриною, або насущними потребами, які абсолютно не пов'язані з задумом первісного автора та його дійсним повідомленням. Цим часто зловживають ті, хто читає уривок з Біблії, аби утвердити власний авторитет. Це часто називають «читацьким відзивом» (так зване тлумачення «що цей текст означає конкретно для мене»).

Можна назвати щонайменше три компоненти, що характерні для всіх існуючих способів передачі письмової інформації між людьми:

У минулому різні методи читання Біблії фокусувалися на якомусь одному із цих трьох компонентів, але для того щоб по-справжньому підтвердити богонатхненність Біблії, більш підходящою є така схема:

Дійсно, необхідно включити всі три компоненти в процес тлумачення. Тому для того, щоб підтвердити що-небудь, вся моя увага буде зосереджена на перших двох компонентах: первісному (оригінальному) авторі та тексті. Можливо, такий підхід є моєю реакцією на зловживання (1) алегоризацією або одухотворенням тексту та (2) тлумаченням тексту в стилі «читацького відзиву» (що цей текст конкретно означає для мене). Зловживання можуть виникати на будь-якому етапі тлумачення. Ми завжди повинні перевіряти наші мотиви, твердження, дослідницькі методи та практичну старанність. Однак яким чином перевірити все це, якщо не буде чітких рамок, обмежень та критеріїв тлумачення? Саме в цьому випадку авторський задум та структура тексту дають мені ряд критеріїв, за допомогою яких можна обмежити всі можливі інтерпретації.

Отже, як виглядають в світлі цих недоречних підходів можливі методи правильного читання та тлумачення Біблії з високим ступенем достовірності та узгодженості?

Тут я не буду приводити яких-небудь унікальних способів тлумачення окремих жанрів, а лише опишу загальні герменевтичні принципи, які можна застосовувати до всіх типів біблійного тексту. Хорошою книгою, в якій розглядаються різножанрові підходи до тлумачення Біблії, є книга Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (*How To Read The Bible For All Its Worth*, by Gordon Fee and Douglas Stuart, published by Zondervan).

У фокусі моєї методології перебуває перш за все читач, який самостійно дозволяє Святому Духові відкривати йому Біблію під час чотирикратного особистого читання тексту. Це ставить Духа, текст та читача на перший, а не на другий план. Такий підхід також захищає читача від надмірного впливу коментатора. Якось я чув таке висловлювання: «Біблія проливає багато світла на коментарі до неї». Однак, це не означає, що коментарі є недостатньо цінними для освітніх потреб; це є швидше рекомендація, яка вказує на те, коли саме допустимо користуватися коментарями.

Нам необхідно навчитися знаходити підтвердження нашому тлумаченню в самому тексті. Є шість способів, які можуть нам надати хоча б обмежене підтвердження:

1. історичний фон
2. літературний контекст
3. граматичні структури (синтаксис)
4. використання лексики того часу
5. відповідні паралельні місця

Наші тлумачення Біблії мають бути розумними та логічними. Лише Біблія є єдиним джерелом віри і правильної практичної поведінки. На жаль, християни часто не погоджуються з тим, що Біблія вчить, або з тим, що вона стверджує.

Наступні чотири цикли читання текстів Біблії розроблені для того, щоб забезпечити більш глибоке тлумачення тексту:

1. Читання перше

- а. Прочитайте цілу книгу за один раз. Прочитайте її знову, але в іншому перекладі, в якому (бажано) використовується інший перекладацький підхід:
 - (1) буквальний переклад (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) динамічний еквівалент (TEV, JB)
 - (3) перифраз / переказ (Living Bible, Amplified Bible)
- б. Виявіть основну ціль всього тексту. Визначте його тему.
- в. Виділіть (якщо можливо) певну частину, главу, фрагмент або речення, в якому чітко виражена основна ціль або тема.
- г. Визначте основний літературний жанр.
 - (1) Старий Заповіт
 - а) єврейська історія
 - б) єврейська поезія (література мудрості, псалми)
 - в) єврейські пророцтва (проза, поезія)
 - г) звід законів
 - (2) Новий Заповіт
 - а) розповіді (Євангелія, Дії святих апостолів)
 - б) притчі (євангельські)
 - в) послання / листи
 - г) апокаліптична література

2. Читання друге

- а. Прочитайте цілу книгу знову, пробуючи визначити основні теми або питання книги.
 - б. Окресліть основні теми книги і коротко, одним реченням, охарактеризуйте їх.
 - в. Перевірте ваш власний висновок щодо задуму та загальної структури книги з довідниковою літературою.
3. Читання третє
- а. Прочитайте цілу книгу знову, пробуючи визначити історичний контекст та специфічну ситуацію, внаслідок якої була написана біблійна книга.
 - б. Перечисліть історичні особливості книги, які в ній згадуються
 - (1) автор
 - (2) дата написання
 - (3) цільова аудиторія книги
 - (4) специфічна ціль написання книги
 - (5) культурний контекст, який має відношення до цілі написання
 - в. Спробуйте поширити ваше дослідження на рівень фрагментів тієї частини біблійної книги, яку ви хочете витлумачити. Завжди намагайтесь визначити та окреслити межі літературного уривку. Він може складатися як із кількох глав, так і з кількох фрагментів. Це дозволить вам слідувати за оригінальною авторською логікою та особливостями побудови тексту.
 - г. Перевірте ваші історичні висновки за довідниковою літературою.
4. Читання четверте
- а. Прочитайте літературний уривок знову в різних перекладах
 - (1) буквальний переклад (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) динамічний еквівалент (TEV, JB)
 - (3) перифраз / переказ (Living Bible, Amplified Bible)
 - б. Зверніть увагу на літературну або граматичну побудову тексту
 - (1) літературні вирази, які повторюються, Еф. 1:6,12,14
 - (2) граматичні структури, які повторюються, Рим. 8:31
 - (3) протиставлення
 - в. Перелічіть наступні моменти
 - (1) ключові терміни
 - (2) незвичайні терміни
 - (3) важливі граматичні конструкції
 - (4) особливо складні слова, фрази, речення
 - г. Перегляньте відповідні паралельні місця
 - (1) знайдіть найпростіший фрагмент, який стосується теми вашого дослідження, використовуючи:
 - а) книги із «систематичного богослов'я»;
 - б) навчальні Біблії;
 - в) симфонії
 - (2) знайдіть, чи є серед цих паралельних текстів, які стосуються предмету вашого дослідження, тексти парадоксального характеру. Багато біблійних істин розкриваються саме через такі діалектичні паралелі; багато міжконфесійних конфліктів трапляються через те, що докази будуються лише на одній половині із цих пар текстів. Вся Біблія є богонатхненною, тому ми повинні відшукувати в її тексті цілісні повідомлення для того, щоб забезпечити біблійний баланс у наших інтерпретаціях.
 - (3) знайдіть паралелі в межах тієї ж книги, в того ж самого автора або в текстах такого ж жанру. Найкращим інтерпретатором Біблії є сама Біблія, тому що вона написана єдиним автором – Святим Духом.
 - д. Використайте довідникову літературу для того, щоб перевірити ваші висновки щодо історичного контексту книги та обставин, внаслідок яких вона була написана
 - (1) навчальні Біблії
 - (2) біблійні енциклопедії, довідники та словники
 - (3) вступні книги, присвячені самій Біблії
 - (4) біблійні коментарі (на даному етапі вашого дослідження дозвольте віруючим як минулого, так і теперішнього часу допомогти вам скорегувати ваше дослідження).

Тепер ми переходимо до розгляду питання застосування витлумаченого тексту. Ви вже доклали багато зусиль для того, щоб зрозуміти первісне значення тексту; тепер же вашою ціллю має бути застосування цього тексту в вашому житті, в вашій культурі. Я визначаю авторитет біблійного тексту як «розуміння того, що первісний біблійний автор сказав у свій час, і застосування тієї біблійної істини в наші дні».

Застосування тексту повинно слідувати оригінальному авторському задуму, причому як в часовому, так і в логічному аспекті. Ми не можемо застосовувати біблійний текст в наші дні, поки не знатимемо, що саме він означав в той час, коли він був написаний! Не можна наділяти біблійний текст тим значенням, якого він ніколи не мав!

Тут вашим путівником у цьому процесі буде дослідження тексту на рівні фрагментів (читання третє). Застосування тексту повинно відбуватися на рівні фрагментів (абзаців), а не на рівні окремих слів. Слова набувають значення лише в контексті; фрази набувають значення лише в контексті; речення набувають значення лише в контексті. Лише первісний автор в усьому процесі тлумачення є богонатхненною особою. Ми, просвітлені Святим Духом, можемо тільки слідувати за автором. Але просвітлення не означає богонахнення. Тому для того, щоб сказати «так говорить Господь», ми повинні повністю слідувати намірам первісного автора. Застосування має співвідноситися з загальним сенсом всього написаного, сенсом кожної конкретної частини та розвитком думки на рівні фрагментів.

Ніколи не дозволяйте проблемам і питанням сьогодення тлумачити Біблію. Нехай Біблія сама говорить за себе! Звісно, ви повинні докладати зусиль для того, щоб почерпнути важливі принципи з тексту. І ці принципи будуть діяти лише тоді, коли їх підтверджує текст. На жаль, часто наші принципи є більше «нашими», ніж такими, що містяться в тексті.

Під час застосування Біблії важливо пам'ятати, що конкретний біблійний текст (за винятком хіба що пророцтв) має лише одне єдине істинне значення. Це значення обов'язково пов'язане з намірами оригінального автора, спрямованими на вирішення проблем або потреб того часу, і це єдине значення підлягає застосуванню в різних ситуаціях. Застосування тексту ґрунтується на потребах цільової аудиторії тексту, однак воно повинно обов'язково відповідати тому значенню, яке було закладено в текст первісним автором.

До цього моменту я зачіпав лише інтелектуальні аспекти процесу тлумачення та застосування біблійного тексту. Тепер дозвольте мені коротко описати духовні аспекти процесу тлумачення. Тут мені допомагають наступні дії:

1. Молитва про допомогу Святого Духа (пор. 1Кор. 1:26-2:16).
2. Молитва про особисте прощення та очищення від тих гріхів, про які я знаю (пор. 1Пв. 1:9).
3. Молитва про якомога більше бажання пізнавати Бога (пор. Пс. 19:7-14; 42:1 і далі; 119:1 і далі).
4. Негайне застосування істини, яка мені щойно відкрилася, у власному житті.
5. Подальше смирення та готовність постійно навчатися.

Насправді дуже важко дотримуватися балансу між інтелектуальним процесом та духовною першістю Святого Духа в процесі тлумачення. Наступні цитати допомагають мені знайти баланс у цьому питанні:

1. із книги Джеймса В. Сайра «Перекручення Писання» (J.W. Sire, *Scripture Twisting*), стор. 17-18: «Просвітлення розуму відбувається у всіх Божих людей, а не лише в якоїсь духовної еліти. В біблійному християнстві відсутні гуру, «просвітлені», або які-небудь окремі люди, через яких приходить істинне тлумачення. Тому, поруч з тим, що Святий Дух дає особливі дари мудрості, знання та духовної проникливості, Він не призначає тих особливо обдарованих християн бути єдиними авторитетними інтерпретаторами Його Слова. У Божого народі кожен має вчитися, розмірковувати та вникати в Біблію, яка залишається авторитетом навіть для тих, кого Бог наділив особливими дарами. У підсумку, як я і стверджую на сторінках цієї книги, Біблія є справжнім Божим відкриттям для всього людства, найвищим авторитетом у всьому, про що вона говорить, і саме тому вона не може бути абсолютною загадкою, а навпаки є зрозумілою для будь-яких звичайних людей з різних культур».
2. із К'єркегора / Кіркегарда (Kierkegaard) відповідно до тексту книги Бернарда Рамма «Протестантське тлумачення Біблії» (Bernard Ramm, *Protestant Biblical Interpretation*), стор. 75: «На думку К'єркегора, граматичне, лексичне та історичне дослідження Біблії є необхідним, однак воно має передувати істинному тлумаченню Біблії. “Для того, щоб читати Біблію як Боже слово, потрібно читати її з благоговійним острахом, з напруженим очікуванням, з бажанням відкриття – так, неначе відбувається розмова з Богом. Якщо читати Біблію не задумуючись, недбало або з

науковим чи професійним інтересом, то вона не буде прочитана як Слово Боже. Але якщо людина читає її як послання любові – тоді вона читає саме Слово Боже”».

3. із книги Х.Х. Роулі «Відповідність Біблії» (Н. Н. Rowley, *The Relevance of the Bible*), стор. 19: «Жоден ступінь виключно інтелектуального розуміння Біблії ніколи не відкриє всіх її справжніх скарбів. Звісно ж, таке розуміння не можна відкидати, оскільки воно є необхідним для повного розуміння Біблії. Для того, щоб процес пізнання Біблії був повним і завершеним, інтелектуальне розуміння повинно вести до духовного розуміння духовних скарбів Біблії. А для духовного розуміння необхідно щось більше, ніж просто інтелектуальні намагання. Духовні речі можна побачити лише через духовний вимір, тому дослідники Біблії повинні знаходитися в стані духовного сприйняття, повинні сильно бажати знайти Бога для того, щоб вручити себе Йому, якщо, звісно ж, вони хочуть вийти за рамки просто наукового дослідження багатой спадщини цієї найвеличнішої із всіх книг».

Цей навчальний коментар-посібник розроблений для того, щоб допомогти читачу в процесі тлумачення Біблії наступним чином:

1. Кожна книга починається з короткого історичного огляду. Після завершення «читання третього», зверте себе з цією інформацією.
2. На початку кожної глави знаходиться «контекстуальний погляд», який допоможе вам побачити літературну структуру тексту.
3. На початку кожної глави або великого уривку наводиться поділ тексту на фрагменти по віршах з коротким поясненням основної теми цих фрагментів відповідно до кількох сучасних перекладів Біблії:
 - а. Четверта переглянута редакція грецького Нового Заповіту Об'єднаних біблійних товариств (UBS⁴).
 - б. Нова американська стандартна Біблія, оновлена версія 1995 р. (NASB)
 - в. Біблія Короля Якова, новий переклад (NKJV)
 - г. Нова переглянута стандартна версія (NRSV)
 - д. Сучасна англійська версія (TEV)
 - е. Нова Єрусалимська Біблія (NJB)

Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він повинен враховувати контекст. При порівнянні кількох сучасних перекладів, що засновані на різних перекладацьких підходах та богословських принципах, можна проаналізувати ймовірний хід думок первісного автора. Кожен фрагмент тексту має в собі одну основну істину. Її називають «головною темою» або «центральною ідеєю тексту». Ця об'єднуюча думка є ключем до правильного історичного та граматичного тлумачення. Не можна тлумачити, проповідувати або навчати на основі тексту меншого рівня, аніж фрагмент! Також необхідно пам'ятати, що кожен фрагмент взаємопов'язаний з іншими сусідніми фрагментами. Саме тому дуже важливо мати план всієї книги на рівні фрагментів. Ми повинні відслідковувати логіку думки первісного богонатхненого автора щодо конкретної теми.

4. Підхід Боба Атлі полягає в тлумаченні кожного вірша окремо. Це примушує нас слідувати за ходом думок первісного автора. Примітки коментатора надають інформацію в наступних галузях:
 - а. літературний контекст
 - б. історичні та культурні особливості
 - в. граматична інформація
 - г. вивчення окремих слів
 - д. відповідні паралельні місця
5. В окремих місцях даного коментаря текст Нової американської стандартної версії Біблії (оновлена версія 1995 р.) доповнений посиланнями на інші сучасні переклади:
 - а. на нову версію Біблії Короля Якова (NKJV), яка слідує текстуальній традиції манускриптів «Textus Receptus».
 - б. на Нову переглянуту стандартну версію (NRSV), яка є дослівною переробкою Переглянутої стандартної версії, виконаною Національною радою Церков (National Council of Churches).
 - в. на Сучасну англійську версію (TEV), виконану Американським біблійним товариством (American Bible Society) на основі динамічного еквіваленту тексту.
 - г. на Єрусалимську Біблію (JB), яка виконана на основі динамічного еквіваленту тексту, що в свою чергу заснований на католицькому перекладі Біблії на французьку мову.

6. Для тих, хто не володіє грецькою мовою, співставлення англійських перекладів Біблії допоможе відкрити для себе наступні поширені проблеми, які виникають при дослідженні тексту:
 - а. відмінності в рукописах
 - б. багатозначність слів
 - в. важкі з граматичної точки зору тексти та звороти
 - г. тести, які допускають неоднозначне тлумачення.
 І хоча англійські переклади Біблії не можуть вирішити цих проблем, вони вказують на ті місця, що потребують глибшого та більш скрупульозного дослідження.
7. В кінці кожної глави розміщені відповідні питання для обговорення, які допоможуть зосередитися на основних темах і проблемах прочитаної глави.

Існуючі томи *Коментаря-путівника*:

Том 0 Семінар «Ви можете розуміти Біблію»

Том 1 Перша християнська книга: Євангеліє від Матвія

Том 2 Євангелія від Марка: Марк, Перше та Друге послання Петра

Том 3А Історик Лука: Євангеліє від Луки

Том 3В Історик Лука: Дії Апостолів

Том 4 Мемуари та листи улюбленого учня Ісуса Христа: Євангеліє від Івана, Перше, Друге та Третє послання Івана

Том 5 Євангеліє від Павла: Послання до Римлян

Том 6 Послання Павла до стурбованої церкви: Перше та Друге послання до коринтян

Том 7 Перші послання Павла: Послання до галатів, Перше та Друге послання до солунян

Том 8 В'язничні послання Павла: Послання до колоссян, до ефесян, до Филимона та до филип'ян

Том 9 Четверта місіонерська подорож Павла: Перше послання до Тимофія, Послання до Тита та Друге послання до Тимофія

Том 10 Перевага нового завіту: Послання до євреїв

Том 11 Послання єдиноутробних братів Ісуса: Послання Якова та Юди

Том 12 Надія в важкі часи - остання завіса: Об'явлення

Том 1АОТ Як все починалося: Буття 1-11

ВСТУПНА ЛЕКЦІЯ

I. ВИЗНАЧЕННЯ НАЙУЖИВАНІШИХ ТЕРМІНІВ

A. ІМЕНА БОГА

- 1.Ель
- 2.Елогім
- 3.ЯХВЕ
- 4.Адон
- 5.Ель Шаддай

B. НАЗВИ ТЕКСТІВ ТА ПЕРЕКЛАДІВ:

- 1.Масоретський текст (MT)
- 2.Септуагінта (LXX)
- 3.Вульгата
- 4.Мідраш
 - а. Галаха - коментар до Тори
 - б. Агада - оповідання та притчі про весь Старий Заповіт
- 5.Талмуд
 - а. Мішна - усне предання про Тору від відомих старих рабинів
 - б. Гемара - коментар до Мішни, написаний пізнішими рабинами
- 6.Таргуми
- 7.Сувої Мертвого моря

II. НАВІЩО ВИВЧАТИ СТАРИЙ ЗАПОВІТ

A. Старий Заповіт був єдиним Писанням для Ісуса та Апостолів, і вони часто цитували його.

B. У Старому Заповіті Бог відкриває Самого Себе. Він є богонатхненним.

1.Мт. 5:17 і далі	5.1Петр. 1:23-25
2.2 Тим. 3:15-17	6.2Петр. 1:20-21
3.1Кор. 2:9-13	7.2Петр. 3:15-16
4.1Сол. 2:13	

B. Він був написаний для нас.

- 1.Рим. 4:23-24; 15:4
- 2.1Кор. 9:9-10; 10:6, 11

Г. Як християнам слід ставитися до Старого Заповіту?

- 1.В історії було декілька підходів
- 2.повне дотримання
- 3.повне нехтування
- 4.ставитися з повагою, як до одкровення, але не керуватися ним
- 5.Старий Заповіт не є засобом для спасіння
 - а. Рим. 4
 - б. Дії 15; Гал. 3
- 6.Послання до євреїв
- 7.Старий Заповіт – Боже одкровення для людей. Воно посідає значне місце в нашому житті. Воно створює основу для Нового Заповіту (обітниця та її виконання).

III. ЯК ВИВЧАТИ СТАРИЙ ЗАПОВІТ (БІБЛІЮ) Деякі основні принципи тлумачення:

A. Біблія написана простою людською мовою.

- 1.Бог не ховає істину від нас.
- 2.Бог звертається до нас зрозумілою нам мовою, згідно з нашою здібністю.

- Б. Ключем до правильного тлумачення є намір первісного богонахненного автора. Цей намір з'ясується через визначення ясного значення слів, ужитих автором, як їх розуміли перші слухачі. Отже для правильного тлумачення тексту слід брати до уваги наступне:
1. історичний фон;
 2. літературний контекст;
 3. жанр (літературний вид);
 4. граматику (синтаксис);
 5. значення слів в час, коли вони були вжиті;
 6. побудова тексту автором.
- В. Вся Біблія є богонатхненною (2Тим. 3:16), і тому найкращим інтерпретатором Біблії є сама Біблія. Ми називаємо це «аналогією віри» або паралельними місцями:
1. ми шукаємо найясніше місце Писання;
 2. ми шукаємо всеохоплюючий Божий задум;
 3. ми шукаємо істину, подану парадоксальними парами.
- Г. Як відрізнити тимчасові культурні моменти від транскультурної вічної істини?
1. Чи підтверджує хтось із авторів Нового Заповіту дану старозавітну істину?
 2. Чи ця істина представлена всюди в Біблії?
 3. Чи ця істина очевидно пов'язана з культурними умовами?

IV. БАЗОВА МАПА СТАРОДАВНЬОГО БЛИЗЬКОГО СХОДУ СТАРОГО ЗАПОВІТУ

А. Моря, озера, ріки, затоки (із заходу на схід)

1. Середземне море
(Велике або Верхнє море)	8. Ріка Яббок
2. Ріка Ніл	9. Ріка Арнон
3. Червоне море	10. Галілейське море
(озеро Кіннерет)
4. Акабська затока	11. Ріка Євфрат
5. Ріка (струмок) Єгипту	12. Ріка Тигр
6. Солоне море (Мертве море)	13. Перська затока
(Нижнє море)
7. Ріка Йордан	

Б. Країни, що мали вплив на Божий народ у Старому Заповіті (із заходу на схід)

1. Рим	8. Ізраїль	15. Аравія
2. Греція	9. Едом	16. Ассирія
3. Кафтор (Крит)	10. Моав	17. Вавилонія
4. Кіттім (Кіпр)	11. Аммон	18. Персія
5. Єгипет	12. Фінікія (Ліван)	19. Мідія
6. Філістія	13. Сирія	20. Елам
7. Юда	14. Хіттея (Анатолія)	

В. Столиці великих держав [другий тест]

1. Мемфіс (Єгипет)	5. Дамаск (Сирія)
2. Єрусалим (Юда)	6. Ніневія (Ассирія)
3. Самарія (Ізраїль)	7. Вавилон (Вавилонія)
4. Тир (Фінікія)	8. Сузи (Персія)

Г. Інші важливі міста [третій тест]

1. Ур	6. Вифлеєм
2. Харан	7. Хеврон
3. Мегіддо	8. Беер-Шева
4. Сихем	9. Аваріс/Цоан/Таніс
5. Єрихон	10. Фіви

Д. Гори [третій тест]

1. Арарат
2. Хермон
3. Тавор
4. Евал або Гарізім (Сихем)

5. Кармел
6. Нево/Пісгі
7. Сіон/Морія (Єрусалим)
8. Синай/Хорив

V. БАЗОВА ХРОНОЛОГІЧНА ШКАЛА СТАРОГО ЗАПОВІТУ

А. Недатовані події (Бут. 1-11)

1. створіння
2. гріхопадіння

3. потоп
4. Вавилонська башта

Б. Дати та події:

1. період праотців (Бут. 12-50 та Йов) — 2000 р. до н.е.
2. вихід з Єгипту (Вихід) — 1445/1290 р. до н.е.
3. завоювання (Ісус Навин) — 1400/1250 р. до н.е.
4. об'єднана монархія (Саул, Давид, Соломон) — 1000 р. до н.е.
5. розділена монархія (Рехав'ам – Єровоам I) — 922 р. до н.е.
6. падіння Самарії (Ізраїль) — 722 р. до н.е.
7. падіння Єрусалима (Юда) — 586 р. до н.е.
8. постанова Кіра (Персія) — 538 р. до н.е.
9. другий храм — 516 р. до н.е.
10. завершення Старого Заповіту (Малахія) — 430 р. до н.е.

В. Головні вороги Божого народу:

1. Єгипет
2. Ханаан
3. Філістія

4. Сирія
5. Ассирія
6. Вавилонія

7. Персія
8. Греція
9. Рим

Г. Царі на хронологічній шкалі:

1. Об'єднана монархія

- а. Саул
- б. Давид
- в. Соломон

2. Ізраїль

- а. Єровоам I
- б. Ахав

- в. Єровоам II
- г. Осія

3. Юда

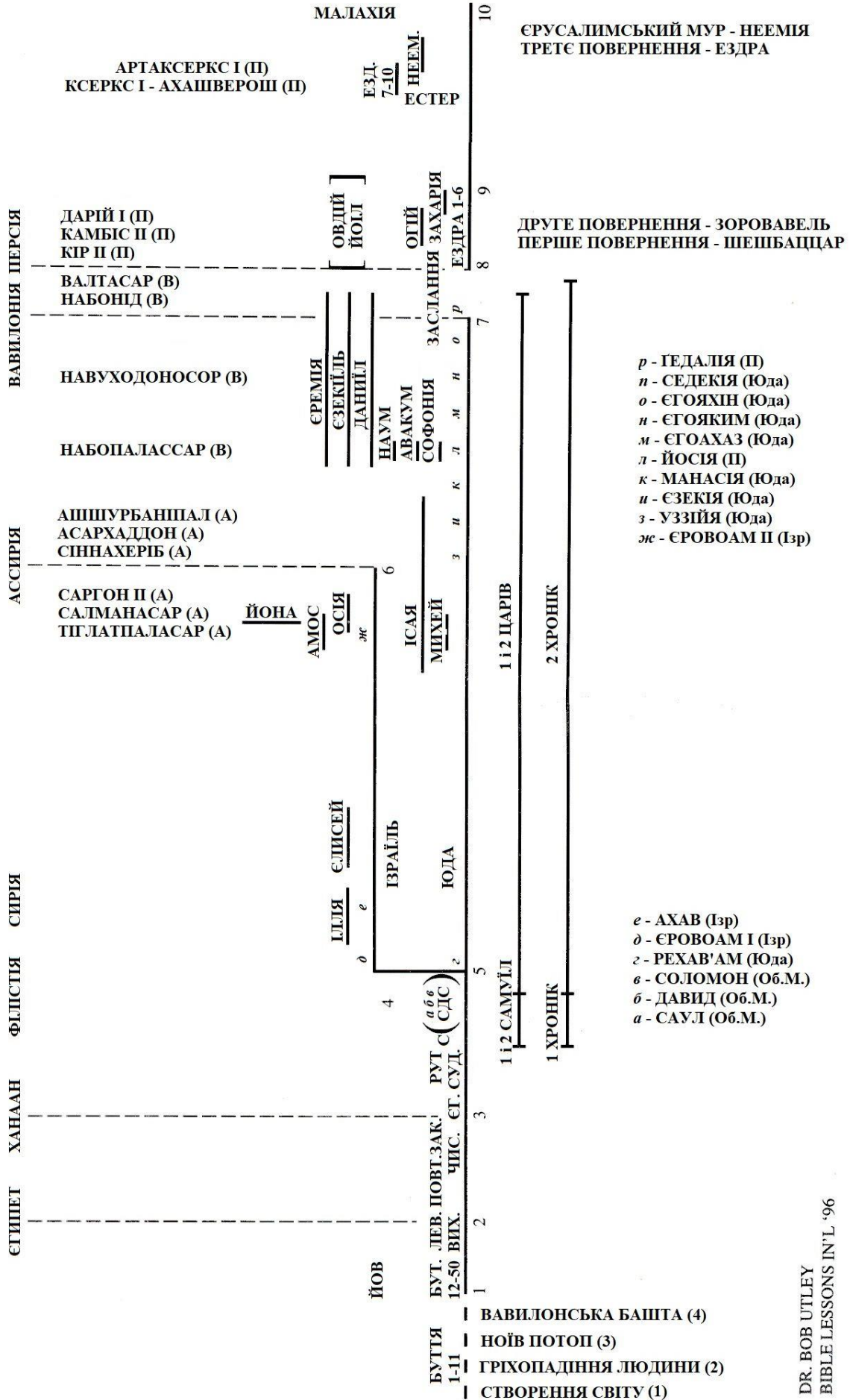
- а. Рехав'ам
- б. Уззія
- в. Єзекія
- г. Манасія
- д. Йосія
- е. Єгоахаз (3 місяці)

- ж. Єгояким
- з. Єгояхін (3 місяці)
- и. Седекія
- к. Гедалія (перський намісник)

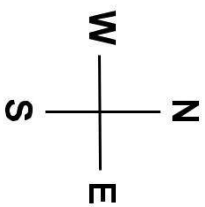
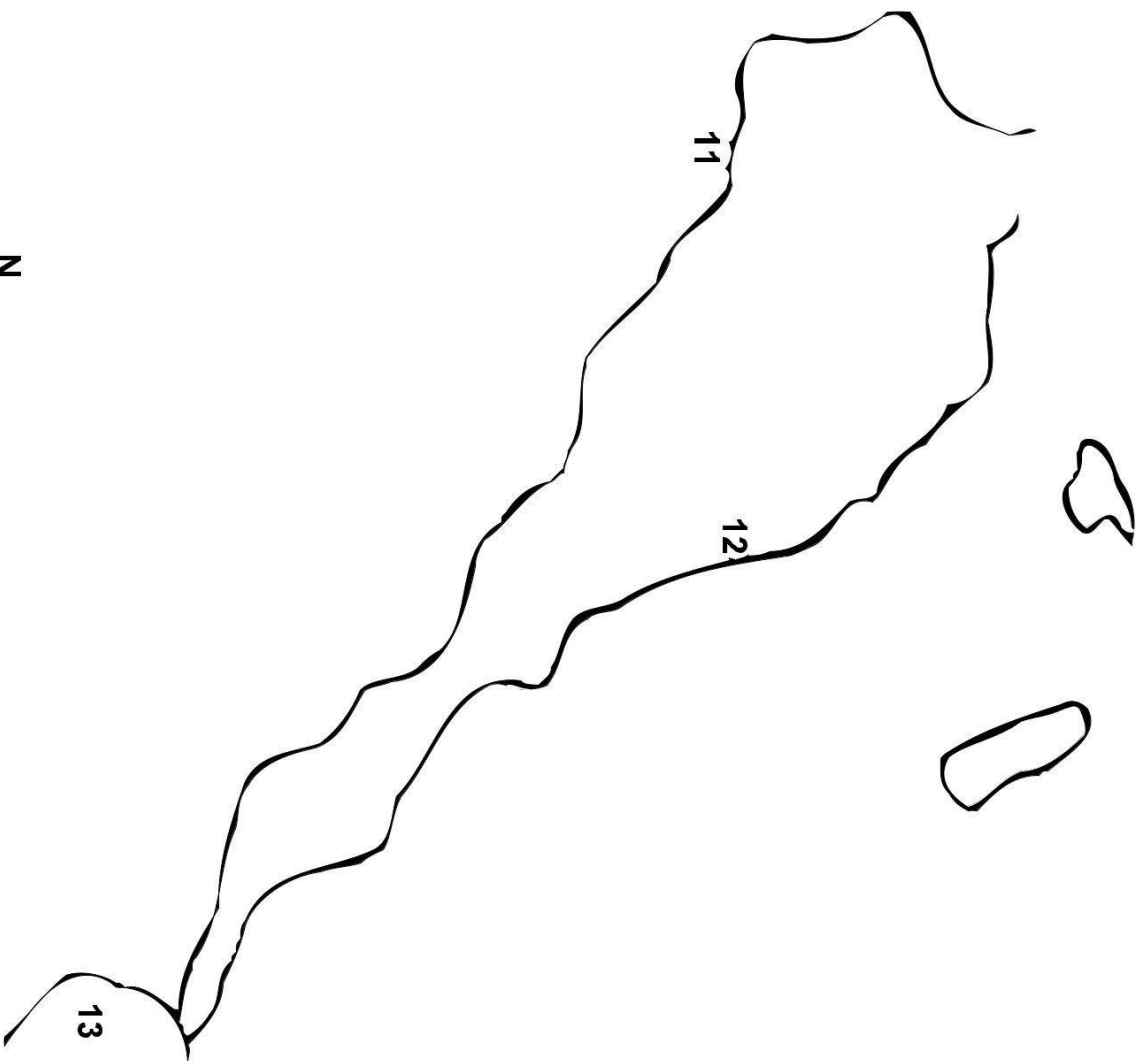
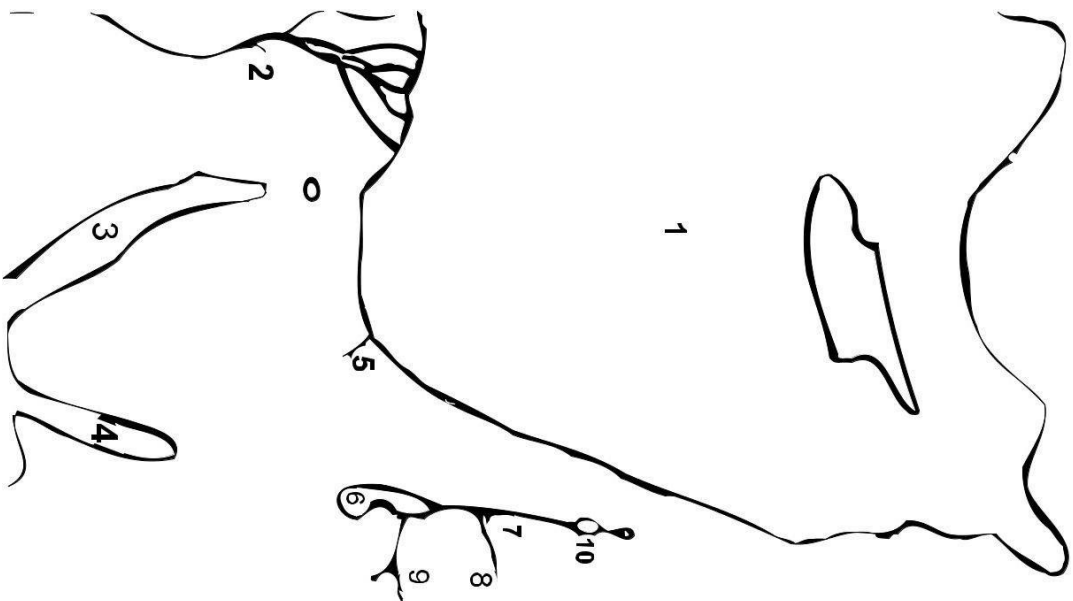
4. Персія

- а. Кір II (550-530 р. до н.е.)
- б. Камбіс (530-522 р. до н.е.)
- в. Дарій I (522-486 р. до н.е.)
- г. Ксеркс I (486-465 р. до н.е.)
- д. Артаксеркс I (465-424 р. до н.е.)

5. Див. повний список царів Юди та Ізраїля, а також царів Ассирії, Вавилонії, Персії та Греції в кінці 1 та 2 книг Царів.

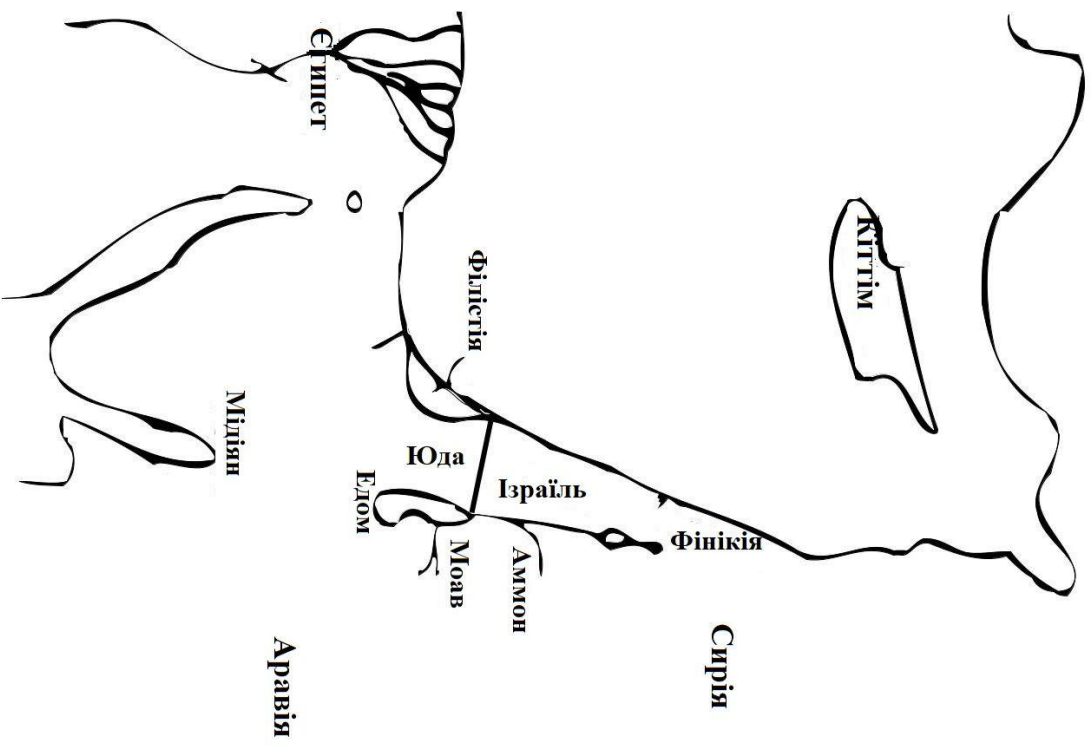
ВОДОЇМИЩА

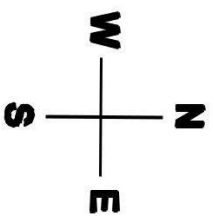
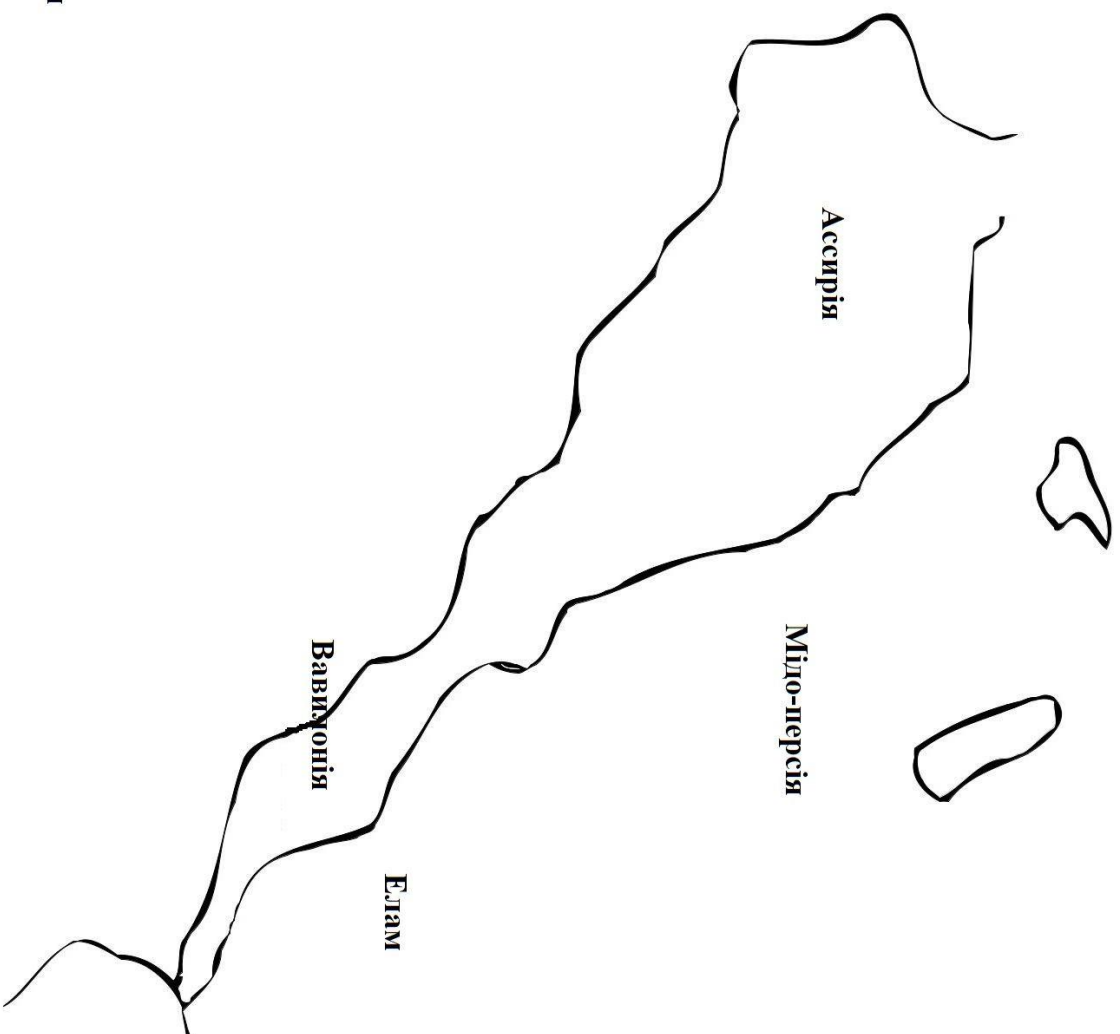
СТАРОДАВНІЙ БЛИЗЬКИЙ СХІД

НАРОДИ

Хітєяни

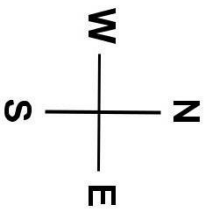
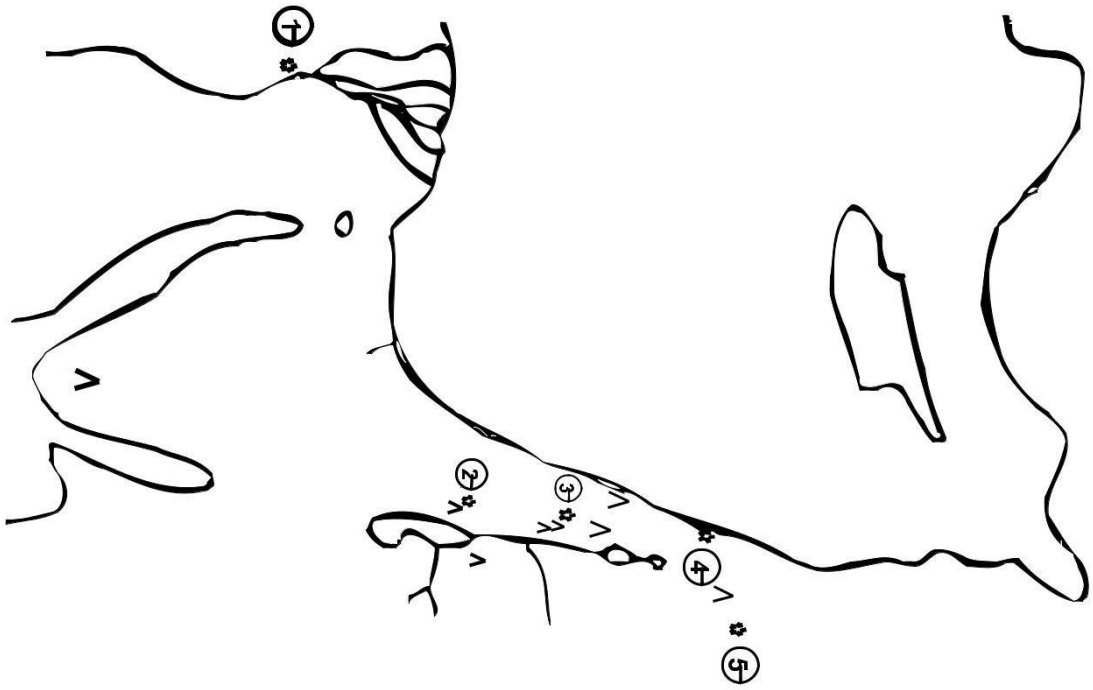
Ассирія

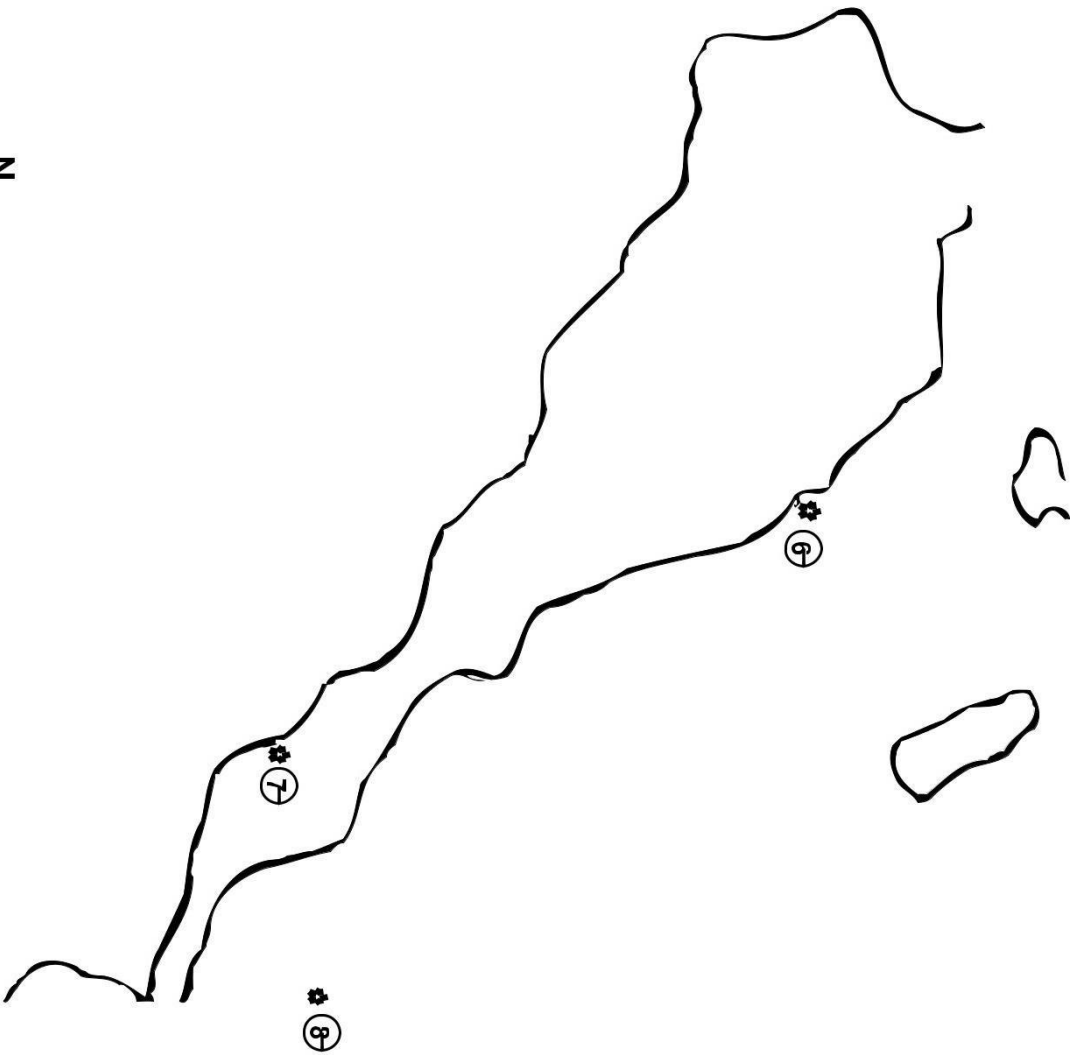
СТАРОДАВНІЙ ВЛИЗЬКИЙ СХІД

Гори
Струмці

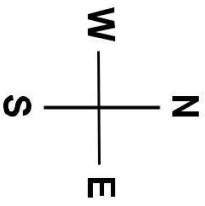
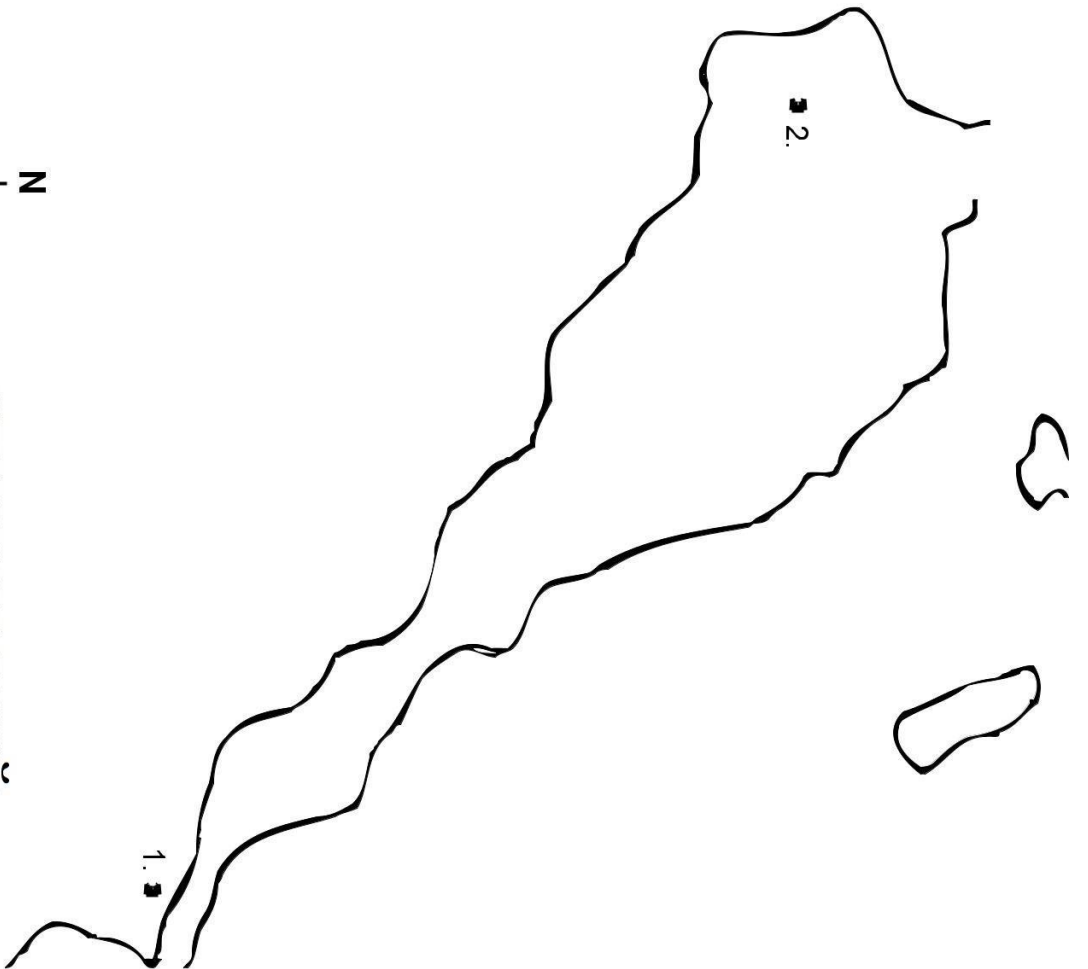
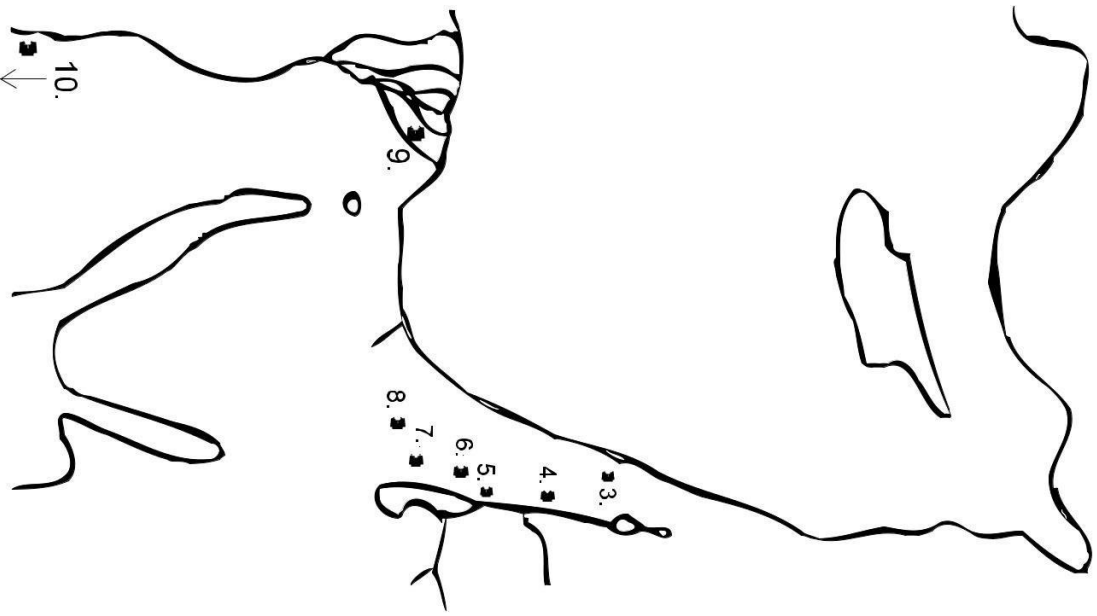
▲

СТАРОДАВНІЙ БЛИЗЬКИЙ СХІД

Інші міста

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ВСТУП ДО КНИГИ БУТТЯ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. У єврейському тексті (МТ) ця книга названа першим словом – Берешіт – «на початку» або «через початок».
- Б. В Септуагінті вона називається «Genesis», тобто «походження» – це слово вжите в Бут. 2:4. Можливо, ця фраза була ключовою «перехідною фразою», або колофоном, що поєднував різні богословські біографії, як у вавилонських клинописних написах. Ця головна перехідна фраза спрямована не вперед, а назад.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Це перший розділ єврейського канону, який має назву «Тора», тобто «вчення» або «закон».
- Б. В Септуагінті цей розділ називається «Pentateuch» (тобто п'ять сувоїв).
- В. Іноді його також називають «П'ятикнижжям Мойсеєвим» або «П'ятьма книгами Мойсеєвими».
- Г. П'ятикнижжя починається з книги Буття та завершується книгою Повторення Закону. В ньому Мойсей викладає історію від створення світу до кінця життя самого Мойсея.

III. ЖАНР – Книга Буття написана переважно в жанрі богословсько-історичної розповіді, але в ній зустрічаються й інші літературні жанри:

- A. Поезія, напр. 2:23; 4:23 (можливо 1-2)
- Б. Пророцтво, напр. 3:15; 49:1 і далі (також поезія)

IV. АВТОРСТВО

- A. В самій Біблії автор не вказаний. В книзі Буття немає частин, написаних від І особи однини, як у книгах Ездри та Неемії, або від І особи множини, як у книзі Дій.
- Б. Іудейське предання:
 - 1. Стародавні юдейські автори стверджують, що автором книги Буття був Мойсей:
 - а. Бен Сирах в «Еклезіасті» 24:23, прибіл. 185 р. до н.е.
 - б. Бава Батра 14, Талмуд
 - в. Філон Олександрійський, Єгипет, іудейський філософ, який писав свої твори незадовго до початку служіння Ісуса
 - г. Йосип Флавій, юдейський історик, писав скоро після завершення служіння Ісуса.
 - 2. Тора є єдиною історичною розповіддю. Після Буття кожна книга починається із сполучника «і» (за винятком книги Чисел).
 - 3. Це було одкровення, дане Мойсею
 - а. В наступних текстах вказано, що вони написані Мойсеєм:
 - (а) Вихід 17:14
 - (б) Вихід 24:4, 7
 - (в) Вихід 34:27, 28
 - (г) Числа 33:2
 - (д) Повторення Закону 31:9, 22, 24-26
 - б. В наступних текстах вказано, що Бог промовляв через Мойсея:
 - (а) Повторення Закону 5:4-5, 22

- (б) Повторення Закону 6:1
- (в) Повторення Закону 10:1
- в. В наступних текстах вказано, що Мойсей казав слова Тори народу:
 - (а) Повторення Закону 1:1, 3
 - (б) Повторення Закону 5:1
 - (в) Повторення Закону 27:1
 - (г) Повторення Закону 29:2
 - (д) Повторення Закону 31:1, 30
 - (е) Повторення Закону 32:44
 - (ж) Повторення Закону 33:1

4. Автори Старого Заповіту відносять Тору до Мойсея:

- а. Ісус Навин 8:31
- б. 2 Царів 14:6
- в. Ездра 6:18
- г. Неемія 8:1
- д. 2 Хронік 25:4; 34:12; 35:12
- е. Даниїл 9:11
- ж. Малахія 4:4

В. Християнське предання

1. Ісус відносить цитати з Тори до Мойсея:

- а. Матвій 8:4; 19:8
- б. Марк 1:44; 7:10; 10:5; 12:26
- в. Лука 5:14; 16:31; 20:37; 24:27, 44
- г. Іван 5:46-47; 7:19, 23

2. Інші автори Нового Заповіту відносять цитати з Тори до Мойсея:

- а. Лука 2:22
- б. Дії 3:22; 13:39; 15:1, 15-21; 26:22; 28:23
- в. Римлян 10:5, 19
- г. 1 Коринтян 2:9-13
- д. 2 Коринтян 3:15
- е. Євреїв 10:28
- ж. Об'явлення 15:3

3. Ранні отці церкви в переважній більшості визнавали авторство Мойсея. Іринеї, Климент Олександрійський, Ориген і Тертуліан – усі ці отці мали застереження щодо відношення Мойсея до книги Буття в її сучасній канонічній формі.

Г. Сучасні вчені

1. Поза всяких сумнівів, в Торі є деякі редакторські додатки (очевидно, зроблені для того, щоб стародавній текст був більш зрозумілим для сучасних читачів):

- а. Буття 12:6; 13:7; 14:14; 21:34; 32:32; 36:31; 47:11
- б. Вихід 11:3; 16:36
- в. Числа 12:3; 13:22; 15:22-23; 21:14-15; 32:33 і далі
- г. Повторення Закону 3:14; 34:6
- д. Стародавні переписчики були високоосвіченими й добре підготовленими людьми. Способи переписування були різними в різних країнах.
 - (а) У Месопотамії переписчики приділяли велику увагу тому, щоб нічого не змінювати і навіть перевіряли свою роботу на точність. Ось примітка з давньошумерського тексту прибл. 1400 р. до н.е.: «роботу завершено з початку до кінця, текст переписано, перевірено, порівняно та підтверджено буква за буквою».
 - (б) в Єгипті стародавні тексти вільно переглядали й редагували згідно з розумінням сучасних читачів. Саме таким був підхід переписчиків в Кумрані.

2. Богослови XIX століття висунули теорію, що Тора складається з текстів із багатьох джерел, написаних протягом довгого періоду часу (Граф-Вельгаузен [Graft-Wellhausen]). Ця теорія ґрунтувалася на:
- а. різних іменах Бога;
 - б. очевидних дублетів у тексті;
 - в. формі оповідань;
 - г. богослов'ї оповідань.
3. Припущені джерела та дати:
- а. Джерело «J» (уживання імені ЯХВЕ) - 950 р. до н.е.
 - б. Джерело «E» (уживання імені Елогім) - 850 р. до н.е.
 - в. Поєднання «JE» - 750 р. до н.е.
 - г. Джерело «D» («Книга закону», 2Цар. 22:8, знайдена під час ремонту храму за реформ Йосії, начебто була книгою Повторення Закону, написаною невідомим священиком часів Йосії для підтримки його реформ) - 621 до н.е.
 - д. Джерело «P» (усі тексти, пов'язані зі священством, особливо з ритуалами та правилами) - 400 р. до н.е.
 - е. В Торі ясно є деякі редакторські додатки. Іудеї стверджують, що вони були написані:
 - (а) Первосвящеником за часів написання,
 - (б) Пророком Єремією,
 - (в) Учителем Ездру – в IV Ездри говориться, що він переписав Тору, тому що оригінали були знищені під час падіння Єрусалима в 586 р. до н.е.
 - ж. Однак теорія «J. E. D. P.» має більш спільного з нашими сучасними літературними теоріями та категоріями, а не з фактами щодо самої Тори (Р.К. Гаррісон, «Вступ до Старого Заповіту» [R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, стор. 495-541] і «Коментар Тиндейла до книги Левит» [*Tyndale's Commentaries "Leviticus"*, стор. 15-25]).
 - з. Характерні риси єврейської літератури
 - (а) В єврейській мові часто вживається дублети, такі як в Бут. 1 і 2. Зазвичай спочатку дається загальний опис, а далі йде конкретна розповідь. Такий метод, можливо, використовувався для акцентування на певних істинах, або для більш легкого запам'ятовування усного тексту.
 - (б) За словами стародавніх рабинів, два найуживаніших імені Бога мають велике богословське значення:
 - і. ЯХВЕ – завітне ім'я Бога в Його відношенні до Ізраїля як Спасителя та Відкупителя (пор. Пс. 103).
 - іі. Елогім – Бог як Творець і Забезпечувач життя на землі (пор. Пс. 104).
 - (в) В небіблійній літературі Близького Сходу використання різних стилів та слів в одному літературному творі є широко поширеним явищем (Гаррісон [Harrison], стор. 522-526).
- Д. Факти із стародавньої літератури Близького Сходу свідчать про те, що Мойсей під час написання книги Буття використовував письмові клинописні документи або усне предання месопотамського стилю. Це в жодному разі не кидає тінь на богонатхнення книги Буття, але це є спробою пояснити літературний феномен цієї книги. Починаючи з 37-ї глави Буття чітко видно вплив єгипетського стилю, форми та слів, і це вказує на те, що Мойсей використовував або літературні твори, або усне предання з часів перебування ізраїльтян в Єгипті. Формальна освіта Мойсея була цілком єгипетською! Точної інформації про формування тексту П'ятикнижжя немає. Я вважаю, що Мойсей був укладачем та автором переважної більшості текстів П'ятикнижжя, хоча він міг користуватися переписчиками та/або письмовим чи усним преданням. Історичність та достовірність цих перших книжок Старого Заповіту не викликає жодних сумнівів.

V. ДАТА

- A. Книга Буття охоплює період від створення світу до родини Авраама. Датування життя Авраама можливе на основі світської літератури того періоду. Приблизною датою життя Авраама є 2000 р. до н.е., друге тисячоліття до н.е., тому що:
1. батько виступав священиком в сім'ї (як Йов),
 2. життя було кочовим, і люди йшли слідом за отарами та стадами,
 3. в той період здійснювалася міграція семітських народів.
- B. Ранні події Бут. 1-11 є справжніми «історичними» подіями (можливо, «історичною драмою»), але їх неможливо датувати на основі знань, що ми маємо сьогодні.
- B. Вивчаючи книгу Буття, слід пам'ятати, що історичні події записані Мойсеєм, який вивів Божий народ з Єгипту або (1) в 1445 р. до н.е., згідно з 1Цар. 6:1; або ж (2) у 1290 р. до н.е., згідно з археологією. Таким чином, будь то з усного предання, або з невідомих нам письмових джерел, або через пряме божественне одкровення, Мойсей записав «як все почалося» і «чому».

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

- A. Інші біблійні книги
1. Створення світу – Псалом 8, 19, 50 і 104
 2. Час життя Авраама – Йов
- B. Світські археологічні джерела
1. Найранішою літературною паралеллю культурного фону Буття 1-11 є клинописні таблички Ебли на півночі Сирії, написані аккадською мовою і датовані прибіл. 2500 р. до н.е.
 2. Створення світу
 - а. Найближче до біблійного месопотамське оповідання про створення світу – *Енума Еліш*, що датується прибіл. 1900-1700 рр. до н.е. – було знайдене в бібліотеці Ашурбаніпала в Ніневії та в кількох інших місцях. Існує сім клинописних табличок з переказом аккадською мовою створення світу Мардуком.
 - (а) Боги Апсу (прісна вода-чоловік) і Тіамат (солоня вода-жінка) мали неслухняних галасливих дітей. Ці два боги намагалися втихомирити молодших богів.
 - (б) Один з дітей цих богів, *Мардук*, допоміг подолати *Тіамат*. З її тіла він створив землю.
 - (в) *Мардук* створив людство з тіла іншого переможеного бога, *Кінгу*, що став чоловіком *Тіамат* після смерті *Апсу*. Людство з'явилося із крові Кінгу.
 - (г) *Мардук* став головним богом в вавилонському пантеоні.
 - б. «Печать створіння» – то клинописна табличка з зображенням голих чоловіка й жінки біля фруктового дерева та змії, що обвилася довкола стовбура и наблизила голову до плеча жінки, неначе розмовляє з нею.
 3. Створення світу та потоп – В *«Еносі Артахасіса»* описується повстання нижчих богів через тяжку непосильну працю і створення семи шлюбних пар людей, що мали виконувати обов'язки цих нижчих богів. З причини (1) перенаселення та (2) галасу число людей було зменшено внаслідок чуми, голоду (два рази), і врешті через потоп, спланований *Енлілем*. Ці головні події в тому самому порядку пересказані в Бут. 1-8. Цей записаний клинописом твір датується тим саме періодом, що й *Енума Еліш* та *Енос про Гільгамеша*, прибіл. 1900-1700 рр. до н.е., і всі вони написані аккадською мовою.
 4. Ноїв потоп
 - а. Шумерська табличка з Ніппура під назвою *«Eridu Genesis»*, датована прибіл. 1600 р. до н.е., розповідає про *Зіусудру* та потоп.
 - (а) Бог води *Енка* попередив про майбутній потоп.

- (б) Цар і священник *Зіусудра* спасся в великому кораблі.
 - (в) Потоп тривав сім днів.
 - (г) *Зіусудра* відкрив вікно корабля і випустив кілька птахів, щоб дізнатися, чи дісталися вони суші.
 - (д) Також, коли він вийшов з корабля на землю, він приніс в жертву вола та вівцю
- б. Складний вавилонський переказ із чотирьох шумерських оповідань, відомий як *Епос про Гільгамеша*, оригінал якого датується прибіл. 2500-2400 рр. до н.е., але письмовий текст, записаний клинописом по-аккадськи, належить більш пізньому часу. В ньому йдеться про *Утнапіштіма*, який розповідає про те, як *Гільгамеш*, цар *Урука*, пережив великий потоп і отримав вічне життя.
- (а) Бог води *Еа* попереджує про майбутній потоп і велить *Утнапіштіму* (вавилонський варіант *Зіусудри*) збудувати корабель.
 - (б) *Утнапіштім* зі своєю родиною та кількома обраними цілющими рослинами пережили потоп.
 - (в) Він тривав сім днів.
 - (г) Корабель приземлився в північно-східній Персії, на горі *Нісір*.
 - (д) *Утнапіштім* випустив трьох різних птахів, щоб побачити, чи не з'явилася суша.
5. Месопотамські твори, що описують давній потоп, черпають інформацію з єдиного джерела. Імена часто бувають різними, але сюжет один і той самий. Наприклад, і *Зіусудра*, і *Артахасіс*, і *Утнапіштім* – то одна і та сама людина, цар.
6. Ці історичні паралелі ранніх подій, описаних в книзі Буття, можна пояснити в світлі спільного знання людства про Бога до того, як люди розпорошилися по всій землі (Бут. 10-11). Спогади людства про цю справжню історичну подію віддзеркалюються в міфах стародавніх народів про всесвітній потоп. Те саме стосується і створення світу (Бут. 1-2) та шлюбних союзів між людьми і ангелами (Бут. 6).
7. День прашура (Середня бронзова доба)
- а. Таблички з Марі – клинописні таблички з текстами правового (аммонська культура) та особистого характеру, написаними аккадською мовою в прибіл. 1700 р. до н.е.
 - б. Таблички з Нузі – клинописні архиви кількох родин (хуритської культури) в 160 км на південному сході від Ніневії, написані аккадською мовою приблизно в 1500-1300 рр. до н.е. Тексти сімейного та ділового характеру. Для більших прикладів див. Волтон (Walton), стор. 52-58.
 - в. Таблички з Алалаха – клинописні тексти з північної Сирії, датовані прибіл. 2000 р. до н.е.
 - г. Деякі імена в книзі Буття співпадають з географічними назвами в табличках з Марі: Серух, Фалек, Терах, Нахор. Широко вживалися й інші біблійні імена: Авраам, Ісак, Яків, Лаван та Йосип.
8. «Як показали результати порівняльних історіографічних досліджень, стародавні євреї, як і хіттеяни, були найбільш точними, об'єктивними та відповідальними записувачами історії Близького Сходу» (Р.К. Гаррісон, «Біблійна критика» [R.K. Harrison, *Biblical Criticism*, стор. 5]).
9. Археологія виявилася дуже корисною для підтвердження історичності Біблії. Однак слід зробити одне застереження. Археологія не є абсолютно надійним провідником, тому що:
- а. ранні розкопки проводилися без високоякісних технічних засобів,
 - б. існує багато різних суб'єктивних тлумачень знайдених артефактів,
 - в. немає єдиної загальноприйнятої хронології стародавнього Близького Сходу (хоча її намагаються розробити на основі деревних кілець).
- В. Єгипетські оповідання про створення світу представлені в книзі Джона Г. Волтона «Стародавня ізраїльська література в своєму культурному контексті» (John H. Walton, *Ancient Israelite Literature in Its Cultural Context*, Grand Rapids, MI: Zondervan, 1990, стор. 23-34, 32-34).

1. В єгипетській літературі створення світу починається з неорганізованої, хаотичної первісної води. Творіння сприймалося як таке, що поступово розвивалося з водяного хаосу.
2. В єгипетській літературі з Мемфіса створіння з'являлося через слово, вимовлене богом Птахом.

Г. Адреси євангельських організацій, що займаються космологією:

1. Institute for Creation Research (молодоземельний)
Р. О. Вох 2667
El Cajon, CA 92021-0667
2. Reasons to Believe (староземельний)
Р. О. Вох 5978
Pasadena, CA 91117

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (КОНТЕКСТ)

А. Поділення на частини за вживання Мойсеєм слова *толедот* («походження» або «нащадки»):

1. походження неба і землі, 1:1-2:3
2. походження людства, 2:4-4:26
3. нащадки Адама, 5:1-6:8
4. нащадки Ноя, 6:9-9:17
5. нащадки Ноевих синів, 10:1-11:9
6. нащадки Сима, 11:10-26
7. нащадки Тераха (Авраама), 11:27-25:11
8. нащадки Ізмаїла, 25:12-18
9. нащадки Ісака, 25:19-35:29
10. нащадки Ісава, 36:1-8
11. нащадки Ісавових синів, 36:9-43
12. нащадки Якова, 37:1-50:26 (№1-11 мають месопотамський літературно-історичний фон, а №12 має єгипетський літературний колорит).

Б. Поділення на частини за темами:

1. створення світу для людини і створення самої людини, 1-2
2. гріхопадіння людини і всього створіння, 3:1-11:26
3. людина, що явиться заради всіх людей (3:15), 12-50
 - а. Авраам (12:1-3), 11:27-23:20
 - б. Ісак, 24:1-26:35
 - в. Яків, 27:1-36:4
 - (а) Юда (рід Месії)
 - (б) Йосип (вспадкував дві частки землі), 37:1-50:26

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Як все починалося?

1. Бог (1-2). Біблійний світогляд є єдинобожним, а не багатобожним. В центрі уваги знаходиться не «як» все з'явилося, але «хто» все це створив. Такий світогляд був цілком винятковим в ті часи.
2. Бог бажає спілкування. Створіння є лише сценою для спілкування Бога з людиною.
3. Без 1-3-ї та 12-ї глав книги Буття зовсім неможливо зрозуміти всю решту Біблії.
4. Люди повинні вірою відгукуватися на те, що їм зрозуміло із Божої волі (Бут. 15:6 та Рим. 4).

Б. Чому в світі так багато зла й несправедливості? Світ був «вельми добрим» (1:31), але людина згрішила (3). Жахливі наслідки гріха очевидні:

- 1.убивство Каїном Авеля (4)
- 2.помста Ламеха (4:23)
- 3.зло людини (6:5,11-12; 8:21)
- 4.пияцтво Ноя (9)
- 5.Вавилонська башта (11)
- 6.багатобожжя міста Ур

В. Як Бог все це виправить?

- 1.прийде Месія (3:15)
- 2.Бог кличе одного, щоб покликати всіх (Бут. 12:1-3 та Вих. 19:5-6)
- 3.Бог готовий працювати Своєю благодаттю із грішними людьми (Адам, Єва, Каїн, Ной, Авраам, іудеї та язичники):
 - а. обітниця
 - б. завіти (безумовні та умовні)
 - в. жертви
 - г. поклоніння

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази

- 1.«І сказав Бог» 1:3,6,9,14,20,24 (NASB & NIV)
- 2.«Створімо...», «Зійдімо...» тощо 1:26; 3:22; 11:7 (NASB & NIV)
- 3.«за образом Нашим» 1:26,27; 5:1,3; 9:6 (NASB & NIV)
- 4.«Господь Бог ходив» (антропоморфізм) 3:8 (NASB & NIV)
- 5.Велетні 6:4 («Нефілім», NASB & NIV)
- 6.Заповіт 6:18; 9:9-17 (NASB & NIV)
- 7.«І вірував Аврам Господеві, а Він залічив йому те в праведність» 15:6 (NASB, «Авраам повірив в Господа, і Він зарахував йому це як праведність»)
- 8.Милість (*хесед*) 24:12,27; 32:10 (NIV, «доброта»)
- 9.Домові божки (*терафим*) 31:19,30,34 (NASB, «домові ідоли»)
- 10.Ворожить 44:5 (NASB & NIV)

Б. Головні особи

1. Сиф 4:25	11.Агар, 16:1
2. Енох, 5:21-24	12.Ізмаїл, 15:15; 25:12-19
3. Метушалах, 5:22,25-27	13.Ісак, 21:3
4. Сим, 9:18; 10:27-31	14.Лаван, 24:29
5. Ханаан, 9:20-27	15.Кетура, 25:1
6. Німрод, 10:8-10	16.Яків (Ізраїль), 25:26; 32:28
7. Терах, 11:24-32	17.Діна, 30:21
8. Лот, 11:31	18.Потіфар, 37:36
9. Авраам, 12:18	19.Тамара, 38
10.Мелхиседек, 14:18	20.Манасія і Єфрем, 41:51,52

X. МІСЦЯ НА МАПІ

А. Перша мапа – Буття 1-11 (за номерами)

1.Едемський сад, 2:8	7.Ніневія, 10:12
2.Ріка Тигр, 2:14	8.Євус, 10:16
3.Ріка Євфрат, 2:14	9.Содом, 10:19; 13:10
4.Гора Арарат, 8:4	10.Ур халдейський, 11:28
5.Шінеар, 10:10; 11:2	11.Харан, 11:31-32
6.Вавилон, 10:10; 11:9	

Б. Друга мапа – Буття 12-50 (за номерами)

1. Сихем, 12:6; 33:18	12. Моав, 19:37
2. Бет-Ел, 12:8; 13:3; 35:6	13. Аммон, 19:38
3. Негев (=південь), 12:9; 13:1	14. Беер-Шева, 21:14; 26:33
4. Ріка Йордан, 13:10-11	15. Філістимський край, 21:32
5. Хеврон, 13:18; 23:2	16. Пустиня Паран, 21:21
6. Солоне море, 14:3	17. Край Морія, 22:2
7. Кадеш Барнеа, 14:7; 16:14	18. Арам (=Месопотамія), 24:10
8. Дамаск, 14:15	19. Едом, 25:30; 36:1; 8-9, 19
9. Салим, 14:18	20. Ріка Яббок, 32:22
10. Річка Єгипту, 15:18	21. Вифлеєм, 35:19
11. Пустиня Шур, 16:7	22. Земля Гошен, 45:10; 46:34

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

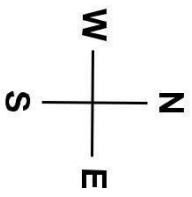
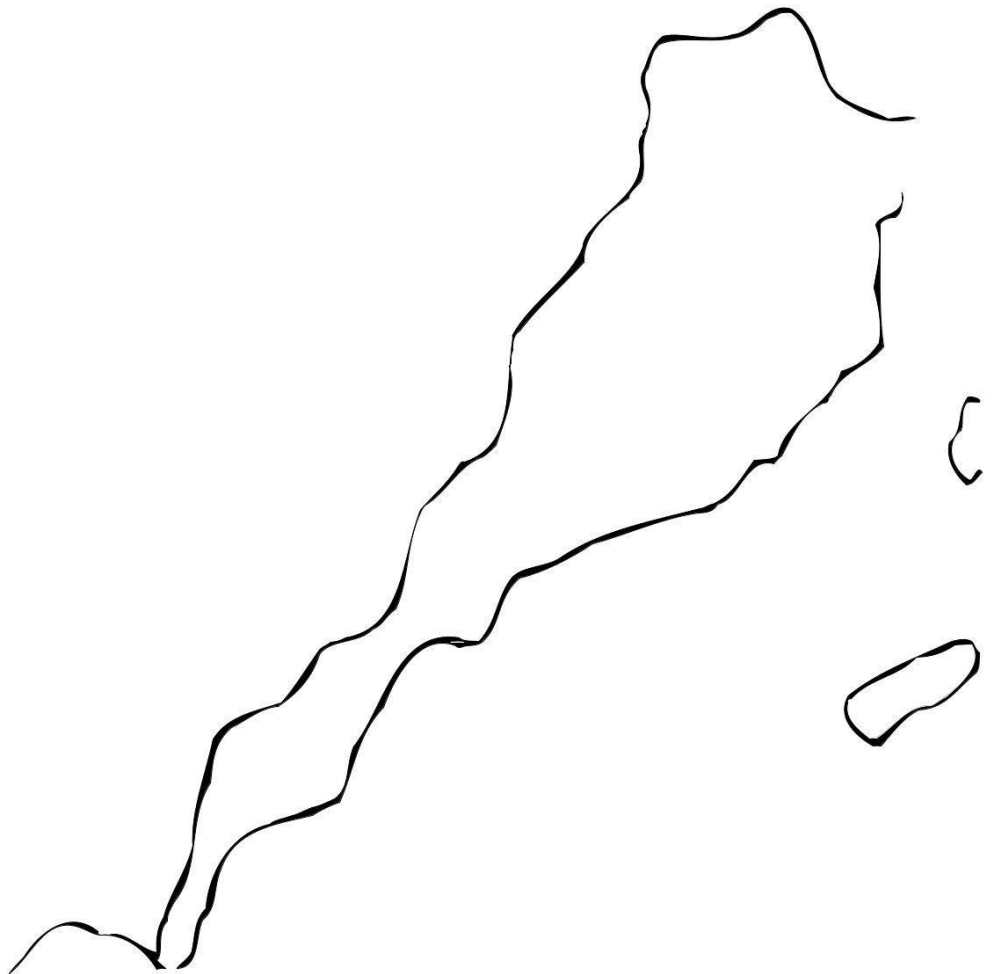
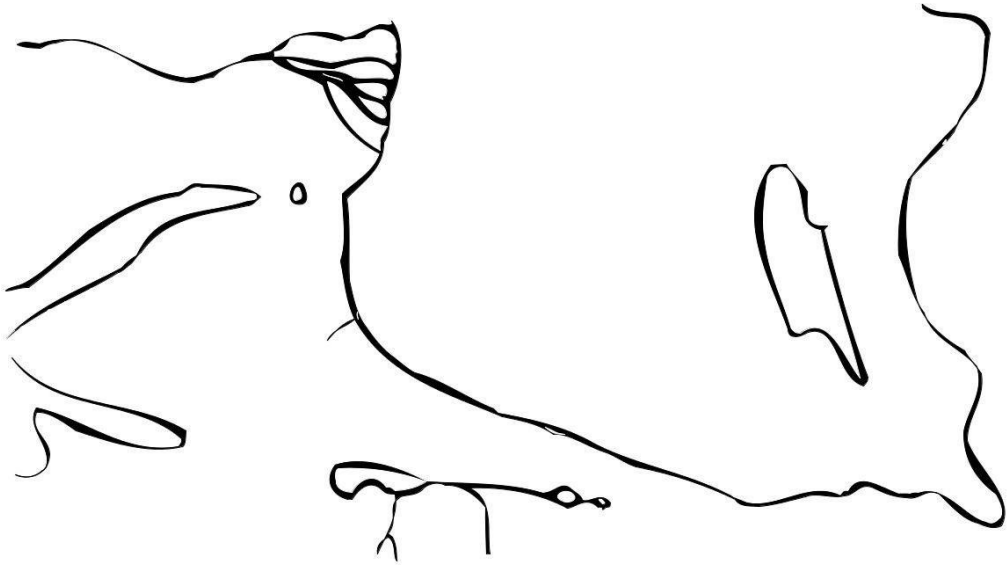
ПИТАННЯ ДО БУТТЯ 1-11

1. Чи говориться в Біблії про походження Бога?
2. Чи суперечить Біблія науці в питанні створення світу?
3. Як 1-а глава книги Буття пов'язана з іншими близькосхідними оповіданнями про створення світу?
4. Визначте терміни *fiat* та *ex nihilo*.
5. Чому в 1-й та 2-й главах вживаються різні імена Бога?
6. Чи існує дві різних розповіді про створення людини?
7. Який сенс несе в тобі ствердження, що чоловік і жінка створені за образом Бога?
8. Чому стосовно єдиного Бога вживається граматична форма множини? 1:26, 27; 3:22; 11:7
9. Чому 3-я глава є суттєво важливою для розуміння всієї Біблії?
10. Чи є біблійна розповідь про тварину, що розмовляє (3:1), доказом того, що в Біблії – міф?
11. Чому вірш 3:15 є таким важливим?
12. Як вірш 3:16 стосується сучасного життя?
13. Скільки особливих дерев було в Едемському саду: два чи одне?
14. Перелічіть досягнення в суспільстві через рід Каїна, 4:16-24.
15. Якою була мета потопу?
16. З якою метою люди будували Вавилонську башту?

ПИТАННЯ ДО БУТ. 12-50

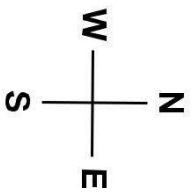
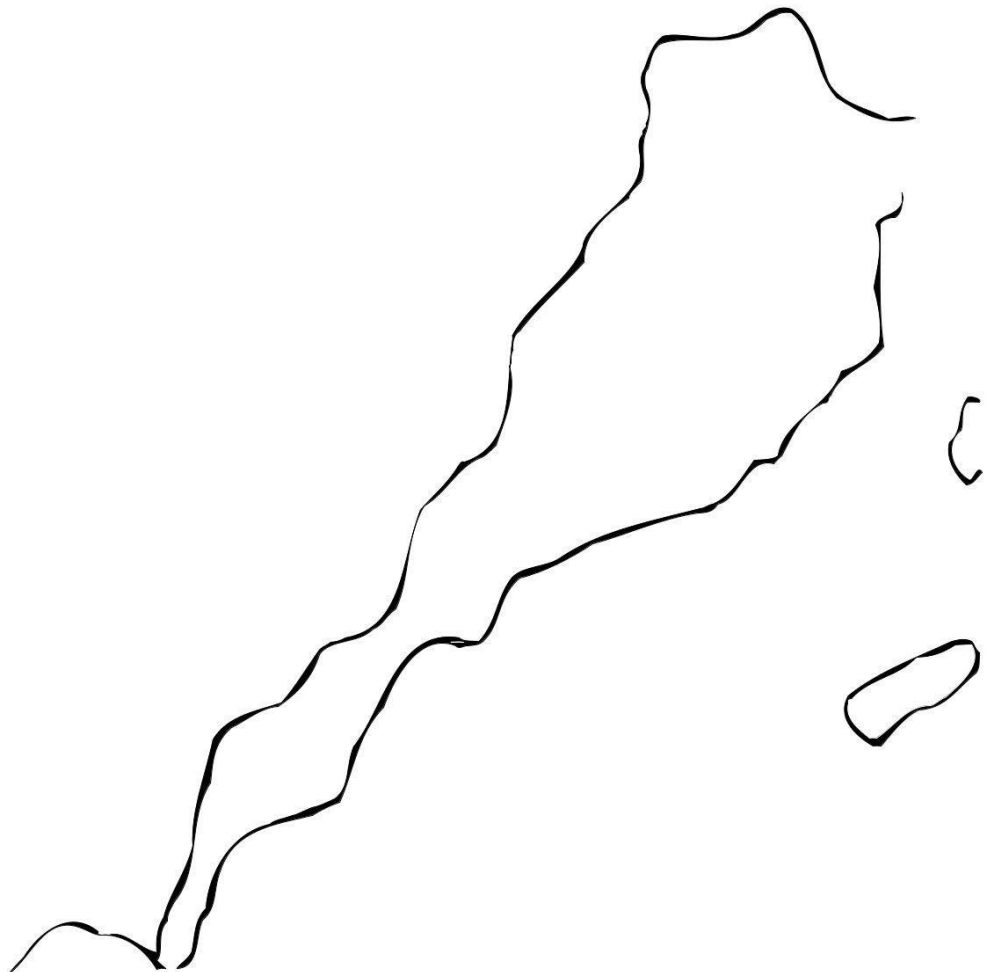
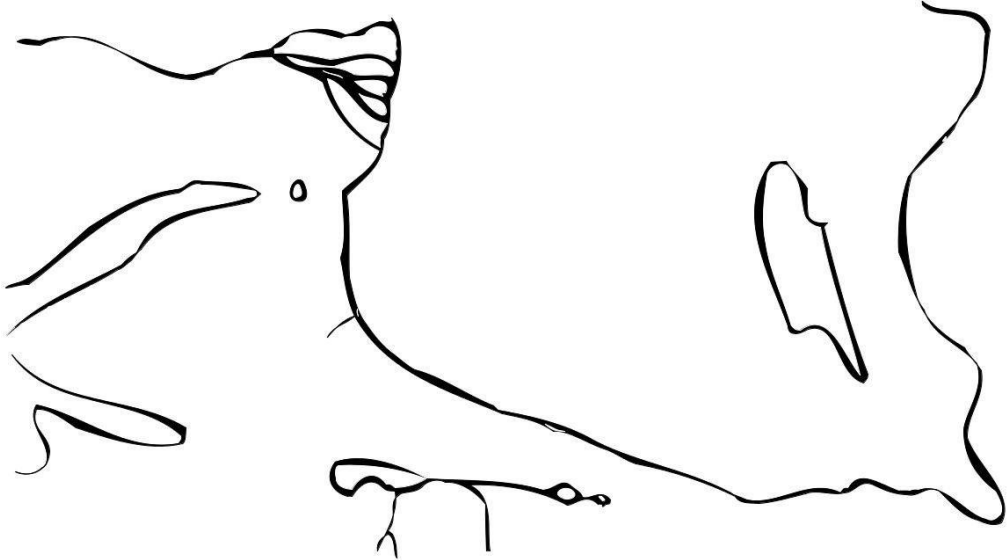
1. Чим відрізняються Божі завіти з Ноем та з Авраамом?
2. Як Божий завіт із Авраамом стосується неіудеїв?
3. Які дві ознаки немочі та маловірства ми бачимо в Аврама в 12-й главі?
4. Хто такий Мелхиседек, і чому Аврам дав йому десятину?
5. В чому полягає важливість 15:12-21?
6. Хто такі три особи в 18-й главі? (чому і де)?
7. Чому Авраам збрехав про те, що він не одружений з Сарою? Кому він збрехав?
8. Чому Ревекка та Яків обманули Ісаака? (27)
9. Поясніть, чому Рувим, Левій та Симеон не стали родоначальниками роду, з якого прийшов Месія? (34 та 49)
10. Власними словами опишіть сновидіння Йосипа. (37)
11. Чому Йосип удав, ніби не впізнав своїх братів?
12. Чому кожний з синів Йосипа отримав спадок нарівні з іншими дітьми Якова?

Бумтя 1-11

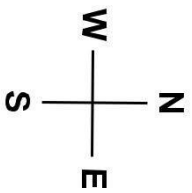
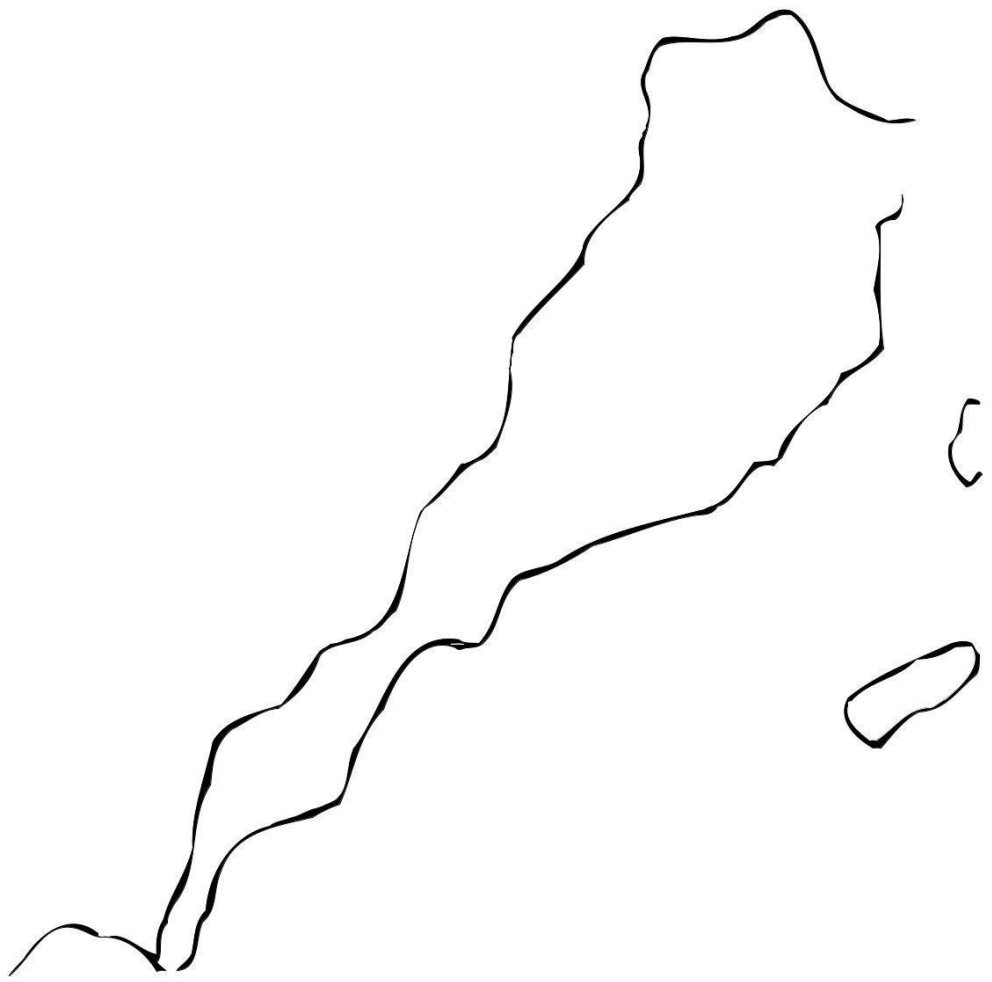
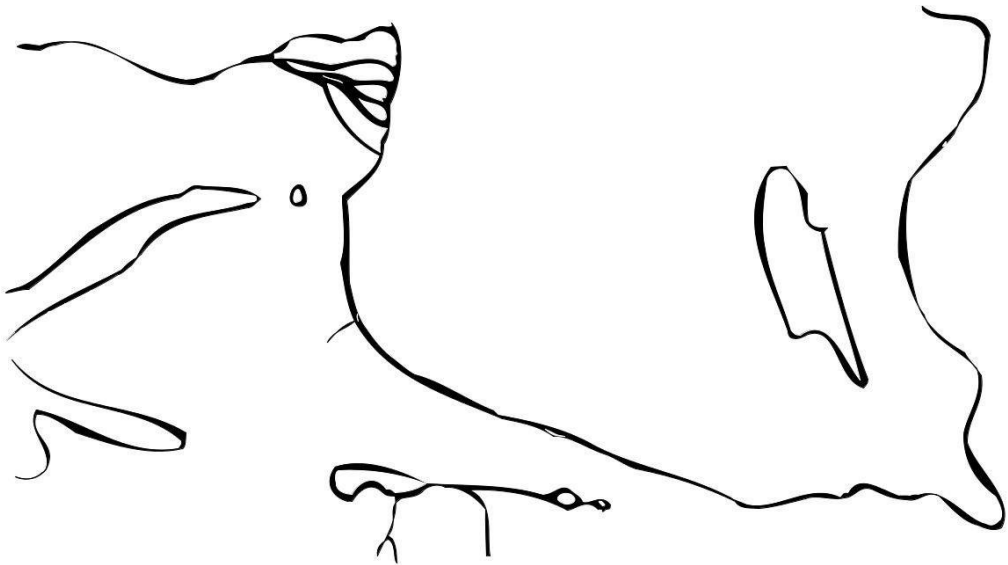

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

Бумря 12 - 50

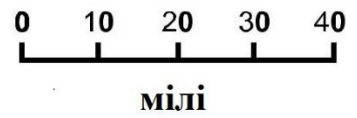

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ВИХІД

I. НАЗВА КНИГИ

- A. У єврейському тексті (МТ) ця книга названа «Шемот» (Імена), за першими словами книги «А оце ймення...».
- Б. В Септуагінті назва цієї книги «*Ek'odos*», тобто «Вихід».
- В. В латинському перекладі Ієроніма, Вульгати, вжито латинське «*exodus*» (Вихід).

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Це перший розділ єврейського канону, що має назву «Тора», тобто «вчення» або «закон».
- Б. В Септуагінті цей розділ називається «*Pentateuch*» (тобто п'ять сувоїв).
- В. Іноді його також називають «П'ятикнижжям Мойсеевим» або «П'ятьма книгами Мойсеевими».
- Г. П'ятикнижжя починається з книги Буття та завершується книгою Повторення Закону. В ньому Мойсей викладає історію від створення світу до кінця життя самого Мойсея.

III. ЖАНР – В книзі Вихід зустрічаються три літературних жанри:

- A. Історична розповідь, Вих. 1-19; 32-34
- Б. Поезія, Вих. 15
- В. Настанови щодо скинії, Вих. 25-31, та її побудови, 35-40

IV. АВТОРСТВО

- A. Тора є однією розповіддю. Книга Вихід починається із сполучника «і» (в українському перекладі «а»). Див. більш детально у «Вступі до книги Буття».
- Б. В книзі Виходу є кілька місць, де сказано, що вона написана Мойсеєм:
 - 1. 17:14;
 - 2. 24:4, 12;
 - 3. 34:27, 28
- В. В Єг. 8:31 цитується Вих. 20:25 і сказано, що це слова Мойсея. Ісус цитує Вих. 20:12,17 і теж відносить ці слова до Мойсея, Мр. 7:10.

V. ДАТА ВИХОДУ З ЄГИПТУ

- A. Учені розходяться в поглядах щодо дати виходу з Єгипту. Існує дві думки:
 - 1. у 1Цар. 6:1 написано, що Соломон почав будувати храм «480 років по виході Ізраїлевих синів з єгипетського краю»:
 - а. Соломон зацарював у 970 р. до н.е. Ця дата чітко визначається на основі битви в *Гартарі* (853 р. до н.е.).
 - б. Храм був побудований в четвертому році царювання Соломона (965 р. до н.е.), а вихід з Єгипту стався приблизно в 1445-1446 рр. до н.е.

2. Таким чином, ця подія сталася в часи XVIII династії єгипетських фараонів.
 - а. Фараоном періоду знуцання над єврейським народом був *Тутмос III* (1490-1436 рр. до н.е.).
 - б. Під час виходу фараоном був *Аменхотеп II* (1436-1407 рр. до н.е.).
 - (1) Дехто, посилаючись на єрихонські докази, стверджує, що в період правління *Аменхотепа III* (1413-1377 рр. до н.е.) між Єрихоном та Єгиптом не було дипломатичної переписки.
 - (2) У текстах *Амарни* зафіксована дипломатична переписка, де йдеться про те, що *хабіру* захопили Ханаан під час правління *Аменхотепа III*. Отже, вихід з Єгипту стався під час царювання *Аменхотепа II*.
 - (3) Якщо датувати вихід з Єгипту XIII століттям, то період Суддів був не дуже довгим.
 3. Можливі проблеми, пов'язані з таким датуванням:
 - а. У Септуагінті (LXX) йдеться про 440, а не 480 років.
 - б. Можливо, вираз «480 років» вжито в значенні «дванадцять поколінь» (одне покоління – сорок років) і є метафорою.
 - в. Від Аарона до Соломона було дванадцять поколінь священиків (пор. 1Хр. 6), і потім ще дванадцять поколінь від Соломона до Другого Храму. Іудеї, як і греки, рахували одне покоління як сорок років. Отже, ми маємо період приблизно 480 років (символічне вживання чисел, пор. Бімсон, «Нове датування виходу з Єгипту і завоювання Ханаану» [Bimson, *Redating the Exodus and Conquest*]).
 4. Є ще три тексти, в яких згадуються дати:
 - а. Бут. 15:13,16 (пор. Дії 7:6), 400 років неволі;
 - б. Вих. 12:40-41 (пор. Гал. 3:17);
 - (1) Масоретський текст – 430 років перебування в Єгипті
 - (2) Септуагінта – 215 років перебування в Єгипті
 - в. Суд. 11:26 – 300 років від днів Іфтаха до завоювання Ханаану (на користь датування 1445 р.)
 - г. Дії 13:19 – вихід з Єгипту, блукання в пустелі і завоювання Ханаану – 450 років
 5. Автор книг Царів вживав точні історичні дати, а не круглі числа (Едвін Тіеле, «Хронологія єврейських царів» [Edwin Thiele, *A Chronology of the Hebrew Kings*], стор. 83-85)
- Б. Загалом археологічні дані, здається, вказують на дату 1290 р. до н.е. або на XIX династію єгипетських фараонів.
1. Йосип міг відвідати свого батька і фараона в той самий день. Перший єгиптянин-фараон, який почав переносити столицю з Фів назад до дельти Нілу, до *Аваріса/Цоана/Таніса*, колишньої столиці гіксосів, був Сеті I (1309-1290 рр. до н.е.). В такому разі саме він був фараоном, що знуцався над народом.
 - а. Це, здається, узгоджується з двома фактами про царювання гіксосів в Єгипті.
 - (1) Було знайдено стелу часів Рамзеса II, на якій згадується про заснування Аваріса чотириста років тому (створену гіксосами в 1700-ті роки до н.е.).
 - (2) У пророцтві Бут. 15:13 йдеться про 400-річний період пригноблення.
 - б. Це вказує на те, що Йосип прийшов до влади під час царювання *гіксосського* (семітського) фараона. Про нову єгипетську династію йдеться в Вих. 1:8.
 2. *Гіксоси*, з єгипетського «правителі чужих країн», були неєгипетською семітською групою, правителі якої правили в Єгипті протягом XV і XVI династій (1720-1570 рр. до н.е.). Дехто пов'язує їх з приходом Йосипа до влади. Якщо відняти від 1720 р. до н.е. 430 років Вих. 12:40, то ми отримуємо дату приблизно 1290 р. до н.е.
 3. Сином Сеті I був Рамзес II (1290-1224 рр. до н.е.). Це ім'я (Рамесес) згадується як назва одного з міст на запазі, що їх будували єврейські раби, Вих. 1:11. Також Рамесесом називався край поблизу Гошена в Єгипті, Бут. 47:11. *Аваріс/Цоан/Таніс* у 1300-1100 рр. до н.е. був відомим під назвою «дім Рамзеса».
 4. Тутмос III прославився як великий будівельник, так само, як і Рамзес II.
 5. Рамзес II мав 47 дочок, що жили в окремих палацах.

6. За археологічними даними, більшість великих мурованих міст Ханаану (Хазор, Девір, Лахіш) було зруйновано і швидко відбудовано приблизно в 1250 р. до н.е. Якщо допустити, що період блукання в пустелі тривав 38 років, то ця дата припадає на 1290 р.
7. Археологи знайшли на меморіальній стелі наступника Рамзеса, *Мернептаха* (1224-1214 рр. до н.е., [пор. Стела Мернептаха, датована 1220 р. до н.е.]) повідомлення про те, що ізраїльтяни були в південному Ханаані.
8. Едом та Моав, очевидно, досягли сильної національної ідентичності наприкінці 1300-х рр. до н.е. Ці країни не були сформовані в XV столітті (Глюек [Glueck]).
9. У книзі Джона Дж. Бімсона «Нове датування виходу з Єгипту і завоювання Ханаану» (John J.imson, *Redating the Exodus and Conquest*), виданій в 1978 р. Шеффілдським університетом, наводяться аргументи проти всіх археологічних доказів на користь ранньої дати.

VI. ІНШІ НЕПЕВНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИХОДОМ

А. Число людей, що вийшли з Єгипту, є сумнівним

1. В Чис. 1:46; 26:51 повідомляється, що там були 600 тисяч чоловік бойового віку (20-50 років, пор. Вих. 38:26). Отже, якщо додати до них приблизне число жінок, дітей та людей похилого віку, то можна допустити, що з Єгипту вийшли приблизно 1,5-2,5 млн. чоловік.
2. Однак єврейська тисяча (*Елеф*) може означати:
 - а. сім'ю або рід, Єг. 22:14; Суд. 6:15; 1Сам. 23:23, Зах. 9:7
 - б. військовий підрозділ, Вих. 18:21,25; Повт. Зак. 1:15
 - в. буквально тисячу, Бут. 20:16; Вих. 32:28
 - г. символічно, Бут. 24:60; Вих. 20:6 (Повт. Зак. 7:9); 34:7; Єр. 32:18
 - д. з угаритської (спорідненої семітської мови), слово *аллуф* з тими самими приголосними означає «вождь» (пор. Бут. 36:15). В такому разі в Чис. 1:39 йдеться про 60 вождів та 2700 чоловіків із Данового племені. Справа в тому, що в деяких племенах на число чоловіків приходиться занадто багато вождів.
 - е. Ця питання добре розглядається в «Навчальній Біблії NIV» (NIV Study Bible, стор. 186).
3. За оцінками археологів, армії Єгипту й Ассирії в ту добу нараховували десятки тисяч бійців. З деяких текстів книги Ісуса Навина складається таке враження, що армія Ізраїля нараховувала приблизно 40 тисяч бійців (пор. Єг. 4:13; 7:3; 8:3,11,12).

Б. Шлях, яким народ вийшов з Єгипту, є сумнівним

1. Місцезаляження (1) єгипетських міст; (2) водоймів; та (3) місце розташування ізраїльського табору є невідомими.
2. Назва «Червоне море» буквально перекладається як *Ям Суф*; ця назва:
 - а. означає «море водоростей» або «море очерету». Вона може означати солоне водоймище, Йона 2:5; 1Цар. 9:26 або прісне водоймище, Вих. 2:3; Іс. 19:26. В Септуагінті цю назву було перекладено як «Червоне море», і потім його так само перекладено і в Вульгаті й Біблії короля Якова (King James Version).
 - б. вказує на «море на півдні» або «море в кінці (землі)». Воно могло означати сучасні Червоне море, Індійський океан або Перську затоку.
 - в. У Старому Заповіті ця назва вживається по-різному (пор. Чис. 33:8,10).
3. Є три можливих шляхи виходу з Єгипту, що проходять через три різних водоймища:
 - а. Північний шлях – він проходить берегом Середземного моря вздовж торгового шляху, відомого як «дорога філістимлян». Це був найкоротший шлях до Обіцяного краю. На цьому шляху народ мав перейти через мілкі багністі місця, що називали озером Сирбоніс або озером Мензальх. Однак слід брати до уваги розповідь в Вих. 13:17, яка начебто внеможливує такий варіант. Присутність єгипетських фортець на цьому шляху також свідчить проти такого варіанту.

- б. Центральний шлях – він проходив через центральні озера: (1) «Гірке озеро»; (2) «озеро Балах»; (3) «озеро Тімсах». Цей шлях також йшов уздовж караванного шляху через пустинню Шур.
- в. Південний шлях – він проходив через велике водоймище з солоною водою, що сьогодні називається Червоним морем. Тут теж проходив караванний шлях, який з'єднувався з «Царською дорогою» (заїорданською дорогою до Дамаска) в Еційон-Гевері.
 - (1) Проти цього варіанту свідчить відсутність очерету в цьому водоймищі.
 - (2) Але на його кроисть свідчить 1Цар. 9:26, де говориться, що Еційон-Гевер розташований на березі Ям-Суфа. Мабуть то була Акабська затока або частина Червоного моря (пор. Чис. 21:4; Повт. Зак. 27; Суд. 11:16; Ср. 49:12).
- г. Цю проблему ясно видно в 33-й главі книги Чисел. У 8-му вірші вони «перейшли серед моря», а в 10-му вірші вони таборували над «Червоним морем», вже іншим водоймищем.
- д. Незалежно від того, яке саме водоймище перейшли ізраїльтяни, їхній перехід був Божим чудом. Іншим чудом було те, що ізраїльтяни придбали зброю загиблих єгипетських бійців, що вона виплила на берег з їхньої сторони водоймища, Вих. 14:30; 15:4-5.
- е. Можливо, згідно з іншими джерелами, той «*Ям суф*» був непозначеним на мапі загадковим водоймищем на півдні. В деяких творах Індійський океан або Бенгальську затоку названо «*Ям суф*».
- 4. Сумнівним також є місцезнаходження гори Синай
 - а. Якщо Мойсей говорив буквально, а не образно, про три дні дороги, що він просив їх у фараона (3:18; 5:3; 8:27), то цього часу було недостатньо, щоб добратися до традиційного місця на півдні Синайського півострова. Тому деякі вчені вважають, що ця гора знаходилася поблизу оазису Кадеш-Барнеа.
 - б. Традиційне місце під назвою «Джебель Муса» в пустелі Сін має деякі переваги:
 - (1) це – велика рівнина перед горою,
 - (2) у Повт. Зак. 1:2 написано, що дорога від гори Синай до Кадеш-Барнеа займала одинадцять днів,
 - (3) Слово «Синай» – неєврейського походження. Можливо, воно пов'язане з пустелею Сін, що означає малий кущ пустелі. Єврейська назва цієї гори – Хорив (пуселя).
 - (4) З IV ст. н.е. і донині її традиційним місцем вважається гора Синай. Вона знаходиться в «країні Мідіан», до якої входить велика частина Синайського півострова та Аравії.
 - (5) як видно, археологи підтвердили, що деякі міста, згадані в розповідях про Вихід ізраїльтян з Єгипту (*елім, дофка, рефідім*), знаходяться на західній стороні Синайського півострова.

VII. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ:

- А. В Єгипті не було знайдено жодних письмових доказів про вихід ізраїльтян із Єгипту. В цьому немає нічого дивного в світлі повної перемоги *ЯХВЕ* над єгипетськими богами.
- Б. В єгипетській культурі є деякі окремі закони, подібні Десяти Заповідям.
 - 1. *Закони Лініт-Іутара* (шумерські), від царя Ісіна (1934-1924 р. до н.е.)
 - 2. *Закони Ешнунни* (давньовавилонські), що датуються приблизно 1800 р. до н.е., за царювання Дадуши, царя Ешнунни
 - 3. *Закони Хаммурапі* (давньовавилонські), від Хаммурапі, царя Вавилону (1728-1686 р. до н.е.)
 - 4. Кодекси хетських царів Мурсі I і Хаттусілі I, при бл. 1650 р. до н.е.
 - 5. В месопотамських кодексах на передній план виходять цивільні закони, а в Біблії головними є релігійні/культові закони. «Можна стверджувати, що всі клинописні закони

мають цивільну основу, а ізраїльські закони – культову основу..., в Месопотамії злочин по суті розглядається в відношенні до суспільства, а в Ізраїлі всякий злочин по суті вважається злочином проти Бога». Волтон (Walton), стор. 80.

- б. Албрехт Алт в «Есе з історії та релігії Старого Заповіту» (Albrecht Alt, *Essays on Old Testament History and Religion*, Oxford, 1966, стор. 81-132) виділив два типи законів:
 - а. казуїстичні, в яких використовуються умовні речення. Для них характерна структура «якщо... то». Вони не звертаються до релігійних або соціальних норм, але об'являють заборону та наслідки її порушення.
 - б. аподиктичні, в яких не використовуються умовні речення.
 - (1) У Вих. 21 та Повт. Зак. 27:15-26 використовується III особа, і ці закони стосуються індивідуальних, особливих випадків
 - (2) У Лев. 18:7-17 та Вих. 20/Повт. Зак. 5 використовується II особа, і ці закони є більш загальними.
 - в. Месопотамські закони переважно казуїстичні, а ізраїльські – переважно аподиктичні.
- в. Щодо твердження ліберальних богословів про те, що Мойсей не вмів писати, то археологи підтвердили існування ранньоханаанського алфавиту, який вживався в Єгипті за часів Мойсея.
 1. Було знайдено переписку 1400 р. до н.е. про семитських рабів в єгипетських шахтах Синай (пор. Олбрайт, «BASOR» [Albright, BASOR], №110 [1948], стор. 12-13).
 2. У Фівах було знайдено остракон (уламок глиняної посудини, на якій робилися написи) з Долини цариць, (пор. Олбрайт, «BASOR» [Albright, BASOR], №110 [1948], стор. 12).

VIII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (КОНТЕКСТ)

А. Основні структурні елементи книги

1. Ізраїль в Єгипті, 1-11
2. Ізраїль полишає Єгипет, 12-18
3. Ізраїль на горі Синай, 19-40
 - а. Закони життя на горі Синай, 19-24
 - б. Закони поклоніння на горі Синай, 25-40
 - (1) Структура скинії, 25-31
 - (2) Непокора та оновлення завіту, 32-34
 - (3) Збудування скинії, 35-40

Б. Кари

1. Вони являють Божий суд над богами Єгипту. Як видно, вони здійснювалися протягом 18 місяців. То були природні явища, але:
 - а. вони сталися в надприродній час
 - б. з надприродною інтенсивністю
 - в. в надприродному місці
2. Короткий опис 10 кар
 - а. вода Нілу змінилася на кров, 7:14-25
 - б. жаби, 8:1-15
 - в. воші, 8:16-19
 - г. мухи, 8:20-32
 - д. моровиця на худобу, 9:1-7
 - е. гнояки, 9:8-12
 - ж. град, 9:13-35
 - з. сарана, 10:1-20
 - и. темрява, 10:21-29
 - к. ангел смерті, смерть перворідних, 11:1-8

В. Список свят/постів в 23-й главі:

1. субота, 23:3
2. Пасха (14 нісана), 23:5; Вих. 12
3. Опрісноки (15-21 нісана), 23:6-8; Повт. Зак. 16:1-8
4. Первоплід (22 нісана), 23:9-14
5. П'ятидесятниця або Свято сідмиць (50 днів після 21 нісана, 6 сівана), 23:15-21; Повт. Зак. 16:9-12
6. День сурмлення (1 тішрі), 23:23-25; Чис. 29:1-6
7. День Спокутування (10 тішрі), 23:26-32; Чис. 29:7-11
8. Свято Кучок (15 тішрі), 23:33-44; Чис. 29:12-40; Повт. Зак. 16:13-17

Г. Детальний опис структурних елементів книги

1. див. Р.К. Гаррісон, «Вступ до Старого Заповіту» (R. K. Harrison, *Introduction to the OT*), стор. 560-562
2. див. Е.Дж. Янг, «Вступ до Старого Заповіту» (E. J. Young, *An Introduction to the OT*), стор. 63-72
3. див. «Навчальна Біблія NIV» (NIV Study Bible), стор. 85-87

ІХ. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. В цій книзі продовжується історія, яка розпочалася в книзі Буття. Тут задокументовано перетворення обраної родини на обраний народ. Ізраїльтяни знаходяться в єгипетському рабстві, але вони неодмінно заволодіють Обіцяним краєм.

1. (Бут. 12:1-3; 15:16).

Б. Тут записано закони завіту, що були дані на горі Синай (Хорив)

1. Як ми повинні жити! (Десять Заповідей та їхні додатки)
2. Як ми повинні поклонятися! (Скинія, священники, правила, часи та ритуали)
3. Це «практичний посібник» до Скинії (Левит)

В. В ньому задокументовано великі діяння Божої любові та милості до Ізраїля, звіщені Аврааму, Бут. 15:16.

Г. Боже поводження з фараоном являє баланс між суверенністю Бога та свободою волею людини:

1. Бог учинив запеклим серце фараона
 - а. 7:3, 13
 - б. 9:12
 - в. 10:1, 20, 27
2. Фараон сам учинив запеклим своє серце
 - а. 8:15, 32
 - б. 9:34

г. 11:10
д. 14:4, 8

Х. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази

1. порід, 1:16 (NIV, родильне кресло)
2. Здійми взуття своє, 3:5 (NASB & NIV)
3. «триденна дорога», 3:18; 5:3; 8:27 (NASB & NIV)
4. «Я ожорсточу серце його», 4:21; 7:3, 13; 9:12, 35; 10:1, 20, 27 (NASB & NIV)
5. чарівники, 7:11, 22 (NASB & NIV)
6. без вади, 12:5 (NIV, без дефекта)
7. стовп хмари, 13:21-22 (NASB & NIV)
8. пророчиця, 15:20 (NASB & NIV)
9. хліб (манна), 16:4, 8, 14-15, 31 (NASB & NIV)

10. царство священників, 19:4-6 (NASB & NIV)
11. піддати заляттю (*херем*), 22:20 (NIV, знищити)
12. стовпи, 23:24 (NIV, священні камені)
13. ефод, 25:7 (NASB & NIV)
14. віко, 25:17 (NASB, престол благодаті)
15. *урім* та *туммім*, 28:30 (NASB & NIV)
16. книга, 32:32-33 (NASB & NIV)
17. хліб показний, 35:13 (NASB & NIV)

Б. Головні особи

1. Гіксос, 1:8	6. згубник, 12:23
2. Ангел Господній, 3:1,4	7. Надав та Авігу, 24:1
(NIV, Я – Той, Хто Я є)
3. Я Той, що є (ЯХВЕ), 3:14; 6:3	8. Амалік, 17:8-16
4. Реуїл, 2:18; Їтро, 3:1; 18:11-12	9. херувим, 25:19
5. Пінхас, 6:25	

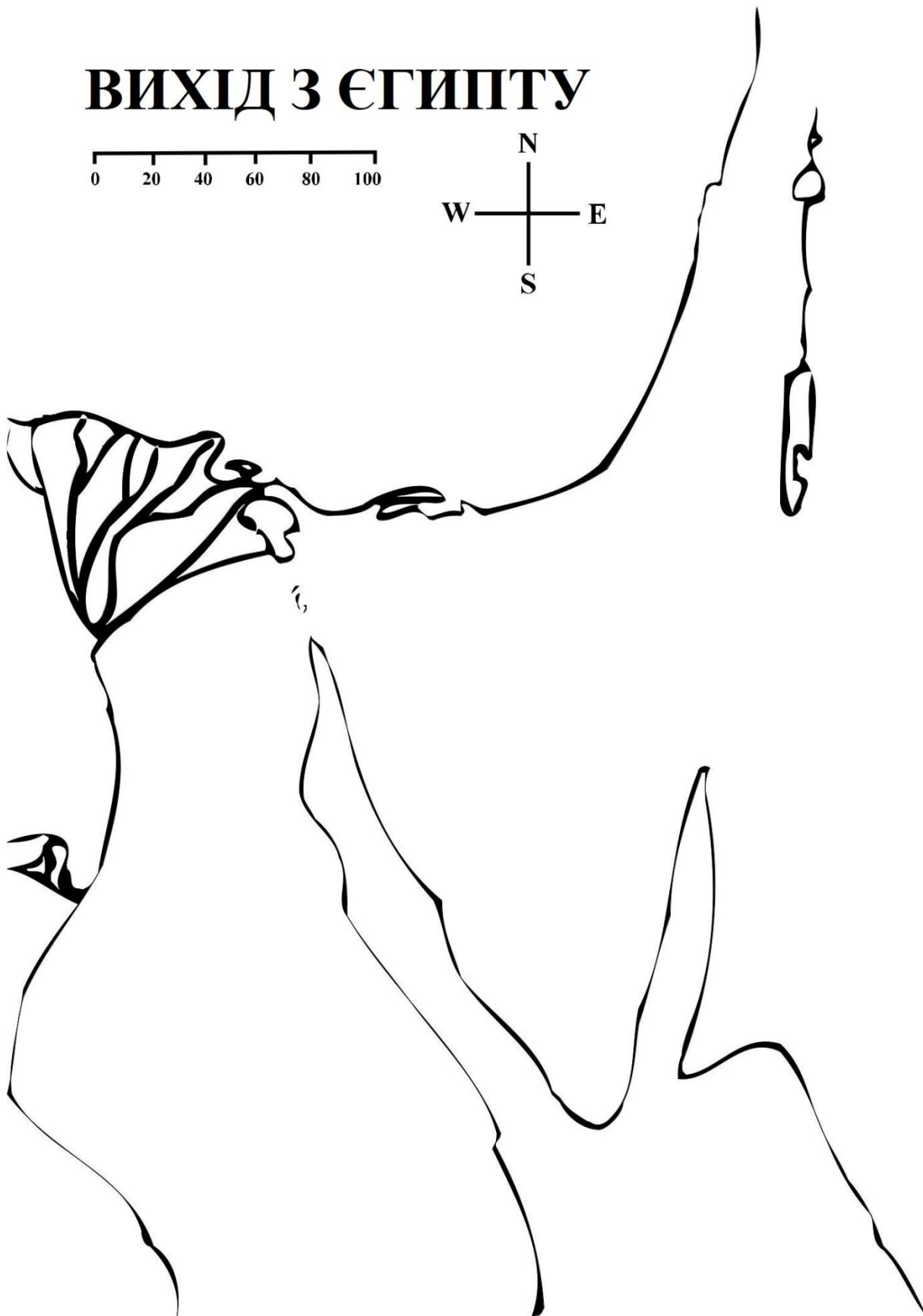
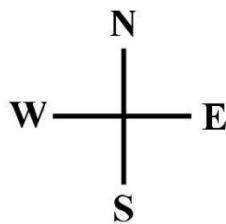
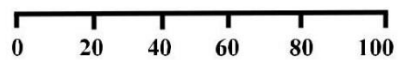
XI. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

1. Пітом, 1:11	7. Пустиня Шур
2. Рамесес, 1:11	8. Пустиня Сін
3. Мідіян, 2:15	9. Пустиня Паран
4. Хорив, 3:1	10. Дорога моря (землі
филистимської), 13:17
5. Гошен, 8:22	11. Акабська затока
6. Червоне море, 10:19 (євр. «Ям
Суф»)	

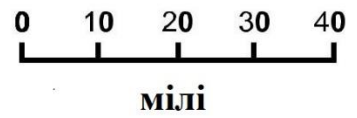
XII. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чому фараон боявся євреїв? 1:7-10
2. Чому всіх народжених хлопчиків було наказано кидати в Ніл? Чому родина фараона купалася в Нілі? Чому переміна води Нілу на кров мала таке велике значення?
3. Чому Мойсей втік до країни Мідіян?
4. Чому так важливе те, що Бог відкрив Мойсею Своє ім'я? (3:13-16)
5. Що в 3:22 говориться про конфлікт між ЯХВЕ та богами Єгипту?
6. Як пояснити Вих. 6:3 в світлі явлення ЯХВЕ в Бут. 4:26?
7. Як ті карі подіяли на релігію Єгипту?
8. Чи позбавив Бог фараона свободної волі, коли ожорсточив його серце?
9. В чому значимість смерті перворідних?
10. Звідки євреї здобули зброю?
11. Яким чином поведження Мойсея з Їтро в 18-й главі показує, що Їтро вірував в ЯХВЕ?
12. Який висновок можна зробити із того, що Ізраїль був царством священників?
13. Перелічіть Десять Заповідей.
14. Перлічіть свята в 23-й главі.
15. Намалюйте Скинню з її речами.
16. Що символізує золоте теля в 32-й главі?

ВИХІД З ЄГИПТУ

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЛЕВИТ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. У єврейському тексті (МТ) ця книга названа за її першими словами: «І кликнув Господь (ЯХВЕ)...».
- Б. В Талмуді (Мішні) вона називається «книга священників».
- В. В Септуагінті – «Книга Левитів».
- Г. В латинському перекладі Ієроніма, Вульгати, її назва – «Leviticus».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Це перший розділ єврейського канону, що має назву «Тора», тобто «вчення» або «закон».
- Б. В Септуагінті цей розділ називається «Pentateuch» (тобто п'ять сувоїв).
- В. Іноді його також називають «П'ятикнижжям Мойсеевим» або «П'ятьма книгами Мойсеевими».
- Г. П'ятикнижжя починається з книги Буття та завершується книгою Повторення Закону. В ньому Мойсей викладає історію від створення світу до кінця життя самого Мойсея.

III. ЖАНР – Книга написана переважно в правовому стилі, окрім історичної розповіді в гл. 8-10.

IV. АВТОРСТВО – Вірш 1:1 містить в собі часто повторюваний вираз (35 разів) «ЯХВЕ промовляв до Мойсея». Детальніше про це див. «Вступ до книги Буття».

V. ДАТА – Пор. Вих. 40:2, 17 із Чис. 1:1. Це показує, що Бог дав цю книгу Мойсею в перший місяць другого року після виходу з Єгипту. Детальніше про це див. «Вступ до книги Вихід».

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

A. Ритуальні закони в Месопотамії

- 1. Жертва головним чином була їжею, приготовану божку. Жертовник був столом того божка, де йому подавали їжу. Біля жертовника стояла жаровня для кадіння, щоб привернути увагу божка. Кров не відігравала важливої ролі в жертвоприношенні. Мечоносець перерізав горло тварині. Їжу ділили між богами, царем-священником та учасниками ритуалу. Той, хто приносив жертву, сам від неї не їв.
- 2. Викупної жертви не було.
- 3. Хвороби або біль вважалися карою богів. Тварину приносили й знищували замість того, хто її приносив.
- 4. В Ізраїля ритуал був зовсім іншим та відмінним. Походження цього ритуалу, здається, було пов'язано з актом віддачі людиною Богові частини плодів своєї праці (пор. Бут. 4:1-4; 8:20-22).

Б. Ритуальні закони в Ханаані (дуже схожі на ті, що в Ізраїля)

- 1. Джерела
 - а. біблійні розповіді
 - б. фінікійська література

- в. Таблички Рас-Шамра з Угарита, що містять розповіді про ханаанських божків та міфологію припл. 1400 р. до н.е.
 - 2. Ізраїльські та ханаанські жертвоприношення дуже схожі. Однак у ханаанських жертвах крові зовсім не надається таке значення.
- В. Ритуальні закони в Єгипті
 - 1. Жертви приносилися, але акцент робився не на самих жертвах
 - 2. Важливою була не жертва, але ставлення людини, що її приносила
 - 3. Жертви приносилися, щоб зупинити гнів богів
 - 4. Той, хто приносив жертву, сподівався на визволення або прощення
- Г. Система жертвоприношень Ізраїля – жертвоприношення Ізраїля були близькими до ханаанських, але це не значить, що між ними обов'язково існував якийсь зв'язок.
 - 1. Описові твердження
 - а. Жертва була спонтанним виразом потреби людства в Бозі
 - б. Не можна казати, що жертвоприношення почалося зі старозавітних законів про порядок жертвоприношення (пор. Бут. 7:8; 8:20)
 - в. Жертва була приношенням (тварин або овочів)
 - г. Це приношення – цілком або частково – обов'язково знищувалося на жертovníку в честь Бога
 - д. Жертovníк був місцем жертви та символом Божої присутності
 - е. Жертва була актом зовнішнього поклоніння (молитва в дії)
 - ж. Визначення жертви – «молитва в дії» або «ритуальна молитва». Значимість ритуалу і наші культурні упередження проти нього розкриті в книзі Гордона Дж. Венгема «Числа» (Gordon J. Wenham, Tyndale, *Numbers*, стор. 25-39). Обидві книги Левит і Числа містять в собі чимало такого матеріалу, що свідчить про його важливість для Мойсея та Ізраїля.
 - 2. Жертвоприношення
 - а. Дари Богові
 - (1) виражають, що вся земля – Господня
 - (2) за все, що людина має, вона в боргу перед Богом
 - (3) і тому справедливо, щоб людина платила данину Богові
 - (4) то було особливе приношення або дар. Щось, в чому людина мала потребу для свого існування. Жертва – це не просто щось віддати, але віддати щось потрібне. Людина віддавала Богу частину самої себе.
 - (5) дар знищувався, і це внеможливлувало його повернення
 - (6) цілопалення ставало невидимим і підіймалося до Бога
 - (7) ранні жертovníки будувалися там, де являвся Бог. Жертovníки вважалися святими місяцями, і тому жертви приносилися саме там.
 - б. Вираз посвячення всього життя Богові
 - (1) Цілопалення було однією з трьох добровільних жертв.
 - (2) Цілу тварину спалювали, виражаючи глибоку пошану до Бога.
 - (3) Це був дуже коштовний дар Богові.
 - в. Спілкування з Богом
 - (1) причасний аспект жертвоприношення
 - (2) гарним прикладом може слугувати мирна жертва, що символізувала спілкування Бога й людини
 - (3) жертва приносилася для встановлення або відновлення цього спілкування
 - г. Спокутування гріха
 - (1) коли людина грішила, вона мусила просити Бога відновити зіпсовані нею стосунки (завіт)
 - (2) коли приносилася жертва за гріх, причасної їжі не було з причини зіпсованих стосунків
 - (3) значення крові
 - (а) за людину кров кропили на жертovníк

- (б) за священника кров кропили на завісу
- (в) за первосвященника та народ кров кропили на престол благодаті (Лев. 16)
- (4) було два типи жертви за гріх. Другий називався жертвою за провину. В ній винуватець мусив окрім приношення жертви також відшкодувати іншому ізраїльтянину те, що він в нього відібрав або що пошкодив.
- (5) за навмисний гріх жертви не було, 4:1, 22, 27; 5:15-18; 22:14

Д. ПОРЯДОК ПРИНОШЕННЯ РІЗНИХ ЖЕРТВ

1. ГЛАВА 1

- а. Глава починається зі вступної фрази «Господь промовляв до Мойсея», 1:1-2; 4:1; 5:14; 6:1,19; 7:22, 28
 - (1) З худоби великої й худоби дрібної
 - (2) «Коли», в. 2, вказує на те, що ця жертва була не примусовою, але добровільною
- б. Жертва цілопалення, вв. 3-17 (6:8-13)
 - (1) Жертовник
 - (а) Мідний жертовник, що також називався жертовником цілопалення, що при вході скинії заповіту, або жертовником з акаційного дерева, обкладеним міддю (пор. Вих. 27).
 - (б) цим він відрізнявся від жертовника кадила (золотого жертовника) в святині (пор. Вих. 30)
 - (в) вуглі з мідного жертовника клали на жертовник кадила
 - (г) мідний жертовник стояв посередині входу до скинії
 - (д) жертовник мав роги, що були його найсвятішою частиною. Роги мазали кров'ю (пор. Вих. 30:10).
 - (е) Ці роги, можливо, були:
 - і. символом рук, що приносять жертву
 - ii. символом сили або великої могутності (Повт. Зак. 33:17; 2Сам. 22:3.)
 - iii. пізніше з'явилося правило, що кожний, хто хапався за роги жертовника, був в безпеці до того часу, поки суд не винесе рішення (1Цар. 1:50-51; 2:28)
 - (2) Приношення
 - (а) беззвадний самець згадується першим, тому що він був дуже важливий і дорого коштував, в. 3
 - (б) самець з овець або з кіз, в. 10
 - (в) горлиці або голубенята, в. 14 (умова для бідних)
 - (3) Жертва цілопалення приносилася при вході до скинії заповіту
 - (4) Руки клали тільки на велику худобу, а не на кіз, овець чи птахів, в. 4
 - (а) це робив сам той, хто приносив жертву (а не священник)
 - (б) багато-хто вбачає в цьому символічний акт передачі провини
 - (в) дехто вважає, що це означало наступне:
 - і. цю тварину приносить саме ця людина
 - ii. жертва повинна приноситися в ім'я особи, яка її приносить
 - iii. плід цієї жертви належить людині, яка поклала руку на голову тварини
 - (5) Забивання жертви
 - (а) великої худоби – «перед лицем Господнім», рукою того, хто приносить жертву. Він повинен забити жертву, здерти з неї шкуру та розрізати тушу на частини. Роль священника (окрім випадків публічного жертвоприношення) починалася на тій стадії, коли людина приносила жертву на жертовник.

- (б) овець або кіз, в. 11 – «на боці жертівника на північ, перед Господнім лицем». То було особливе місце для цих менших тварин.
- (в) птахи – цю жертву забивав і приносив священник. Той, хто приносив жертву, мав відрізати воло птаха.
- (6) Правила щодо крові
 - (а) тварини
 - i. Священик кропив кров'ю на жертовник навколо.
 - ii. Душа (або життя) тварини була в крові (пор. Бут. 9:4; Лев. 17:11). Душа або життя належало Богові, отже кров не вважалася частиною дару людини.
 - iii. Кров птаха виливалася при стіні жертовника і не спалювалася в вогні.
- (7) Правила щодо туші
 - (а) велика худоба, в. 6
 - i. Той, хто приносив жертву, здирив з неї шкуру. Священик міг залишити шкуру собі (пор. 7:8)
 - ii. Людина, яка приносила жертву, розрізала тушу на частини
 - iii. Священик клав приношення на жертовник в такому порядку, як жива тварина
 - iv. Нутрощі та голінки обмивали водою з умивальниці
 - v. Священик спалював жертву цілком на жертовнику
- в. Нагоди приношення жертви цілопалення
 - (1) Свято Кущів, Кучок
 - (2) День Спокутування
 - (3) Свято сідмиць, первоплоду або П'ятидесятниці
 - (4) День сурмлення
 - (5) День колихання снопа (Лев. 23)
 - (6) Свято Опрісноків, Пасха
 - (7) Початок місяців, новомісяччя
 - (8) Субота
- г. Значення жертви цілопалення
 - (1) Дар Богові
 - (2) Вважається найдорогоціннішою жертвою.
 - (3) Здається, пов'язана з загальним поняттям гріха або з подякою Богу.
 - (4) Найдосконаліше виражає ідею жертви.
 - (5) Символізує принесення в жертву свого життя
 - (6) Символізує повне посвячення життя людини на служіння Богу
 - (7) Приношення різної вартості
 - (а) велика худоба
 - (б) мала худоба (вівці - кози)
 - (в) птахи
 - (8) Це вказує на те, що приступати до Бога може кожен, хто усвідомлює власну духовну потребу. Бог склав умови для всієї людей.
- д. Особливі настанови щодо священників, 6:8-12
 - (1) Жертва цілопалення залишалася цілу ніч на огнищі своїм на жертовнику
 - (2) Під жертвою цілопалення повинен був постійно горіти вогонь
 - (3) Настанови щодо одягу священника
 - (4) Настанови щодо прибирання попелу

2. ГЛАВА 2:1-16 (6:14-23)

а. Вступ

- (1) В цій главі йдеться про хлібну жертву
- (2) «Хлібна жертва» походить від кореня із значенням «дарунок». Цей технічний термін означає нетваринні або овочеві приношення.

- (3) Після виходу з Єгипту хлібна жертва з'являється як додаток до жертви цілопалення та мирної жертви, і, за словами рабинів, найбідніші мали право обмежуватися приношенням лише цієї жертви.
 - (4) «Соляний завіт» також згадується в Чис. 18:19 та 2Хр. 13:5. Сіль була протилежністю закваски. Вона вживалася як символ Божого завіту, нетлінного і вічного.
- б. Хлібна жертва означала, що людина віддає свою працю Богу.
- (1) Це був дар Богу від щоденної їжі народу.
 - (2) Вона зазвичай (особливо в післявавилонську добу) була додатком до мирної жертви.
 - (3) Жертва було Божим забезпеченням для священика. Лише мала її частина спалювалася – «пригадувальна частина» від цілої жертви.
 - (4) Слово «пригадувальна» означає частину, що представляє цілу жертву перед Господом.
 - (5) Це старозавітне поняття виражено в Новому Заповіті поняттям вечері Господньої як «спогаду».
 - (6) Різниця між словами «святе» і «найсвятіше» полягає в наступному:
 - (а) «святе» – священик і його родина могли їсти це в будь-якому чистому місці
 - (б) «найсвятіше» – його могли споживати тільки священики і на подвір'ї скинії заповіту
- в. Типи
- (1) Пшеничне борошно (для багатих), 2:1-3
 - (2) Випечені калачі або коржики, 2:4-11
 - (3) Зелене колосся з кукурудзи або пшениці (для бідних), 2:12-16
 - (а) Пшеничне борошно було найвищою жертвою. Воно було найкращим борошном.
 - (б) Випечені коржики
 - i. готувалися на олії
 - ii. випечені в печі, в. 4.
 - iii. на лопатці, в. 5.
 - iv. на сковородці, в. 7.
 - (в) Зелене колосся з кукурудзи або пшениці
 - i. обсмажували
 - ii. товкли грубим помелом
 - iii. ставили на стіл, як перел гостями.
- г. Інградієнти
- (1) Борошно тонкого помелу відповідало безвадним тваринам
 - (2) Олія була символом процвітання, а отже і символом Божої присутності
 - (а) Вона вживалася в їжу, приносилася в жертву, використовувалася в медицині та для виготовлення помазання
 - (б) Можливо, використання олії заміщало приношення олії
 - (3) Ладан привозили з Індії або Аравії
 - (а) Він вважався дуже чистою речовиною з приємним запахом
 - (б) Символізував молитву і хвалу
 - (4) Сіль
 - (а) Життєдайна речовина, що вживається для зберігання продуктів
 - (б) Можливо, більше для спілкування за їжею, ніж для зберігання їжі
 - (5) Заборонені елементи
 - (а) Заборонялася закваска, в. 11
 - i. можливо з причини ферментації
 - ii. закваска асоціюється з розтлінням
 - iii. її можна було приносити з первоплодом і до священика
 - (б) Заборонявся мед
 - i. сироп мав бути з фруктів, а не з бджоли

- ii. можливо, через використання меду в ханаанському ритуалі
- д. Ритуал приношення
 - (1) Воно здійснювалося священиком. Священик керував всією церемонією (2:2, 9, 16)
 - (2) Частина приношення з'їдав священик в святині. То була найсвятіша частина.
- е. Значимість
 - (1) Участь усіх, від нижчого до вищого
 - (2) Спалювання частини приношення символізувало посвячення частини своєї праці Богові
 - (3) Очевидне значення приношень
 - (а) Жертва цілопалення – освячення свого життя
 - (б) Хлібна жертва – посвячення своєї щоденної праці
- ж. Особливі настанови щодо хлібної жертви, 6:14-23
 - (1) Вона приносилася перед жертовником
 - (2) Плоди праці віддавалися в дар Господу, але в дійсності вони служили матеріальним потребам священства

3. ГЛАВА 3:1-17 (7:13-34) МИРНА ЖЕРТВА

- а. Вступ
 - (1) Призначення
 - (а) приношення причастя
 - (б) жертва завіту
 - (в) колективне приношення
 - (г) завершальна жертва
 - (2) Вона була виразом подяки Богу за спілкування з Богом, а також з рідними й близькими людьми.
 - (3) Зазвичай ця жертва була останньою в серії жертв, що приносилися для примирення.
 - (4) Жертва цілопалення виражала високу вартість послуху, а мирна жертва виражала радість і щастя від спілкування з Богом.
 - (5) Безвадний самець або самиця
 - (б) Види приношень
 - (а) із великої худоби; самець або самиця
 - (б) різниця між вівцями та козами полягала в тому, що вівця мала курдюк
 - i. вівця – самець або самиця
 - ii. коза – самець або самиця
- б. Ритуал
 - (1) Принесення жертви
 - (а) На жертву клали руки
 - (б) Жертву забивали при вході до скинії заповіту
 - (в) Особа, що приносила жертву, визначалася так само, як і в цілопаленні
 - (г) кров'ю жертви кропили на жертівника навколо
 - (д) Окремі частини спалювали на жертовнику Богові
 - i. жир (курдюк вівці) був символом процвітання
 - ii. нирки, сальник на печінці були символом волі й емоції людини
 - iii. жирні частини, що приносилися на жертві цілопалення або на ранковому приношенні вівці
 - (2) Мирна жертва на подяку складалася з (7:11-14)
 - (а) Прісних калачів, мішаних в олії
 - (б) Прісних коржів, помазаних олією
 - (в) Пшеничного борошна, мішаного в олії
- в. Частка священика, 7:28-34
 - (1) Грудина призначалася священику як жертва колихання

- (2) Колихання полягало в тому, що жертву клали на руки того, хто її приносив, і на руки священика. Це вказувало на те, що людина принесла жертву Богу, а потім священик прийняв її від Бога.
 - (3) Праве стегно отримував священик, який здійснював ритуал
 - (4) Приношення підносилося Богові, а потім поверталось до священика
- г. Частка того, хто приносить жертву, 7:15-18
- (1) Жертва подяки з'їдалася в день її принесення, в. 15
 - (2) Жертва, що приносилася як обітниця або добровільний дар, з'їдалася в день її принесення або на завтра, в. 16
 - (3) В цю порцію входило все, що не віддавалося Богу і від Бога священику
 - (4) В цьому приношенні Бог символічно їв разом з людиною, що приносила жертву, та з його рідними й близькими
 - (5) В цій жертві акцентується на відновленні спілкування

4. ГЛАВА 4:1-5:13 (6:24-30) ЖЕРТВА ЗА ГРІХ

а. Вступ

- (1) Це перша жертва, в якій на передній план виходило відкуплення.
- (2) Ця жертва відновлює завіт між людиною і Богом. Вона відновлює спілкування.
- (3) Ця жертва покриває такі гріхи:
 - (а) Гріхи, зроблені невмисне
 - (б) Гріхи, зроблені через неухвалюваність
 - (в) Гріхи, зроблені в пориві страсті
 - (г) Гріхи бездіяльності
 - (д) Вона не покриває гріхів, зроблених навмисне або в зухвалій непокорі проти Бога. Для навмисних, зухвалих, обдуманих заздалегідь гріхів жертви не було (пор. Чис. 15:27-31).

б. Значення

- (1) Ця жертва спокутувала вину та відмінювала кару за гріхи.
- (2) Для цього потрібні були благодать з боку Бога та віра з боку людини.
- (3) Головним в жертвоприношенні був не ритуал, але віра людини, що приносила жертву.
- (4) Але жертва не обмежувалася лише вираженням віри людини – через жертву відновлювалися стосунки людини з Богом.
- (5) Ритуал був даний Богом як засіб відновлення, а не для заміщення віри людини.
- (6) Бог ненавидить релігійні дії, що не супроводжуються вірою, Іс. 1:10-20; Ам. 5:21-24; Мих. 6:6-8.

в. Ритуал

- (1) Для первосвященика, вв. 3-12
 - (а) Первосвященик – помазаний священик
 - i. Гріх, в неправильному керуванні людьми
 - ii. Гріх, в особистій природі
 - iii. Первосвященик був духовним представником громади. Коли він грішив, у ньому грішили всі. Таким було юдейське розуміння колективу (пор. Єг. 7; Рим. 5:12 і далі).
 - (б) Процес
 - i. Первосвященик приносив на жертвник безвадного молодого бика.
 - ii. Він клав руки на його голову
 - iii. Первосвященик забивав жертву
 - iv. Первосвященик кропив кров'ю сім разів перед завісою
 - а) так очищалося скіння
 - б) символічно відкривався шлях до Господа
 - в) кров мазалася на роги жертвника кадила

- г) решта крові виливалася до підстави жертovníка цілопалення
 - v. Весь лій спалювався на жертovníку
 - vi. Вся решта туші тварини виносилася поза табір до чистого місця, в. 12, де з жертovníка висипався попіл. Там решта туші тварини спалювалася.
- (2) За народ, вв. 13-21
 - (а) Вони грішили, коли не виконували постанов закону, вв. 13-21.
 - (б) Процес
 - i. Старші приносили на жертovníк безвадного молодого бика.
 - ii. Вони клали руки на голову жертви.
 - iii. Ці старші забивали жертву.
 - iv. Первосвященик кропив кров'ю сім разів перед завісою.
 - а) так очищалася шкіня
 - б) символічно відкривався шлях до Господа
 - в) кров мазалася на роги жертovníка кадила
 - г) решта крові виливалася до підстави жертovníка
 - v. Вся жертва цілком приносилася на жертovníку
 - vi. Вся решта туші тварини виносилася поза табір до чистого місця, в. 12, де з жертovníка висипався попіл. Там решта туші тварини спалювалася.
- (3) За начальника, вв. 22-26
 - (а) Начальник (керівник), вв. 22-26
 - i. Начальник племені
 - ii. Відповідальна особа в громаді
 - iii. Старший
 - (б) Процес
 - i. Начальник приносив на жертovníк самця-козла
 - ii. Він клав руки на його голову.
 - iii. Цей начальник забивав жертву.
 - iv. Первосвященик мазав кров'ю роги жертovníка цілопалення, а решта крові виливалася до підстави жертovníка.
 - v. Весь лій спалювався на жертovníку.
 - vi. Решту м'яса з'їдали священики.
- (4) За окрему людину, вв. 27-35
 - (а) Коли людина розуміла свій гріх, вона мусила принести таку жертву
 - (б) Процес
 - i. Людина приводила самицю з кіз або овець.
 - ii. Клала руки на голову жертви.
 - iii. Забивала жертву.
 - iv. Священик мазав кров'ю роги жертovníка, а решта крові виливалася до підстави жертovníка.
 - v. Вісь лій спалювався на жертovníку.
 - vi. Решту м'яса з'їдали священики.
- (5) Особливі випадки принесення жертви за гріх, 5:1-13 (видно, це були випадки навмисних гріхів людини проти того, з ким вона склада завіт)
 - (а) Якщо свідок не прийде, щоб дати свідчення (ненадання інформації), 5:1
 - (б) Доторкання до нечистої тварини, 5:2
 - (в) Доторкання до нечистої людини, 5:3
 - (г) Нерозважна присяга, 5:4
 - (д) жертва за такі гріхи:
 - i. Самиця з овець або з кіз
 - ii. Дві горлиці або двоє голубенят
 - iii. 1/10 ефи пшеничної муки

- (6) Ритуал жертви за гріх, 6:24-30
 - (а) Священик міг їсти те, що залишалося.
 - (б) Коли кров потрапляла на одягу, її треба було випрати.
 - (в) Коли кров потрапляла на глиняну посудину, її треба було розбити.
 - (г) Коли кров потрапляла на мідну посудину, її треба було помити.
 - (д) Якщо кров жертви цілопалення приносилася в святиню, тоді м'ясо треба було спалити і священики не повинні були його їсти.
- (7) Значимість жертви за гріх
 - (а) За навмисний гріх жертви не було – жертва приносилася лише за гріхи, зроблені невмисне або через неухважність, 5:15, 18.
 - (б) Вимоги для прощення:
 - і. Віра з боку людини
 - ii. Милість з боку Бога

5. ГЛАВА 5:14-19 ЖЕРТВА ЗА ПРОВИНУ

а. Вступ

- (1) Якщо жертва за гріх стосувалася скоєного гріха, то жертва за провину стосувалася шкоди, яку вчинила одна людина іншій, і вимагала відшкодування за можливістю.
- (2) Жертви за гріх і за провину були досить схожими.
- (3) Права окремої людини визначалися Десятьма Заповідями (Вих. 20; Повт. Зак. 5).
 - (а) дім
 - (б) накопичення добра
 - (в) життя
- (4) В цій жертві на передній план виходить заповідяна людиною шкода та відшкодування збитків з додатком 1/5 частини.

б. Гріхи, що вимагають жертви

- (1) Проти Бога або проти того, що належить Йому
 - (а) первоплід
 - (б) перворідне, 14-16
 - (в) десятина
 - (г) неправильне приношення
 - (д) дарунки меншої вартості
- (2) «Якщо згрішить коли хто, і зробить що проти якої зо всіх Господніх заповідей, чого не можна робити, і не знатиме, і завинить, і понесе свій гріх».

Е. Стародавні народи приносили жертви з кількома цілями:

- а. щоб задобрити гнівного божка
- б. щоб накормити божка
- в. причастя з божком
- г. акт хвали
- д. відсуття потреби в прощенні або примирення

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

А. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ КНИГИ:

- 1. Гл. 1-16 – Як приступати до Святого Бога?
- 2. Гл. 17-26 – Як підтримувати спілкування зі Святим Богом?

Б. Автор часто вживає вступні слова «І Господь промовляв до Мойсея (або Аарона), говорячи...»

- 1. Це може просто означати, що метаріал одкровення давався поступово, протягом певного часу.

2. Ці вступні слова є в: 1:1-3:17; 4:1-5:13; 5:14-19; 5:20-26; 6:1-11; 6:12-16; 6:17-7:21; 7:22-38; 8:1-10:20; 11:1-47; 12:1-8; 13:1-59; 14:1-32; 14:33-57; 15:1-33; 16:1-34; 17:1-16; 18:1-3; 19:1-37; 20:1-27; 21:1-24; 22:1-16; 22:17-25; 22:26-33; 23:1-8; 23:9-22; 23:26-32; 23:33-44; 24:1-23; 25:1-26:46; 27:1-34;

В. РОЗШИРЕНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ КНИГИ:

1. Очищення від нечистоти, гл. 1-16
 - а. Закони про жертвоприношення, 1:1-7:38
 - (1) Цілопалення, 1:3-17 і 6:8-13
 - (2) Хлібна жертва, гл. 2:1-17 і 6:14-23
 - (3) Мирна жертва, гл. 3:1-17; 7:33 і 7:11-21
 - (4) Жертва за гріх, гл. 4:1; 5:13 і 6:24-30
 - (5) Жертва за провину, гл. 5:14-6:7; 7:1-10
 - (а) Невмисний (без наміру) гріх против завіту ЯХВЕ, 4:1-35; 5:14-19
 - (б) Навмисний (з наміром) гріх проти партнера в завіті, 5:1-13; 6:1-7 (гл. 1-6:7 для народу; гл. 6:8-7:36 для священиків)
 - б. Освячення священиків, 8:1-10:20
 - (1) Підготовка до помазання, 8:1-5
 - (2) Омивання, одяг та помазання, 8:6-13
 - (3) Помазання жертви, 8:14-32
 - (4) Мойсей дає Аарону настанови, 9:1-7
 - (5) Аарон та його сини приступають до служби, 9:8-21
 - (6) Аарон благословляє народ та ЯХВЕ
 - (7) Гріх Надава та Авігу, 10:1-3
 - (8) Їхні доля і кінчина, 10:4-7
 - (9) Відмова від вина на службі, 10:8-11
 - (10) Частина жертви, що належить священику, 10:12-20
 - в. Чисте й нечисте, гл. 11-15
 - (1) Тварини, гл. 11 (пор. Повт. Зак. 14:6-20)
 - (2) Народження дітей, гл. 12
 - (3) Шкірні хвороби, гл. 13-14
 - (а) В людині, 13:1-46
 - (б) На одягу, 13:47-59
 - (в) Очищення, 14:1-32
 - (г) В домах, 14:33-53
 - (д) Підсумок, 14:54
 - (4) Очищення від тілесних виділень (чоловіків та жінок), гл. 15
 - г. День Спокутування (Йом Кіпур), щорічний день очищення, гл. 16 (Це кульмінаційний момент гл. 1-16)
 - (1) Підготування священика, 16:1-4
 - (2) Жертва за гріх первосвященика, 16:5-10
 - (3) Ритуал, 16:23-28
 - (4) Щорічне виконання, 16:29-34
2. Відновлення святості й спілкування з Богом, гл. 17-26
 - а. Кров жертви, 17:1-16
 - б. Релігійні та моральні стандарти, 18:1-20:27
 - (1) Кровозмішення
 - (2) Статеві гріхи
 - (3) Покарання, гл. 20
 - в. Святість священиків, 21:1-22:33
 - г. Святість щорічних свят, 23:1-24:23
 - (1) Субота, 23:1-3
 - (2) Пасха та опрісноки, 23:5-8
 - (3) Первоплоди, 23:9-14
 - (4) Жнива, 23:15-24

- (5) П'ятидесятниця, 23:23-25
- (6) День Спокутування, 23:26-32 (єдиний день посту)
- (7) Свято Кущів (Кучок), 23:33-43
- д. Особливі роки, 25:1-55
 - (1) Суботній рік, вв. 2-7
 - (2) Ювілей, вв. 8-55
 - (а) Дотримання, вв. 8-12
 - (б) Наслідки, вв. 13-34
 - (в) Цінність і свобода кожного учасника завіту, вв. 35-55
- е. Благословіння та прокляття завіту, 26:1-46
- 3. Додаток (обітниця), 27:1-34
 - а. Люди, вв. 1-8
 - б. Худоба, вв. 9-13
 - в. Домівки, вв. 14-15
 - г. Поле, вв. 16-25
 - д. Первородні, вв. 26-27
 - е. Закляте, вв. 28-39
 - ж. Десятина, вв. 30-34

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. У Книзі Левит ідеться про правову основу світського та релігійного життя ізраїльського народу та про роль священства. В ній викладено правила використання шкіни, описаної в Вих. 25-40.
- Б. Тут описано, як грішна людина може приступати до святого Бога і відновити спілкування з Богом. «Святість» є ключовою в цій книзі (пор. 11:44 [Мт. 5:48]).
- В. Яке чудо! Бог бажає, щоб грішна людина прийшла до Нього, і Бог відкрив для цього шлях через систему жертвоприношень.
- Г. Характер ЯХВЕ проявляється:
 - 1. В забезпеченні системи жертвоприношень, пор. гл. 1-7 (благодать)
 - 2. В історичних діях, пор. гл. 8-10 (справедливість)
 - 3. В Його постійній присутності з народом (вірність)

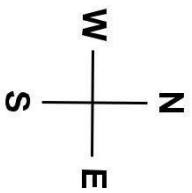
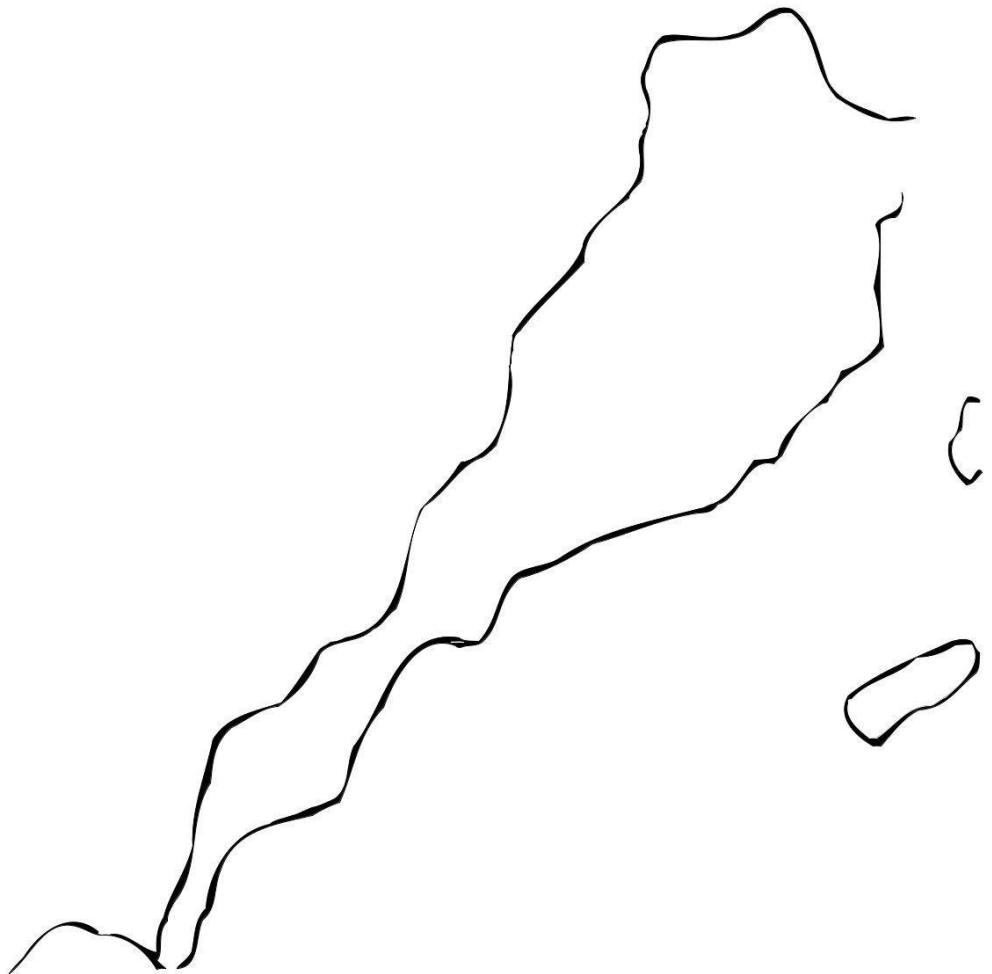
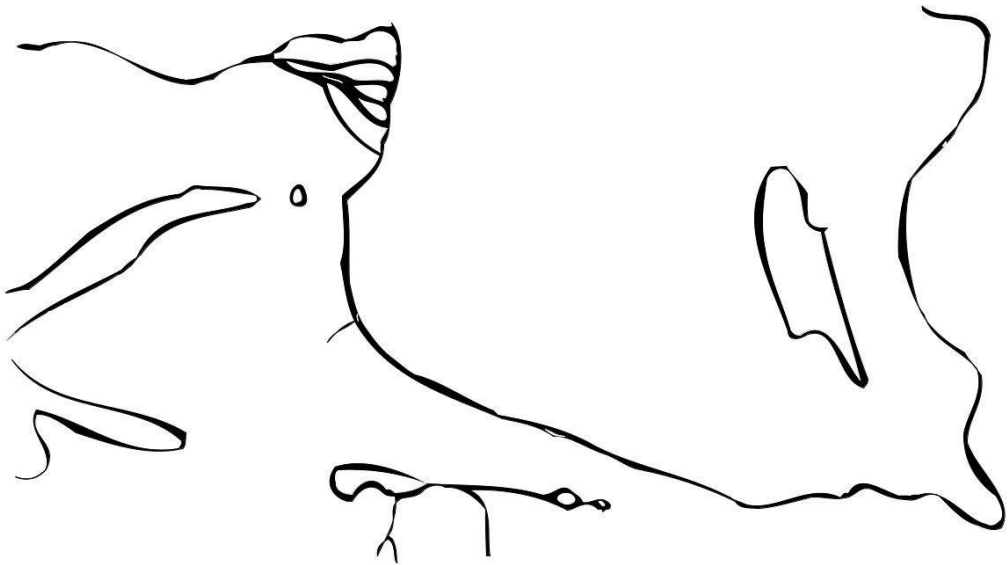
IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та вирази
 - 1. вподобання, 1:4; 4:26 (NASB & NIV, спокутування)
 - 2. пахощі любі, 1:9,13, (NASB, приємний запах)
 - 3. невмисне, 4:1,22,27; 5:15-18; 22:14 (NASB & NIV)
 - 4. поверне, 6:5 (NASB & NIV)
 - 5. колихання, 7:30 (NASB, жертва колихання)
 - 6. святий (*кадош*), 11:44 (NASB & NIV)
 - 7. проказа, 13:1 і далі, (NIV, інфекційна шкірна хвороба)
 - 8. козли, 16:8 (NASB & NIV, козел відпущення)
 - 9. козли-демони, 17:7 (NIV, козли-ідоли)
 - 10. ворожити, 19:26 (NIV, чаклувати)
 - 11. ювілей, 25:30 (NASB & NIV)
- Б. Головні особи
 - 1. Надав та Авігу, 10:1
 - 2. Азазель, 16:8, 10 (NIV, козел відпущення)
 - 3. Молох, 18:21; 20:2

X. МІСЦЯ НА МАПІ – НЕМАЄ

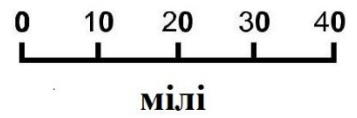
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Що символізує система жертвоприношень. Чому «кров» згадується так часто (3:17; 7:26; 17:11)?
2. Як смерть тварини може призвести до прощення гріхів людей?
3. Чому існує три або п'ять типів добровільних жертвоприношень?
4. Що гідного смерті зробили сини Аарона?
5. Чому є різниця між чистими та нечистими тваринами?
6. З чим пов'язана унікальність Дня Спокутування серед усіх свят Ізраїля?
7. Яка істина стоїть за суботнім роком та роком ювілея?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЧИСЕЛ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. В єврейському тексті (МТ) назва цієї книги – «В пустелі». Ця назва взята з п'ятого слова в першому реченні книги.
- Б. В Септуагінті (LXX) ця книга називається «Числа», тому що в ній двічі дається перелік ізраїльтян – в главах 1-4 та в гл. 26.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Це перший розділ єврейського канону, що має назву «Тора», тобто «вчення» або «закон».
- Б. В Септуагінті цей розділ називається «Pentateuch» (тобто п'ять сувоїв).
- В. Іноді його також називають «П'ятикнижжям Мойсеєвим» або «П'ятьма книгами Мойсеєвими».
- Г. П'ятикнижжя починається з книги Буття та завершується книгою Повторення Закону. В ньому Мойсей викладає історію від часу створення світу до кінця життя самого Мойсея.

III. ЖАНР Ця книга дуже схожа на Вихід. Вона містить в собі історичну розповідь та закони, а також стародавні поетичні пророцтва Валаама (пор. Чис. 23-24).

IV. АВТОРСТВО

- A. Це перша книга Тори з посиланням на письмове джерело – «Книжку воєн *ЯХВЕ*», 21:14-15. Це ясно вказує на те, що Мойсей насправді використовував інші письмові джерела.
- Б. В цій книзі стверджується, що Мойсей міг записати і дійсно записав події років блукання в пустелі.
- В. Також в Книзі Числа є декілька прикладів очевидних додатків редакторів (можливо, Ісуса Навина або Самуїла)
 - 1. 12:1,3
 - 2. 13:22
 - 3. 15:22-23
 - 4. 21:14-15
 - 5. 32:33 і далі
 - 6. 32:33 і далі
- Г. В більшості випадків про Мойсея розповідається в III особі, окрім прямої мови. Це вказує на те, що Мойсей під час написання цих матеріалів міг користуватися допомогою писарів.
- Д. Слід зазначити, що в Книгу Числа ввійшли два художніх твори неізраїльського походження: (1) аморейський сатиричний вірш в 21:27-30 (можливо, в. 30 був доданий ізраїльтянами); і (2) розмови Валаама з моавським царем Балаком в гл. 23-24. Вони свідчать про те, що в написанні цієї книги були використані інші письмові або усні матеріали (пор. «Книжка воєн *Господніх*»).

V. ДАТА

А. Дата написання книги повідомляється в самій книзі:

1. В 1:1 та 10:10 сказано, що вона була написана в другому місяці другого року після Виходу з Єгипту. Після цього був 38-річний період блукання в пустелі.
2. В 9:1 сказано, що це сталося в першому місяці другого року після Виходу з Єгипту.

Б. Час Виходу з Єгипту точно не відомий – це сталося або в 1445 р. до н.е., або в 1290 р. до н.е.

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

А. В Книзі Числа є чотири моменти, що унікальним чином відображають єгипетську культуру:

1. Розташування єврейського табору за племенами (Чис. 2:1-31; 10:11-33) та порядок марширування племен (Чис. 1-7) точно відповідають порядку Рамзеса II в сирійських походах, описаному в текстах Амарни. В цих ханаанських документах з періоду 1300 років до н.е. описуються соціальні, політичні та релігійні відносини між Ханааном і Єгиптом. Також велике значення має те, що цей єгипетський порядок розташування табору пізніше змінився, як нам відомо з асирійських барел'єфів першого тисячоліття до н.е. Асирійський табір розташовувався колом.
2. Срібні сурми в 10-й главі Чисел відображають єгипетське джерело. Археологи підтвердили, що про ці сурми особливо згадувалося в добу правління Тутанхамона у прибл. 1350 р. до н.е. Також в текстах Амарни часто говориться про використання таких срібних сурм в релігійних та світських цілях.
3. Колісниці з конями в Єгипет привезли *гіксоси*, семітські правителі XV і XVI династій. Вози, запряжені волами, також використовувалися винятково в Єгипті. Їх можна побачити в сирійському поході Тутмоса III 1470 р. до н.е. Жителі Ханаану були незнайомі з цими возами, можливо, через те, що Ханаан був гористою місцевістю з дорогами, по яких було важко їздити. Такі вози відправили з Єгипту, щоб привезти Якова (Бут. 45:19, 21, 27). Вони також використовувалися євреями під час виходу з Єгипту (Чис. 7:3, 6, 7).
4. І останнє, що євреї перейняли від єгиптян, – то повністю поголені священики.

Б. Ці два переписи в гл. 1-4 та в гл. 26 мають паралелі в:

1. Таблички з Марі, 1700 р. до н.е.
2. документ з періоду стародавнього царства Єгипту, 2900-2300 р. до н.е.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

А. Основні структурні елементи книги за географічними місцями:

1. підготування на горі Сінай до походу до Обіцяного краю, 1:1-10:10.
2. похід до Обіцяного краю, 10:11 - 21:35
 - а. дорога в Кадеш, 10:11-12:16
 - б. у Кадеші, 13:1-20:13
 - в. відправлення від Кадеша, 20:14-21:35
3. події на моавських рівнинах, 22:1-36:13

Б. Детальний опис структурних елементів книги

1. R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, pp. 614-615 (Р.К. Гаррісон, «Вступ до Старого Заповіту»).
2. E. J. Young, *An Introduction to the Old Testament*, стор. 84-90 (Е. Дж. Янг, «Вступ до Старого Заповіту»).
3. NIV Study Bible, стор. 187-188 («Навчальна Біблія NIV»).

- В. Одна з причин складності аналізу книги Числа полягає в дещо незвичайному викладі матеріалу, тобто суміші законів із розповіддю та текстами іншого характеру. Існує кілька теорій про структуру книги, зокрема:
1. Прихильники так званої «документальної гіпотези» (J.E.D.P.), очевидно, поділяли цю книгу на багато частин, нібито взятих з рішних неісторичних і немойсеєвих джерел.
 2. Дж.С. Райт (J.S. Wright) припускає, що ці тексти Мойсея були упорядковані ним в кінці його життя з допомогою книжників. Уривчастий характер книги Числа визнається, але відноситься до років життя Мойсея.
 3. Гордон Дж. Венгем в «Коментарі Тиндейла до книги Числа» (Gordon J. Wenham, *Tyndale Commentary on Numbers*, стор. 14-18) допускає трійну паралель біблійних книг Вихід, Левит і Числа, пов'язану з трьома подорожами: (1) від Червоного моря до Синая; (2) від Синая до Кадеша; і (3) від Кадеша до Моава. Застосування цього до текстів, пов'язаних з «подорожами» та «зупинками», виявляє дивну паралель. Далі автор застосовує цю трійну паралель також до Бут. 1-11; Бут. 12-50 та книги Повторення Закону. Це виглядає дуже переконливо. Тут ми можемо побачити, якими – зовсім невідомими нам, західним людям – літературними структурами або художніми засобами користувалися стародавні близькосхідні автори.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Ця книга є продовженням історичної розповіді, розпочатої в книзі Буття. Проте слід пам'ятати, що це не «західна історія», але близькосхідна богословська історія. Події не завжди записані в хронологічному порядку, але вони особливо вибрані для того, щоб виявити характер Бога та характер Ізраїля.
- Б. Вони виявляють характер Бога:
1. Його присутність видно в хмарі:
 - а. Хмара спустилася на «Святе святих» Скинії, 9:15. Бог прийняв його і ці правила як місце та умови для зустрічі Бога з людиною!
 - б. Та хмара вела народ, 9:17-23. Бог був з народом і вів його Своєю присутністю.
 - в. Та хмара була втіленням Божої присутності, коли Бог відкрився Мойсею, 11:17, 25; 16:42-43.
 - г. Та хмара стала символом Божої присутності в суді, а також одкровення, 12:1-8; 14:10.
 - д. Та хмара була видимим символом Божої присутності не тільки для Ізраїля, але й для сусідніх народів, 14:14; 23:21.
 - е. Хмара, що вона символізувала Божу присутність під час виходу з Єгипту і блукання в пустелі, зникла після того, як ізраїльтяни ввійшли в Обіцяний край, але Бог все ще символічно залишався з ними через присутність Ковчега, 35:34.
 2. Його благодать і милість в:
 - а. Його постійній присутності з ними, незважаючи на їхні нарікання та відкидання поставлених Богом начальників, 11:1; 14:2,27,29,36; 16:11,42; 17:5; 20:2; 21:5.
 - б. Його забезпеченні народу в пустелі:
 - (1) водою
 - (2) їжею
 - (а) манною (щоденно, крім суботи)
 - (б) перепелицями (двічі)
 - (3) одягом, що не зношувався
 - (4) хмарою:
 - (а) тінню
 - (б) світлом
 - (в) керуванням
 - (г) одкровенням
 - в. Його прийнятті заступництва Мойсея:
 - (1) 11:2

- (2) 12:13
- (3) 14:13-20
- (4) 16:20-24
- (5) 21:7

3. Його справедливість (святість) в:
- а. Покаранні Ізраїля 38-річним блуканням в пустелі (14).
 - б. Покаранні Мойсея тим, що він не зміг увійти в Обіцяний край (20:1-13; 27:14; Повт. Зак. 3:23-29).
 - в. Смерті Корея та начальників Рувимового племені (16:1-40).
 - г. Поразці людей, що відкидали начальство Мойсея та Аарона (16:41-50).
 - д. Божому суді над тими, хто поклонявся в Шіттімі, коли їх повбивали левити (25).

В. Зі вступом Ізраїля в завіт на горі Сінай головними питаннями стали довіра *ЯХВЕ* і суворий послух Його Слову.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази (NASB):

- 1. скинія заповіту, 1:1 (NASB & NIV, козел відпущення)
- 2. окуп, 3:46 (NIV, відкуплення)
- 3. назір, 6:2 (NASB & NIV)
- 4. прихосько, 9:14 (NASB, чужоземні поселенці)
- 5. хмара, 9:15 (NASB & NIV)
- 6. «збиранина, що була серед нього», 11:4 (NASB & NIV)
- 7. «пороздирали одержу свою», 14:6 (NASB & NIV)
- 8. кутаси, 15:38 (NASB & NIV)
- 9. *Шеол*, 16:30 (NIV, могила)
- 10. руда ялівка, 19:2 (NASB & NIV)
- 11. змії сарафи, 21:6 (NIV, отруйні змії)
- 12. місто на сховище, 35:6 (NASB & NIV)
- 13. месник за кров, 35:19,21 (NASB & NIV)

Б. Головні особи:

- 1. жінка кушитянка, 12:1 (NIV, «його дружина кушитянка»)
- 2. Енак, 13:28,33
- 3. євусеянин, 13:29
- 4. Корей, 16:1 (NIV, «Корат»)
- 5. Валаам, 22:5
- 6. Баал, 22:41

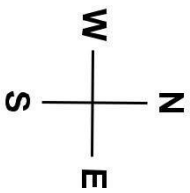
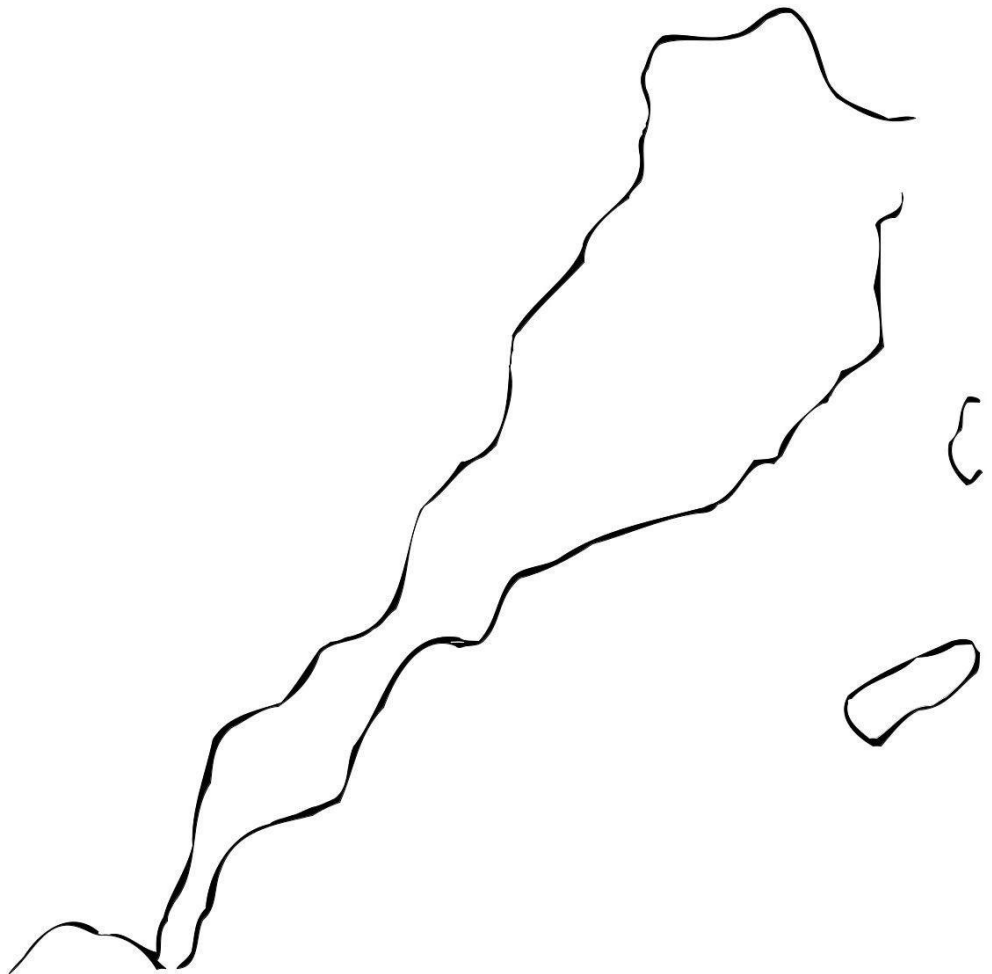
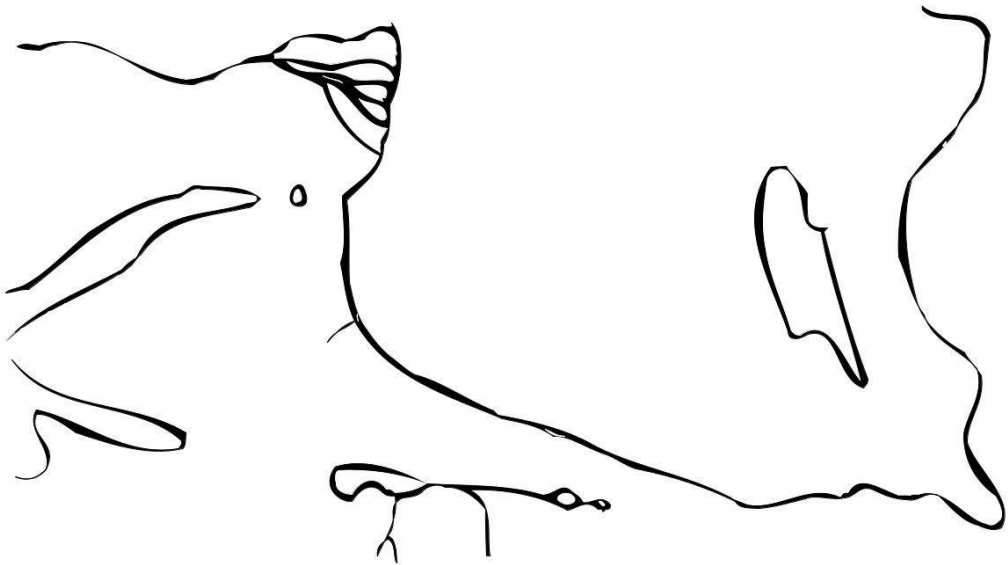
X. Місця на мапі (за номерами)

- 1. долина Ешкол, 13:23 (на півночі від Хеврона)
- 2. Дорога царська, 20:17
- 3. Верхівка Пісга, 21:20
- 4. Арнон, 21:24
- 5. Яббок, 21:24
- 6. Ашшур, 24:22
- 7. Шіттім, 25:1
- 8. Кінеретське море, 34:11 (NIV, «Море Кіннерет»)

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

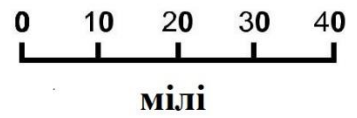
- 1. Чому Левій не був полічений разом з іншими племенами, 1:49?
- 2. Як левити пов'язані з перворідними, 3:12-13?
- 3. Опишіть тест на перелюб, 5:16 і далі.
- 4. Перелічіть вимоги обітниць назіра, 6:1 і далі.

5. Як пояснити 4:3 та 8:24?
6. Чи написав 12:3 сам Мойсей?
7. Чому Бог призначив 40-річний період блукання в пустелі?
8. Що означає термін «невмисне» по відношенню до гріха і жертви в 15-й главі?
9. В чому був гріх Мойсея в 20-й главі? До яких наслідків він призвів?
10. Чи насправді розмовляв осел Валаама? 22:28. Як Валаам підказав Балаку перемогти Ізраїля?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ

I. ЗНАЧИМІСТЬ

- А. Це одна з чотирьох найбільш цитованих в Новому Заповіті старозавітних книг (Буття, Повторення Закону, Псалми та Ісаїя). Книга Повторення Закону цитується 83 рази.
- Б. Здається, це була одна з найулюбленіших біблійних книг Ісуса.
1. Він неодноразово цитував її в пустелі, коли Його спокушував сатана (Мт. 4:1-16; Лк. 4:1-13).
 2. Не виключно, що саме вона була покладена в основу Нагірної проповіді Ісуса, Мт. 5-7.
 3. Ісус називав Повт. Зак. 6:5 найбільшою заповіддю, Мт. 22:34-40; Мр. 12:28-34; Лк. 10:25-28.
 4. Він найчастіше наводив цитати саме з Тори (П'ятикнижжя), адже юдеї його доби вважали Тору найбільш авторитетною частиною канону.
- В. Це наш головний приклад у Писанні стосовно нового тлумачення Богом попереднього одкровення, згідно з новою ситуацією. Тут ми бачимо невелику різницю між Десятьма Заповідями в Вих. 20 та Повт. Зак. 5. 20-а глава книги Вихід містить Заповіді в тій формі, в якій вони були дані під час блукання в пустелі, а в 5-й главі Повторення Закону Мойсей готував людей до осілого життя в Ханаані.
- Г. Повторення Закону, як сказано в самому тексті, складається з низки проповідей Мойсея, які він сказав для того, щоб:
1. Розповісти Ізраїлю про Божу вірність, яку Бог проявив в Своїх ділах;
 2. Повторити Закон, даний на горі Сінай;
 3. Дати нове тлумачення Закону для осілого життя в Ханаані;
 4. Підготувати церемонію оновлення завіту в Обіцяному краї (Ісус Навин);
 5. Записати про смерть Мойсея та перехід влади до Ісуса Навина.
- Д. Сьогодні богослови ведуть дискусії щодо літературного формування книги Повторення Закону. Сучасні вчені розходяться в думках щодо написання П'ятикнижжя.

II. НАЗВА КНИГИ

- А. Єврейські назви книг П'ятикнижжя взяті з перших десяти слів книги, зазвичай з першого слова:
1. Буття, «На початку»
 2. Вихід, «А оце ймення»
 3. Левит, «І кликнув»
 4. Числа, «В пустині»
 5. Повторення Закону, «Оце ті слова»
- Б. В Талмуді (Мішна Гат-Тора 17:18) її названо «Повторення закону».
- В. В грецькому перекладі Старого Заповіту під назвою Септуагінта (LXX), створеному прибл. 250 р. до н.е., ця книга називається «Другий закон», з причини неточного перекладу 17:18.
- Г. Англійська назва цієї книги «Deuteronomy» походить від її назви в латинській Вульгаті Ієроніма – «Deutronomian», тобто «другий закон».

III. КАНОНІЗАЦІЯ – Це остання книга Тори, першого з трьох розділів єврейського канону

А. Тора або Закон -- від Буття до Повторення Закону

Б. Пророки:

1. Ранні пророки -- від Ісуса Навина до Царів (крім Рут)
2. Пізні пророки -- від Ісаї до Малахії (крім Даниїла та Плача Єремії)

В. Писання:

1. Мегіллот (5 сувоїв):
 - а. Пісня над піснями
 - б. Еклезіяст
 - в. Рут
 - г. Плач Єремії
 - д. Естер
2. Даниїл
3. Література мудрості:
 - а. Йов
 - б. Псалми
 - в. Приповісті
4. 1 і 2 Хронік

IV. ЖАНР

А. Повторення Закону містить в собі ряд проповідей з загальним вступом та завершальним описом смерті Мойсея; ці проповіді Мойсей промовив на східному березі ріки Йордан перед переходом Ізраїля до Обіцяного краю.

Б. В цій книзі також є стародавня пісня або псалом Мойсея, гл. 31:30-32:43

В. Подібно до Бут. 49, Повт. Зак. 33 є пророцтвом про нащадків Якова.

Г. Тут також є розповідь про смерть Мойсея, гл. 34.

V. АВТОРСТВО

А. Іудейське предання:

1. Стародавнє предання одностайно стверджує, що автором книги був Мойсей.
2. Про це сказано в:
 - а. Талмуді – Бава Батра 14b
 - б. Мішні
 - в. «Еклезіасті» Бен Сираха 24:23 (прибл. 185 р. до н.е.)
 - г. Філона Олександрійського
 - д. Йосипа Флавія
3. У самому Писанні:
 - а. Суд. 3:4 та Єг. 8:31
 - б. «Мойсей сказав»:
 - (1) Повт. Зак. 1:1, 3
 - (2) Повт. Зак. 5:1
 - (3) Повт. Зак. 27:1
 - (4) Повт. Зак. 29:2
 - (5) Повт. Зак. 31:1, 30
 - (6) Повт. Зак. 32:44
 - (7) Повт. Зак. 33:1
 - в. «ЯХВЕ сказав Мойсею»:

- (1) Повт. Зак. 5:4-5, 22
- (2) Повт. Зак. 6:1
- (3) Повт. Зак. 10:1
- г. «Мойсей написав»:
 - (1) Повт. Зак. 31:9, 22, 24
 - (2) Вихід 17:14
 - (3) Вихід 24:4, 12
 - (4) Вихід 5:22-23
 - (5) Числа 33:2
- д. Ісус наводив цитати з книги Повторення Закону або посилався на неї й казав «Мойсей сказав»/»Мойсей написав»:
 - (1) Матвій 19:7-9; Марк 10:4-5 - Повт. Зак. 24:1-4
 - (2) Марк 7:10 - Повт. Зак. 5:16
 - (3) Лука 16:31; 24:27, 44; Іван 5:46-47; 7:19, 23
- е. Павло стверджує авторство Мойсея:
 - (1) Рим. 10:19 - Повт. Зак. 32:21
 - (2) 1Кор. 9:9 - Повт. Зак. 25:4
 - (3) Гал. 3:10 - Повт. Зак. 27:26
 - (4) Дії 26:22; 28:23
- ж. Павло стверджує авторство Мойсея в своїй проповіді в день П'ятидесятниці – Дії 3:22:
- з. Автор Послання до євреїв стверджує авторство Мойсея – Євр. 10:28; Повт. Зак. 17:2-6

Б. Сучасні вчені

1. Багато хто з богословів XVIII-XIX століття, на основі запропонованої Графом-Вельгаузенем (Graf-Wellhausen) теорії кількох авторів (J.E.D.P.) стверджували, що Книга Повторення Закону була написана за правління Йосії в Юді якимось священником/пророком, для підтримки духовних реформ Йосії. Згідно з цією теорією, книгу було написано від імені Мойсея прибіл. в 621 р. до н.е.
2. Прихильники цієї теорії посилаються на такі аргументи:
 - а. 2Цар. 22:8; 2Хр. 34:14-15. «Я знайшов у Господньому домі книгу Закону»;
 - б. у 12-й главі мова йде про єдине місце Скинії, а пізніше Храму;
 - в. у 17-й главі йдеться про пізнішого царя;
 - г. дійсно, на стародавньому Близькому Сході і серед юдеїв часто писалися книги від імені відомих осіб минулого;
 - д. існує стильова, словникова і граматична схожість між книгами Повторення Закону та Ісуса Навина, Царів і Єремії;
 - е. у Повторенні Закону розповідається про смерть Мойсея, гл. 34;
 - ж. в П'ятикнижжі є очевидні пізніші редакторські додатки:
 - (1) Повторення Закону 3:14
 - (2) Повторення Закону 34:6
 - з. іноді важко пояснити вживання різних імен Бога – Ель, Ель Шаддай, Елогім, ЯХВЕ – у здавалося б схожих контекстах та історичних періодах.

VI. ДАТА

- А. Якщо автором книги був Мойсей, то є два можливі варіанти часу або тривалості виходу з Єгипту:
 1. При буквальному розумінні 1Цар. 6:1 – прибіл. 1445 р. до н.е. (XVIII династія Тутмоса III і Аменхотепа II):
 - а. У Септуагінті (LXX) йдеться про 440, а не 480 років.
 - б. Це число могло стосуватися до поколінь, а не років (символічне).
 2. Археологічні свідчення на користь датування виходу 1290 р. до н.е. (XIX династія єгипетських фараонів):

- a. Сеті I (1309-1290) переніс єгипетську столицю з Фів до дельти Нілу – до Цоана/Таніса.
- б. Рамзес II (1290-1224):
 - (1) Його ім'ям було названо місто, побудоване єврейськими рабами, Бут. 47:11; Вих. 1:11;
 - (2) Він мав 47 дочок;
 - (3) Його старший син не став його наступником.
- в. Всі великі муровані міста Палестини були зруйновані та швидко відбудовані в прибл. 1250 р. до н.е.

Б. Сучасна богословська теорія кількох авторів:

1. «J» (ЯХВЕ) 950 р. до н.е.
2. «E» (Елогім) 850 р. до н.е.
3. «JE» (поєднання) 750 р. до н.е.
4. «D» (Повторення Закону) 621 р. до н.е.
5. «P» (Священики) 400 р. до н.е.

VII. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

А. Хетські договори II тисячоліття до н.е. дають нам стародавню (історично сучасну) паралель структури книги Повторення Закону (а також для частини від книги Вихід до книги Левит і 24-ї глави Ісуса Навина). Ця модель договору змінилася до початку I тисячоліття до н.е., що підтверджує історичність книги Повторення Закону. Для додаткового читання на цю тему див: Г.Е. Менденхолл, «Закон і завіти в Ізраїлі та на стародавньому Близькому Сході» (G.E. Mendenhall, *Law and Covenants in Israel and the Ancient Near East*).

Б. Хетська модель договору та її паралелі в Повт. Зак.:

1. Преамбула (Повт. Зак. 1:1-5, вступ промовця, ЯХВЕ)
2. Огляд минулих дій царя (Повт. Зак. 1:6-4:49, Божі минулі дії для Ізраїля)
3. Умови договору (Повт. Зак. 5-26):
 - а. Загальні умови (Повт. Зак. 5-11)
 - б. Особливі умови (Повт. Зак. 12-26)
4. Наслідки договору (Повт. Зак. 27-29):
 - а. Вигоди (Повт. Зак. 28)
 - б. Втрати (Повт. Зак. 27)
5. Свідectво Божества (Повт. Зак. 30:19; 31:19, тж. 32, пісня Мойсея теж слугує свідectвом):
 - а. один екземпляр в храмі Божества;
 - б. один екземпляр у васала для щорічного зачитання;
 - в. унікальність хетських договорів на відміну від пізніших асирійських та сирійських договорів полягала в наступному:
 - (1) історичний огляд минулих дій царя;
 - (2) частина з прокляттями була менш вираженою.

VIII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

А. Вступ до книги, 1:1-5

Б. Перша проповідь, 1:6-4:43 (Минулі дії ЯХВЕ, важливі для нинішніх часів):

В. Друга проповідь, 4:44-26:19 (Закон ЯХВЕ, важливий для нинішніх і для всіх часів):

1. Загальний – Десять Заповідей (5-11)
2. Особливі випадки застосування (12-26)

Г. Третя проповідь, 27-30 (Закон ЯХВЕ, важливий для майбутніх часів, 27-29):

1. Прокляття (27)
2. Благословіння (28)
3. Оновлення завіту (29-30)

Д. Останні слова Мойсея, 31-33:

1. Прощальна проповідь, 31:1-29
2. Пісня Мойсея, 31:30-32:52
3. Благословіння Мойсея, 33:1-29

Е. Смерть Мойсея, 34

ІХ. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Останні приготування до входу в Обіцяний край. У Своєму завіті з Авраамом (Бут. 12:1-3) Бог обіцяв а йому землю й насіння (нащадків). У фокусі Старого Заповіту знаходиться земля.

Б. Мойсей готує до осілого життя народ, що досі був кочовим. Він пристосовує синайський завіт до обіцяної землі.

В. В книзі наголошується на Божій вірності в минулому, теперішньому й майбутньому. Однак завіт є умовним! Ізраїль повинен відгукнутися вірою і далі жити в вірі, покайні та послуху. В протилежному разі народ зазнає на собі прокляття, описані в гл. 27-29.

Х. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОСІБ, СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ

А. Слова та вирази:

1. «беру Я сьогодні за свідків проти вас небо й землю», 4:26 (NASB & NIV)
2. «карає провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях», 5:9 (NASB, «відвіую дітей за беззаконня батьків...»)
3. «що чинить милість тисячам поколінь», 5:10 (NASB, «...але ласку до тисяч...»)
4. «Слухай» (*Шма*), 6:4 (NASB & NIV)
5. «пов'язкою між очима твоїми» (філактерії), 6:8 (NIV, «як знаки на лобі...»)
6. «напишеш їх на бічних одвірках дому свого» (*мезуза*), 6:9 (NIV, «дверних рамах»)
7. «закляття» (*херем*), 13:17 (NIV, «ці закляті речі»)
8. «зорі небесні», 17:3 (NASB, «небесне військо»)
9. «переводить через огонь», 18:10 (NIV, «жертви»)
10. «хто викликає духа померлого», 18:11 (NASB & NIV «медіум»)
11. викупив, 21:8 (NASB & NIV)
12. «зненавиджена», 21:15 (NIV, «не для інших»)
13. «повішений на дереві», 21:23 (NASB & NIV)
14. «ціна пса», 23:18 (NIV, «заробіток... чоловіка, що займається проституцією»)
15. «розводний лист», 24:1 (NASB & NIV)
16. «оливою маститися», 28:40 (NIV, «користуватися олією»)

Б. Головні особи:

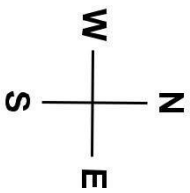
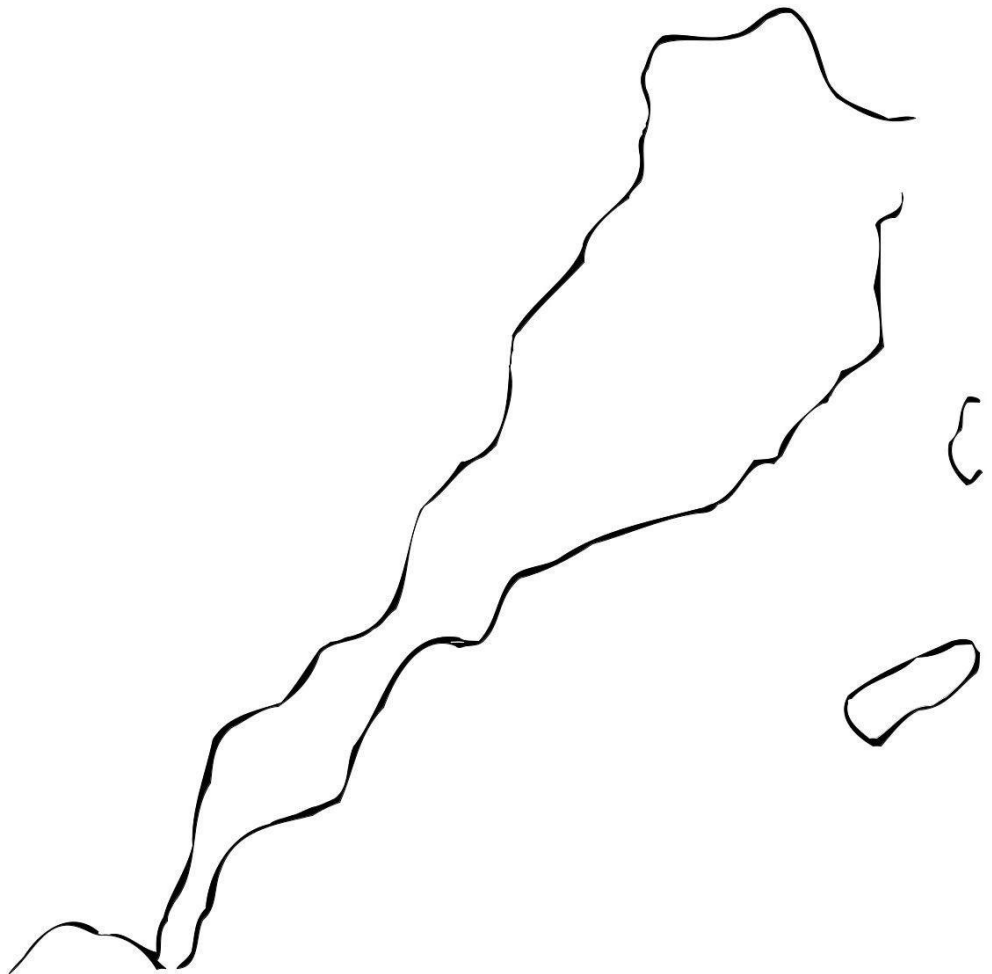
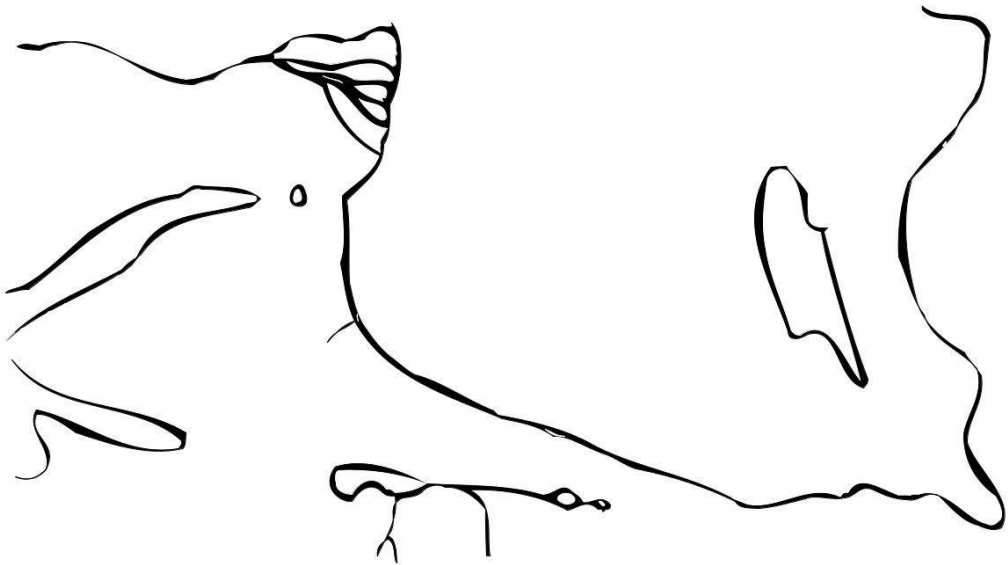
1. Велетні, 1:28 (NIV, «Енакіти»)
2. Рефаї, 3:11 (NIV, «рефаїти», NASB, «рефаїм»)
3. хіттеянин, 7:1
4. святі їхні дерева, 7:5 (NIV, «стовпи ашери», NASB, «ашерім»)
5. Пророк, 18:15-22
6. Єшурун, 32:15; 33:5, 26

XI. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

1. Гора Хорив, 1:2,6,19; 4:10,15
2. Гора Сеїр, 1:2,44; 2:1,4,5,8,12,22 (гірський хребет)
3. Кадеш, 1:46; 32:51 (NASB, «Кадеш Барнеа»)
4. Башан, 1:4; 3:1,3,4,10,11,13; 4:43,47
5. Елат, 2:8 (Еційон-Гевер)
6. Гора Хермон, 3:8,9; 4:48
7. Гора Евал, 11:29; 27:4,13
8. Гора Гарізім, 11:29; 27:12
9. Горп Гор, 32:50 (Джебель Гарун)

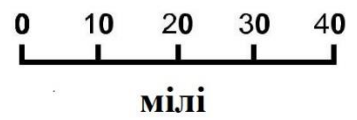
XII. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чим відрізняється Повторення Закону від Виходу і Чисел (за жанром)?
2. Чому Мойсей повторює історію виходу з Єгипту?
3. Чому так багато говориться про те, що слід навчати дітей (4:9; 6:7, 20-25; 11:19; 32:46)?
4. Чим версія Десяти Заповідей в 5-й главі Повторення Закону відрізняється від версії в 20-й главі Виходу?
5. Чому їм було наказано порозбивати священні стовпи та поламати їхні ашеріми (7:5)?
6. Як 10:12-21 характеризує Повторення Закону?
7. Чому глави 27-29 є такими важливими для тлумачення всього Старого Заповіту?
8. Хто записав текст про смерть Мойсея (34)?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ІСУСА НАВИНА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. НАЗВА КНИГИ походить від імені наступника Мойсея, головного персонажа книги, Ісуса Навина або Єгошуї.
- Б. Це ім'я складається з двох єврейських іменників:
1. ЯХВЕ («Й»+голосний, напр «Я-», «Є-», «Йо-» тощо)
 2. спасіння (Гошеа)
- В. На івриті «Єгошуя» – то було ім'я Ісуса (Мт. 1:21).

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Книга Ісуса Навина (Єгошуї) є першою в розділі єврейського канону під назвою «Пророки».
- Б. Цей розділ поділяється на два підрозділи:
1. ранні пророки – від Ісуса Навина до Царів (крім Рут)
 2. пізні пророки – від Ісаї до Малахії (крім Даниїла та Плача Єремії)

III. ЖАНР

- A. Ці історичні книги продовжують історію Божого народу, яка розпочалася в книзі Буття. Це не західна хронологічна історія, але вибіркова богословська історія. Це не значить, що вона не є істинною або точною; це просто значить, що автори вибирали певні події, щоб навчити богословським істинам про Бога, людину, гріх, спасіння, тощо. В цьому сенсі ці історичні книги схожі на Євангелія та Дії святих апостолів у Новому Заповіті.
- Б. На відміну від сусідніх народів, що уявляли собі історію «циклічно», за циклами природи, євреї сприймали історію як «телеологічну», тобто таку, що має певну ціль і рухається до неї. Бог рухається до цілі, яку Він поставив перед Собою споконвіку, – до відкуплення грішного світу (Бут. 3:15).

IV. АВТОРСТВО

- A. Традиційно автором книги вважається Ісус Навин:
1. спочатку його звали «Осія» (спасіння), Чис. 13:8.
 2. Мойсей змінив його ім'я на Єгошуа (ЯХВЕ є спасінням), Чис. 13:16.
 3. з неясних причин його ім'я має три варіанти написання:
 - а. *єгошу'а* (звичайне) Єг. 1:1; Повт. Зак. 3:21
 - б. *гоше'а*, Повт. Зак. 32:44
 - в. *єшу'а*, Неем. 8:17
- Б. Бава Батра 14b стверджує, що цю книгу написав сам Єгошуа (тобто Ісус Навин) і лише частину, в якій розповідається про його смерть, записав священник Елезар (24:29-30), а ще пізніше його син Пінхас (Чис. 25:7-13; 31:6-8; Єг. 22:10-34) завершив книгу записом про смерть Елезара, 24:31-33.
- В. Про Ісуса Навина:
1. народжений в єгипетському рабстві

2. був в числі дванадцяти розвідників; лише він та Калев повернулися з розвідки з позитивним звітом віри (Чис. 14:26-34)
3. був вірним помічником Мойсея впродовж виходу з Єгипту. Він був єдиним, хто піднявся на гору Синай разом з Мойсеєм (на півдороги – Вих. 24:13-14).
4. був командиром ізраїльського війська (Вих. 17:8-13)
5. командував завоюванням Ханаану як наступник Мойсея (Повт. Зак. 31:23)

Г. Деякі аргументи на користь авторства Ісуса Навина:

1. в самій книзі говориться, що Ісус Навин записав Божий завіт з народом, 24:26, і тому ми знаємо, що він вмів писати.
2. видно, що книга написана очевидцем подій:
 - а. «ми», 5:1 (один з текстових варіантів)
 - б. «Іх пообрізував Ісус (Єгошуа)», 5:7-8
 - в. Особиста зустріч Ісуса Навина з Ангелом Господнім, 5:13-15
 - г. «І осіла вона (Рахав) серед Ізраїля, і так є аж до цього дня», 6:25 (Ця фраза не була додана редактором пізніше, але написана очевидцем, сучасником подій)
3. автор використав деякі письмові джерела:
 - а. Книга Праведного, 10:13 (2Сам. 1:18)
 - б. «у книжці», 18:9
4. точні назви стародавніх міст вказують на сучасника подій, а не на пізнішого редактора:
 - а. Єрусалим названо Євусом, 15:8; 18:16, 28
 - б. Хеврон названо Кір'ят-Арбою, 14:15; 15:13,54; 20:7; 21:11
 - в. Кір'ят-Єарім названо Баалою – 15:9, 10
 - г. Сидон названо Великим, тобто головним містом Фінікії, 11:8; 19:28, хоча пізніше таким містом став Тир.
5. В книзі Ісуса Навина, як і в П'ятикнижжі, є деякі додатки:
 - а. Смерть Ісуса Навина
 - б. пізніше завоювання Хеврона, 14:6-15; 15:13-14
 - в. пізніше завоювання Девіра, 15:15,49
 - г. переселення Данового племені на північ, 19:47
 - д. фраза «до цього дня» зустрічається багато разів, що вказує на пізнішу редакцію тексту, 4:9; 5:9; (6:25); 7:26 (двічі); 8:28-29; 9:27; 10:27; 13:13; 14:14; 15:63; 16:10; 22:3

Д. Сучасні вчені:

1. звертають увагу на схожість між П'ятикнижжям та Книгою Ісуса Навина:
 - а. стиль
 - б. словник
2. прихильники теорії «J, E, D, P» вважають, що цю книгу було написано протягом тривалого часу й багатьма авторами:
 - а. Джерелом «J» написані ті частини глав 1-12, в центрі уваги яких знаходяться окремі битви (950-850 рр. до н.е.).
 - б. Джерелом «E» написані ті частини глав 1-12, в центрі уваги яких знаходиться об'єднаний військовий похід (750 р. до н.е.).
 - в. Прибл. в 650 р. до н.е. тексти цих джерел «J» та «E» були об'єднані, і більша частина текстів «J» була вилучена.
 - г. Потім книгу знову відредагував священник/пророк часів Йосії, – той самий, який написав Повторення Закону. Цю особу називають «девторономічним» (від «Deuteronomy» – «Повторення Закону») джерелом; він написав книгу Повторення Закону, щоб підтримати реформи Йосії в 621 р. до н.е., і особливу увагу приділив Єрусалиму як єдиній істинній святині.
 - д. Джерело «P» було групою священників, які написали глави 13-21 у припл. 400 р. до н.е.
 - е. На думку цих вчених, у III ст. до н.е. до тексту було зроблено ще більше додатків.

3. Слід зазначити, що ця теорія ґрунтується на упередженні! Зверніть увагу на те, як її прихильники відрізають текст від його історичного контексту і автора. Це – спроби сучасних дослідників аналізувати стародавні тексти за сучасними літературними теоріями. Однак слід зазначити:
- а. Авторство книги Ісуса Навина не стверджується в самій книзі.
 - б. В книзі розповідається про смерть Ісуса Навина, як у книгах Мойсея – про смерть Мойсея.
 - в. Старозавітні книги постійно редагувалися.
 - г. Ми приймаємо цей процес формування Старого Заповіту як богонатхненний.
 - д. Аргументи проти «Гекзатюка» (тобто об'єднання перших шести книг Біблії – від Буття до Ісуса Навина – в єдиний том):
 - (1) В іудейській традиції існує чітке розмежування між п'ятьма книгами Мойсея (П'ятикнижжя) та книгою Ісуса Навина, з якої починається частина єврейського канону під назвою «Пророки»:
 - (а) Таке розмежування здійснює Бен Сирах, автор твору «Еклезіаст», написаного прибіл. 185 р. до н.е., 48:22-45:12.
 - (б) Це розмежування існує в творі Йосипа Флавія «Проти Апіона», 1:7 і далі.
 - (в) На це розмежування вказує завершальна позначка переписчиків масоретського тексту (МТ) П'ятикнижжя.
 - (г) Ми бачимо це розмежування і в щотижневих текстах для читання Писання в синагозі, що називається «*Хафтарот*».
 - (д) Самаряни прийняли П'ятикнижжя як Святе Письмо, але книгу Ісуса Навина відкинули.
 - (2) внутрішнє свідчення (Янг [Young], стор. 158):
 - (а) Особливе вживання особистих займенників в книзі Ісуса Навина не спостерігається в П'ятикнижжі.
 - (б) Назва міста Єрихон пишеться інакше.
 - (в) Вираз «Бог Ізраїлевий» вжитий в книзі Ісуса Навина 14 разів, але в П'ятикнижжі не зустрічається жодного разу.
 - е. Слід визнати, що ми багато чого не знаємо про формування цих старозавітних книжок в остаточній (нинішній) формі.

V. ДАТА

- А. Ця книга розповідає про завоювання Обіцяного краю. Оскільки ми не знаємо, коли саме стався вихід з Єгипту та блукання в пустелі, дата завоювання Ханаану залишається неясною:
1. 1445-1440 — прибіл. 1400 р. до н.е. (за 1Цар. 6:1)
 2. 1290-1240 — прибіл. 1250 р. до н.е. (за археологічними даними)
- Б. Книга Ісуса Навина була написана або відредагована в добу Суддів; після завоювання Ханаану Ізраїлем назви деяких міст змінилися. Наприклад, ханаанське місто Цефат пізніше перейменували на Хорма, Суд. 1:16-17. Однак у книзі Ісуса Навина вжито пізнішу назву цього міста, 12:14; 15:30; 19:4.
- В. Р.К. Гаррісон (R. K. Harrison) припускає, що ця книга могла бути написана Самуїлом за царювання Давида і що Самуїл міг передавати інформацію з предання міста Шіло («Вступ до Старого Заповіту» [*Introduction to the Old Testament*], стор. 673).

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

- А. За археологічними даними, більшість великих мурованих міст Ханаану було зруйновано і швидко відбудовано прибіл. в 1250 р. до н.е.:
1. Хазор

2. Лахіш
3. Бет-Ел
4. Девір (давніша назва Кір'ят-Сефер, 15:15)

Б. Археологія не змогла підтвердити або відкинути біблійну розповідь про падіння Єрихона через дуже поганий стан руїн міста:

1. погодні умови/місце розташування
2. пізніші реконструкції давніх руїн з використанням нових матеріалів
3. невизначеність дат пластів

В. Археологи знайшли жертвник на горі Евал, що може бути пов'язаний з Єг. 8:30-31 (Повт. Зак. 27:2-9). Він дуже схожий на жертвник, описаний в *Мішні* (Талмуді).

Г. Знайдені в Угариті тексти Рас-Шамра розповідають про життя ханаанейн 1400-х років до н.е. та про їхню релігію:

1. поклоніння природним стихіям (культ плодючості, багатобожжя)
2. головним божком був Ель
3. Дружиною Еля була Ашера (пізніше вона стала дружиною Ваала)
4. в них був син Ваал (Гаддад), бог бурі
5. Ваал став «вищим богом» ханаанського пантеону. Його дружиною була Анат.
6. їхні ритуали нагадували поклоніння єгипетським божествам Ісіді та Осірісу
7. Центром поклоніння Ваалу були «пагорби» або кам'яні платформи (для ритуальної проституції).
8. Символом Ваала був кам'яний стовп (фалічний символ), а символом Ашери або Астарти – різьблений дерев'яний стовп або живе дерево, що символізувало «дерево життя».

Д. Археологія підтверджує, що великі імперії того регіону (Хетська, Єгипетська і Месопотамська) не могли здійснювати вплив на Палестину в цю добу, яку називають Пізньою бронзовою добою (1550-1200 рр. до н.е.).

Е. Точні назви стародавніх міст вказують на сучасника подій, а не на пізнішого редактора:

1. Єрусалим названо Євусом, 15:8; 18:16,28 (у 15:63 сказано, що євусейни тоді ще залишалися в частині Єрусалима)
2. Хеврон названо Кір'ят-Арбою, 14:15; 15:13,54; 20:7; 21:11
3. Кір'ят-Єарім названо Баалою, 15:9,10
4. Девір названо Кір'ят-Санною, 15:49
5. Сидон названо Великим, тобто головним містом Фінікії, 11:8; 13:6; 19:28, хоча пізніше головним містом став Тир.

Ж. 24-а глава Ісуса Навина цілком схожа на хетську модель договору (як і в Повторенні Закону) II тисячоліття до н.е.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

А. Вони визначаються географічними пересуваннями:

1. розповідь починається на моавських рівнинах, 1-2
2. народ переходить через ріку Йордан до Гілгала біля Єрихона, 3-4
3. військовий похід на Ханаан з центру, 5:1-10:15
4. військовий похід на Ханаан з півдня, 10:16-43
5. військовий похід на Ханаан з півночі, 11:1-23
6. географічний розподіл землі між племенами, 12-21

Б. Основні частини книги:

1. завоювання Ханаану, 1-11
2. розподіл Обіцяного краю між племенами, 12-21

3. остання промова і смерть Ісуса Навина, 22-24

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Ця книга показує Божу могутність і вірність в виконанні Своєї обіцянки Аврааму (Бут. 12:1-3) щодо землі (Бут. 15:16).
- Б. В ній продовжується історія, що розпочалася в книзі Буття, і розповідає про нову добу. В цей період головним об'єднувальним чинником були добровільні союзи племен. Центрального уряду не було.
- В. Поняття «священної війни» (*херем* – «під закляттям») нам здається надмірно жорстоким, але ж Бог попереджав ізраїльтян про гріхи ханаанейян, що як Він винищив їх із цієї землі за їхні гріхи, так само винищить Він і юдеїв за такі гріхи (заслання до Ассирії та Вавилонії).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та/або вирази:
 1. броди, 2:7 (NASB & NIV)
 2. камінні ножі, 5:2 (NASB & NIV)
 3. «Край, який тече молоком та медом», 5:6 (NASB & NIV)
 4. «Скинь взуття своє», 5:15 (NIV, «зніми взуття своє»)
 5. святе (*кадош*), 5:15
 6. «закляття» (*херем*), 6:17 (NIV, «присвячене»)
 7. «Стань, сонце, в Гів'оні», 10:12 (NASB & NIV)
 8. «поставте свої ноги на шиї цих царів», 10:24 (NASB & NIV)
 9. «Господь наказав був через Мойсея дати нам міста на сидіння», 21:1-3
 10. «раб Господній», 24:29 (NASB & NIV)
- Б. Головні особи:
 1. Рахав, 2:1
 2. «вождь Господнього війська», 5:14
 3. Ахан, 7:1
 4. Целофхад, 17:3
 5. Пінхас, 22:13

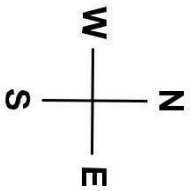
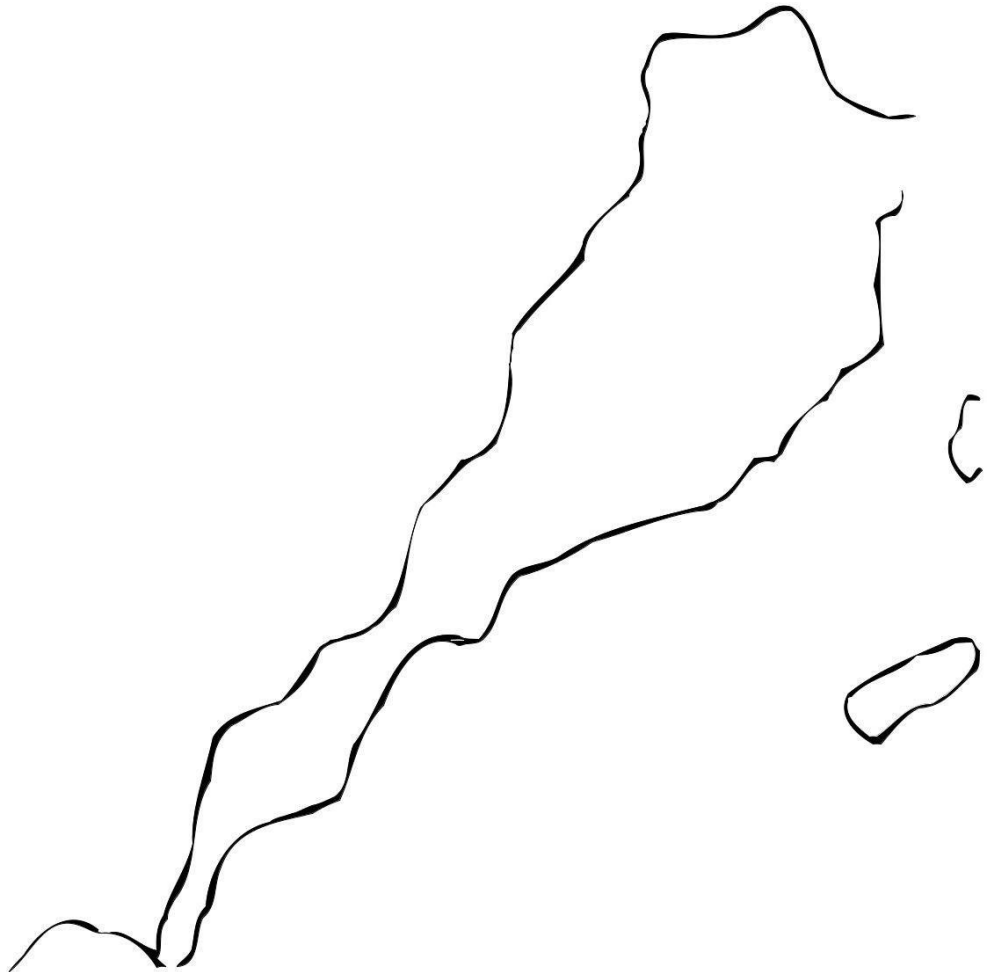
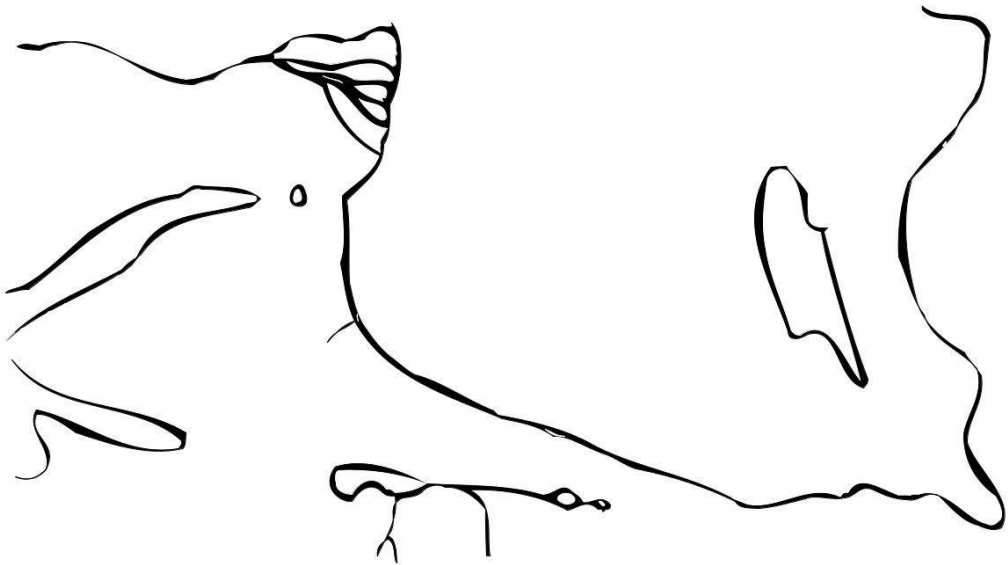
X. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

1. Велике море, 1:4
2. Шітгім, 2:1
3. Адам, 3:16
4. Ай, 7:2
5. Гів'он, 9:3
6. Негев, 11:16; 13:1
7. Арава, 11:16
8. Хешбон, 12:5
9. єгипетський потік (*Ваді Ель-Аріу*), 15:4 (NIV, «Ваді Єгипту»)
10. Ге-Бен-Гінном, 15:8 (NASB, «долина Гінном»; NIV, «Долина Бен Гінном»)
11. Сигем, 17:7
12. Мегіддо, 17:11
13. Шіло, 18:1
14. Беер-Шева, 19:2

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

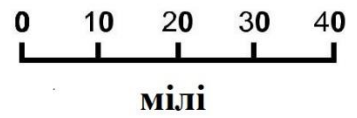
1. Яким чином Бог підбадьорює Ісуса Навина, як колись Мойсея (1:1 і далі; 5:13-15)?
2. Поясніть, як ізраїльтяни повинні були перейти через Йордан вірою (3).

3. Чого зупинилася манна?
4. Чому ізраїльське військо зазнало поразки в місті Ай?
5. Як Гів'он перехитрив Ісуса Навина?
6. Чи точно відомо, що в 10-й главі описано чудо? Чому так/чому ні?
7. Поясніть зв'язок між левитськими містами та містами на сховище.
8. Яка проблема виникла в 22-й главі?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ СУДДІВ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Назва походить від єврейського слова «шофетім», що означає «розсудити суперечку». Це єврейське слово схоже на:
1. фінікійське «шкодувати»
 2. аккадське «правитель»
 3. карфагенське «начальник»
- B. В Септуагінті (LXX) воно перекладене як «krital», тобто Судді.
- B. Англійська назва книги «Judges» («Судді») взята з латинської назви «*judicium*» в Вульгаті.
- Г. Назва «Судді» є неточною, адже ці люди були не суддями, але динамічними місцевими керівниками, яких Бог підіймав і наділяв силою Свого Духа (3:10; 6:34; 11:29; 14:6,19; 15:14) для виконання конкретних завдань визволення Свого народу від іноземних гнобителів (пор. 2:16). Краще було б перекласти назву цієї книги як «Визволителі».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Це друга книга другого розділу єврейського канону, що має назву «Пророки»..
- B. Цей другий розділ поділяється на два підрозділи:
1. ранні пророки, що ми їх називаємо історичними книгами: від Ісуса Навина до Царів (крім Рут)
 2. пізні пророки, що ми їх називаємо пророками: від Ісаї до Малахії (крім Даниїла та Плачу Єремії)

III. ЖАНР – Ця книга написана переважно в жанрі історичної розповіді

IV. АВТОРСТВО

- A. В самій Біблії автор не повідомляється
- B. Бава Батра 14b стверджує, що Самуїл був автором цієї книги, а також книг Самуїла та Рут.
- B. Книга охоплює дуже великий період і тому не могла бути написана одним автором-очевидцем.
- Г. Можливо, ця книга була впорядкована з:
1. кількох неназваних письмових джерел, таких як:
 - а. «Книжка воєн Господніх», що згадується як історичне джерело в Чис. 21:14
 - б. «Книга Праведного», що теж згадується як джерело в Єг. 10:13 та 2Сам. 1:18
 2. можливо було кілька інших усних джерел. Точні усні перекази були широко розповсюджені на стародавньому Близькому Сході, де письмові матеріали дуже дорого коштували і були важкими та незручними, щоб їх носити. Наприклад:
 - а. Фраза «в історії провидця Самуїла, і в історії пророка Натана, і в історії прозорливця Гада» у 1Хр. 29:29
- Д. Видно, це написав укладач в ранні часи Об'єднаної монархії:
1. Часто згадується Вифлеєм, що може вказувати на добу Давида (пор. 17:7,8,9; 19:1,2,18 [двічі]).

2. Вживання фрази «того часу не було царя в Ізраїлі» в кількох місцях вказує на добу монархії (пор. 17:6; 18:1; 19:1; 21:25). В усіх сусідніх народів були царі, але в Ізраїля його не було.

Е. Є ознаки більш пізньої редакції:

1. в 18:30 відображаються:
 - а. заслання десяти племен в Ассирію в 722 р. до н.е.
 - б. можливо, захоплення Ковчега Завіту филистимлянами в часи Ілія, 1Сам. 1-7.
2. За юдейським преданням, Єремія та/або учитель Ездра відредагували окремі частини Старого Заповіту. Нам не відомо, як саме сформувався Старий Заповіт у його нинішній формі. Проте це ніяк не впливає на богонатхнення цих старозавітних книг.

V. ДАТА

- А. Хоча ця книга була написана укладачем, який мабуть жив за правління Давида, це зовсім не значить, що історичний матеріал не походить від очевидців. Можна навести два чудових приклади:
1. У 1:21 євусеяни все ще утримують внутрішню фортецю Євуса (пізніше Єрусалима). Давид завоював цю фортецю лише в 2Сам. 5:6 і далі.
 2. У 3:3 головним містом Фінікії названо Сидон, а не Тир.
- Б. Книга охоплює період часу від одразу після завоювання Ханаану Ісусом Навином до народження Самуїла. Початкова дата або 1350, або 1200 р. до н.е., в залежності від дати виходу з Єгипту (1445 або 1290 р. до н.е.). Кінцевою датою є прибл. 1020 р. до н.е., тобто початок царювання Саула (Брайт [Bright]).
- В. Якщо скласти всі дати в книзі Суддів, то цей період охоплює приблизно 390-410 років. Це не можна сприймати в хронологічному порядку, адже в 1Цар. 6:1 сказано, що від виходу з Єгипту до побудови Соломонового храму в 965 р. до н.е. пройшло 480 років. Це значить, що Судді мабуть були переважно місцевими начальниками і дати їхнього керівництва, очевидно, часто збігалися в часі.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Перші глави книги Суддів показують нам, наскільки обмеженим було завоювання Ісуса Навина. Він в основному завдав поразку великим мурованим містам ханаанейців та зламав їхню військову міць. Бог залишив кожному племені важку справу заволодіння своєю територією, 2:6. Ця стратегія слугувала випробуванню нового покоління ізраїльтян, що не бачило Божих чудес виходу та завоювання, 2:1-10; 3:1.
- Б. Нове покоління не змогло пройти цього випробування, 2:11 і далі; 3:7,12; 4:1; 6:1; 10:6; 13:1. У відповідь на їхній гріх Бог карав Свій народ, насилаючи на них іноземних гнобителів. Тоді народ каявся і благав у Бога допомоги. Бог посилав їм «визволителя». Після цього в країні протягом деякого часу був мир. Така послідовність подій описана в книзі Суддів, 2:6-16:31. («гріх, розкаяння, благання, спасіння»).

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Доба суддів, здається, описана в трьох богословських аспектах, за якими цю книгу можна поділити на частини:
1. наслідки завоювання Ісуса Навина
 2. потреба в визволителях
 3. приклади відступництва

Б. Основні частини книги:

1. коротка розповідь про завоювання, 1:1-2:5
2. гріх, суд та визволення Божого народу, 2:6-16:31
3. три приклади гріхів Божого народу, що виявляють моральну атмосферу тієї доби:
 - а. ідолопоклонство Михи, 17
 - б. переселення Данового племені, 18
 - в. статевий гріх Гів'и, 19-21

В. Головні Судді та їхні вороги:

ІМ'Я	ТЕКСТ	ВОРОГ	ЧАС МИРУ (1) або ЧАС ПРАВЛІННЯ (2)
1. Отніїл	3:7-11	Месопотамія (Кушан-Ріш'атаїм)	40 років (1)
2. Егуд	3:12-30	Моав (Еглон)	80 років (1)
3. Девора (Барак)	4:1-24 (проза) 5:1-31 (поезія)	ханаанеяни (Явін та Сісера)	40 років (1)
4. Гедеон	6 - 8	Мідіян і Амалік	40 років (1)
5. Їфтах	10:17-12:7	Аммонові сини (і Єфрем)	6 років (2)
6. Самсон	13 - 16	Филистимляни	20 років (2)

Г. Менші Судді:

<u>Ім'я</u>	<u>Текст</u>	<u>Ворог</u>	<u>Час правління</u>
1. Шамгар	3:31	филистимляни	?
2. Тола	10:1-2	?	23 роки
3. Яір	10:3-5	?	22 роки
4. Івцан	12:8-10	?	7 років
5. Елон	12:11-12	?	10 років
6. Авдон	12:13-15	?	8 років

Д. Авімелех, 9:1-57:

1. він був сином Гедеона від наложниці
2. під його впливом знаходилося лише одне місто, Сихем
3. він відрізняється від усіх інших Суддів

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. В цій книзі ясно показано далекі наслідки гріхопадіння:

1. Кожне наступне покоління порушувало завіт і йшло слідом за божками плодючості.
2. Навіть після того, як народ ввійшов до Обіцяного краю, поділеного Богом на частини для кожного племені, Данове плем'я вирішило переселитися на північ, замість того, щоб, довіряючи Богові, відвойовувати свою землю в филистимлян.

Б. Бог судив Свій народ через язичницькі народи (а пізніше через Сирію, Ассирію та Вавилонію). Тут віддзеркалюються прокляття в Повт. Зак. 27-29.

В. Книга Суддів показує потребу в праведному царі, який би керував об'єднаними племенами.

Г. Ця книга продовжує історію юдейського народу, розпочату в книзі Буття.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази:

1. з відрубаними великими пальцями їхніх рук та їхніх ні, 1:7 (NASB & NIV)
2. засурмив у сурму, 3:27 (NIV, «...трубу»)
3. кий на худобу, 3:31 (NASB & NIV)
4. пророчиця, 4:4 (NASB & NIV)
5. винобрання, 8:2 (NASB & NIV)
6. «Елон-Меоненім», 9:37 (NASB, «Дуб віщуна»; NIV, «Дерево ворожбитів»)
7. шібболет, 12:6 (NASB & NIV)
8. «кожен робив, що правдиве було в його очах», 17:6; 18:1; 19:1; 21:25 (NIV, «кожен робив, як вважав за потрібне»)
9. терафи, 18:17 (NASB, «домові божки» (*терафим*); NIV, «домові ідоли»)
10. «люди розпусні», 19:22 (NASB, «негідні люди» (*белія'аль*); NIV, «лихі чоловіки»)

Б. Головні особи:

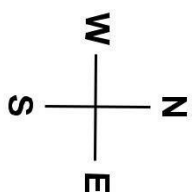
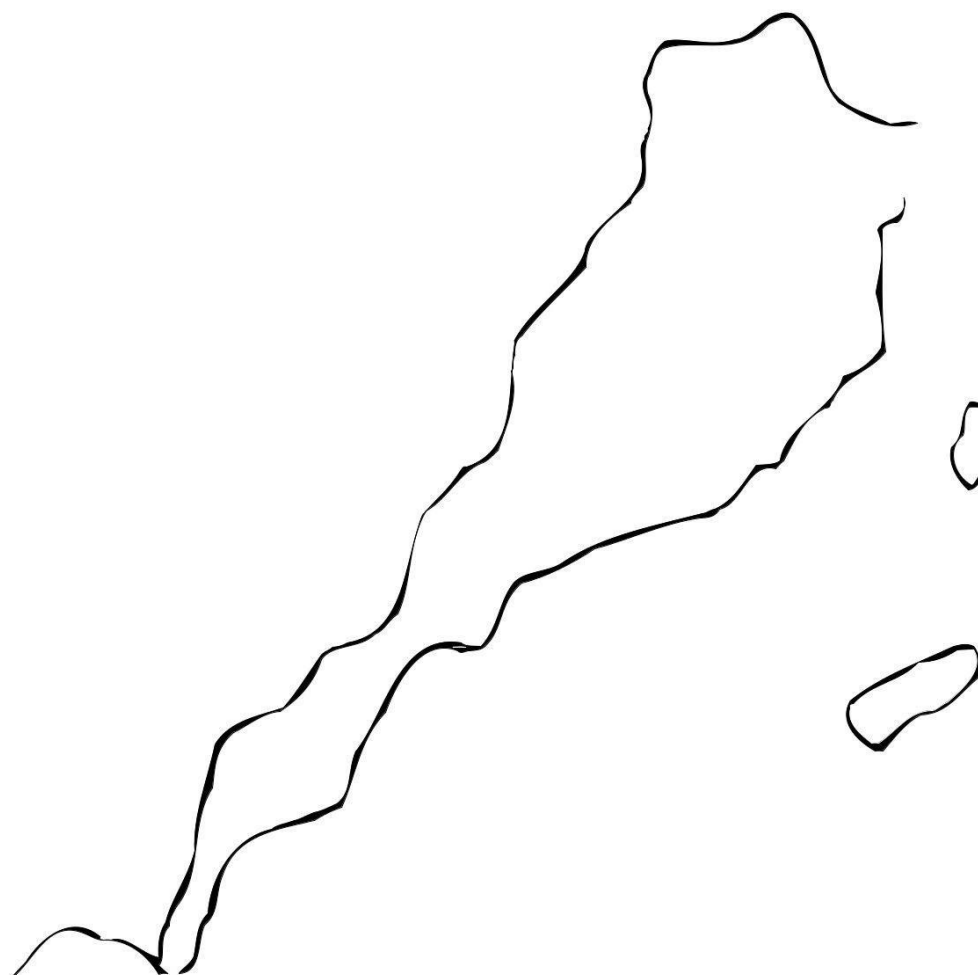
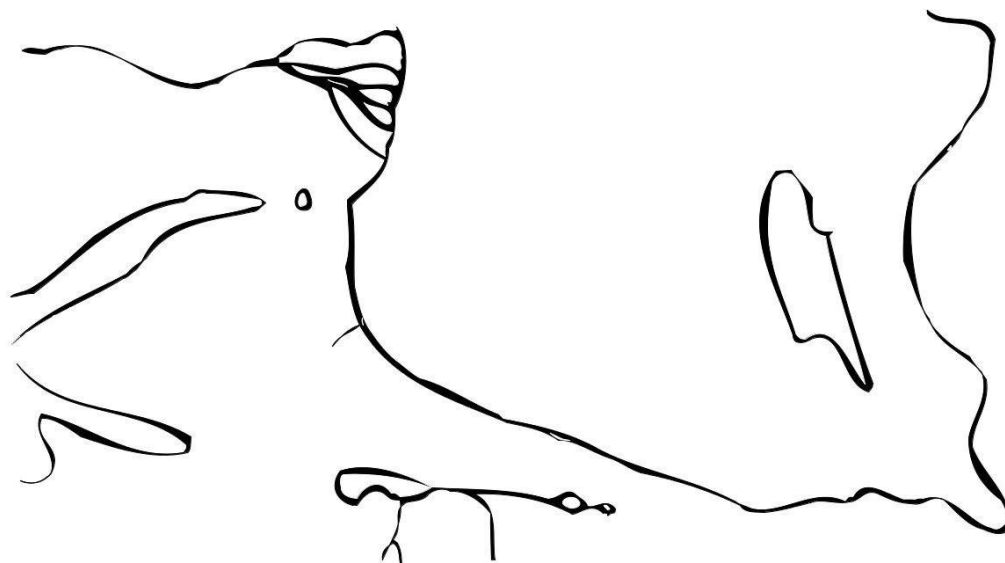
1. Сісера, 4:2	5. Авімелех, 9:1
2. Барак, 4:6	6. Кемош, 11:24
3. Яїл, 4:17	7. Дагон, 16:23
4. Єруббаал, 6:32; 7:1 (NIV, «Єруб-баал»)	

X. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

1. місто Пальм, 1:16; 3:13	12. Сихем, 9:1
2. Арад, 1:16	13. Міцпа, 10:17
3. Бет-Ел, 1:22	14. Арнон, 11:13
4. Мегіддо, 1:27	15. Яббок, 11:13
5. Гезер, 1:29	16. Тімна, 14:1
6. Акко, 1:31	17. Ашкелон, 14:19
7. Гацор, 4:2	18. Газа, 16:1
8. Рама, 4:5	19. Шіло, 18:31
9. Гора Фавор, 4:6	20. Євус, 19:10
10. Кішонська долина, 4:7	21. Гів'а, 19:12
11. долина Ізреел, 6:33	

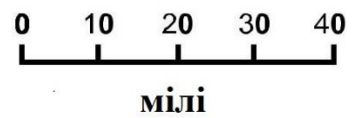
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чому розповіді про завоювання в Єг. 1-12 так відрізняються від тих, що в Суд. 1-2?
2. Чому племена Ізраїля мали вбити всіх ханаанейн і не вступати з ними в завіт?
3. Чому одні Судді називаються головними, а інші – меншими?
4. Що в главах 4 і 5 говориться про те, як Бог використовує жінок в лідерстві?
5. Чому в 7-й главі Бог хотів, щоб Гедеон зменшив своє військо?
6. Чи приніс Їфтах свою доньку в жертву Богові (11:30-40)?
7. Як може служити Богу така похитлива людина, як Самсон?
8. Чому переселення Данового племені було таким серйозним гріхом?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ РУТ

I. НАЗВА КНИГИ

Цю книгу названо за іменем однієї з головних героїнь, моавітянки Рут, прародительки Давида й Ісуса, Мт. 1:5.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до третього розділу єврейського канону, що має назву «Писання».
- B. Він також входить до особливої збірки п'яти малих книжок під назвою Мегіллот або «п'ять сувоїв». Ці малі книжки – Рут, Естер, Еклезіяст, Пісня над піснями та Плач Єремії – читалися кожна на окреме свято. Книгу Рут читали на П'ятидесятницю або Свято сідмиць.
- B. В Септуагінті (LXX) книга Рут іде після книги Суддів. Йосип Флавій в своєму творі «Проти Апіона» (1:8) стверджує, що Старий Заповіт складався з лише 22 книжок. В такому разі книги Суддів та Рут рахувалися як одна книга. Отже включення книги Рут до розділу «Писання», мабуть, сталося пізніше (Ієронім).

III. ЖАНР

- A. Ця книга очевидно є історичною розповіддю, в якій часто використовуються діалоги. Книга складається з 85 віршів, 50 з яких – діалоги. Автор цієї книги був чудовим оповідачем.
- B. Деякі богослови гадають, що ця книга написана не в історичному, а в драматичному жанрі, тому що:
 - 1. імена персонажів мають символічні значення:
 - а. Махлон = хвороба
 - б. Кілійон = марнування
 - в. Орпа = твердошійна
 - г. Ноомі = моя приємність
 - 2. всі персонажі є нетипово благородними
 - 3. персонажі виявляють велику віру в період Суддів, 1:1

IV. АВТОРСТВО

- A. Автор цієї книги невідомий, як і автори багатьох інших книг Старого Заповіту.
- B. Бава Батра 14b стверджує, що Самуїл був автором книг Самуїлових, а також Суддів і Рут. Це цілком імовірно, адже Рут 4:17,22 вказує на те, що Давид був вже добре відомим.
- B. Фраза «оце було колись серед Ізраїля» в 4:7 свідчить про пізнішого автора або редактора книги.

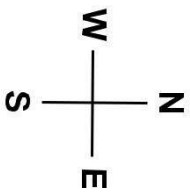
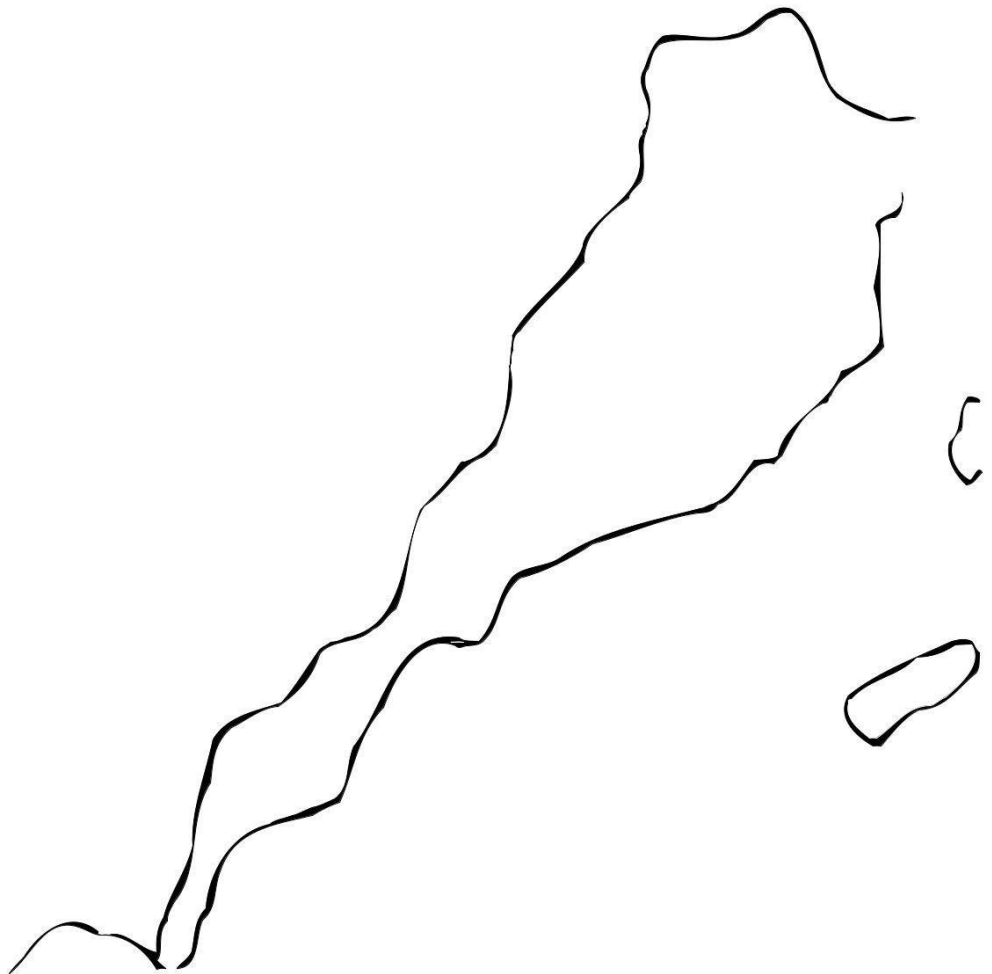
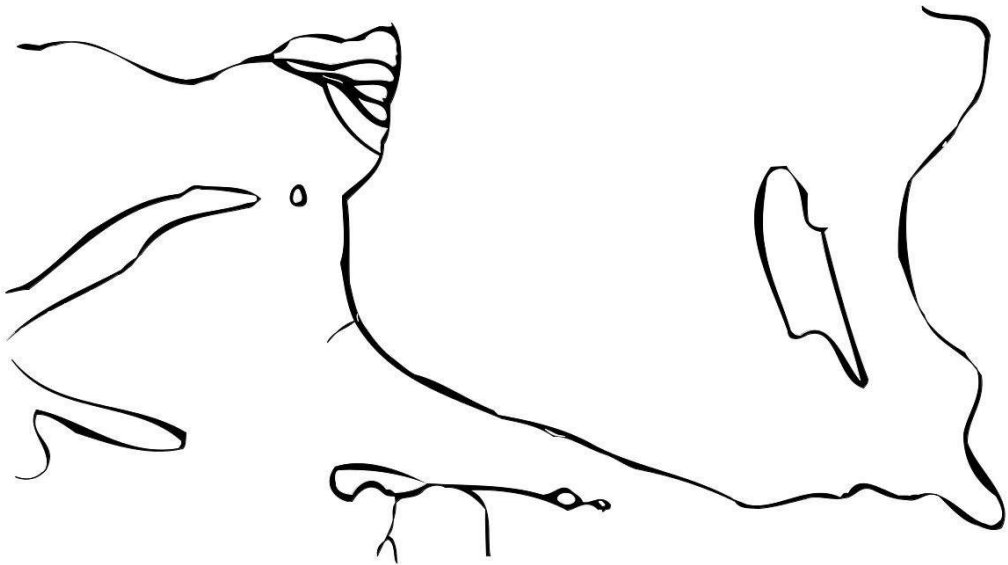
V. ДАТА

- A. Події відбуваються за часів Суддів, 1:1 (від 1350 або 1200 до 1020 р. до н.е.). Мабуть, саме тому в Септуагінті ця книга стоїть після книги Суддів.
- B. Очевидно, ця історія сталася під час перемир'я між Ізраїлем та Моавом:
 - 1. на тлі Суд. 3:12-30 це виглядає дивно

2. Проте часи перемир'я неодмінно наставали час від часу, 1Сам. 22:3-4 (Саул).
- В. Коли була написана ця книга?
1. Очевидно, за царювання Давида, 4:17,22. Історичність розповіді підтверджується тим, що розповідь про моавітянку в роді Давида аж ніяк не була для нього корисною! (пор. Повт. Зак. 23:3)
 2. За стилем та слововжитком книга Рут схожа на книги Самуїлові, але не на книги Хронік
- VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ – єдине в цій історії, що було підтверджено археологічними знахідками, – то звичай віддавати сандалю в знак законної передачі спадкових прав. Подібний звичай було знайдено на табличках з Нузі. Це аккадські клинописні таблички з II тисячоліття до н.е., яке ми називаємо періодом праотців.
- VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)
- А. Спасаячись від Божого суду над Ізраїлем, Ноомі з сім'єю переселяються в Моав, де всі чоловіки помирають, 1:1-5
 - Б. Ноомі повертається до Вифлеєма зі своєю моавською невісткою Рут, 1:6-22
 - В. На жнивах ячменю Рут зустрічає Боаза. Він ставиться до неї дуже ласкаво, 2:1-23
 - Г. Ноомі та Рут планують привабити Боаза до Рут, і це їм вдається, 3:1-18
 - Д. Боаз бере на себе ініціативу стати «го'ел»ем для невістки Ноомі, Рут, 4:1-22
- VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ
- А. Благочестивий характер віруючої язичниці, 1:16-17;
 - Б. Благочестивий характер жінок, як іудеянок, так і язичниць;
 - В. В роді царя Давида та Царя Месії є чужоземки, Мт. 1:5, Лк. 3:32, і це – Божий задум.
- IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ
- А. Слова та вирази:
 1. Ефратяни, 1:2; 4:11 (NASB & NIV)
 2. Мара, 1:20 (NASB & NIV)
 3. Всемогутній (*Ель Шаддай*), 1:20 (NASB & NIV)
 4. «що ти прийшла сховатися під крильми Його», 2:12 (NASB & NIV)
 5. ефа, 2:17 (NASB & NIV)
 6. родич (*го'ель*), 2:20; 3:9; 4:14, (NASB? «найближчий родич»; NIV, «близький родич»)
 7. (левіратний шлюб), Повт. Зак. 25:5-10
 8. «відкрити його приніжжя», 3:4,7-8,14 (NASB & NIV)
 9. «чоловік здіймав сандалю свою, і давав своєму ближньому», 4:7 (NASB & NIV)
 - Б. Головні особи:
 1. Елімелех, 1:2
 2. Єссей, 4:22
- X. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)
1. Моав, 1:1
 2. Вифлеєм, 1:2

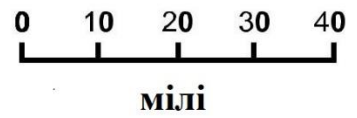
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Яка мета цієї книги в єврейському каноні?
2. Чому ця сім'я полишила була Ізраїль?
3. Поясніть, як термін *го'ель* пов'язаний із звичаями левіратного шлюбу.
4. Чому ця книга могла осоромити Давида?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО 1 І 2 КНИГ САМУЇЛОВИХ

I. НАЗВА КНИГИ

А. Вона названа іменем першого головного персонажу, Самуїла. Це ім'я означає:

1. «Його ім'я – Ель» (шем означає ім'я)
2. «Той, кого почув Ель» (пор. 1Сам. 1:20)

Б. Самуїл був:

1. суддею – 1Сам. 7:6, 15-17
2. пророком – 1Сам. 3:20 (пророків спочатку називали «провидцями», 1Сам. 9:9; 1Хр. 29:29)
3. священиком – 1Сам. 10:8; 16:5

II. КАНОНІЗАЦІЯ

А. Ця книга входить до другого розділу єврейського канону, що має назву «Пророки». Цей розділ поділяється на два підрозділи:

1. ранні пророки – від Ісуса Навина до Царів (крім Рут)
2. пізні пророки – від Ісаї до Малахії (крім Даниїла та Плача Єремії)

Б. Спочатку 1 і 2 книги Самуїлові були однією книгою в єврейському каноні:

1. Бава Батра 14b (в масоретському тексті кінцева примітка стоїть лише в кінці 2 Самуїла)
2. Євсевій, «Церковна історія», VII:25:2

В. В Септуагінті цю книгу поділено на дві частини, можливо, через її довжину. Окрім того, історичні книги в Септуагінті мають інші назви:

1. 1 Самуїлова – 1 Книга Царств (у Вульгаті - 1 Царів)
2. 2 Самуїлова – 2 Книга Царств (у Вульгаті - 2 Царів)
3. 1 Царів – 3 Книга Царств (у Вульгаті - 3 Царів)
4. 2 Царів – 4 Книга Царств (у Вульгаті - 4 Царів)

III. ЖАНР

А. Ця книга написана переважно в жанрі біографічної історичної розповіді.

Б. Це значить, що описані тут історичні звичаї та події не обов'язково є прикладом для наслідування віруючими!

В. Це не сучасна західна історія, але стародавня східна історія. В ній розповідається про вибрані події, що вчать богословським істинам. Отже ці книги є схожими на Євангелія та Дії святих апостолів в Новому Заповіті. Їх треба тлумачити в світлі: (1) вибору; (2) пристосування; (3) оформлення та (4) з натхненням.

Однак слід також зазначити, що євреї та хіттеяни були найправдивішими серед стародавніх істориків. Інші стародавні народи були схильними перебільшувати свої перемоги та замовчувати свої поразки.

Г. Завдяки сучасній археології сьогодні вчені мають доступ до числених текстів близькосхідної літератури, і це надає можливість краще зрозуміти жанр книг Самуїлових, особливо 1Сам. 15 - 2Сам. 8. Зокрема хетський документ 1200-х рр. до н.е. «Апологія Хаттусілі» багато в чому схожий на книги Самуїлові. Це фактично є захистом нової династії, щоб нового правителя ніхто не винуватив в узурпації влади, що законно належить

іншому («Ілюстрована енциклопедія Зондерван» [*Zondervan Pictorial Encyclopedia*], Том 5, стор. 259-260):

1. особлива увага приділяється подіям, які призвели до появи нового царя
2. часто даються лише підсумки подій, а не докладна хронологія
3. чітко показується неспроможність колишніх правителів
4. розповідається про військові перемоги нового правителя
5. показується поступове зростання популярності нового правителя
6. записуються політичні шлюби нового правителя
7. акцентується на релігійній завзятості й національній свідомості нового правителя
8. робиться підсумок правління нового царя з його Божими благословіннями та адміністративними успіхами

IV. АВТОРСТВО

А. Іудейське предання одностайно вважає автором Самуїла:

1. Бава Батра 14b стверджує, що Самуїл написав книгу Самуїлову, а також Суддів і Рут.
2. В самій книзі сказано, що її написав Самуїл (пор. 1Сам. 10:25).
3. Пізніші юдейські богослови також визнавали, що в цій книзі, як і в Повторенні Закону та книзі Ісуса Навина, є розповідь про смерть головного персонажу, 1Сам. 25:1; 28:3, а також описані події, що відбулися задовго після його смерті. Тому вони припускають, що:
 - а. книгу закінчив писар Серая, 2Сам. 8:17
 - б. можливо, її закінчив священник Евїатар
 - в. можливо, її уклав Завуд, син Натана (пор. 1Цар. 4:5)

Б. Сучасні вчені:

1. визнають, що ці книги написані на основі свідчення очевидців подій (Брайт [Bright]).
2. також визнають використання інших джерел:
 - а. «Книга Праведного», 2Сам. 1:18
 - б. Історія Самуїла, 1Сам. 10:25; 1Хр. 29:29
 - в. історія пророків Натана і Гада, 1Хр. 29:29
 - г. інші хроніки тієї доби, 1Хр. 27:24
 - д. багато хто з сучасних богословів вважає, що Самуїл, Натан та Гад (1Хр. 29:29) були авторами трьох переказів, які пізніше поєднав Завуд, син Натана (1Цар. 4:5), який мав доступ до царських документів.
3. Фраза «аж до цього дня» свідчить про редакторів після доби Самуїла (пор. 1Сам. 5:5; 6:18; 27:6; 30:25; 2Сам. 4:3; 6:8; 18:18).
4. Є докази того, що цей редактор (або редактори) жив та працював після розділення об'єднаної монархії в 922 р. до н.е. (за Брайтом [Bright]), в 930 р. до н.е. (за Гаррісоном та NIV [Harrison & NIV]), або в 933 р. до н.е. (за Янгом [Young]) на північні десять племен, що називалися Ізраїлем, Єфремом або Самарією, та три південних племені, що називалися Юдою (пор. 1Сам. 11:8; 17:52; 18:16; 27:6; 2Сам. 5:5; 24:1).
5. Книги Самуїлові є гарним прикладом того, що сучасні критичні вчені називають складною літературою:
 - а. кінець священства сім'ї Ілія:
 - (1) 1Сам. 2:31 і далі
 - (2) 1Сам. 3:1 і далі
 - б. помазання Саула:
 - (1) таємне, 1Сам. 9:26-10:1
 - (2) публічне (двічі), 1Сам. 13:14; 15:23
 - в. представлення Давида Саулу:
 - (1) 1Сам. 16:21
 - (2) 1Сам. 17:58
 - г. утеча Давида з двору Саула:
 - (1) 1Сам. 24:3

- (2) 1Сам. 26:5
- д. Завіти Давида і Йонатана:
- (1) 1Сам. 18:3
- (2) 1Сам. 20:16, 42
- (3) 1Сам. 23:18
- е. втеча Давида до Гата:
- (1) 1Сам. 21:10
- (2) 1Сам. 27:1
- ж. побиття Голіята:
- (1) Давид – 1Сам. 17:51
- (2) Елханан – 2Сам. 21:19
- (3) Згідно з 1Хр. 20:5, очевидно, мова йде водночас про Голіята і його брата (Лахмі)
- з. помилування Саула:
- (1) 1Сам. 24:3 і далі
- (2) 1Сам. 26:5 і далі
- и. Щодо припущених паралелів та/або дублетів, Р.К. Гаррісон (R.K. Harrison) каже: «Слід ще раз відзначити, що багато з так званих розбіжностей в біблійних розповідях є прямим наслідком недбалого читання а іноді й навмисного перекручення єврейського тексту... що фактично існує лише в уяві критиків» («Вступ до Старого Заповіту» [*Introduction to the Old Testament*], стор. 703).
- б. Слід визнати, що автор цих старозавітних книжок невідомий (Е. Дж. Янг [E.J. Young]), як і процес їхнього укладання. При цьому ми стверджуємо, що:
- цим процесом керував Бог;
 - ці події були насправді історичними, а не вигаданими.
 - ці події мають богословське значення.

V. ДАТА

- А. Коли відбулися ці події?
- 1 Книга Самуїлова охоплює період часу від народження Самуїла (1105 р. до н.е., за NIV) до смерті Саула (прибл. 1011-1010 рр. до н.е., за Гаррісоном та NIV [Harrison & NIV]; 1013 р., за Янгом [Young]; 1000 р., за Брайтом [Bright]).
 - 2 Книга Самуїлова охоплює період часу від смерті Саула (прибл. 1011 р. до н.е.) до кінця царювання Давида (971-970 рр., за Гаррісоном [Harrison]; 973 р., за Янгом [Young]; 961 р., за Брайтом [Bright]). Соломон зацарював прибл. в 969 р. до н.е.
- Б. Коли була написана ця книга?
- 1Сам. 11:8; 27:6 показує, що принаймні частина цієї книги була написана в теперішній формі після розпаду об'єднаної монархії в 922 або 930 р. до н.е.
 - Часто повторювана фраза «до цього дня» вказує на те, що:
 - частина книги була написана задовго після описаних в ній подій: 1Сам. 5:5; 6:18; 27:6; 30:25; 2Сам. 4:3; 6:8; 18:18.
 - ця фраза вже була в використаних джерелах.
 - Одна з проблем датування полягає в тому, що текст 1Сам. 13:1, де мова йде про дати царювання Саула, був пошкоджений, і одне число, вочевидь, було пропущене під час переписування.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. В 1 Книзі Самуїловій продовжується історія анархії та морального занепаду періоду Суддів:
- гріх, вторгнення, молитва прощення і Божий визволитель – все це є характерним для Суд. 1-17
 - в Суд. 18-21 наводяться три приклади морального занепаду

- Б. В той час великі імперії Месопотамії та Єгипту не були експансіоністськими:
1. Єгипет:
 - а. останнім царем XX династії (1180-1065 рр. до н.е., Брайт [Bright]), що був етнічним єгиптянином, був Рамзес XI
 - б. XXI династія (неєгипетська) під назвою «Таніт» існувала протягом 1065-935 рр. до н.е. (Брайт [Bright])
 2. Ассирія була в занепаді після Тіглатпаласара I (1118-1078 рр. до н.е., Брайт [Bright])
- В. Филистимляни великим числом (народи Егейського моря) намагалися вторгнутися в Єгипет у прибіл. 1300 р. до н.е., але були розбиті. Вони поселилися в південно-західному кутку Палестини в прибіл. 1250 р. до н.е. Переїнявши від хіттеян технології залізної доби та вдосконаливши їх, вони змогли утвердитися навколо п'яти міст: Ашкелон, Ашдод, Екрон, Гат і Газа. Ці міста були організовані на кшталт грецьких міст-держав, зі своїм царем у кожному місті. Филистимляни стали головним ворогом ізраїльтян за часів раннього царства.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

- А. Основні структурні елементи книги за головними персонажами:
1. Ілій та Самуїл, 1Сам. 1-7
 2. Самуїл та Саул, 1Сам. 8-15
 3. Саул та Давид, 1Сам. 16 - 2Сам. 1
 4. Царювання Давида, 2Сам. 2-12
 5. Давид та наступники, 2Сам. 13-20
 6. Різні події, пов'язані з Давидом та його царюванням, 2Сам. 21-24
- Б. 1 і 2 книги Самуїлові можна поділити на частини згідно з підсумковими твердженнями автора/редактора:
1. 1Сам. 7:15-17
 2. 1Сам. 14:49-51
 3. 2Сам. 8:15-18
 4. 2Сам. 20:23-26
- В. Детальний опис структурних елементів книги:
1. див. Р.К. Гаррісон, «Вступ до Старого Заповіту» (R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, стор. 695-696)
 2. див. Е.Дж. Янг, «Вступ до Старого Заповіту» (E.J. Young, *An Introduction to the Old Testament*, стор. 180-187)
 3. див. «Навчальна Біблія NIV» (NIV Study Bible, стор. 373 і 422)

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Самуїл готує ґрунт до створення монархії, як Мойсей готував ґрунт до створення нації:
1. Мойсей провістив, що Ізраїль матиме царя в Повт. Зак. 17:14-20, де він описував, що повинен робити праведний цар, а чого він не повинен робити.
 2. У 1 книзі Самуїловій з царем пов'язана певна суперечливість:
 - а. негативні сторони:
 - (1) вони відкинули *ЯХВЕ* як Царя, 1Сам. 8:7; 10:19
 - (2) вони захотіли собі царя «як у всіх народів», 1Сам. 8:5; 12:19-20
 - (3) це засмутило Самуїла; він сприйняв це як особисте відкидання його, 1Сам. 8:6
 - б. позитивні сторони:
 - (1) Сам *ЯХВЕ*, здійснюючи пророцтво книги Повторення Закону, дав їм царя, 1Сам. 8:7,9,22, «Послухай голосу того народу»
 - (2) Самуїл розповів новому царю Божі правила, 1Сам. 8:9 (Повт. Зак. 17:14-20)

(3) цар спасатиме народ, 1Сам. 9:16 (як судді, в відповідь на молитви народу, пор. 1Сам. 12:13)

- Б. Самуїл записав, як відбувся перехід духовної влади від первосвященника і скинії до пророків. Це могло статися у відповідь на:
1. Божий суд над Ілієм та його родиною, 1Сам. 2:22-3:18
 2. необхідність балансу між формою та ритуалом священників з одного боку і щирою вірою, на якій фокусувалися пророки, з іншого боку
 3. і священники, і пророки були посередниками завіту, що був складений з народом в цілому
 4. Саул дізнавався про Божу волю від Самуїла, а Давид – від Натана та Гада

В. У 2 Книзі Самуїловій записано наступне:

1. ласка Бога по відношенню до Давида
2. сильні та слабкі сторони Давида
3. Божий суд над Давидом через скоєний ним гріх та наслідки цього гріха для:
 - а. всього народу
 - б. сім'ї Урії
 - в. дитини Вірсавії
 - г. дітей Давида

Г. 1 і 2 Книги Самуїлові продовжують історію Божого народу, яка розпочалася в книзі Буття.

ІХ. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ, ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази:

1. 1 Книга Самуїлова:
 - а. лляний ефод, 2:18,28 (NASB & NIV)
 - б. «мій ріг став високим», 2:1, 10 (NASB & NIV)
 - в. «від Дана аж до Беер-Шеви», 3:20 (NASB & NIV)
 - г. «Господь Саваот, що сидить на херувимах», 4:4, (NIV, «Господь Всемогутній, що сидить на троні між херувимами»)
 - д. «кожен утікав до свого намету», 4:10 (NASB & NIV)
 - е. золоті болячки, 6:4 (NIV, «золоті пухлини»)
 - ж. Евен-Єзер, 7:12 (NASB & NIV)
 - з. муж за серцем Господа, 13:14 (NASB & NIV)
 - и. «коваля не було по всім Ізраїлевім Краї», 13:19 (NASB & NIV)
 - к. «послух ліпший від жертви», 15:22 (NASB & NIV)
 - л. «Господь жалкував», 15:35 (NIV, «...засмутився»)
 - м. «напав його дух злий, посланий від Господа», 16:14 (NIV, «мучив»)
 - н. «пускав слину свою на свою бороду», 21:13 (NASB & NIV)
2. 2 Книга Самуїлова:
 - а. книга Праведного, 1:18 (NASB & NIV)
 - б. Мілло, 5:9 (NIV, «з носійних терас»)
 - в. попідрізував жили, 8:4 (NASB & NIV)

Б. Головні особи:

1. 1 Книга Самуїлова:
 - а. Анна, 1:1
 - б. Гофні та Пінхас, 1:3
 - в. Іхавод, 4:21
 - г. Кіш, 9:1
 - д. Йонатан, 14:1; 19:1
 - е. Мелхола, 14:49
 - ж. Авнер, 14:50
 - з. Голіят, 17:4
 - и. Доег, 21:7
 - к. Евіятар, 22:20
 - л. ворожка в Ен-Дорі, 28:7 (NASB, «відьма з Ен-Дора»)
 - м. Авігаїл, 30:5

2. 2 Книга Самуїлова:	
а. Іш-Бошет, 2:8	ж. Узза, 6:3
б. Йоав, 2:13	з. Урія, 11:3
в. Амнон, 3:2	и. Тамара, 13:5
г. Авесалом, 3:3	к. Садок, 15:24
д. Адонійя, 3:4	л. Шімї, 16:5
е. Мефівошет, 4:4	

X. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

A. 1 Книга Самуїлова:

1. Кір'ят-Єарім, 6:21	6. Нов, 21:1
2. Рама, 7:17	7. Ен-Геді, 23:29
3. Беер-Шева, 8:2	8. Ціклаг, 30:1
4. гілеадський Явеш, 11:1	9. гора Гілбоа, 31:8
5. печера Адуллам, 22:1	

B. 2 Книга Самуїлова:

1. Ашкалон, 1:20	6. Рабба, 12:27
2. Хеврон, 2:3	7. Текоя, 14:2
3. Їзреел, 2:9	8. Тік євусеянина Аравни, 24:16
(Єрусалим)
4. Гезер, 5:25	
5. Дамаск, 8:5	

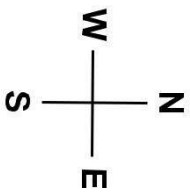
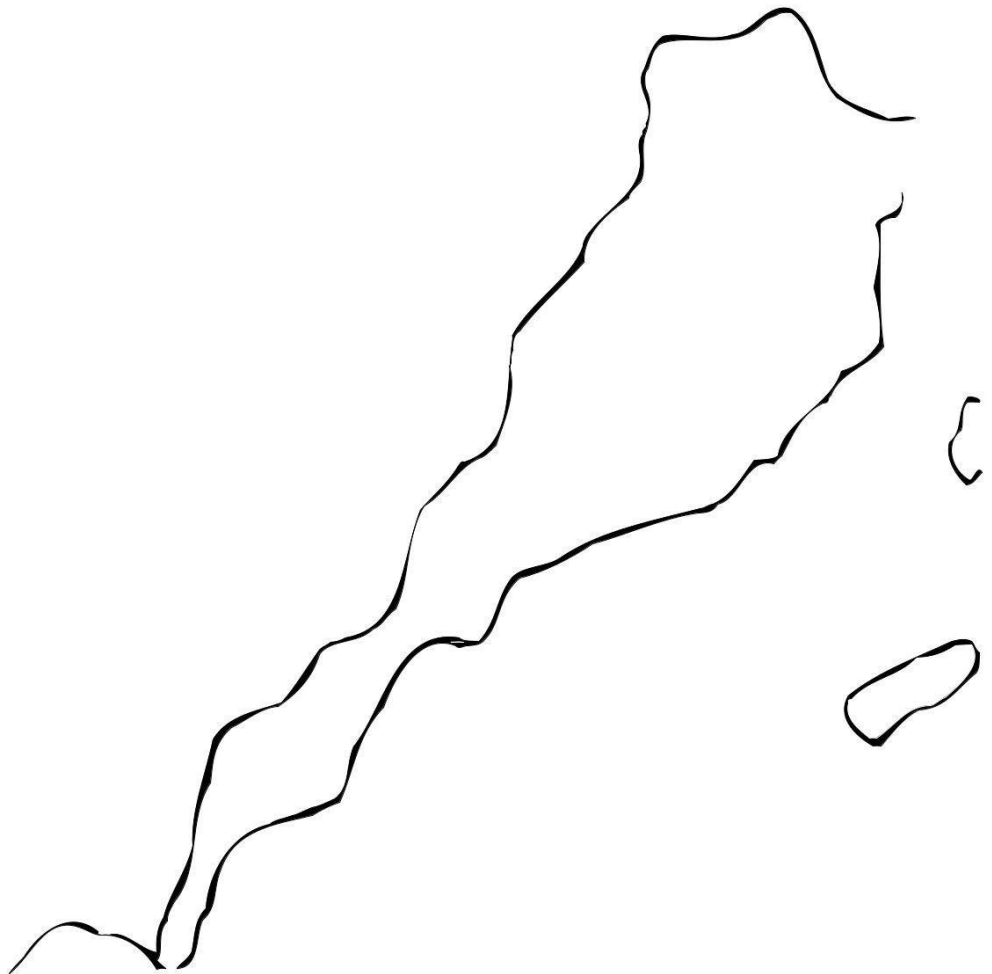
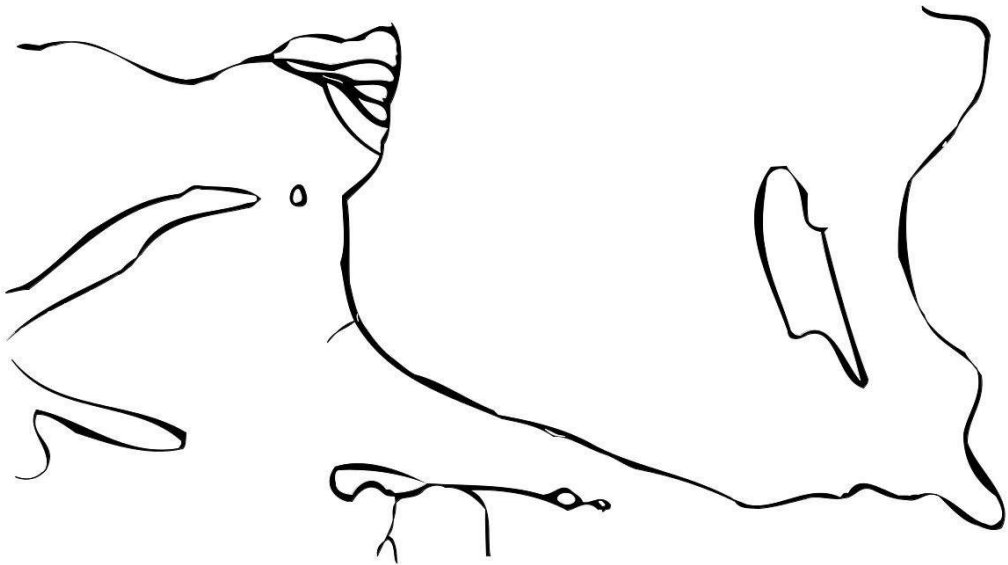
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

A. 1 КНИГА САМУЇЛОВА:

1. Чому історія народження Самуїла записана, а історії народження Саула і Давида не записані?
2. Чому Бог відкинув Ілія та його родину?
3. Чому Пінхас та Гофні взяли на війну Ковчег Завіту?
4. Чому Самуїл розсердився, коли народ захотів мати царя?
5. Чому Саул був відкинутий як цар?
6. Поясніть вислів «дух злий, посланий від Господа».
7. Навіщо Саул намагався вбити Давида?
8. Навіщо Саул відвідав ворожку в Ен-Дорі?
9. Як помер Саул?

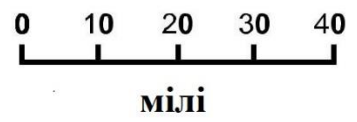
B. 2 КНИГА САМУЇЛОВА:

1. Чому Давид розсердився, дізнавшись про смерть Іш-Бошета?
2. Чому Давид розсердився, дізнавшись про смерть Авнера?
3. Чому Давид допоміг Мефівошету?
4. За що Бог убив Уззу?
5. Чому Божі обітниці, дані Давиду в 7-й главі, є такими важливими?
6. Як гріх Давида з Вірсавією вплинув на його сім'ю?
7. Поясніть різницю між Садоком та Евіятаром.
8. Чому Бог розгнівався на Давида за перелік народу?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО 1 І 2 КНИГ ЦАРІВ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. У євреїв 1 і 2 Царів (як і 1 і 2 Самуїл та 1 і 2 Хронік) спочатку були однією книгою під назвою «Мелакім» або Царі. Ця назва пов'язана з тим, що в цій книзі викладається історія царів Юди та Ізраїля.
- B. 1 і 2 Царів (як і 1 і 2 Самуїл та 1 і 2 Хронік) була вперше поділена на дві книги в Септуагінті. Очевидно, це було пов'язано з довжиною тексту. Вся книга просто не вміщалася на одному пергаментному сувої, адже матеріал пергаменту (шкіра) був важким та товстим. Перший єврейський текст з двома книгами з'явився лише в 1448 р. н.е.
- B. Ці дві книги називалися:
 - 1. по-єврейськи – «Царі»
 - 2. в Септуагінті – 3 і 4 Царств
 - 3. у Вульгаті – 3 і 4 Царів (а 1 і 2 Самуїл були 1 і 2 Царств та Царів)

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ці книги входять до другого розділу єврейського канону, що має назву «Пророки».
- B. Цей розділ поділяється на два підрозділи:
 - 1. ранні пророки, куди входять книги від Ісуса Навина до Царів, крім Рут,
 - 2. пізні пророки, куди входять книги від Ісаї до Малахії, крім Даніїла та Плача Єремії.
- B. Не виключно, що список книг у єврейському каноні зазнав впливу містицизму. Єврейський алфавіт має 22 літери. Об'єднавши декілька книжок, можна отримати 22 книги:
 - 1. Судді та Рут
 - 2. Книги Самуїлові
 - 3. Книги Царів
 - 4. Книги Хронік
 - 5. Ездра - Неемія
 - 6. Єремія та Плач Єремії
 - 7. дванадцять малих пророків.

III. ЖАНР

- A. Ці книги головним чином написані в жанрі історичної розповіді з частими цитатами із:
 - 1. придворних записів
 - 2. пророків
- B. Якщо порівняти ці три книги – Самуїлову, Царів та Хронік, – то проявляються різні види історичної розповіді.
 - 1. Книга Самуїлова носить переважно біографічний характер. В фокусі знаходяться головні персонажи:
 - а. Самуїл
 - б. Саул
 - в. Давид
 - 2. Книга Царів складається головним чином з:
 - а. записів царського двору:
 - (1) книга «Соломонові діла», 1Цар. 11:41
 - (2) Книга Хроніки Юдиних царів, 1Цар. 14:29; 15:7,23

- (3) Книга Хроніки Ізраїлевих царів, 1Цар. 14:19; 15:31.
- б. життя пророків:
- (1) Ілля
 - (2) Єлисей
 - (3) Ісая (гл. 36-39)
 - (4) доказ пророцьких та історичних записів можна ясно побачити в книзі Хронік:
 - (а) 1 Хронік 29:29
 - (б) 2 Хронік 9:29
 - (в) 2 Хронік 12:15
 - (г) 2 Хронік 13:22
 - (д) 2 Хронік 26:22
3. Книга Хронік в основному є вибірковою і позитивною з богословської точки зору викладом історії царів:
- а. об'єднаної монархії.
 - б. Юди.

IV. АВТОРСТВО

- А. В Біблії нічого не сказано про авторство 1 і 2 книг Царів, як і взагалі про авторство більшості книг раннях пророків.
- Б. Бава Батра 15а стверджує, що Єремія написав свою книгу, книгу Царів та Плач Єремії:
1. Це цілком можливе, адже кінцівка 2 Книги Царів, 24:18-25:30, єврейською мовою дуже схожа на 52-у главу Єремії.
 2. Ясно, що автор був очевидцем падіння Єрусалима.
- В. Насправді ці книги є результатом роботи укладача, а не автора.
- Г. Слід також відзначити, що укладач користувався кількома джерелами:
1. Першим джерелом було Святе Письмо. Він часто цитує книгу Повторення Закону і деяких пророків, або посилається на ці священні тексти.
 2. Кілька письмових джерел називаються конкретно:
 - а. книга «Соломонові діла», 1Цар. 11:41
 - б. Книга Хроніки Юдиних царів, 1Цар. 14:29; 15:7,23
 - в. Книга Хроніки Ізраїлевих царів, 1Цар. 14:19; 15:31.
 - г. У 1Хр. 29:29 є також посилання на писання пророків: Самуїла, Натана і Гада. Це вказує на те, що усне предання записувалося.
- Д. В 1 і 2 Царів є також деякі редакторські додатки або укладач цитує фразу «до цього дня» зі своїх джерел:
1. 1Цар. 8:8
 2. 1Цар. 9:21
 3. 1Цар. 12:19
 4. 2Цар. 8:22

V. ДАТА

- А. Описані в книзі події охоплюють час:
1. від смерті Давида та початку царювання Соломона:

а. Брайт (Bright)	-	961 р. до н.е.
б. Гаррісон (Harrison)	-	971/970 рр. до н.е.
в. Янг (Young)	-	973 р. до н.е.
г. Біблія NIV	-	970 р. до н.е.

2. до правління вавилонського царя Евільмеродаха або Амель-Мардука, 562-560 рр. до н.е. (Брайт [Bright])
 3. однак у 2 Книзі Царів не згадується мідо-перський цар Кір «Великий», військо якого зруйнувало місто Вавилон в 539 р. до н.е.
- Б. Цю книгу було написано або укладено під час або невдовзі після вавилонської неволі.
- В. Якщо скласти всі роки правління царів, то виходить набагато довший час, ніж той, що охоплюється в книзі. Існує декілька теорій щодо вирішення цієї проблеми:
1. При рахуванні не були взяті до уваги випадки співправління.
 2. Використовувалися два календарі:
 - а. Святий календар починався восени.
 - б. Релігійний календар починався навесні.
 3. Якщо порівняти числа років в книгах Царів та Хронік, то стає очевидним наявність деяких описок переписчиків.

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

А. Археологічні докази:

1. Стела Меша, також відома як Моавітський камінь, розповідає про повстання моавського царя Меша проти Ізраїля одразу після царя Омрі (876-869 рр. до н.е., Брайт [Bright]; 874-873 рр. до н.е., Гаррісон [Harrison]; [пор. 2Цар. 3:4]).
2. Чорний обеліск асирійського царя Салманасара III (859-824 рр. до н.е., Брайт і Гаррісон [Bright & Harrison]):
 - а. Битва в Гаргарі відбулася в 853 р. до н.е. на річці Оронт. В тексті на чорному обеліску Салманасара III згадується ім'я ізраїльського царя Ахава та повідомляється, що він мав потужну військову силу (разом з Сирією, пор. 1Цар. 22:1). У Старому Заповіті про цю битву не розповідається.
 - б. Тут описано, як наступний цар Ізраїля Єгу (842-815 рр. до н.е., Брайт [Bright]; [пор. 2Цар. 9-10]) платив данину і присягав на вірність Ассирії. Про це в Старому Заповіті теж не розповідається.
3. На яшмовій печатці, знайденій в Мегіддо з часів Єровоама II (786-746 рр. до н.е., Брайт [Bright]; 782-753 рр. до н.е., Гаррісон [Harrison]) стоїть ім'я Єровоама.
4. В Хорсаббадських анналах описане правління Саргона II (722-705 рр. до н.е.) та падіння Єрусалима в 722 р. до н.е. (пор. 2Цар. 17).
5. Розповідь Сінаххериба про облогу Єрусалима в 701 рр. до н.е. за царювання Єзекії (715-687 рр. до н.е., Брайт [Bright]; [пор. 2Цар. 18:13-19:37, Іс. 36-39]).
6. Використання підтверджених дат (в асирійських документах та в Старому Заповіті): (1) битви в Гаргарі (Салманасар III проти Ізраїля та Сирії) 853 р. до н.е.; і (2) сонячного затемнення (список епонімів асирійських царів Ішді-Сагале, 763 р. до н.е.); (3) виплати данини Єгу Салманасару III (841 р. до н.е.); дати подій, описаних в Книгах Царів, можна підтвердити.

Б. Короткий історичний огляд правителів Месопотамії (дати подаються переважно з «Історії Ізраїля» Джона Брайта [John Bright, *A History of Israel*], стор. 462 і далі):

1. Асирійська імперія (Бут. 10:11):
 - а. Релігія та культура зазнали значного впливу шумерської/вавилонської імперії.
 - б. Список правителів з приблизними датами царювання:
 - (1) 1354-1318 Ашшур-убалліт I:
 - (а) завоював хетське місто Каркемиш
 - (б) почав знищувати хетський вплив та сприяв розвитку Ассирії
 - (2) 1297-1266 Адад-нірарі I (могутній цар)
 - (3) 1265-1235 Салманасар I (могутній цар)
 - (4) 1234-1197 Тукульті-Нінурта I
- перше завоювання Вавилонської імперії на півдні

- (5) 1118-1078 Тіглатпаласар I
- Ассирія стає найпотужнішою державою в Месопотамії
- (6) 1012-972 Ашшур-рабі II
- (7) 972-967 Ашшур-реш-іші II
- (8) 966-934 Тіглатпаласар II
- (9) 934-912 Ашшур-дан II
- (10) 912-890 Адад-нірарі II
- (11) 890-884 Тукульті-Нінурта II
- (12) 883-859 Ашурназірпал II
- (13) 859-824 Салманасар III
Битва в Гаргарі в 853 р.
- (14) 824-811 Шамші-Адад V
- (15) 811-783 Адад-нірарі III
- (16) 781-772 Салманасар IV
- (17) 772-754 Ашшур-дан III
- (18) 754-745 Ашшур-нірарі V
- (19) 745-727 Тіглатпаласар III:
(а) у 2Цар. 15:19 названий вавилонським іменем, Пул
(б) дуже могутній цар
(в) розпочав політику переселення підкорених народів
(г) У 735 р. до н.е. сформувалася «сиро-єфремський союз», що був спробою об'єднати всі доступні військові ресурси зайорданських народів від Євфрату до Єгипту з метою нейтралізації зростаючої військової сили Ассирії. Юдейський цар Ахаз відмовився приєднуватися до союзу, і тоді Ізраїль та Сирія напали на Юдею. Ахаз написав Тіглатпаласару III листа з проханням про допомогу, не прислухавшись до поради Ісаї (пор. 2Цар. 16; Іс. 7-12).
(д) В 732 р. Тіглатпаласар III напав на Сирію та Ізраїль, підкорив їх собі і посадив на трон Ізраїля васального царя Осію (732-722 рр.). Тисячі юдеїв з північного царства були заслані до Мідії (пор. 2Цар. 15).
- (20) 727-722 Салманасар V
(а) Осія вступив в союз із Єгиптом і зазнав нападу Ассирії (пор. 2Цар. 17)
(б) взяв в облогу Самарію в 724 р. до н.е.
- (21) 722-705 Саргон II:
(а) Після трьох років облоги, яку розпочав Салманасар V, його наслідник Саргон II підкорив собі столицю Ізраїля Самарію. Понад 27 тисяч чоловік було переселено до Мідії.
(б) Була підкорена і Хетська імперія.
(в) У 714-711 рр. проти Ассирії повстав ще один союз зайорданських народів та Єгипту, відомий як «Ашдодське повстання». Спочатку і юдейський цар Єзекія був причетним до цього. Ассирія напала на них і зруйнувала декілька филистимських міст.
- (22) 705-681 Сінаххеріб:
(а) У 705 р., після смерті Саргона повстав ще один союз зайорданських народів та Єгипту. Єзекія цілком підтримав це повстання. Сінаххеріб напав у 701 р. Повстання було придушене, але Єрусалим спасся Божим чудом (пор. Іс. 36-39 та 2Цар. 18-19).
(б) Сінаххеріб також придушив повстання в Еламі та Вавилоні.
- (23) 681-669 Асархаддон:
(а) перший ассирійський правитель, який напав на Єгипет і покорив його.
(б) ставився з величезною симпатією до Вавилонії та відбудував її столицю
- (24) 669-663 Ашшурбаніпал:
(а) також названий іменем Аснаппар в Езд. 4:10

- (б) Його брат Шамашшумукін став царем Вавилонії. Внаслідок цього між Ассирією і Вавилонією певний час зберігався мир, але в 652 р. його брат почав рухатися в сторону незалежності.
 - (в) падіння Фів, 663 р. до н.е.
 - (г) перемога над Еламом, 653, 645 рр. до н.е.
 - (25) 633-629 Ашшур-етель-ілані
 - (26) 629-612 Сін-шар-ішкун
 - (27) 612-609 Ашшур-убалліт II:
 - зійшов на царський трон у засланні в Харані після падіння Ашшура в 614 р. до н.е. та Ниневії в 612 р. до н.е.
2. Нововавилонська імперія:
- а. 703-? Беродах Баладан
 - Декілька разів підняв повстання проти ассирійського правління
 - б. 652 Шамаш-шум-укін:
 - (1) Син Асархаддона та брат Ашурбаніпала
 - (2) він підняв повстання проти Ассирії, але був переможений
 - в. 626-605 Набопаласар:
 - (1) був першим монархом Нововавилонської імперії
 - (2) напав на Ассирію з півдня, коли мідійський цар Кіаксар напав з північного сходу
 - (3) стара ассирійська столиця Ашшур впала в 614 р., а нова могутня столиця Ниневія впала в 612 р. до н.е.
 - (4) останок ассирійського війська відступив до Харана. Вони навіть встановили царя.
 - (5) У 608 р. фараон Нехо II (пор. 2Цар. 23:29) рушив на північ, щоб допомогти останку ассирійського війська з метою створення буферної зони проти зростаючої влади Вавилонії. Благочестивий юдейський цар Йосія (пор. 2Цар. 23) заважав просуванню єгипетського війська через Палестину. В Мегіддо сталася невелика сутичка. Йосія був поранений і вмер (2Цар. 23:29-30). Царем став його син Єгоахаз. Фараон Нехо II прибув занадто пізно і вже не зміг знищити ассирійські сили в Харані. Він бився проти вавилонських військ під командуванням наслідного принца Навуходоносора II і був розбитий в 605 р. до н.е. біля Каркемиша на річці Євфрат.
 На зворотному шляху він зупинився біля Єрусалима та пограбував місто. Через лише три місяці він депортував Єгоахаза та змінив його іншим сином Йосії, Єгоякимом (пор. 2Цар. 23:31-35).
 - (6) Навуходоносор II погнався за єгипетським військом на південь через Палестину, але отримав вістку про смерть батька та повернувся до Вавилону.
 В тому самому році пізніше він повернувся до Палестини. Він залишив Єгоякіма на троні Юди, але депортував кілька тисяч провідних громадян та кілька членів царської родини. В цю депортацію потрапили і Даниїл з друзями.
 - г. 605-562 Навуходоносор II:
 - (1) У 597-538 рр. Вавилон мав повну владу над Палестиноюю.
 - (2) У 597 р. ще одну групу юдеїв було депортовано з Єрусалима через вступ Єгоякіма в союз із Єгиптом (2Цар. 24). Він помер перед нашествям Навуходоносора II. Його син Єгояхін царював лише три місяці й був засланий до Вавилону. Десять тисяч громадян, в тому числі Єзекіїль, були переселені ближче до міста Вавилон біля каналу Кебар.
 - (3) У 586 р., після постійного фліртування з Єгиптом, місто Єрусалим було повністю зруйновано (2Цар. 25), а його мешканців масово депортовано. Седекія, що змінив Єгояхіна, був відправлений у заслання, а правителем став Гедалія.

- (4) Гедалію вбили юдейські заколотники. Потім вони втекли до Єгипту і примусили Єремію бігти разом із ними. Навуходоносор напав на Юдею вчетверте (605, 596, 586, 582) і депортував усіх юдеїв, яких міг знайти.
- д. 562-560 Евіл-Медорах, відомий також під іменем Амель-Мардук, випустив Єгоякіма з в'язниці, але той мусив залишатися в Вавилоні (пор. 2Цар. 25:27-30; Єр. 52:31).
- е. 560-556 Нергал-шарр
- Генерал Навуходоносора, який зруйнував Єрусалим.
- ж. 556- Лабаші-Мардук
- Син Нергал-шарра, вбитий через дев'ять місяців.
- з. 556-539 Набонід:
(1) Набонід не належав до царської родини, і тому він одружився на дочці Навуходоносора II.
(2) Він приділяв занадто багато часу будівництву храму бога місячного бога Сіна в місті Тейма. Він був сином вищої жриці цієї богині. Через це до нього вороже ставилися жреці головного вавилонського бога Мардука.
(3) Більшість часу він проводив всередині країни, намагаючись придушувати повстання та стабілізувати країну.
(4) Він поселився в Теймі та залишив державні справи своєму сину Валтасару в столичному місті Вавилон (пор. Дан. 5).
- и. ? - 539 Валтасар (співправління)
- Місто Вавилон дуже швидко зазнало поразки від перської армії Гобрія, який відвів води Євфрату і ввійшов до міста без протидії. Священики й мешканці міста ставилися до персів, як до визвольників та реставраторів Мардука. Гобрія Кір II поставив правителем Вавилонії. Можливо, Гобрій – то Дарій Мідянин з Дан. 5:31; 6:1. Ім'я «Дарій» означає «царський».
3. Мідо-перська імперія: Огляд підйому Кіра II (Іс. 44:28; 45:1-7):
а. 625-585 Кіаксар був царем Мідії, що допоміг Вавилонії перемогти Ассирію.
б. 585-550 Астіаг був царем Мідії. Кір був його онуком від Мандани.
в. 550-530 Кір II з Аншана був васальним царем, який учинив повстання:
(1) Вавилонський цар Набонід підтримав Кіра.
(2) Кір II скинув царя Астіага.
(3) Набонід, намагаючись відновити баланс сил, вступив у союз із:
(а) Єгиптом
(б) Крезом, царем Лідії (Мала Азія)
(4) 547- Кір II рушив в похід на Сарди (столицю Лідії).
(5) 539- 2-го листопада Гобрій разом з військом Кіра захопив Вавилон без опору. Гобрій став правителем Вавилону.
(6) 539- В жовтні Кір II «Великий» сам урочисто ввійшов до міста як переможець. Його політика прихильного ставлення до інших етнічних груп змінила багаторічну національну політику депортації.
(7) 538- Іудеям та іншим народам було дозволено повернутися на свої землі та відбудувати свої храми.
(8) 530- Замість Кіра царем став його син Камбіс II.
- г. 530-522 правління Камбіса II
(1) 525 р. до н.е. приєднав до Мідо-перської імперії Єгипетську імперію;
(2) його правління було коротким:
(а) дехто каже, що він вчинив самогубство;
(б) Геродот повідомляє, що він поранився власним мечем, коли сідав на коня, і помер від інфекції.
(3) короткий період правління псевдо-Смердіса - 522
- д. 522-486 Дарій I (Хістапіс) став царем
(1) Він не належав до царського роду, але був генералом армії.
(2) Він реформував Перську імперію, втілюючи в життя плани Кіра щодо сатрапій (пор. Езд. 1-6; Огій; Захарія).

- (3) Він ввів гроші, як в Лідії.
 - е. 486-465 правління Ксеркса I:
 - (1) він придушив єгипетське повстання
 - (2) мав намір здійснити перську мрію, захопивши Грецію, але зазнав поразки в Фермопільській битві в 480 р. до н.е. та в битві при Саламіні в 479 р. до н.е.
 - (3) Чоловік Естери, названий Ахашверошом в Біблії, був убитий в 465 р. до н.е.
 - ж. 465-424 царювання Артаксеркса I (Довгорукого) (пор. Езд. 7-10; Неемія; Малахія):
 - (1) Греки продовжували просуватися вперед, поки вони не були зупинені Пелопоннеськими громадянськими війнами
 - (2) Греція розділяється (Афіни – Пелопоннеський союз)
 - (3) Грецькі громадянські війни тривали приблизно 20 років
 - (4) за цей час юдейська громада зміцнилася
 - (5) коротке царювання Ксеркса II та Согдіана – 423 р.
 - з. 423-404 царювання Дарія II (Нотоса)
 - и. 404-358 царювання Артаксеркса II (Мнемона)
 - к. 358-338 царювання Артаксеркса III (Оха)
 - л. 338-336 царювання Арсеса
 - м. 336-331 царювання Дарія III (Кодомана)
4. Огляд Єгипту:
- а. Гіксоси (царі-пастухи – семітські правителі)-1720/10-1550
 - б. XVIII династія (1570-1310):
 - (1) 1570-1546 Амосіс
 - (а) зробив Фіви столицею
 - (б) захопив південь Ханаану
 - (2) 1546-1525 Аменофіс I (Аменхотеп I)
 - (3) 1525-1494 Тутмос I
 - (4) 1494-1490 Тутмос II – одружився на дочці Тутмоса I, Хатшепсут
 - (5) 1490-1435 Тутмос III (племінник Хатшепсут)
 - (6) 1435-1414 Аменофіс II (Аменхотеп II)
 - (7) 1414-1406 Тутмос IV
 - (8) 1406-1370 Аменофіс III (Аменхотеп III)
 - (9) 1370-1353 Аменофіс IV (Ехнатон)
 - (а) поклонявся сонцю, Атону
 - (б) встановив певну форму поклоніння вищому божеству (єдинобожжя)
 - (в) в цей час написані листи Тель-Ель-Амарна
 - (10) ? Сменхкара
 - (11) ? Тутанхамон (Тутанхатон)
 - (12) ? Ай
 - (13) 1340-1310 Хоремхеб
 - в. XIX династія (1310-1200):
 - (1) ? Рамзес I (Рамсес)
 - (2) 1309-1290 Сеті I (Сетос)
 - (3) 1290-1224 Рамзес II (Рамсес II)
 - (а) за археологічними даними саме цей фараон, найвірогідніше, бів фараоном виходу з Єгипту
 - (б) він побудував міста Аваріс, Пітом та Рамзес руками рабів хабіру (можливо, семітів або євреїв)
 - (4) 1224-1216 Мернептах
 - (5) ? Аменмес
 - (6) ? Сеті II
 - (7) ? Саптах
 - (8) ? Таусерт
 - г. XX династія (1180-1065):
 - (1) 1175-1144 Рамзес III
 - (2) 1144-1065 Рамзес IV - XI

- д. XXI династія (1065-935):
 - (1) ? Смендес
 - (2) ? Герігор
- е. XXII династія (935-725 - лівійська):
 - (1) 935-914 Шишак (Шешонк I)
 - (а) захищав Єровоама I до смерті Соломона
 - (б) завоював Палестину в прибіл. 925 р. (пор. 1Цар. 14-25; 2Хр. 12)
 - (2) 914-874 Осоркон I
 - (3) ? Осоркон II
 - (4) ? Шешонк II
- ж. XXIII династія (759-715 - лівійська)
- з. XXIV династія (725-709)
- и. XXV династія (716/15-663 - ефіопська/нубійська):
 - (1) 710/09-696/95 Шабака
 - (2) 696/95-685/84 Шабатака
 - (3) 690/689, 685/84-664 Тахарка
 - (4) ? Тануатамон
- к. XXVI династія (663-525 - саїтська):
 - (1) 663-609 Псамметіх I (Псаммутіс I)
 - (2) 609-593 Нехо II (Нехо)
 - (3) 593-588 Псамметіх II (Псаммутіс II)
 - (4) 588-569 Априй (Куафріс)
 - (5) 569-525 Амасіс (Яхмос)
 - (6) ? Псамметіх III (Псаммехрітос)
- л. XXVII династія (525-401 - перська):
 - (1) 530-522 Камбіс II (син Кіра II)
 - (2) 522-486 Дарій I
 - (3) 486-465 Ксеркс I
 - (4) 465-424 Артаксеркс I
 - (5) 423-404 Дарій II

*для іншої хронології див. «Ілюстрована біблійна енциклопедія Зондерван» (*Zondervan's Pictorial Bible Encyclopedia*), Том 2, стор. 231.

5. Огляд Греції:

- а. 359-336 Філіп II Македонський:
 - (1) підняв Грецію
 - (2) був убитий в 336 р. до н.е.
- б. 336-323 Олександр II «Великий» (син Філіпа):
 - (1) переміг перського царя Дарія II в Битві при Іссі
 - (2) помер в 323 р. до н.е. в Вавилоні від гарячки в 32-33-річному віці
 - (3) після смерті Олександра його імперія була поділена між його генералами:
 - (а) Кассандр - Македонія та Греція
 - (б) Лісімах - Фракія
 - (в) Селевк I - Сирія та Вавилонія
 - (г) Птолемей - Єгипет та Палестина
 - (д) Антигон - Мала Азія (він довго не втримався)
- в. Панування в Палестині селевкідів та птоlemeїв
 - (1) Сирійські (селевкідські правителі)
 - (а) 312-280 Селевк I
 - (б) 280-261 Антиох I Сотер
 - (в) 261-146 Антиох II Теос
 - (г) 246-226 Селевк II Каллінік
 - (д) 226-223 Селевк III Керавн
 - (е) 223-187 Антиох III Великий
 - (ж) 187-175 Селевк IV Філопатор
 - (з) 175-163 Антиох IV Епіфан

- (и) 163-162 Антиох V
- (к) 162-150 Деметрій I
- (2) Єгипетські (птолемейські правителі)
 - (а) 327-285 Птолемей I Сотер
 - (б) 285-246 Птолемей II Філадельф
 - (в) 246-221 Птолемей III Евергет
 - (г) 221-203 Птолемей IV Філопатор
 - (д) 203-181 Птолемей V Епіфан
 - (е) 181-146 Птолемей VI Філометор
- (3) Короткий огляд:
 - (а) 301- Палестина перебуває під владою Птолемеїв протягом 181 року.
 - (б) 175-163 Антиох IV Епіфан, восьмий селевкідський правитель, хотів, якщо треба, насильно еллінізувати юдеїв:
 - i. він будував гімназії
 - ii. встановив у храмі язичницькі жертовники Зевса Олімпійського
 - (в) 168 - 13 грудня – Антиох IV Епіфан приніс у жертву свиню на жертовнику в єрусалимському храмі. Дехто вважає це «гідотою спустошення» в Дан. 8.
 - (г) 167 - повстання Маттатії, священика в Модині, та його синів Найвідомішим з тих синів був Юда Маккавей («Юда Молот»).
 - (д) 165 - 25 грудня – нове посвячення храму. Воно називається *Ханука* або «свято світла»
- 6. Для гарного розгляду проблем датування та відповідних процесів і принципів, див. «Глумачний коментар до Біблії» (*The Expositor's Bible Commentary*), Том 4, стор. 10-17.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

- A. Автор дає інформацію про кожного царя північного та південного царств згідно з певною моделлю. Зазвичай про царів Юди дається більш повна інформація (з конспекту семінару з перекладу Біблії SWBTS д-ра Г'югі [Dr. Huey]):
 - 1. дати правління царів подаються паралельно з царями, що правили в той самий час на півночі або півдні;
 - 2. ім'я царя;
 - 3. ім'я його батька;
 - 4. вік під час сходження на трон;
 - 5. тривалість царювання;
 - 6. місце резиденції;
 - 7. ім'я його матері;
 - 8. деяка інформація про його царювання;
 - 9. підсумкові твердження про його життя;
 - 10. інформація про його смерть і поховання;
 - 11. в розповіді про царів Ізраїля №4 та №7 часто пропускається
- B. Є кілька різних способів загального поділу цього довгого історичного матеріалу:
 - 1. за головними персонажами:
 - а. Давид/Соломон
 - б. Рехав'ам/Єровоам I
 - в. Ахав (Єзавель)/Ілля
 - г. Ілля/Єлисей
 - д. Єзекія/Ісая
 - е. Йосія/фараон Нехо
 - ж. Єгояким/Єгояхін/Навуходоносор
 - 2. за державами:
 - а. Об'єднана монархія
 - б. Ізраїль/Юда

- в. Сирія
- г. Ассирія
- д. Вавилонія

В. Для детального опису див.

1. Е.Дж. Янг, «Вступ до Старого Заповіту» (E.J. Young, *An Introduction to the Old Testament*, стор. 190-200)
2. Р.К. Гаррісон, «Вступ до Старого Заповіту» (R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, стор. 720-721)
3. «Навчальна Біблія NIV» (NIV Study Bible), стор. 468-469

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Це не західна історія, але стародавня близькосхідна богословська історія:

1. Всі царі півночі засуджуються з причини золотих тельців, встановлених Єровоамом I як символ *ЯХВЕ*.
2. Два найсильніших північних правителя Омрі та Єровоам II описані коротко, а про їхні політичні та військові досягнення нічого не сказано.
3. Два південних царя, яким приділено найбільше уваги, – то Єзекія та Йосія. Вони звеличуються через свою вірність Мойсеївому завіту та спроби провести духовні реформи.
4. Єдиний інший цар, про якого багато розповідається, – то Манасія, син Єзекії. Але про нього розповідається у зв'язку з тим, що він діяв зовсім протилежно своєму батькові та вів народ в великий гріх.

Б. В книгах Царів продовжується тема книг Самуїлових. Усі ці книги описують історію однієї доби. Продовжується підйом пророка над священником. Третину 1 і 2 книг Царів займають пророки Ілля та Єлісей, які самі не писали книг.

В. В книгах Царів показано поступове віддалення Божого народу від Мойсеєвого завіту. В кінці це призводить до падіння Самарії (722 р. до н.е.) та Єрусалима (586 р. до н.е.). Ці дві події сталися не через безсилля *ЯХВЕ*, але через гріх народу та їхніх начальників! Головною проблемою була їхня нездатність вірно виконувати завіт. *ЯХВЕ* був вірним! Але Соломон, Юда та Ізраїль вірними не були!

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. 1 ЦАРІВ:

1. Слова та вирази:
 - а. «Як живий Господь», 1:29 (NASB & NIV)
 - б. «посадіть... на мою мулицю», 1:33 (NASB & NIV)
 - в. «схопився за роги жертівника», 1:50; 2:28 (NASB & NIV)
 - г. Яхін... Боаз, 7:21 (NASB & NIV)
 - д. «простяг руки свої», 8:22 (NASB & NIV)
 - е. «Мій мізинець грубший за стегна мого батька» 12:10 (NIV, «...грубіша за талію мого батька»)
 - ж. золоті тельці, 12:28 (NASB & NIV)
 - з. «І скакали вони біля жертівника... і кололися» 18:26,28 (NIV, «танцювали... і різали...»)
 - и. «в час принесення хлібної жертви», 18:36 (NIV, «в час жертви»)
 - к. «тихий лагідний голос», 19:12 (NIV, «лагідний шепіт»)
2. Головні особи:
 - а. Авішаг, 1:3
 - б. Шім'ї, 2:8
 - в. Хірам, 5:1, 7:13

- г. цариця Шevi, 10:10
- д. Астарта, 11:5
- е. Молох, 11:7
- ж. Шішак, 11:40
- з. Омрі, 16:16
- и. Навот, 21:1
- к. Міхей, 22:24

Б. 2 ЦАРІВ:

1. Слова та вирази:
 - а. «віз та огняні коні», 2:11; 6:17 (NASB & NIV)
 - б. «чинив він лихо в Господніх очах», 3:2
 - в. «Опережи стегна свої», 4:29 (NIV, «всунь свою мантию в свій пояс»)
 - г. «кав голубиноного помету», 6:25 (NIV, «кав стручків»)
 - д. «мідяний змій, якого зробив був Мойсей» (*Нехуштан*), 18:4 (NASB & NIV)
 - е. «він зробив става та водотяга», 20:20 (NIV, «...тунель»)
 - ж. «небесні світила», 21:3 (NIV, «зоряні війська»)
 - з. «Книга Закону», 22:8 (NASB & NIV)
 - и. місце ставлення на огні, 23:10 (NASB & NIV, «Тофет»)
 - к. «мідяне море», 25:13 (NASB & NIV)
2. Головні особи:

а. Гехазі, 4:12	е. Манасія, 21:1
б. Нааман, 5:1	ж. Хілкійя, 22:14
в. Аталія, 11:1, 3	з. Нехо, 23:29
г. Пул, 15:19	и. Єгояхін, 24:8
д. Санхерів (Сінаххеріб), 18:13	к. Серая, 25:18
	л. Гедалія, 25:22

Х. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

А. 1 Царів:

1. Ен-Рогел, 1:9 (Єрусалим)
2. Гіхон, 1:33 (Єрусалим)
3. Анатот, 2:26
4. єгипетський потік, 8:65 (NIV, «Ваді Єгипту»)
5. Мегіддо, 9:15
6. Еційон-Гевер, 9:26
7. Сихем, 12:1
8. Пенуїл, 12:25
9. долина Кедрон, 15:13 (NASB, «струмок Кедрон»)
10. Кінерот, 15:20 (NIV, «Кіннерет»)
11. Шомерон, 16:24
12. гора Кармел, 18:20
13. потік Кішон, 18:40 (NIV, «долина Кішон»)
14. Їзреел, 18:45

Б. 2 Царів:

1. Екрон, 1:2
2. Авана та Парпар, дамаські річки, 5:12
3. Доган, 6:13
4. Села, 14:7
5. Елат, 14:22
6. Лашіх, 18:14
7. долині Гінномового сина, 23:10 (NIV, «...Бен Гінном»)
8. Мегіддо, 23:30

9. Рівла, 25:6

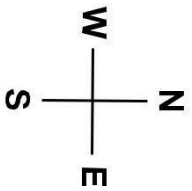
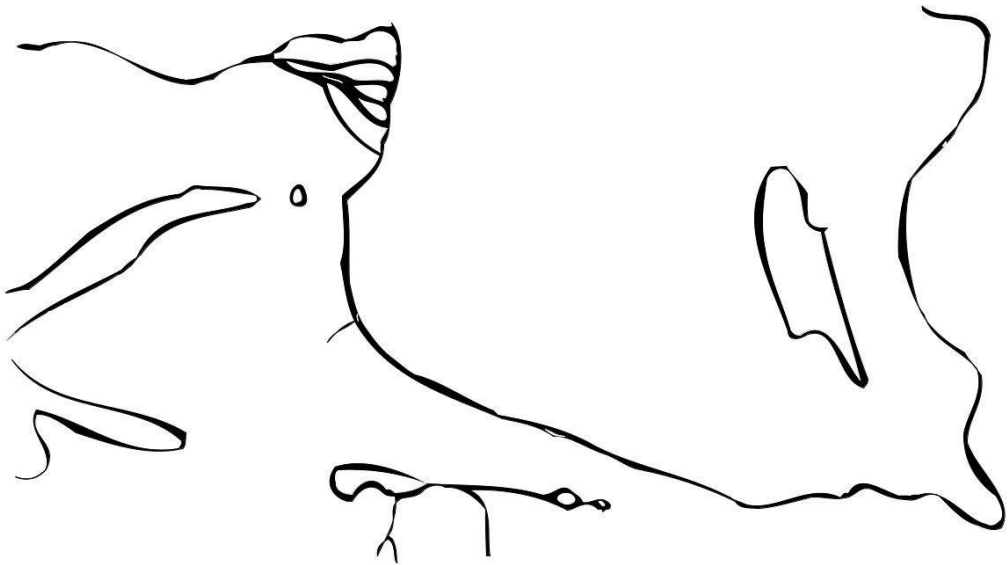
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

A. 1 ЦАРІВ:

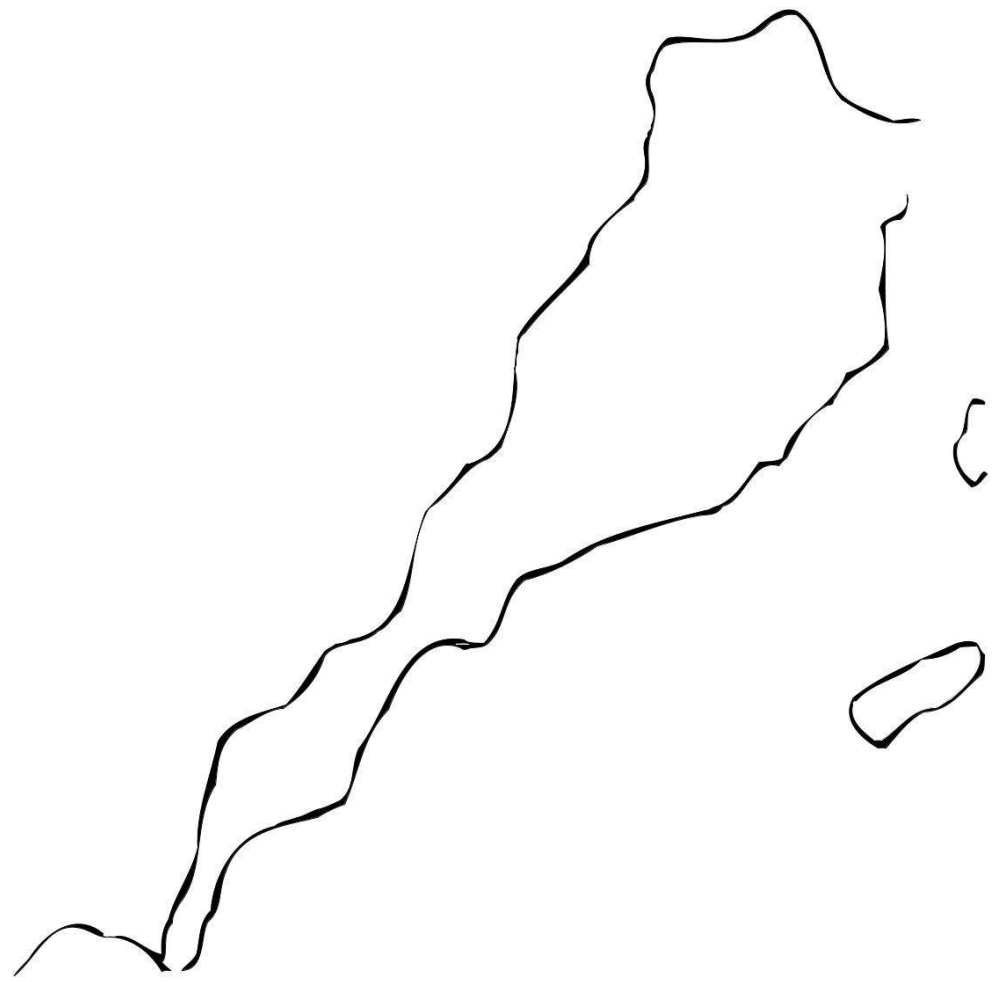
1. Перелічіть деякі причини великого безладу в родині Давида.
2. Чому Соломон мав так багато жінок? Як вони вплинули на нього в похилому віці?
3. Чому храму надається так багато місця та деталей?
4. Чому розпалася Об'єднана монархія?
5. Опишіть поклоніння Ваалу/Астарті.
6. До яких богословських висновків приводить нас текст 22:18-23?

B. 2 ЦАРІВ:

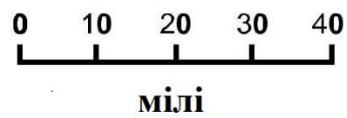
1. Поясніть значення 5:15-18.
2. Поясніть значення 19:19.
3. Перелічіть сильні сторони Єзекії та гріхи Манасії.
4. Про що говориться у фразі «Я знайшов у Господньому домі книгу Закону» (22:8)?
5. Завіт *ЯХВЕ* був умовним чи безумовним?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

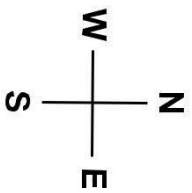
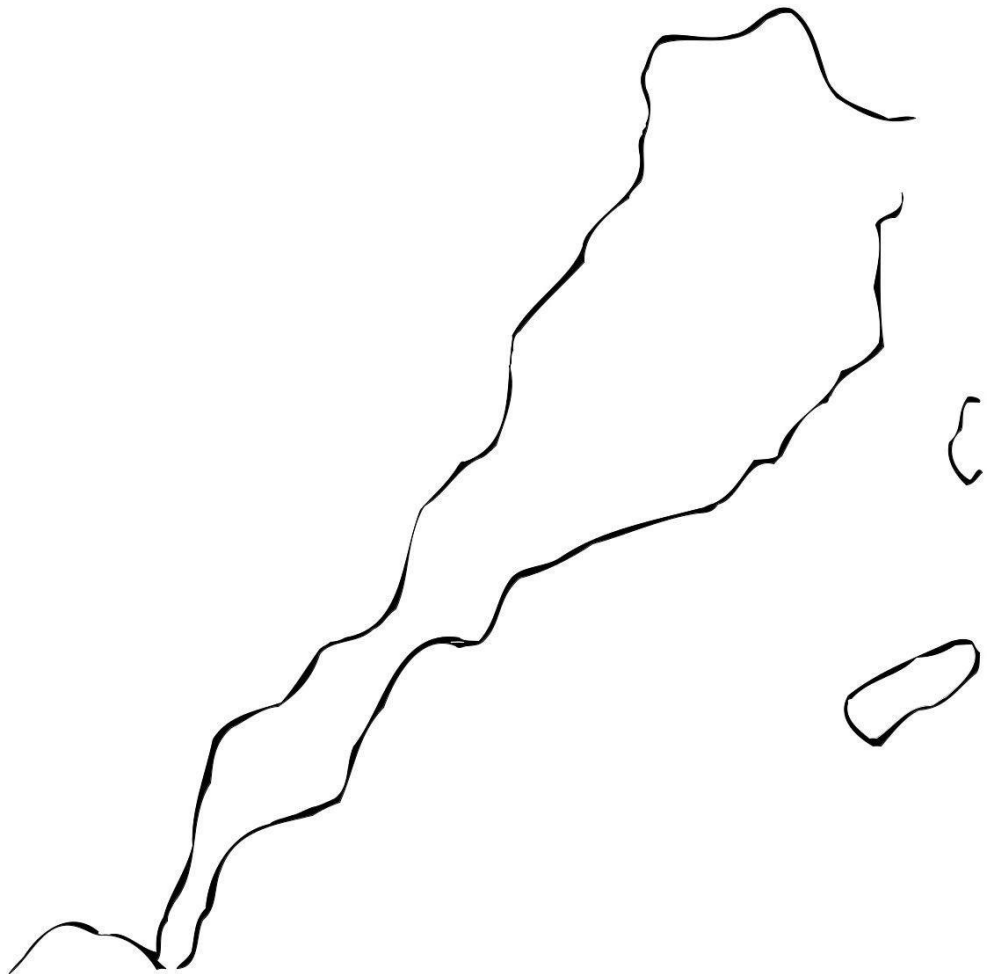
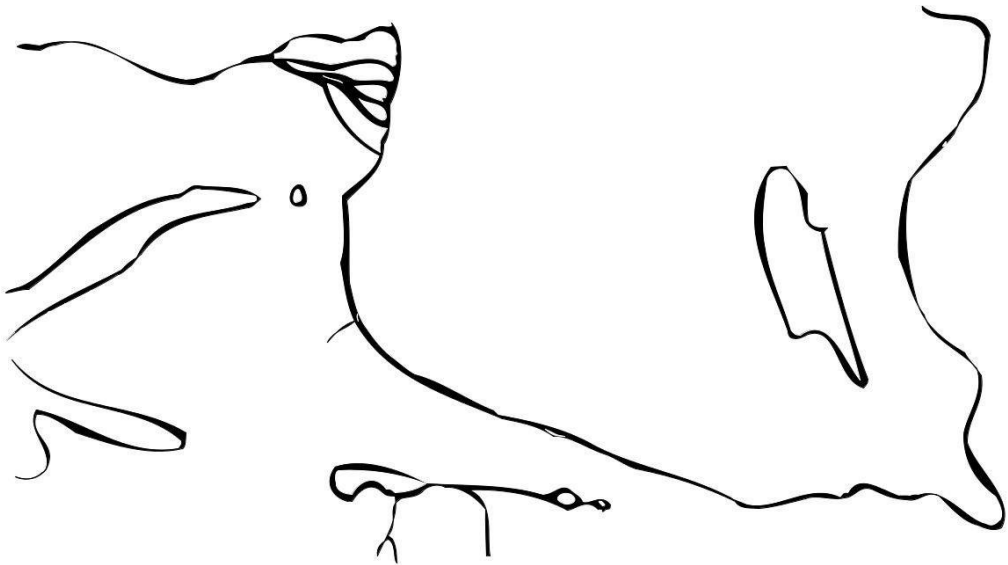
ЦАРІ РОЗДІЛЕНОГО ЦАРСТВА

ЦАРІ ЮДИ (1ХР. 3:1-16 ; МТ. 1:6-11)					ЦАРІ ІЗРАЇЛЯ				
ІМЕНА І ДАТИ	БРАЙТ (BRIGHT)	ЯНГ (YOUNG)	ГАРРИСОН (HARRISON)	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ	ІМЕНА І ДАТИ	БРАЙТ (BRIGHT)	ЯНГ (YOUNG)	ГАРРИСОН (HARRISON)	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ
Рехав'ам	922-915	933-917	931/30-913	1Цар. 11:43-12:27; 14:21-31 2Хр. 9:31-12:16	Єровоам I	922-901	933-912	931/30-910/09	1Цар. 11:26-40; 12:12-14:20
Авійям	915-914	916-914	913-911/10	1Цар. 14:31-15:8 2Хр. 11:20,22					
Аса	913-873	913-873	911/10-870/69	1Цар. 15:8-30; 16:8,10, 23,29; 22:41,43,46 Єр. 41:9	Надав Баша	901-900 900-877	912-911 911-888	910/09-909/08 909/08-886/85	1Цар. 14:20; 15:25-31 1Цар. 15:16-16:7; 2Цар. 9:9 2Хр. 16:1-6 Єр. 41:9
Иосафат	873-849	873-849	870/69-848	1Цар. 15:24; 22:1-51 2Цар. 3:1-12; 8:16-19 1Хр. 3:10 2Хр. 17:1-21:1	Ела	877-876	888-887	886/85-885/84	1Цар. 16:8-14
(Єгорам співправитель)	-----	-----	853-848	1Цар. 22:50 2Цар. 1:17; 8:16; 12:18	Зімір (генерал армії) Озірі (генерал армії)	876 876-869	887 887-877	885/84 885/84-874/73	1Цар. 16:9-20 2Цар. 9:31 1Цар. 16:15-28 2Цар. 8:26 Мих. 6:16
Єгорам (Иорам)	849-842	849-842	848-841	2Хр. 21:1-20 Мт. 1:8					
Ахазія	842	842	-----	2Цар. 8:24-9:29 2Хр. 22:1-9	Ахав	869-850	876-854	874/73-853	1Цар. 16:29-22:40
					Ахазія	850-849	854-853	853-852	1Цар. 22:40,41, 49,51-53 2Хр. 18:1-3,19
Аталія (Царина)	842-837	842-836	841-835	2Цар. 8:26; 11:1-20 2Хр. 22:2-23:21	Єгорам (Иорам)	849-842	853-842	852-841	2Цар. 1:17; 3:1-27; 8:16-9:29
Иоаш	837-800	836-797	835-796	2Цар. 11:2-3; 12:1-21 2Хр. 22:11-12; 24:1-27	Єгу (генерал армії)	842-815	842-815	841-814/13	1Цар. 19:16-17 2Цар. 9:1-10:36; 15:12 2Хр. 22:1-9 Ос. 1:4

ЦАРІ ЮДИ (1ХР. 3:1-16 ; МТ. 1:6-11) [продовження]					ЦАРІ ІЗРАЇЛЯ [продовження]				
ІМЕНА І ДАТИ	БРАЙТ (BRIGHT)	ЯНГ (YOUNG)	ГАРРИСОН (HARRISON)	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ	ІМЕНА І ДАТИ	БРАЙТ (BRIGHT)	ЯНГ (YOUNG)	ГАРРИСОН (HARRISON)	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ
Амасія	800-783	797-779	796-767	2Цар. 12:21; 14:1-22 2Хр. 25:1-28					
(Узійя співправитель)	-----	-----	791/90-767	2Цар. 14:21; 15:1-7	Єгоахаз	815-801	814-798	814/13-798	2Цар. 10:35; 13:1-9
Узійя	783-742	779-740	767-740/39	2Хр. 26:1-23 Ос. 1:1; Ам. 1:1 Зах. 14:5	Єгоахаз	801-786	798-783	798-782/81	2Цар. 13:9-13,25 2Хр. 25:17-25 Ос. 1:1; Ам. 1:1
(Иотам співправитель)	750-742	-----	750-740/39	11 Кgs.15:7,32-38	(Єровоам II співправитель)	-----	-----	793/92-782/81	2Цар. 13:13; 14:16,23-29 Ос. 1:1
Иотам	742-735	740-736	740/39-732/31	1Хр. 5:17 2Хр. 26:23-27:9 Іс. 1:1; 7:1 Ос. 1:1; Мих. 1:1	Єровоам II Захарія	786-746 746-745	783-743 743	782/81-753 753-752	Ам. 1:1; 7:9-11 2Цар. 15:8-12
(Ахаз)	-----	-----	744/43-732/31	2Цар. 15:30-16:20 2Хр. 27:9-28:27	Шаллум	745	743	752	2Цар. 15:10,13-15
Ахаз	735-715	736-728	732/31-716/15	Іс. 1:1; 7:1 і далі; 14:28; 38:8 Ос. 1:1; Мих. 1:1	Менахем	745-738	743-737	752-742/41	2Цар. 15:14,16-22
(Єзекія співправитель)	-----	-----	729-716/15	2Цар. 16:20; 18:1-20,21; 2Хр. 28:27-32:33; Пр. 25:1	Пекахія	738-737	737-736	742/41-740/39	2Цар. 15:23-26
Єзекія	715-687	727-699	716/15-687/86	Іс. 1:1; 36:1-39:8 Ос. 1:1; Мих. 1:1 Мт. 1:9-10	Пеках	737-732	736-730	740/39-732/31	2Цар. 15:27-31; 16:5 2Хр. 28:6; Іс. 7:1
(Манасія співправитель)	-----	-----	696/95-687/86	2Цар. 20:21-21:18; 23:12,26; 24:2	Осія	732-724	730-722	732/31-723/22	2Цар. 17:1-18
Манасія	687/86-642	698-643	687/86-642/41	2Хр. 32:33-33:20 Єр. 15:4 і далі; 2Цар. 21:18-26	Падіяна Самарії і перемога Ассирії	724	722	722	
Амон	642-640	643-641	642/41-640/39	2Хр. 33:20-25 Єр. 1:2; Соф. 1:1 1Цар. 13:2-3					

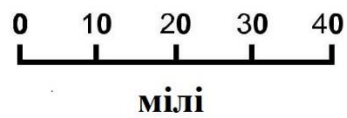
ЦАРІ ЮДИ [продовження]					ЦАРІ ІЗРАЇЛЯ [продовження]				
ІМЕНА І ДАТИ	БРАЙТ (BRIGHT)	ЯНГ (YOUNG)	ГАРРИСОН (HARRISON)	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ	ІМЕНА І ДАТИ	БРАЙТ (BRIGHT)	ЯНГ (YOUNG)	ГАРРИСОН (HARRISON)	БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ
Иосія	610-609	640-609	640/39-609	2Цар. 21:24; 22:1-23:30 2Хр. 33:25- 35:27 Єр. 1:2; Соф. 1:1 Мт. 1:10-11					
Єгоахаз	609 (3 місяці)	609	609	2Цар. 23:30-34 2Хр. 36:1-4					
Єгояхим	609-598	609-598	609-597	2Цар. 23:34- 24:6,19 2Хр. 36:4-8 Єр. 1:3; 22:18- 23; 25:1 і далі; 26:1 і далі; 27:1 і далі; 35:1 і далі; 36:1 і далі Дан. 1:1-2					
Єгояхін	598/97 (3 місяці)	598	597	2Цар. 24:6,8-17; 25:27-30 2Хр. 36:8-9 Єр. 52:31; Єс. 1:2					
Селекія	597-586	598-587	597-587	2Цар. 24:17-25:7 2Хр. 36:10-11 Єр. 1:3; 21:1-7; 24:8-10; 27:1 і далі; 32:4-5; 34:1-22; 37:1- 39:7; 52:1-11					
Падіння Єрусалима і перемога Вавилону	586	587	587	Плач Єремії					

Для гарного розгляду проблем датування див. Е.Р. Тіеле, «Таємничі числа єврейських царів» (E. R. Thiele, *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings*).|

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО 1 І 2 ХРОНІК

I. НАЗВА КНИГИ

- А. Єврейська назва цієї книги – «слова (події) днів (років)». Цей вислів, очевидно, означав літопис. Таку саму назву мають декілька книжок, вказаних як письмові джерела в 1Цар. 14:19,29; 15:7,23,31; 16:5,14,20,27; 22:46. Сам цей вислів вживається понад тридцять разів в 1 і 2 книгах Царів та зазвичай перекладається як «хроніки».
- Б. В Септуагінті ці книги названі «Палаліпоменон» – «Те, що було пропущене (про царство Юди)». Це означає, що Книги Хронік були для книг Самуїлових та царів тим самим, чим Євангеліє від Івана було для Синоптичних Євангелій.
- В. Ієронім у своїй латинській Вульгаті назвав ці книжки «Хроніками всієї святої історії», тому що тут подається список родів від Адама, а супровідні книги Ездри/Неемії розповідають про післявавилонський період.
- Г. У євреїв 1 і 2 Хронік (як і 1 і 2 Самуїл та 1 і 2 Хронік) спочатку були однією книгою, і лише в Септуагінті вона була поділена на дві книги.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- А. Це остання книга розділу «Писання» єврейського канону. І тому ця книга стоїть останньою в єврейській Біблії.
- Б. Таке місце цієї книги в єврейському канону вказує на те, що:
 - 1. вона була написано пізно;
 - 2. вона носить підсумковий характер;
 - 3. вона вважалася додатком;
 - 4. вона була пізно прийнята до канону.
- В. В Септуагінті книги Хронік стоять після Царів і перед Ездрую. Дивно, що Ездра/Неемія стоять перед Хроніками; можливо, це пов'язано з підсумковим характером Хронік або з тим, що ця книга завершується на позитивній ноті.

III. ЖАНР

- А. Книга написана в жанрі історичної розповіді, але в особливому вибіркового богословському сенсі історії.
- Б. В ній не згадується про більшість негативних сторін царювання:
 - 1. Давида
 - 2. Соломона
 - 3. «благочестивих» царів Юди:
 - а. Аси
 - б. Йосафата
 - в. Уззійї
 - г. Єзекії
 - д. Йосії

IV. АВТОРСТВО

- А. В Біблії нічого не говориться про авторство книги Хронік.
- Б. Бава Батра 15а стверджує, що Ездра написав список родів книги Хронік «до себе». Цей вислів можна зрозуміти двоюко:
1. Ездра написав книгу Хронік
 2. Ездра завершив історію, розпочату в книзі Хронік, до своїх днів
- В. Єврейські тексти Езд. 1:1-4 та 2Хр. 36:22-23 є дуже схожими. І Янг (Young) і Гаррісон (Harrison) стверджують, що книга Хронік була написана першою. Це частково підтверджується прийомом вавилонських переписчиків, які поєднували два твори за допомогою «перехідної фрази», або колофону. В рабиністичних творах ми не бачимо використання цього прийому. Це вказує на те, що Ездра використовував книги Хронік як історичний вступ до свого твору, що продовжував історію юдейського народу.
- Г. Автор(и) книг Хронік та Ездри/Неемії мають однаковий богословський інтерес і погляд:
1. в центрі уваги – храм та священництво (особливо списки левитів)
 2. широке використання статистичних записів та родоводів
 3. схожі слововжиток та художні стилі
 4. слід зазначити, що вони також відрізняються одне від одного:
 - а. різні написання імен
 - б. В книзі Хронік на перший план виходить царський рід Давида, а в Ездри/Неемії – Мойсеїв завіт
- Д. Вільям Олбрайт (William Albright) вважає автором Ездру, а часом написання книги – 428-397 рр. до н.е. Реформи Ездри, описані в Езд. 7-10, здійснювалися в 458-457 рр. до н.е. за правління Артаксеркса I.
- Е. У книзі Хронік використано багато джерел:
1. Писання, що були написані раніше:
 - а. В книзі Хронік використано приблизно половину книг Самуїлових і Царів, або принаймні ті самі джерела.
 - б. Автор Першої книги Хронік, здається, особливо добре знав деякі старозавітні тексти:
 - (1) Бут. 35:22 -- 5:1
 - (2) Бут. 38:7 -- 2:3
 - (3) Бут. 38:30 -- 2:4,6
 - (4) Бут. 46:10 -- 4:24
 - (5) Бут. 46:11 -- 6:16
 - (6) Бут. 46:13 -- 7:1
 - (7) Бут. 46:21 -- 7:6,12
 - (8) Бут. 46:24 -- 7:13
 - (9) Рут 4:18-21 -- 2:11-13
 - (10) 1Сам. 27:10 -- 2:9, 25-26
 - (11) 1Сам. 31:1-6 -- 10:1-12
 - в. У «Навчальній Біблії NIV» (NIV Study Bible), у вступі до книг Хронік вказані такі джерела:
 - (1) П'ятикнижжя
 - (2) Судді
 - (3) Рут
 - (4) 1 Самуїл
 - (5) Царів
 - (6) Псалми
 - (7) Ісаїя

- (8) Єремія
 - (9) Плач Єремії
 - (10) Захарія
2. письмові історичні документи з розділеного царства.
- а. можливо, офіційні документи царського двору:
 - (1) хроніки царя Давида, 1Хр. 27:24
 - (2) книга Юдиних та Ізраїлевих царів, 2Хр. 16:11; 25:26; 28:26; 32:32
 - (3) книга Ізраїлевих та Юдиних царів, 2Хр. 27:7; 35:27; 36:8
 - (4) книга Ізраїлевих царів, 1Хр. 9:1; 2Хр. 20:34
 - (5) слова Ізраїлевих царів, 2Хр. 24:27; 33:18
 - б. пророки:
 - (1) дії царя Давида, 1Хр. 29:29:
 - (а) Хроніка провидця Самуїла
 - (б) Хроніка пророка Натана
 - (в) Хроніка прозорливця Гада.
 - (2) дії Соломона, 2Хр. 9:29:
 - (а) записи пророка Натана
 - (б) пророцтво шілоняннина Ахійї
 - (3) дії Єровоама I в видіннях прозорливця Іддо, 2Хр. 9:29
 - (4) дії Рехав'ама в 2Хр. 12:15:
 - (а) історія пророка Шемаї
 - (б) прозорливця Іддо
 - (5) дії Авійї в 2Хр. 13:22, описані в історії пророка Іддо
 - (6) дії Єгу в 2Хр. 20:34, сина Ханані
 - (7) дії Манасії в 2Хр. 33:19, описані Хозаєм (в Септуагінті «прозорливців»)
 - в. списки родів племен Ізраїля:
 - (1) Симеонів рід, 1Хр. 4:33
 - (2) Гадів рід, 1Хр. 5:17
 - (3) Веняминів рід, 7:9
 - (4) Асирів рід, 7:40
 - (5) Весь Ізраїль, 9:1
 - (6) Левити-придверники, 9:22 (мається на увазі, що кожна левитська черга мала свої записи [пор. 1Хр. 23:1 і далі; 28:13; 2Хр. 35:4]).
 - г. іноземні джерела:
 - (1) Листи Сінаххеріба, 2Хр. 32:17-70
 - (2) Постанова Кіра, 2Хр. 36:22-23

Ж. В книгах Хронік, як і в Ездри-Неемії, подаються списки родів кількох людей. Деякі з них простираються на чотири-шість поколінь в майбутнє. Існує два шляхи вирішення цієї проблеми:

- 1. то були пізніші редакторські додатки;
- 2. то були не списки родів, але списки сімей, що існували на той час.

V. ДАТА

А. У книзі Хронік є два тексти, що свідчать про її написання після повернення народу з неволі:

- 1. 1 Хронік 3:19-21. Це список нащадків Зоровавеля:
 - а. дехто каже, що до шостого покоління
 - б. інші кажуть, що лише два покоління, після чого йде список чотирьох сімей Давидового роду, які жили під час двох нащадків Зоровавеля – Пелатії та Єшаї (Янг [Young] і Гаррісон [Harrison])
 - в. в Септуагінті список нащадків Зоровавеля був розширений до одинадцятого покоління (Це свідчить про роботу редактора)
- 2. 1 Хронік 3:22-24 – це список нащадків Шеханії, про яких сказано у в. 21:

- а. дехто каже, що цей список охоплює чотири покоління («Навчальна Біблія NIV» [NIV Study Bible])
 - б. якщо це правда, то дату автора (редактора) подовжено з родоводу Зоровавеля в 3:19-21
3. 2Хр. 36:22-23:
- а. тут говориться про Кіра II та його постанову, що дозволила всім підкореним народам, в тому числі й іудеям, повернутися на свої землі
 - б. Кір II видав свій наказ в 538 р. до н.е. Перше повернення було здійснене юдейським принцем Шешбаццаром, який був призначений намісником. Він розпочав будівництво Храму, але не закінчив його. Пізніше, за перського царя Дарія I, інші почали повертатися під керівництвом Зоровавеля з Давидового роду та Ісуса, нащадка первосвященика. Вони завершили будівництво Храму в 516 р. до н.е. з заохоченням Огія та Захарії.
- Б. Згідно зі списками родів у книзі можна визначити дату її укладання як 500-423 рр. до н.е. Кінцева дата подана тому, що вона здається останнім історичним посиланням в Старому Заповіті. Дарій II був коронований у прибіл. 428 р. до н.е. Його ім'я згадується в Неем.12:22. Також, за преданням, старозавітний канон був завершений саме в той час.
- В. 1 Хронік охоплює той самий період, що й 1 і 2 Самуїл, однак тут родоводи починаються від Адама. 2 Хронік охоплює той самий період, що й 1 і 2 Царів, але подовжує його майже до часів Кіра II.

VI. ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

- А. Існують серйозні відмінності між викладом історії в книгах Самуїловії та Царів і в книзі Хронік:
1. В книзі Хронік числа більші (Янг [Young], стор. 394-400)
 - а. Це так взагалі; порівняй 1Хр. 21:5 із 2Сам. 24:9
 - б. часто в книзі Хронік числа менші; порівняй 1Цар. 4:26 із 2Хр. 9:29
 - в. більшість проблем із числами також є і в Септуагінті, що вказує на те, що вони існували ще до 250 р. до н.е.
 - г. Е.Р. Тіеле в своїй революційній книзі «Тасмнічі числа єврейських царів» (E. R. Thiele, *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings*, 1954, 1965) пояснює ці відмінності:
 - (1) двома системами датування правління:
 - (а) з урахуванням року сходження на трон;
 - (б) не рахуючи року сходження на трон.
 - (2) співправлінням
 2. У Хроніках акцент ставиться на позитивних сторонах царів Юди з роду Давида
 3. У Хроніках більшість негативних фактів із життя Давида і Соломона не описані. Однак, як відзначає Янг (Young, стор. 395-398), тут майже повністю відсутня й інформація про їхнє приватне життя, включаючи не лише негативні, але й позитивні сторони.
 4. У Хроніках також зовсім не розповідається про північне царство. Причина цього неясна. На думку багатьох, причина полягає в тому, що всі царі північного царства були засуджені за золотих тельців, встановлених в Дані та Бет-Елі. Північне царство вважалося єдиним істинним, вірним Давидовим (месіанським) родом.
- Б. Достовірність історії Хронік підтверджується:
1. родословним матеріалом, паралельним тому, який в:
 - а. Книги Самуїлової
 - б. Сувоях Мертвого моря
 - в. Септуагінті

- коли родословний матеріал Книги Хронік має паралелі в книгах Буття та Числа в масоретському тексті та самарянському П'ятикнижжі, то це підтверджує її історичну достовірність

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

A. Основні частини книги:

- Родословний матеріал від Адама до Саула, 1Хр. 1:1-9:44
- Царювання Давида, 1Хр. 10:1-29:30
- Царювання Соломона, 2Хр. 1:1-9:31
- Царювання царів Юди до вавилонської неволі та до правління Кіра, 2Хр. 10:1-36:23

B. Для детального опису див.

- Е.Дж. Янг, «Вступ до Старого Заповіту» (E.J. Young, *An Introduction to the Old Testament*, стор. 401-402)
- Р.К. Гаррісон, «Вступ до Старого Заповіту» (R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, стор. 1152-1153)
- «Навчальна Біблія NIV» (NIV Study Bible), стор. 581-582

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

A. Це вибіркова богословська історія Юди, в якій використовуються, але розширюються паралельні оповідання в 1 і 2 Самуїлі та 1 і 2 Царів.

B. Ця історія була написана для післявавилонської громади, якій було вкрай необхідно знати, що Бог завіту все ще залишався їхнім Богом. Осередком Божого оновленого завіту був Храм (оскільки не було царя). Завіт все ще залежав від послухного виконання умов, поставлених Богом Мойсеєм.

B. В центрі Завіту стояли Божі обітниці Давиду та його сину (синам) в 2Сам. 7:

- книга стосується виключно синів Давида, його нащадків, і зрештою Царя Месії.
- дає позитивний звіт про царювання Давида, Соломона і «благочестивих» царів Юди
- розповідає про повернення євреїв до Єрусалима після наказу Кіра II, 36:22-23
- акцентує на майбутньому царі з Давидового роду (Месії). Дає позитивний звіт про царювання Давида, Соломона і «благочестивих» царів Юди. Ця месіанська надія також виражена в книгах пророків Захарії та Малахії.

Г. Тут також робиться наголос на об'єднанні всього Божого народу. На це вказує вживання колективного терміну «весь Ізраїль» (пор. 1Хр. 9:1; 11:1-3,4; 12:38; 16:3; 18:14; 21:1-5; 28:1-8; 29:21,23,25; 2Хр. 1:2; 2:8; 9:30; 10:1,16; 12:1; 18:16; 28:23; 29:24; 30:1,6,25-26; 34:7,9,33).

Д. Використані родоводи:

- подібні до тих, що в книгах Ездри та Неемії, щоб показати, що відновлений Ізраїль є законним продовженням давнього Ізраїля
- щоб підсумувати історію євреїв, починаючи від Адама

*Оскільки в 1 і 2 книгах Хронік описані в основному ті самі події, що і в 1 і 2 Самуїлі та в 1 і 2 Царів, списки слів, мапи або питання до цих двох книг не подаються!

ВСТУП ДО КНИГИ ЕЗДРИ

I. НАЗВА КНИГИ

- А. Книги Ездри та Неемії – то одна книга в єврейському каноні (МТ). Бава Батра 15а називає цю книгу Ездра.
1. Це незвичайно, адже в кожній з цих книг явно міститься один і той самий родовід: Ездра 2:1 і далі та Неемія 7:6-20.
 2. Оскільки ці родоводи по суті однакові, хоча і трохи відрізняються одне від одного, можна зробити висновок, що ці дві книги з самого початку були окремими книгами.
 3. Це зокрема підтверджується вживанням займенника «я» та мови від І особи однини як в Езд. 7-10, так і в книзі Неемії.
- Б. Можливо, ці дві книги були об'єднані через те, що служіння Ездри (Езд. 7-10) продовжується в Неем. 8-10.
- В. Книги Ездри та Неемії мають різні назви в стародавніх перекладах:

Септуагінта	Вульгата	Англійський переклад Вікліфа та Кавердейла (Wycliffe & Coverdale)	Сучасні англійські переклади
Esdra B (Бета)	Esdras I	I Ezra	Ezra (Ездра)
Esdra C (Гамма)	Esdras II	II Ezra	Nehemiah (Неемія)
Esdra A (Альфа)	Esdras III	----	I Esdras (неканонічна Перша книга Ездри)
----	Esdras IV	----	II Esdras (неканонічна Друга книга Ездри)

- Г. Перший єврейський текст, в якому ці книги були подані як дві окремі книги, – то масоретський текст (МТ) видання 1448 року.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- А. Книга Ездри входить до третього розділу єврейського канону, що має назву «Писання».
- Б. В масоретському тексті ця книга стоїть перед Хроніками. Таке розташування є дещо незвичайним. У хронологічному порядку першою повинна йти книга Хронік, а за нею книга Ездри/Неемії. Стосовно цього існує кілька теорій (пор. Неемія, II. Б).

III. ЖАНР

- А. Історична розповідь, викладена звичайною прозою
- Б. Вона містить багато цитат із інших документів:
1. перських
 2. юдейських

IV. АВТОРСТВО

- А. Бава Батра 15а стверджує, що Ездра написав свою книгу, але це не значить, що він також написав книгу Неемії. По суті, інші юдейські джерела (Гемара) повідомляють, що її

завершив Неемія (тобто Ездра - Неемія). У масоретському тексті кінцеві замітки стоять лише в кінці книги Неемії.

- Б. Авторство Ездри стверджується і в книзі Йосипа Флавія «Проти Апіона», 1:8, і Св. Мелітоном Сардійським, згідно з «Церковною історією» Євсевія, IV:26.
- В. Ту частину книги Ездри, в якій розповідається про життя Учителя Ездри (гл. 7-10), написано від І особи, 7:27-28; 8:1-34; 9:1 і далі. Ездра був священником з роду Садока і писарем в перському дворі Артаксеркса I (465-424 рр. до н.е.).
- Г. Існує велика схожість між книгами Ездри/Неемії та Хронік:
1. в єврейському тексті завершення 2Хр. 36:22-23 майже зовсім співпадає з Езд. 1:1-4
 2. обидві книги мають однакову богословську позицію:
 - а. в центрі уваги – храм та священництво (особливо списки левитів)
 - б. широке використання статистичних записів та родоводів
 3. подібні слововжиток та художній стиль
 4. в обидва книги використовується єврейська мова пізнього періоду
 5. однак слід також зазначити, що є і суттєві відмінності:
 - а. в написанні царських імен;
 - б. У книгах Ездри та Неемії на передній план виходить завіт з Мойсеєм, а в 1 і 2 Хронік на передній план виходить завіт з Давидом.
- Д. Першим цю книгу розділив на дві – Ездру та Неемію – християнський богослов із Олександрії Ориген (185-253 рр. н.е.). Так само зробив Ієронім в своїй латинській Вульгаті.
- Е. Перший єврейський рукопис з двома книгами з'явився в 1448 р. н.е. Очевидно, юдеї на той час вже не прагнули мати в Писанні 22 книги, відповідно до 22 літер єврейського алфавіту.
- Ж. Автор/укладач використав багато джерел:
1. перські документи
 2. юдейські записи:
 - а. список посудин з храму *ЯХВЕ*, що були в Вавилоні, 1:9-11; 7:19-20
 - б. список осіб, які повернулися із заслання, 2:1-70; 8:1-20
 - в. родовід Ездри, 7:1-5
 - г. список чоловіків, які одружилися з чужоземками, 10:18-43

V. ДАТА

- А. Ездра був священником з роду Садока (7:2) і писарем за правління Артаксеркса I (465-424 рр. до н.е.):
1. Ездра прибув до Єрусалима в сьомому році царювання Артаксеркса I, 458 р. до н.е., на третій хвилі повернення юдеїв із заслання.
 2. Неемія прибув до Єрусалима в двадцятому році царювання Артаксеркса I, 445 р. до н.е., як представник перського уряду.
- Б. З родоводів Ездри/Неемії видно, що автор або укладач цієї книги жив наприкінці V ст. до н.е.:
1. припускаючи, що в 1Хр. 3:15-24 дається список чотирьох, а не шести поколінь після Зоровавеля;
 2. припускаючи, що Яддуй з Неєм. 12:10-11 був:
 - а. не той Яддуй, про якого Йосип Флавій писав в контексті правління Олександра Македонського (336-323 рр. до н.е.);
 - б. або що цей родовід був доданий редактором вже після написання оригіналу, щоб оновити інформацію;
 - в. або що він був ще юнаком за часів Неемії і дожив до днів Олександра.

В. В такому випадку написання цих книжок припадає на такі роки:

1. Ездра - 440 р. до н.е.
2. Неемія - 430 р. до н.е.
3. Книги Хронік - 400 р. до н.е.

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

- А. Форма документів в книзі Ездри відповідає формі та стилю офіційних документів перської доби:
1. постанова Кіра (переклад єврейською), 1:2-4. (щодо повернення до Єрусалима та Храму)
 2. звинувачувальний лист Рехума до Артаксеркса I, 4:7-16. (про Єрусалимський мур)
 3. відповідь Артаксеркса I, 4:17-22
 4. звинувачувальний лист від Таттеная до Дарія I, 5:6-17
 5. Відповідь Дарія I (про Храм):
 - а. цитата з постанови Кіра, 6:2-5
 - б. Особиста відповідь Дарія Таттенаю, 6:6-12,13
 6. Наказ від Артаксеркса до Ездри, 7:12-26
- Б. Елефантинські папіруси (408 р. до н.е.) підтверджують історичність Ездри/Неемії; в них згадується ім'я Санваллата (вавилонською мовою Сін-Убалліт), Неем. 2:10,19; 4:1. До того ж, вони написані стилем арамейської мови, що вживався в імперії.
- В. В Суккоті було знайдено кілька срібних чаш із написом «Гешемовому сину Гаїну» – це підтверджує історичність араба Гешема в Ездрі/Неемії, який правив над царством Кедару (пор. Неем. 2:19; 6:1,6).

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

- А. Перша група юдеїв, які повернулися до Єрусалима, 1:1-2:70
1. За царювання Кіра (550-530 рр. до н.е.) Шешбаццар був призначений намісником, 5:14. Він був Юдиним начальником, 1:8, і можливо, сином Єгояхіна. Він повернувся до Єрусалима з дорогоцінностями Храму, 1:1-11. Він заклав фундамент Храму, але не зміг завершити його будівництво, 5:13-17.
 2. За царювання Кіра та Дарія I (4:5, 522-486 рр. до н.е.) намісником був призначений Зоровавель з роду Давида. Він повернувся до Єрусалима разом з Ісусом (або Єгошуа) з роду останнього первосвященика, 2:1-70.
- Б. Зоровавель і священик Ісус відновлюють встановлений Мойсеєм порядок поклоніння *ЯХВЕ* в Єрусалимі, 3:1-6:22
1. Свято Кучок та початок приношення постійних жертв, 3:1-13
 2. Політичні проблеми, пов'язані з завершенням будівництва, 4:1-24:
 - а. храму, 1-5, 24
 - б. єрусалимського муру, 6-23
 3. Пророки заохочують народ до будівництва, але вони вимушені чекати офіційного дозволу перської влади, 5:1-17
 4. Знайдена постанова Кіра, і влада дає офіційний дозвіл на будівництво Храму, 6:1-22
- В. Третя група юдеїв повертається під керівництвом Учителя Ездри, 7:1-10:44
1. Родовід Ездри та його повернення до Єрусалима, 7:1-10
 2. Лист від Артаксеркса I до Ездри, 7:11-26, і Ездрині молитви та подяка, 7:27-28
 3. Повернення, 8:1-36
 4. Проблема змішаних шлюбів, 9:1-10:44

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- A. В Ездри/Неемії продовжується історія післявавилонського, перського періоду, на якому закінчується 2 Хронік
- B. Демонструється достовірність етнічної належності юдеїв, які повернулися до Єрусалима:
 - 1. детальними списками родів;
 - 2. детальними списками левитів;
 - 3. релігійною винятковістю юдеїв, які повернулися до Єрусалима, по відношенню до оточуючих народів.
- B. Бог склав завіт із нащадками Якова
- Г. Ця книга показує розвиток нової моделі поклоніння з помісною синагогою і книжниками в центрі. Це, звичайно, не відміняло поклоніння в єрусалимському Храмі.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

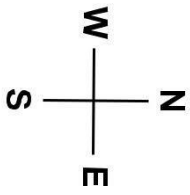
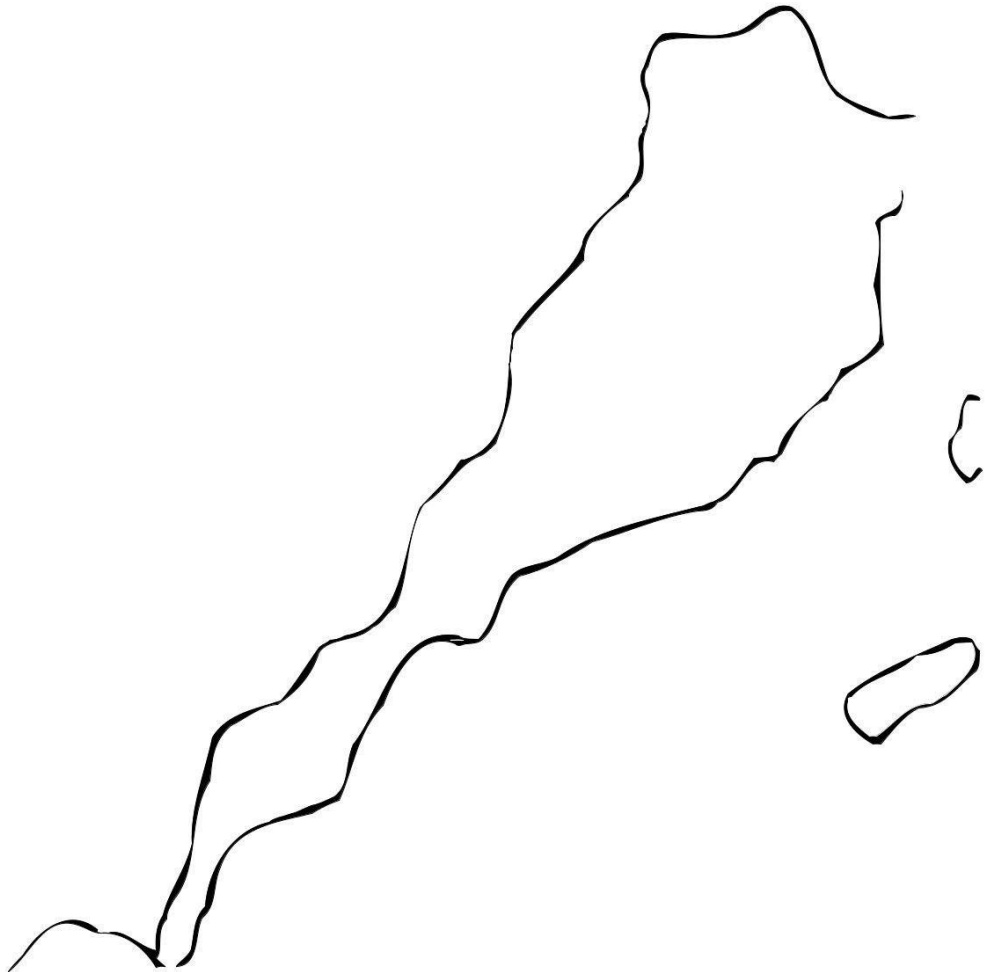
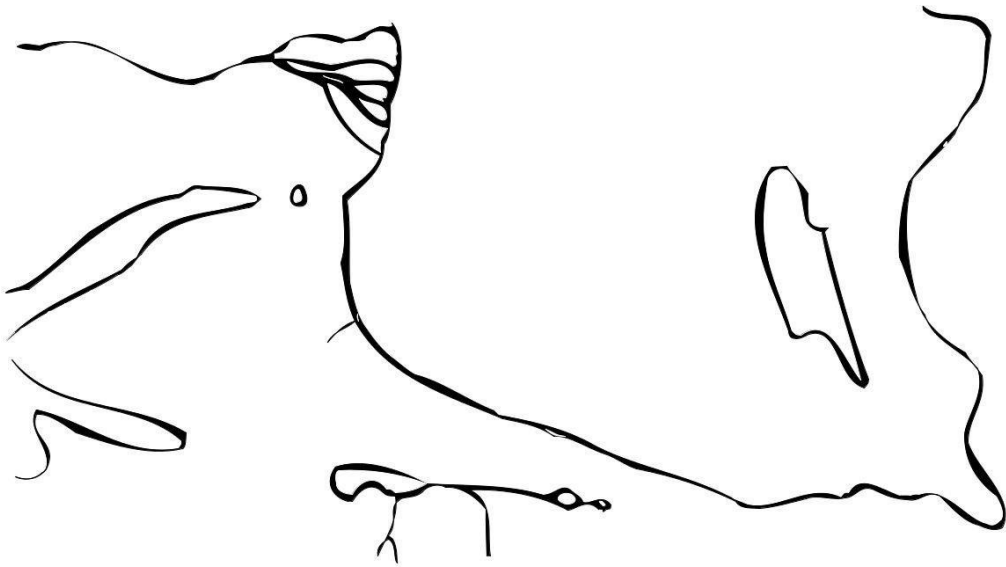
- A. Слова та/або вирази:
 - 1. «щоб сповнилось слово Господнє, проречене устами Єремїїними» 1:1 (NASB, «слово Господнє устами Єремїї»)
 - 2. «Бог Небесний», 1:2 (NASB & NIV)
 - 3. «всякого, що Бог збудив духа його», 1:5 (NIV, «...Бог зворушив серце його»)
 - 4. «речі Господнього дому», 1:7 (NIV, «...що належать храму...»)
 - 5. урім та туммім, 2:63 (NASB & NIV)
 - 6. «Заріччя», 4:16 (NIV, «Заєвфраття»)
 - 7. ряд, 6:3 (NASB, «лікоть»; NIV, «фут»)
 - 8. книга Мойсея, 6:18 (NASB & NIV)
 - 9. учитель, 7:6 (NASB, «книжник/писар»)
 - 10. придверні, храмові підданці, 7:24 (NASB, «Нетінім»)
- B. Головні особи:
 - 1. Кір, 1:1
 - 2. Мітредат, 1:8; 4:17
 - 3. Шешбаццар, 1:8,11; 5:14
 - 4. Зоровавель, 2:2
 - 5. Ісус (Єшуа), 2:2
 - 6. Ахашверош, 4:6 (NIV, Херхес)
 - 7. Аснапар, 4:10 (NIV, Ашурбаніпал)

X. МІСЦЯ НА МАПІ (за номерами)

- 1. Ріка Євфрат
- 2. Єрусалим
- 3. Самарія
- 4. Ахметі (*Екбатана*), 6:2

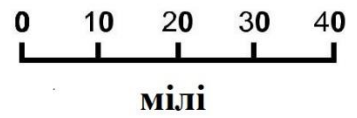
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- 1. Як Шешбаццар та Зоровавель пов'язані між собою?
- 2. Чи суперечить вірш 3:6 віршу 5:16?
- 3. Чому список в Езд. 2 повторюється в Неем. 7?
- 4. Яка перська назва Божества часто вживається стосовно *ЯХВЕ* в післявавилонських книгах?
- 5. До чого заохочували народ пророки Огій та Захарія, які згадуються в вірші 5:1?
- 6. Чому постанова Кіра була такою важливою для іудеїв?
- 7. Що таке «змішані шлюби», і чому Ездра та Неемія ставилися до них так серйозно?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ НЕЕМІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книги Ездри та Неемії в масоретському тексті (МТ) складають одну книгу під назвою «Ездра». У масоретському тексті кінцеві замітки стоять лише в кінці книги Неемії.
- Б. Більш детально про різні назви цієї книги в Септуагінті та Вульгаті розповідається у Вступі до книги Ездри, I).
- В. Ім'я Неемія означає «ЯХВЕ утішив».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Книга Ездри-Неемії входить до третього розділу єврейського канону, що має назву «Писання».
- Б. Ця книга стоїть перед «Хроніками», що є дивним, адже історично/хронологічно в ній продовжується історія, до якої доходить книга Хронік. Існує декілька пояснень цього:
 - 1. Книги Хронік є підсумком історії від Адама до Кіра.
 - 2. Книга Ездри-Неемії була прийнята до канону раніше.
 - 3. Книга Хронік розміщена в самому кінці, тому що юдеї хотіли, щоб канон закінчувався на позитивній ноті (постанова Кіра).
 - 4. Насправді ніхто не знає, за якими критеріями або логікою був сформований розділ єврейського канону «Писання».
- В. Першим єврейським виданням масоретського тексту (МТ), в якому ці книги були подані як дві окремі, було видання 1448 року.
- Г. Але внутрішнє свідчення чітко вказує на те, що ці книги з самого початку були окремими:
 - 1. детальний список родів в Езд. 2 повторюється в Неем. 7:6-70. Є невеликі відмінності в написанні деяких імен;
 - 2. є частини, написані від I особи однини в Езд. 7:27-28; 8:1-34; 9:1 і далі та в книзі Неемії.
- Д. Чому ці книги були поєднані?
 - 1. Вони складають одну історію.
 - 2. Припускається, що в єврейському каноні книги Ездри та Неемії були поєднані для того, щоб число книг у Старому Заповіті відповідало числу літер єврейського алфавіту. Для цього були об'єднані такі книги:
 - а. Судді та Рут
 - б. Книги Самуїлові
 - в. Книги Царів
 - г. Книги Хронік
 - д. Ездра - Неемія
 - е. Єремія та Плач Єремії
 - ж. дванадцять малих пророків
 - 3. Служіння Ездри, яке починається з Езд. 7-10, продовжується в Неем. 8-10.
- Е. Першим єврейським виданням масоретського тексту (МТ), в якому ці книги були подані окремо, було видання 1448 року.

Ж. Цікаво, що в ранньосирійському каноні та в списку Феодора Мопсуестійського (начальника антіохійської школи тлумачення) книги Хронік, Ездри та Неемії взагалі не входять до числа богонатхненних книг.

III. ЖАНР

- А. Див. Ездра IV, Г (схожість між книгами Ездри, Неемії та Хронік)
- Б. Див. Ездра IV, Ж (використані документи)

IV. АВТОРСТВО

- А. Бава Батра 15а стверджує, що Ездра-Неемія – то одна книга, написана Ездрую.
- Б. Згідно з Гемарою, Неемія допомагав писати цю книгу (Ездра/Неемія).

V. ДАТА

- А. Вчені XIX – початку XX ст. н.е. вважали, що книги Ездри-Неемії та Хронік були написані в IV ст. до н.е., тому що:
 - 1. Нащадком первосвященника Ісуса, який разом із Зоровавелем повернувся з другою групою іудеїв (за правління Кіра), був Яддуй; його ім'я згадується в Неем. 12:10-11, 22.
 - 2. Вони стверджували, що це був той самий Яддуй, якого згадував Йосип Флавій («Юдейські старожитності», XI:302-7) як первосвященника (351-331 рр. до н.е.) в роки захоплення Палестини Олександром Великим у 333-332 рр. до н.е.;
 - 3. Це пов'язується з 6-ма поколіннями Зоровавеля, список яких подається в 1Хр. 3:19-24;
 - 4. Більшість тих учених також вважала, що Ездра повернувся за царювання Артаксеркса II (404-358 рр. до н.е.), а Неемія – за царювання Артаксеркса I (465-424 рр. до н.е.);
 - 5. Неем. 12:26, 47 вказує на пізнішу редакцію/укладання книги.
- Б. Пізніше в XX ст. консервативні вчені припускали, що ці три книги були написані в V ст. до н.е., тому що:
 - 1. Яддуй із Неем. 12:10-11,22 міг бути:
 - а. ще юнаком і прожити дуже довге життя. В книзі Неемії не вказуються, що він первосвященик;
 - б. не тим Яддуєм, але його онуком, що носив його ім'я (пор. «Тлумачний коментар до Біблії» [*The Expositor's Bible Commentary*], Том 4, стор. 596-586);
 - в. Йосип Флавій помилково скоротив перський період, тому що імена перських правителів повторюються в V і IV століттях до н.е.:
 - (1) Артаксеркс
 - (2) Дарій
 - 2. у 1Хр. 3:19-24 родовід Зоровавеля охоплює лише:
 - а. два покоління (Янг [Young] і Гаррісон [Harrison])
 - б. чотири покоління
 - 3. немає історичних посилань на великі події, що мали вплив на Палестину IV ст. до н.е.:
 - а. захоплення Палестини Олександром Великим (333-332 рр. до н.е.)
 - б. повстання, що було придушене Артаксерксом III (358-338 рр. до н.е.)
 - 4. можливо, що навіть якщо Яддуй був сучасником Олександра Великого, цей список левитів був пізніше дописаний в книгу редактором, який старався оновити книгу для своїх читачів (Янг [Young]). Фраза «за днів намісника Неемії» в Неем. 12:26,47, можливо, свідчить про роботу редактора.
 - 5. Про Ездру та Неемію розповідається, як про осіб, що були в Єрусалимі разом:
 - а. під час читання Закону, Неем. 8:9;
 - б. під час освячення єрусалимського муру, Неем. 12:26,36.

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

- А. В Елефантинських папірусах (408 р. до н.е.) зустрічаються імена людей, згаданих в Ездри/Неемії:
1. Санваллат, правитель Самарії, Неем. 2:10,19; 4:1;
 2. Йонатан, онук первосвященника Ел'яшів, Неем. 12:10-11, 22, 23;
 3. Конкретна згадка імен цих осіб підтверджує, що Ездра та Неемія жили і проводили свою діяльність за царювання Артаксеркса I (464-424 р. до н.е.).
- Б. Самарійські папіруси містять список правителів Самарії від хоронянина Санваллата до зруйнування міста Олександром Великим в 332 р. до н.е. Вони також вказують на те, що події Неем. 13:28 та інші схожі події часів Санваллата III, описані Йосипом Флавієм, не є одними й тими самими подіями.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

- А. Неемія відбудовує Єрусалимський мур (місто стає мешним), 1:1-7:73:
1. вступ від І особи однини, 1:1-2:20;
 2. мур відбудований за 52 дні, 3:1-6:19;
 3. Брат Неемії, Ханані, призначається начальником міста, 7:1-73.
- Б. Духовні реформи Ездри (продовження Езд. 7-10), 8:1-10:39:
1. Ездра читає Закон, і народ відгукується, 8:1-9:4;
 2. Огляд Божих дій заради юдеїв, 9:5-31;
 3. Люди дають клятву поклонитися *ЯХВЕ* і підтримувати Його Храм, (оновлення завіту) 9:32-10:39.
- В. Адміністративні реформи Неемії, 11-13:
1. Перше повернення Неемії до Єрусалима, 11-12:
 - а. визначення населення Єрусалима, 11:1-36;
 - б. списки священиків та левитів, 12:1-26, 44-47;
 - в. освячення Єрусалимського муру, Неем. 12:27-43.
 2. Друге повернення Неемії до Єрусалима, 13:1-31
 - а. порушення завіту, 13:1-5
 - б. реформи, 13:6-31:
 - (1) Товію відсторонено від комори Храму, 13:4-5, 8-9;
 - (2) храмові пожертви, 13:10-14;
 - (3) змішані шлюби, 13:1-3, 23-29;
 - (4) забезпечення необхідного для Храму, 13:30-31.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. У цій книзі продовжується історія, що розпочалася в книзі Ездри. Обидві ці книги оповідають про повернення Божого народу до Обіцяного краю і поселення в ньому.
- Б. Як Ездра піклувався духовним життям нової громади, так Неемія піклувався:
1. побудовою муру для захиста міста;
 2. адміністративною стороною життя міста.
- В. І Ездра, і Неемія серйозно ставилися до вірності завіту (Мойсеєвого). У післявавилонській період Божий народ продовжував грішити, як і раніше, окрім ідолопоклонства.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази:

1. чашник, 1:11 (NASB & NIV)
2. нісан, 2:1
3. «Якщо вийде лисиця, то вона зробить дірку в їхній камінній стіні», 4:3 (NIV, «навіть лисиця зламає їхню кам'яну стіну, якщо забереться на неї»)
4. «є з наших дочок утискувані», 5:5 (NIV, «...уже в рабстві»)
5. «Витрусив я й свою пазуху», 5:13 (NIV, «...поділ мого одягу»)
6. стовп хмари, 9:12 (NASB & NIV)
7. хліб показний, 10:33 (NIV, «хліб, виставлений на стіл»)
8. постійний..., 10:33 (NIV, «регулярний»)
9. первоплоди, 10:35
10. кинули жеребки, щоб привести одного з десяти сидіти в Єрусалимі, 11:1 (NASB & NIV)
11. «Мойсеєва книга», 13:1 (NASB & NIV)

Б. Головні особи:

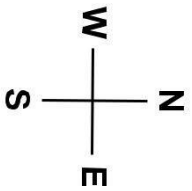
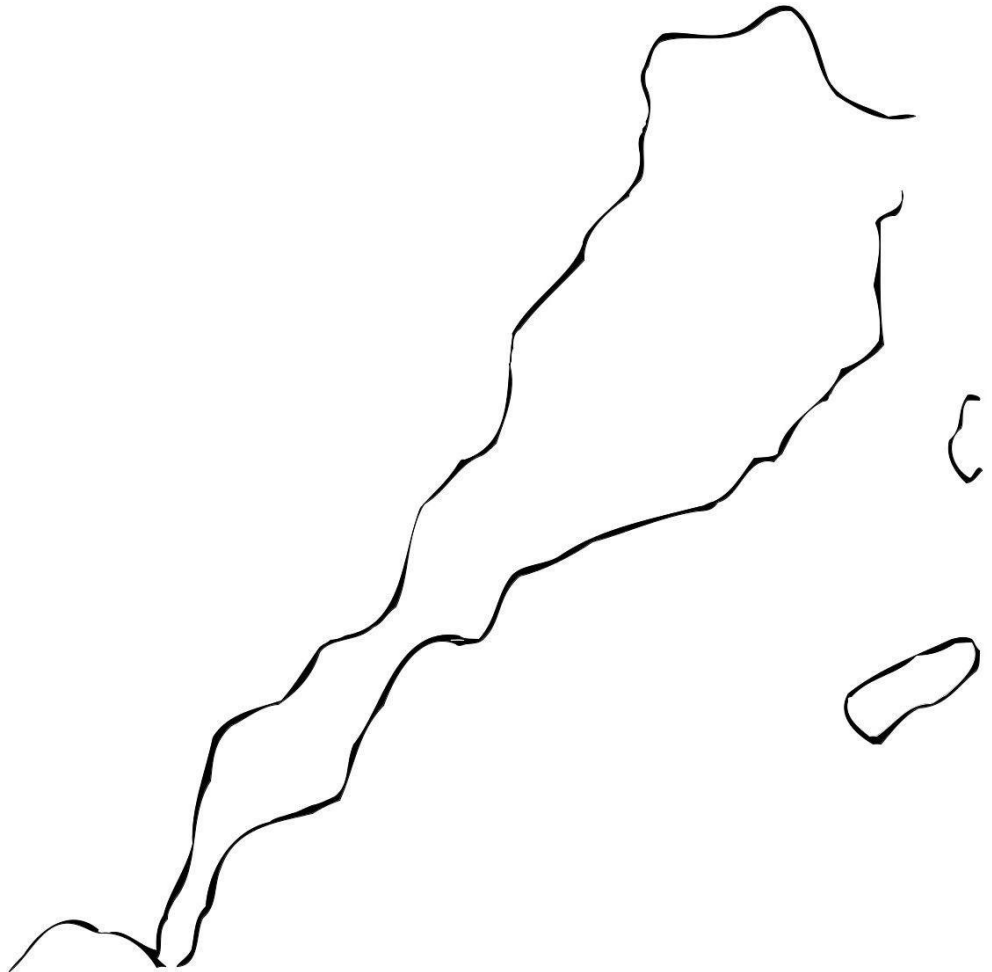
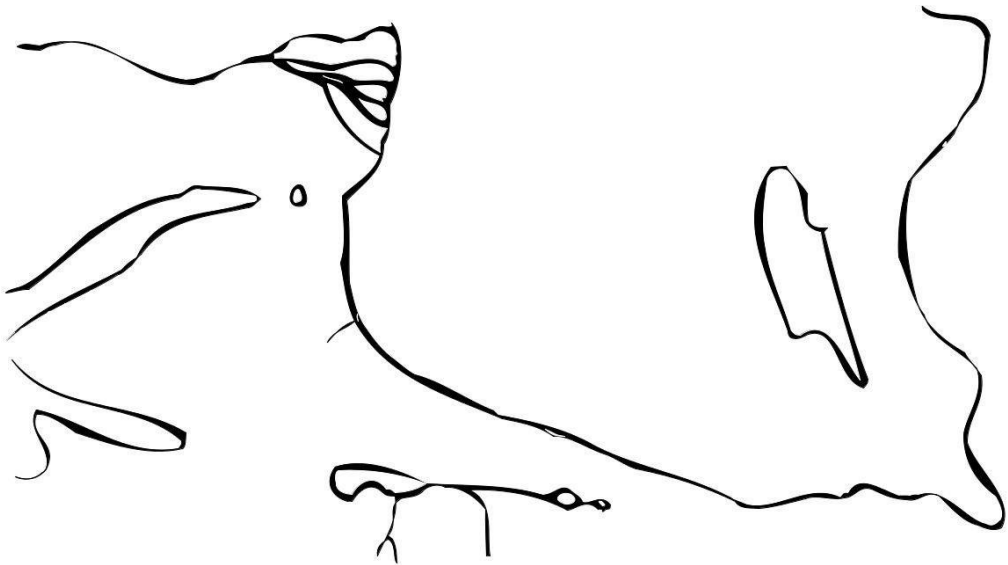
1. Ханані, 1:2
2. аммонітянин Товія, 2:10,19
3. хоронянин Санваллат, 2:10,19
4. араб Гешем, 2:19
5. Асаф, 11:17
6. Єдутун, 11:17
7. Артаксеркс, 13:6

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Шушан, 1:1
2. Ашдод, 4:7
3. «Кефірім в долині Оно», 6:2 (NIV, «села в долині Оно»)

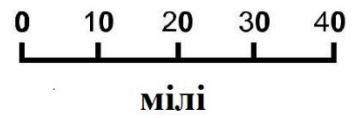
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чому Неемія був такий засмучений?
2. Як він виразив свій смуток?
3. Чому Неемія взяв із собою перських солдатів (2:9), а Ездра не взяв?
4. Що було головним завданням Неемії?
5. Чому бідні юдеї так сердилися на багатих юдеїв (гл. 5)?
6. Коротко підсумуйте 9-у главу за Божими ділами, які Він учинив для юдейського народу.
7. Перелічіть характеристики Бога в 9:17 та коротко визначте їх.
8. Чому ніхто не хотів жити в Єрусалимі (гл. 11)?
9. Чому Неемію так тривожили змішані шлюби?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЕСТЕР

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем перської цариці.
- Б. Її єврейським іменем було Гаддаса, що означає мирту (2:7). Це дерево в євреїв символізувало радість (Зах. 1:8).
- В. Її перське ім'я означає «зірка».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга була прийнята до єврейського канону з труднощами:
 - 1. можливо тому, що в ній зовсім не згадується:
 - а. жодне ім'я Бога;
 - б. Храм;
 - в. Закон Мойсея;
 - г. жертва;
 - д. Єрусалим;
 - е. молитва (хоча непрямо про молитву ведеться мова).
 - 2. У Сувоях Мертвого моря, знайдених в 1947 р., є копії (часткові або цілі) кожної книги Старого Заповіту, окрім Естер.
 - 3. У Новому Заповіті немає цитат із книги Естер, як і з книги Рут
 - 4. коментатори по-різному оцінюють цю книгу:
 - а. Єрусалимський Талмуд (Мегілла 7а) стверджує, що розділи єврейського канону «Пророки» та «Писання» можуть колись перестати існувати, яле Тора та книга Естер ніколи не перестануть існувати (взято з Е.Дж. Янга [E.J. Young]);
 - б. Середньовічний юдейський коментатор Маймонід (1204 р. н.е.) заявив, що ця книга за своєю важливістю є наступною після Закону Мойсея;
 - в. Протестантський реформатор Мартін Лютер сказав, що цю книгу слід вилучити з канону, тому що вона є занадто юдейською (він так само ставився й до Послання Якова та книги Об'явлення).
 - 5. це була одна з книг, про які фарисеї сперечалися на соборі в Явне в 70 р. н.е.
 - 6. Бен Сирах, автор книги «Еклезіаст» або «Премудрість Бен Сираха» (прибл. 180 р. до н.е.) жодного разу не згадує Естер.
 - 7. здається, ця книга була включена до канону для того, щоб пояснити походження немойсеєвого свята Пурім (9:28-31). У 2 Макавеїв 15:36 Пурім названо «днем Мардохея (або Мордохея)».
- Б. Книга Естер входить до особливої збірки п'яти книжок/сувоїв під назвою *Мегілот*. Ці п'ять невеликих книжок: Рут, Еклезіаст, Пісня над піснями, Плач Єремії та Естер входять до розділу єврейського канону «Писання». Кожну з цих книжок читають по різних щорічних святах. Естер читають на свято Пурім.
- В. Текст Естер значно відрізняється в масоретському тексті та в Септуагінті. Версія Септуагінти є значно довшою і містить в собі молитви Мордохея та Естер. Можливо, вони були додані для того, щоб полегшити прийняття книги до юдейського канону.
- Г. Церковні собори в Гіппоні (393 р. н.е.) та Карфагені (397 р. н.е.) закріпили місце Естер в християнській Біблії.

III. ЖАНР

- А. Ця книга написана в жанрі історичної розповіді (вірш 10:2 закликає читача самому почитати історію про Мордехая в перських царських записках).
- Б. Дехто вважає, що це історичний вимисел (роман), який навчає духовним істинам
 - 1. використання іронії
 - 2. чудовий сюжет
 - 3. головні персонажі невідомі в історії

IV. АВТОРСТВО

- А. Є багато теорій щодо авторства цієї анонімною книги:
 - 1. Рабин Азарія каже, що її написав первосвященик Йоаким за правління Дарія I наприкінці VI століття до н.е.;
 - 2. Талмуд (Бава Батра 15а) стверджує, що Естер написали мужі великої синагоги. Так, очевидно, називали групу начальників в Єрусалимі, створену Ездрую і пізніше ставшою Синедріоном. Хоча під «написали», здається, малося на увазі «були редакторами», «уклали» або «зібрали».
 - 3. Ібн Езра, Климент Олександрійський та Йосип Флавій («Юдейські старожитності», 11:6:1) стверджують, що цю книгу написав Мордехай, але це, здається, суперечить Ест. 10:3 (хіба що цей вірш був пізніше доданий редактором);
 - 4. Ісідор та Августин кажуть, що книга написана Ездрую.
- Б. Очевидно, що автор нікому не відомий. Здається очевидним, що то був іудей, який жив у Персії та добре знав перський двір.
- В. Цей невідомий автор використовував такі джерела:
 - 1. спогади Мордехая, 9:20;
 - 2. Перські історичні документи, 2:23; 3:14; 4:8; 6:1; 8:13; 10:2;
 - 3. можливо, усне предання, особливо про події в провінціях;
 - 4. неясно, яка «книга» мається на увазі в 9:32.

V. ДАТА

- А. У цій книзі згадується перський цар Ахашверош, що з перської означає «могутній чоловік». Більшість вчених погоджується з тим, що цей цар в історії відомий під грецьким іменем Ксеркс I (486-465 рр. до н.е.)
- Б. Однак в Септуагінті та в Йосипа Флавія він названий «Артаксерксом» – тобто іменем його наступника Артаксеркса I (465-424 рр. до н.е.)
- В. Можливо, в 1-й главі Естер відображено підготовку персів до захоплення Греції. Як відомо з творів історика Геродота (2:8), Персія захопила Грецію і вимушена була відступити в 480 р. до н.е. Геродот повідомляє, що після цього перський цар повернувся додому і став проводити більше часу зі своїм гаремом (9:108).
- Г. За біблійною хронологією, ця книга стоїть між 6 і 7 главами Ездри. Між цими главами є часовий проміжок у 57 років. Самого Ездру представлено лише в 7-й главі.
- Д. Згідно з Ест. 10:1-3, події відбуваються після смерті Ксеркса I. Він був убитий в 465 р. до н.е.
- Е. Дата в кінці V століття до н.е. здається переконливою через:

1. форму єврейської мови книги Естер, подібну до тієї, що в книгах Хронік, Ездри та Неемії;
2. наявність в ній лексичних запозичень із перської мови;
3. знання автора про перські звичаї та життя в перському дворі. Прикладом цього є 1:6-8, 10.

VI. ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ФОНУ

- A. Клинописні таблички з Ніппура, написані за царювання Артаксеркса I (465-424 рр. до н.е.), підтверджують присутність великого числа юдеїв в Месопотамії після того, як Кір II дозволив народу повернутися на свою землю в 538 р. до н.е.
- B. Історія Геродота:
 1. Те, що повідомляє Геродот про Ксеркса I, збігається з сюжетом книги Естер:
 - а. цар скликав зібрання для підготовки захоплення Греції;
 - б. після поразки він став проводити набагато більше часу зі своїм гаремом;
 - в. Ксеркс описаний, як примхливий, деспотичний і пристрасний чоловік.
 2. Але з іншого боку, Геродот також називає ім'я жінки Ксеркса I та описує її. Її звали Аместріс, і вона мала походити з «родини сімох». У перського царя було сім близьких радників (1:14). Геродот розповідає про те, що Аместріс подорожувала разом з Ксерксом I під час його походу на Грецію.
- B. В еламітських табличках Персеполя (за царювання Дарія I та Ксеркса I) повідомляється, що Мордехай був слугою при царській брамі.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (контекст)

- A. Дуже корисним є поділ на частини книги Естер у «Навчальній Біблії NIV» (NIV Study Bible). Тут книгу поділено на три частини за гостинами/святами:
 1. Гостина царя, 1:1-2:18;
 2. Гостина Естер, 2:19-7:10;
 3. Свято Пурім, 8-10.
- B. Для детального опису див.:
 1. «Навчальна Біблія NIV» (NIV Study Bible), стор. 719
 2. «Тлумачний коментар до Біблії» (*Expositor's Bible Commentary*), Том 4, стор. 796

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- A. Очевидно, ця книга розповідає про походження немойсеєвого свята Пурім (9:28-32). Єдиним іншим щорічним немойсеєвим святом є Ханука. У «Навчальній Біблії NIV» (NIV Study Bible), на стор. 176 є чудова таблиця.
- B. Ця книга була заохоченням до вірності Богу в часи переслідувань (особливо для тих, хто залишався в засланнях).
- B. Вона ясно показувала Божу руку в історії не лише Ізраїля, але й Персії. Те, що в книзі зовсім не згадується Боже ім'я або юдейські духовні практики (окрім посту), було художнім засобом, що підкреслював таємничу дію Бога та Його керівництво над всією історією людства (4:14).
- Г. Дехто вбачає в цій книзі чергову спробу сатани знищити громаду, з якою Бог склав завіт, і тим самим не допустити приходу Месії:
 1. Гріхопадіння Адама;
 2. Змішання ангелів з людьми (Бут. 6);

3. Коли Авраам та Ісак віддавали своїх жінок іншим чоловікам;
4. Знищення юдейського населення в книзі Естер.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази:

1. «сім євнухів», 1:10 (NASB & NIV)
2. «сім князів перських та мідійських», 1:14 (NIV, «сім дворян...»)
3. «в законах Персії та Мідії, і нехай не поминеться», 1:19 (NASB & NIV)
4. наложниці, 2:14 (NASB & NIV)
5. агаг'янин, 3:1, 10; 8:5 (NASB & NIV)
6. Пур, 3:7; 9:24 (NASB & NIV)
7. перстень, 3:10; 8:2 (NASB & NIV)
8. Намісник, 3:12 (NASB & NIV)
9. «золоте берло», 4:11; 5:2 (NASB & NIV)
10. «шибениця, висока на п'ятдесят ліктів», 5:14; 7:9-10 (NIV, «висока на сімдесят п'ять футів»)
11. «ці дні, Пурім», 9:28-32 (NASB & NIV)

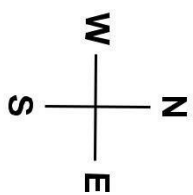
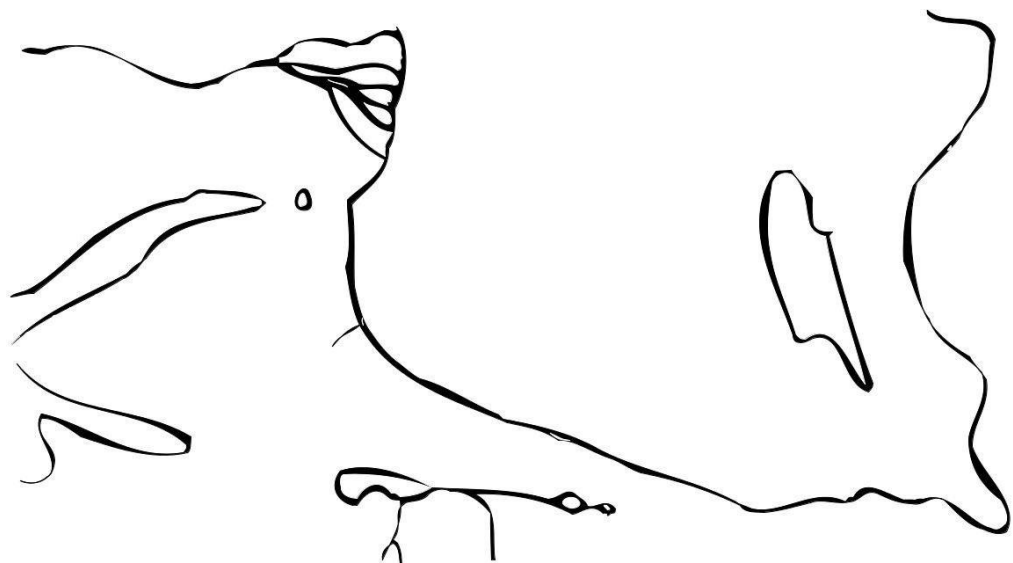
Б. Головні особи:

1. Ахашверош, 1:1 (NIV, «Ксеркс»)
2. Вашті, 1:9
3. Мордехай, 2:5
4. Шаман... агаг'янин, 3:1

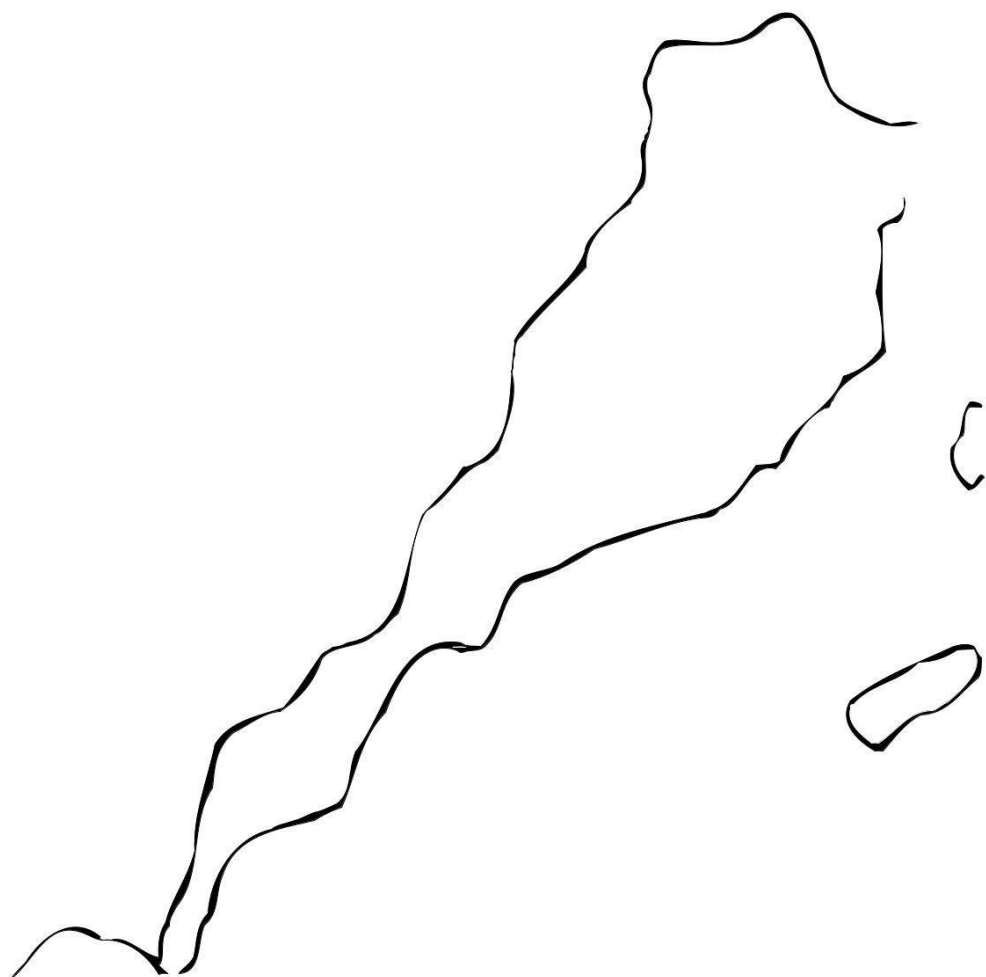
X. МІСЦЯ НА МАПІ – мапи немає

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

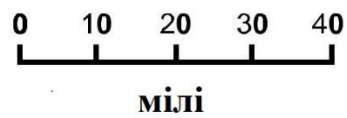
1. Чому радники царя були так стривожені відмовою Вашті (1:16-22)?
2. Чому Мордехай не вклонявся Гаману?
3. Чому Гаман хотів знищити всіх юдеїв через те, що один іудей не вклонявся йому?
4. З яких причин Гаман радить царю знищити юдеїв (гл. 3)?
5. Перелічіть траурні ритуали юдеїв, описані в 4:1-3.
6. Як богословська доктрина провіденції (передбачення) пов'язана з 4:14?
7. Яким чином вірш 8:17 може бути пов'язаний із ціллю книги?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО ЛІТЕРАТУРИ МУДРОСТІ

I. ЖАНР

A. Цей літературний жанр був широко поширений на Близькому Сході

1. Месопотамія (1Цар. 4:30; Іс. 47:10; Дан. 2:2)
 - а. Шумери мали розвинену традицію мудрості: як приказок, так і епосу (НППУР).
 - б. Вавилонська мудрість була більш пов'язана зі жрецькими/чародіями. Вона не була основана на моралі; вона не була розвиненим жанром, як в Ізраїлі.
 - в. Ассирія також мала свою традицію мудрості, вчення Ахіяхара. Ахіяхар був радником Сінаххериба (704-681 рр. до н.е.).
2. Єгипет (1Цар. 4:30)
 - а. «Вчення візиря Птах-Хотепа», написане при бл. 2450 р. до н.е. Його вчення було написано не приказками, а простим текстом, і викладено в формі звернення батька до сина; в тій самій формі були написані також і «Вчення царя Мері-ка-ре», при бл. 2200 р. до н.е.
 - б. Мудрість Амен-ем-опета, написана у при бл. 1200 р. до н.е., дуже схожа на Прип. 22:17-24:22.
3. Фінікія
 - а. Відкриття в Угариті свідчать про тісний зв'язок між фінікійською та єврейською мудрістю, особливо схожість розміру. Багато незвичних форм та рідкісних слів в біблійній літературі мудрості тепер стали зрозумілими завдяки археологічним відкриттям в Рас-Шамрі (Угарит).
 - б. Пісня над піснями схожа на фінікійську весільну пісню під назвою *оси*, написану в при бл. 600 р. до н.е.
4. Ханаан (Єр. 49:7; Овд. 8) – Олбрайт (Albright) розкрив схожість між єврейською літературою мудрості та ханаанською, особливо текстами Рас-Шамра з Угариту, написаними в при бл. XV столітті до н.е.
 - а. часто одні й ті самі слова вживаються парами
 - б. наявність хіазму
 - в. представлення книги в першому рядку
 - г. наявність музичних позначень
5. До біблійної літератури мудрості увійшли твори деяких неізраїльтян:
 - а. Йов з Едому
 - б. Агур з Масси (Масса – ізраїльське царство в Саудовській Аравії [пор. Бут. 25:14 та 1Хр. 1:30])
 - в. Лемуїл з Масси

Б. Художні характеристики

1. Ця література переважно поділялася на два окремих типи
 - а. приказки (спочатку усні)
 - (1) короткі
 - (2) легко зрозумілі в даній культурі (спільний досвід)
 - (3) влучні твердження істини, що спонукають до роздумів
 - (4) зазвичай використовується протиставлення
 - (5) в цілому правдиві, але не завжди підходять до кожної конкретної ситуації
 - б. більш довгі й складні художні твори (зазвичай письмові), такі як Йов, Еклезіяст та Йона.
 - (1) монологи
 - (2) діалоги
 - (3) ессе
 - (4) пов'язані з важливими життєвими питаннями і таємницями
 - (5) мудреці були готові кинути виклик богословському статусу-кво!

- в. персоніфікація мудрості (завжди в жіночому образі). Саме слово «мудрість» жіночого роду.
 - (1) у Приповістях мудрість часто зображається жінкою
 - (а) позитивно:
 - 1) 1:20-33
 - 2) 8:1-36
 - 3) 9:1-6
 - (б) негативно:
 - 1) 7:6-27
 - 2) 9:13-18
 - (2) у Приповістях 8:22-31 мудрість представлена, як особа, народжена перед усім створінням, через яку Бог створив все інше (3:19-20). Це, здається, слугує фоном для «логосу» в Євангелії від Івана 1:1, що пов'язаний з Ісусом Месією.
 - (3) це також можна побачити в 24-й главі Еклезіаста Бен Сираха.
- 2. Ця література унікально відрізняється від Закону та Пророків своїм спрямуванням на окрему особу, а не весь народ. Вона не пов'язана з історією або поклонінням. Вона перш за все пов'язана зі щоденним, успішним, щасливим і моральним життям.
- 3. Біблійна література мудрості подібна до літератури оточуючих народів за формою, але не за змістом. Вся біблійна мудрість ґрунтується на єдиному істиному Бозі (пор. Йов 12:13; 28:28; Прип. 1:7; 9:10; Пс. 111:10). (У Вавилоні то був Апсу, На, або Мардук. В Єгипті то був Тот).
- 4. Єврейська мудрість була дуже практичною. Вона базувалася на досвіді, а не на особливому одкровенні. В ній на передній план виходив успіх окремої людини в житті (в усіх сферах життя: як релігійних, так і світських). Це – божественний «здоровий глузд».
- 5. Оскільки в літературі мудрості використовувалися людські логіка, досвід та спостереження, ця література носила міжнародний, міжкультурний характер. Мудрість Ізраїля стала частиною божественного одкровення завдяки монотеїстичному релігійному світогляду, який часто не виходить на поверхню явно, але все пронизує.

II. МОЖЛИВІ ДЖЕРЕЛА ПОХОДЖЕННЯ

- А. Література мудрості розвивалася в Ізраїлі як альтернатива або протипага іншим формам одкровення. (Єр. 18:18; Єз. 7:26)
 - 1. священик - закон - форма (спільнота)
 - 2. пророк - пророцтво - мотив (спільнота)
 - 3. мудрець - мудрість - практичний успіх у повсякденному житті (особа)
 - 4. В Ізраїлі були як жінки-пророциці, так і мудрі жінки (пор. 2Сам. 14:1-21; 20:14-22).
- Б. Цей літературний вид, здається, сформувався:
 - 1. як народні історії, що їх розповідали навколо вогнища
 - 2. як сімейні предання, що передавалися синам та онукам
 - 3. написані за підтримки царського палацу:
 - а. Давида пов'язують із Псалмами
 - б. Соломона пов'язують із Приповідями (1Цар. 4:29-34; Пс. 72 і 127)
 - в. Єзекію пов'язують із редагуванням літератури мудрості.

III. МЕТА НАПИСАННЯ

- А. Ці твори писалися з акцентом на практичному досягненні щастя та успіху. Вони зазвичай фокусуються на окремій особі. Вони ґрунтуються на:
 - 1. досвіді минулих поколінь,
 - 2. причинно-наслідкових зв'язках у житті.

- Б. Через них громада передавала істину наступним поколінням начальників та громадян, навчала їх.
- В. Хоча це і не завжди явно виражено, старозавітна мудрість вбачає Бога в усіх сферах життя.
- Г. Ці твори протиставлялися традиційному богослов'ю та балансували його. Мудреці були вільними мислителями, які не могли задовольнятися шкільними істинами. Вони мали сміливість задавати питання: «Чому?», «Як?», «А що як?»

IV. КЛЮЧІ ДО ТЛУМАЧЕННЯ

- А. Короткі твердження приказкового характеру
 1. шукайте спільні елементи життя, що вживаються для вираження істини.
 2. сформулюйте головну істину простим оповідним реченням.
 3. оскільки контекст не допоможе, шукайте паралельні місця на ту саму тему.
- Б. Більш довгі літературні твори
 1. обов'язково сформулюйте головну істину всього твору.
 2. не виривайте вірші з контексту.
 3. виясніть історичну подію, з якою пов'язаний твір, або причину його написання.
- В. Деякі з поширених неправильних тлумачень (Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee & Stuart, *How to Read the Bible for All It Is Worth*], стор. 207)
 1. Замість того, щоб читати всю книгу мудрості (напр. Йов або Екл.) та шукати головну істину, з неї виривають окремі частини, які потім застосовують до сучасного життя.
 2. Люди не розуміють унікального характеру цього літературного жанру. Це дуже стисла та образна стародавня близькосхідна література.
 3. Приповіді навчають загальній істині. То широкі, загальні твердження, а не такі, що стосуються кожного конкретного випадку.

V. БІБЛІЙНІ ПРИКЛАДИ

- А. Старий Заповіт
 1. Йов
 2. Пс. 1, 19, 32, 34, 37, 49, 73, 104, 107, 110, 112, 127-128, 133, 147, 148
 3. Приповіді
 4. Еклезіяст
 5. Пісня над піснями
 6. Плач Єремії
 7. Йона
- Б. Второканонічні книги
 1. Товит
 2. Мудрість Бен Сираха (Еклезіаст)
 3. Мудрість Соломона
 4. IV Макавеїв
- В. Новий Заповіт
 1. Приказки та притчі Ісуса
 2. Послання Якова

ЄВРЕЙСЬКА ПОЕЗІЯ

I. ВСТУП

- A. До цього літературного виду відноситься майже третина Старого Заповіту. Особливо часто вона зустрічається в розділах єврейського канону «Пророки» та «Писання».
- Б. Ця поезія дуже відрізняється від англійської. Англійська поезія сформувалася на основі грецької та латинської. Єврейська поезія має багато спільного з ханаанською. В стародавній близькосхідній поезії немає наголошених рядків, розміру або рими.
- В. Археологічні відкриття на півночі Ізраїля в Угариті (Рас-Шамра) допомагають богословам краще розуміти Старий Заповіт. Ця поезія з XV століття до н.е., безсумнівно, має літературні зв'язки з біблійною поезією.

II. ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЕЗІЇ

- A. Вона дуже стисла.
- Б. В ній автор намагається донести істину, почуття або досвід через образи.
- В. Вона переважно письмова, а не усна. Вона має чітку структуру, що виражена через:
 - 1. збалансовані рядки (паралелізм)
 - 2. гру слів

III. СТРУКТУРА

- A. Єпископ Роберт Лоут у своїй книзі «Лекції про святу поезію євреїв» (Bishop Robert Lowth, *Lectures on the Sacred Poetry of the Hebrews*, 1753) першим охарактеризував біблійну поезію як збалансовані рядки думок. В більшості сучасних англійських перекладів Біблії поезія подається особливими рядками.
 - 1. синонімічна - рядки виражають ту саму думку різними словами:
 - а. Пс. 3:1; 49:1; 83:14; 103:3
 - б. Пр. 20:1
 - в. Іс. 1:3
 - г. Ам. 5:24
 - 3. антитетична - рядки виражають протилежні думки шляхом протиставлення або ствердження позитивного та негативного:
 - а. Пс. 1:6; 90:6
 - б. Пр. 1:6,29; 10:1,12; 15:1; 19:4
 - 4. синтетична - думка розвивається в наступних двох-трьох рядках – Пс. 1:1-2; 19:7-9; 29:1-2
- Б. А. Брігз у своїй книзі «Загальний вступ до вивчення Святого Письма» (A. Briggs, *General Introduction to the Study of Holy Scripture*, 1899) розробив наступну стадію аналізу єврейської поезії:
 - 1. емблематична - один рядок буквальный, а другий – метафоричний, Пс. 42:1; 103:3.
 - 2. кліматична або поступова - речення відкривають істину в формі сходження, Пс. 19:7-14; 29:1-2; 103:20-22.
 - 3. інтровертна або хіастична - низка речень, зазвичай принаймні чотири, де 1-й рядок відповідає 4-му, а 2-й відповідає 3-му - Пс. 30:8-10а

- В. Г.Б. Грей у своїй книзі «Форми єврейської поезії» (G.B. Gray, *The Forms of Hebrew Poetry*, 1915) далі розробив концепт збалансованих речень:
1. повний баланс - кожне слово в першому рядку повторюється або балансується словом у другому рядку – Пс. 83:14 та Іс. 1:3
 2. неповний баланс - речення не однакової довжини – Пс. 59:16; 75:6
- Г. тип звукових моделей
1. побудована на алфавиті (акростих)
 2. побудована на приголосних (алітерація)
 3. побудована на голосних (асонанс)
 4. побудована на повторенні слів (парономасія)
 5. побудована на словах, схожих за звучанням (ономатопея)
 6. особливі початок та закінчення (інклюдія)
- Д. У Старому Заповіті є кілька видів поезії. Деякі з них пов'язані з темою, а деякі – з формою:
1. пісня посвячення – Чис. 21:17-18
 2. трудові пісні - (в Суд. 9:27 згадуються, але не записані); Іс. 16:10; Єр. 25:30; 48:33
 3. балади – Чис. 21:27-30; Іс. 23:16
 4. застільні пісні - негативні, Іс. 5:11-13; Ам. 6:4-7 та позитивні, Іс. 22:13
 5. любовні вірші – Пісня над піснями, весільна загадка – Суд. 14:10-18, весільна пісня – Пс. 45
 6. плач/панахида – (у 2Сам. 1:17 та 2Хр. 35:25 згадується, але не записана) 2Сам. 3:33; Пс. 27, 28; Єр. 9:17-22; Плач; Єз. 19:1-14; 26:17-18; Наум 3:15-19
 7. військові пісні – Бут. 4:23-24; Вих. 15:1-18; Чис. 16:35-36; Єг. 10:13; Суд. 5:1-31; 11:34; 1Сам. 18:6; 2Сам. 1:18; Іс. 47:1-15; 37:21
 8. особливі благословіння начальників – Бут. 49; Чис. 6:24-26; Повт. Зак. 32; 2Сам. 23:1-7
 9. магічні тексти - Валаам, Чис. 24:3-9
 10. священні вірші – Псалми
 11. акростихи – Пс. 9,34,37,119; Пр. 31:10 і далі та Плач Єремії 1-4
 12. прокляття – Чис. 21:22-30
 13. глумливі вірші – Іс. 14:1-22; 47:1-15; Єз. 28:1-23

IV. ПРАВИЛА ТЛУМАЧЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

- А. Шукайте головну істину куплету або строфи (це як абзац у прозі).
- Б. Визначте метафори та сформулюйте їх у прозі. Пам'ятайте, що цей літературний вид є дуже стислим, і читачу залишається багато чого додавати.
- В. В більш довгих поетичних творах обов'язково визначте їхній літературний контекст та історичний фон.
- Г. У главах 4-5 книги Суддів можна побачити, як поезія переповідає історію. 4-а глава Суддів написана прозою, а в 5-й главі ті самі події описані поезією.
- Д. Старайтеся визначити вид паралелізму: синонімічний, антитетичний чи синтетичний. Це дуже важливо.

ВСТУП ДО КНИГИ ЙОВА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем головного персонажу. Ім'я Йов було досить поширене. Можливі такі значення цього імені:
1. «Де батько»
 2. «ворог»
 3. «той, хто кається»
- B. Це дуже сильний, художній твір з глибоким змістом:
1. Лютер казав, що це «в Святому Письмі немає більш прекрасної та величної книги».
 2. Британський поет Альфред Теннісон казав, що це «найвеличніша з усіх поем, як давніх, так і сучасних».
 3. Шотландський письменник Томас Карлайл казав: «Ані в Біблії, ані деінде немає іншого твору такої якості».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга знаходиться в розділі єврейського канону «Писання».
- B. В деяких єврейських рукописах вона стоїть після книги Повторення Закону, тому що Йов та Авраам жили в одну і ту саму історичну добу.
- B. Теперішнє місце Йова серед поетичних книг Біблії почалося з Вульгати і було затвержене на Тридентському соборі.

III. ЖАНР

- A. Книга Йова відноситься до жанру «літератури мудрості», що був дуже поширеним на стародавньому Близькому Сході.
- B. Оскільки книга є переважно поезією з прозовим вступом (1-2) та завершенням (42), богослови багато сперечаються про її жанр:
1. історична розповідь
 2. драматичний виклад філософської/богословської теми
 3. притча
- B. Книга Йова в художньому аспекті (але не в богословському) дещо схожа на:
1. шумерський твір прибл. 2000 р. до н.е. під назвою «Шумерський Йов»
 - а. І особа скаржиться
 - б. на незаслужені страждання
 - в. на те, що бог його полишив
 - г. просить надати йому можливість судитися
 - д. виявляється гріх
 2. вавилонський твір під назвою «Я хвалитиму Господа Мудрості». Його іноді називають «Вавилонський Йов». Він датується прибл. 1300-1100 рр. до н.е.
 - а. монолог І особи
 - б. він покинутий богами та приятелями
 - в. в кінці до нього повертається здоров'я та багатство
 3. вавилонський твір під назвою «Діалог про людське нещастя». Його іноді називають «Вавилонська теодіцея». Він датується прибл. 1000 р. до н.е.
 - а. діалог-акростих про страждання

- б. між героєм, який страждає, та його приятелем
- в. приятель відстоєє традиційні погляди, а герой, що страждає, вказує на очевидні проблеми, такі як процвітання злих людей
- г. всі проблеми виникають через те, що людина в якийсь момент проявляє слабкість
- 4. єгипетський твір під назвою «Протести красномовного селянина».
- 5. єгипетський твір під назвою «Спір втомленого від життя зі своєю душою». Його також називають «Спір про самогубство».

Г. Цей твір написаний кількома жанрами. Він не відноситься до певної категорії.

- 1. монолог
- 2. діалог
 - а. приятелі
 - б. ЯХВЕ
- 3. написані прозою вступна та кінцева частини

IV. АВТОРСТВО

А. Книга є анонімною.

Б. Бава Батра 14b стверджує, що її написав Мойсей. У деяких єврейських рукописах, а також у сирійському перекладі, Пешитті, ця книга стоїть після Повторення Закону.

В. Можливо, що якийсь іудейський філософ взяв історію життя Йова і на її основі написав цей твір, щоб донести до читачів певну філософську, богословську істину.

Г. Деякі богослови стверджують, що поема – гл. 3-41 – була написана давнім автором, а прозовий пролог (1-2) та епілог (42) були дописані пізніше редактором.

Однак слід пам'ятати, що ми в сучасній західній культурі не зовсім розуміємо форми та засоби, якими писали люди на стародавньому Близькому Сході. Закони Хаммурапі написані прозою, але вступ та закінчення написані поезією.

Д. Особа Йова

- 1. Йов – то ранньоісторична особа, тому що:
 - а. про нього говориться в Єз. 14:14, 20 та в Як. 5:1
 - б. його ім'я, хоч і не тієї самої людини, зустрічається в текстах Амарни, текстах єгипетських проклять, текстах з Марі та з Угарита
 - в. грошова одиниця в Йова 42:11, *кесита*, зустрічається ще тільки в Бут. 33:19 та Єг. 24:32
- 2. Йов очевидно не був юдеєм
 - а. Йов та його приятелі в своїх розмовах вживають загальне ім'я Бога
 - 1. *Елогім* (Бог) – гл. 1-2 та 20, 28, 32, 34, 38
 - 2. *Ель* (Бог) – багато разів
 - 3. *Шаддай* (Всемогутній) – багато разів
 - б. видно, то був мудрець із Едому
 - 1. Уц (Бут. 36:28; Єр. 25:20; Плач 4:21)
 - 2. Теман (Бут. 36:11)
 - 3. пор. з «синами сходу» (Йов 1:3; Суд. 6:3,33; Іс. 11:14; Єз. 25:4,10)

V. ДАТА

А. Історичний фон цієї книги відповідає періоду праотців II тисячоліття до н.е. Деякі приклади:

- 1. Йов діяв як священик у своїй сім'ї (1:5)
- 2. Йов жив довго -- 140+ років (42:16)
- 3. напівкочовий спосіб життя, утримання домашніх тварин

4. банди грабителів сабеїв та халдеїв (1:15,17)
 5. Йов частину року жив в місті, а частину проводив із своїми стадами.
- Б. Цей жанр вказує на те, що книга написана в період творення літератури мудрості. Тобто від часів Давида до царів Юди, особливо Єзекії.
- В. На думку Р.К. Гаррісона (R.K. Harrison), датування цієї книги якнайпізніше кінцем V ст. до н.е. найбільш відповідає фактам.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Місцезнаходження міста Уц точно не відоме. Існує дві основні теорії:
1. В землі Едом
 - а. ця земля славилася своїми мудрецьми, Єр. 49:7
 - б. один із трьох приятелів Йова був теманянин, а місто Теман знаходилося в Едомі. Воно було назване так в честь одного з нащадків Ісава, Бут. 36:15.
 - в. Уца вказано як одного з нащадків Сеїра, хорейнина, пор. Бут. 36:20-30. Ці люди були пов'язані з регіоном Едом.
 - г. Уц також пов'язується з Едомом у Плачі 4:21.
 2. В регіоні Арам
 - а. В Книзі Йова превалує арамейський літературний стиль і зустрічається багато арамейських слів
 - б. у вірші 1:17 говориться про халдеїв.
 - в. В Бут. 10:23 Уц пов'язаний із Арамом, пор. Бут. 22:20-22.
 3. Не виключно, що назва Уц охоплювала кілька племен на сході Палестини, від Араму на півночі до Едому на півдні.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Прозовий пролог (небесна рада), 1-2
- Б. Приятелі Йова, 3-37
1. Жалоба Йова, 3
 2. три цикли діалогів, 4-31
 - а. перший цикл, 4-14
 - (1) Еліфаз, 4-5
 - (2) Йов, 6-7
 - (3) Білдад, 8
 - (4) Йов, 9-10
 - (5) Цофар, 11
 - (6) Йов, 12-14
 - б. другий цикл, 15-21
 1. Еліфаз, 15
 2. Йов, 16-17
 3. Білдад, 18
 4. Йов, 19
 5. Цофар, 20
 6. Йов, 21
 - в. третій цикл, 22-31
 1. Еліфаз, 22
 2. Йов, 23-24
 3. Білдад, 25
 4. Йов, 26
 5. Заключне слово Йова, 27
 6. промова автора (хвала мудрості та про її таємницю), 28

7. Монологи Йова, 29-31

3. промова Елігу, 32-37
 - а. проза, 32:1-5
 - б. поезія, 32:6-37:24

- В. Бог дає відповідь Йову, 38:1-42:6
1. Бог дає відповідь як Творець, 38-39
 2. Бог дає відповідь як Суддя, 40:1-2,6-41:34
 3. Йов кається, 40:3-5 та 42:1-6

Г. Прозовий епілог, 42:7-17

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Книгу було написано для того, щоб збалансувати традиційне богослов'я завіту (Повт. Зак. 27-29), згідно з яким праведні в цьому світі благословляються, а злі – караються. Традиційне юдейське богослов'я виражено в промовах трьох приятелів Йова. Слід також зазначити, що особливим викликом для цього традиційного уявлення став юнак по імені Елігу, який публічно спростував слова Йова, а також його трьох приятелів.

Б. Ця книга стверджує, що Бог справедливий і в кінці Він все виправить: або вже в цьому світі (відновлення Йова, 42:10-17), або в наступному (14:7-17; 19:23-27.)

В. Не всі страждання є наслідком особистого гріха. Саме такої думки були три приятелі (пор. 4:7-11; 8:3-7; 11:13-15; 15:12-16; 22:21-30). Ми живемо в несправедливому світі, що лежить в гріху. Іноді злі люди процвітають (Пс. 73). Праведні часто страждають. Сатана звинувачував Йова в тому, що він вірує заради вигоди.

Г. Ця книга дає нам змогу зазирнути в духовний світ. Існує звинувачувач, призначений опонентом людини. Сатана в Старому Заповіті є слугою Бога, ангелом-звинувачувачем (пор. А.Б. Девідсон, «Богослов'я Старого Заповіту» [A.B. Davidson, *An Old Testament Theology*, published by T & T Clark], стор. 300-306.) Важко зрозуміти, для чого тут слово «сатана» вжито з визначеним артиклем. Можливо, тут це слово означає більше функцію, ніж ім'я. Деякі інші суб'єкти теж представлені як «противники».

1. люди
 - а. 1Сам. 29:4
 - б. 2Сам. 19:22
 - в. 1Цар. 5:4
 - г. 1Цар. 11:14-22, 23-25
 - д. Пс. 71:13
 - е. Пс. 109:6, 20, 29
2. ангели
 - а. Ангел Господній – Чис. 22:21
 - б. Сатана – Йов 1-2, 1Хр. 21:13; Зах. 3:1-2

Д. Бог так і не відкрив Йову причини його страждань. Життя є таємницею. Довіра Богові важливіша, ніж інформація!

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та/або вирази:
1. невинний, 1:1; 2:3 (NASB & NIV)
 2. Божі сини, 1:6; 2:1 (NIV, «ангели»)
 3. черепок, 2:8 (NIV, «шматок розбитої посудини»)
 4. Шеол, 7:9; 11:8 (NIV, «могила»)

5. папірус, 8:11 (NASB & NIV)
6. Рагав, 9:13; 26:12-13 (NASB & NIV)
7. Аваддон, 26:6; 28:22; 31:12 (NIV, «Погибіль»)
8. викуп, 33:24; 36:18 (NASB & NIV)
9. левітан, 3:8; 41:1 (NASB & NIV)
10. бегемот, 40:15 (NASB & NIV)
11. теодіцея

Б. Особи

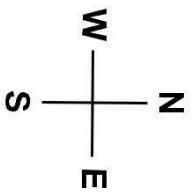
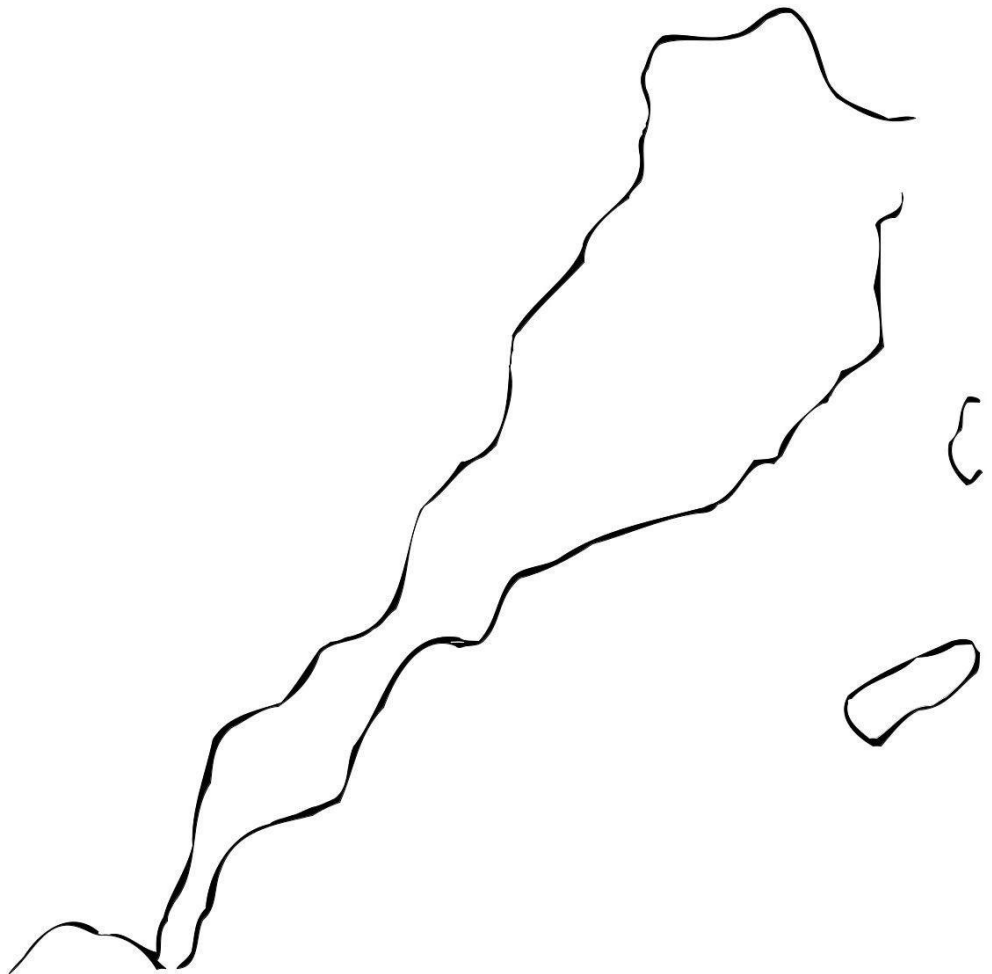
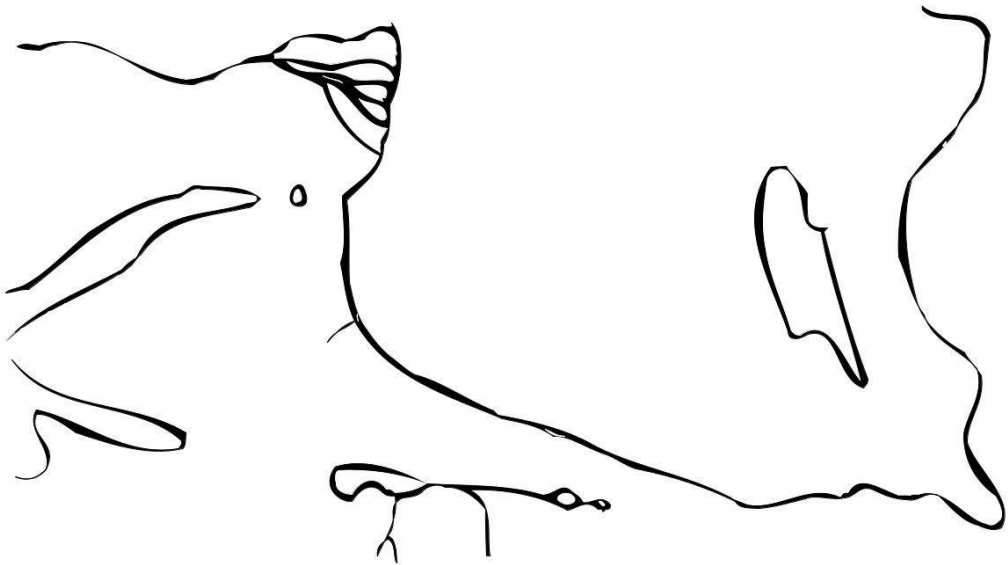
1. «сини сходу», 1:3, (NIV, «всі люди сходу»)
2. сатана, 1:6
3. сабеї, 1:15
4. Халдеї, 1:17
5. Всемогутній (*Шаддай*), 6:4,14; 13:3; 22:3,26
6. Елігу, 32:2

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Уц, 1:1
2. Теман, 4:1
3. Едом

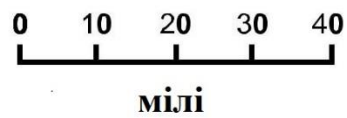
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Що значить боятися Бога? 1:1,9; 28:28
2. Чи був Йов безгрішним (невинним)? 1:1,8,22
3. Хто такі «сини сходу»? 1:1
4. Як впливає на датування книги те, що Йов виступав священником у своїй сім'ї? 1:5
5. Який висновок можна зробити з того, що сатана стояв перед Богом на небі? 1:6-12
6. Як сатана звинувачував Йова перед Богом? 1:6-12; 2:1-6
7. Чи вчать тексти 14:7-17 та 19:23-29 про тілесне воскресіння? Чому так або чому ні?
8. Чи дав Бог відповіді на запитання Йова?
9. Чи визнав Йов, що згрішив? 40:3-5; 42:1-6
10. Що Бог велів трьом приятелям Йова? (42)
11. Як заяви Йова про свою невинність впливали на характер Бога? 40:8

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ПСАЛМІВ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Єврейською мовою ця книга називається «Пісні хвали» (*Тегілім*). Це дивно, адже так багато псалмів є піснями жалоби або скарги.
- Б. В Септуагінті ця книга називається «psalmos», тобто «грати на струнному інструменті». Саме це грецьке слово вживається в Лк. 20:42; 24:44 та Діях 1:20 у значенні «Псалми». Слід зазначити, що хоча ця книга була названа так в Септуагінті, далеко не всі псалми були написані для того, щоб співати їх з інструментальним супроводом.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

A. Псалми входять до третього розділу єврейського канону, що має назву «Писання». До цього розділу єврейського канону входили:

- 1. література мудрості
 - а. Йов
 - б. Псалми
 - в. Приповісті
- 2. святкові книжки (*Мегіллот*)
 - а. Рут
 - б. Еклезіяст
 - в. Пісня над піснями
 - г. Плач Єремії
 - д. Естер
- 3. історичні книжки
 - а. Даниїл
 - б. Ездра
 - в. Неемія
 - г. Книги Хронік

Б. Книга Псалмів як збірка знаходиться в Септуагінті та в Сувоях Мертвого моря.

В. У Новому Заповіті Псалми цитуються більше, ніж будь-яка інша книга Старого Заповіту.

III. ЖАНР

A. Твори такої художньої форми були широко поширені на стародавньому Близькому Сході. Біблійні псалми за формою схожі на гімни Вавилону, Єгипту та Ханаану. Богослови вбачають тісний зв'язок між:

- 1. Пс. 104:20-30 та єгипетським гімном Атону (XIV ст. до н.е.)
- 2. Пс. 29 майже повністю співпадає з угаритською поемою Ваалу; відрізняється лише ім'я божества.

Б. Знайдені археологами тексти Рас-Шамра з міста Угарит демонструють схожість між ханаанською поезією та Псалмами.

В. Твори такої художньої форми існували в Ізраїлі з давніх часів:

- 1. пісня Мойсея, Вих. 15:1-17
- 2. пісня Маріям, Вих. 15:21
- 3. пісня Ізраїля, Чис. 21:17-18
- 4. пісня Девори, Суд. 5

5. пісня Анни, 1Сам. 2:1-10
6. пісня про лука в книзі Праведного, 2Сам. 1:17-27

Г. Три головні форми:

1. хвалебні псалми – починаються із фраз в наказовому способі, таких як «Хвалить Господа!», «Співайте Господу!», тощо.
2. жалобні псалми – починаються із звернень, таких як «Господи», за якими йде скарга або прохання
3. псалми мудрості – схожі на літературу мудрості

IV. АВТОРСТВО

А. Традиційне авторство багатьох псалмів вказується в заголовку або в першому рядку.

Існують два погляди на ці заголовки:

1. вони є частиною єврейського канону, отже їх слід вважати канонічними. Однак у Псалмах, знайдених в Сувоях Мертвого моря, ці заголовки або початкові рядки відсутні.
2. вони не є частиною оригінального тексту богонатхненних авторів, отже їх слід вважати давнім преданням, а не богонатхненними істинами. Здається, принаймні в двох випадках ці заголовки суперечать канонічному тексту:
 - а. Заголовок Пс. 34 суперечить 1Сам. 21:10 і далі
 - б. Заголовок Пс. 56 суперечить 1Сам. 21:10
3. ще одна проблема полягає в тому, що єврейський вираз «Псалом Давида (або будь-кого іншого)» можна розуміти по-різному:
 - а. «написаний Давидом»
 - б. «написаний для Давида»
 - в. «написаний Давиду»
 - г. «в період Давида»
 - д. «під керівництвом Давида»

Б. автори, вказані в масоретському тексті (МТ):

1. Давид (1Сам. 16:16-18), (МТ) автор 73 псалмів; (LXX) автор 84 псалмів; (Вульгата) автор 53 псалмів
2. Анонімні – 50 псалмів: 1, 2, 10, 33, 43, 71, 91, 93-97, 104-107, 118-119, 135, 137, 146-150
3. Асаф, керівник Давидового хору (1Хр. 15:16-17; 16:5) 12 псалмів: 50, 73-83
4. Сини Кораха (або синиКорееві), родина левитів-музикантів (1Хр. 9:19; 15:17) 11 псалмів: 42-49, за винятком 43; 84-88, за винятком 86
5. Єдунун, керівник левитського хору, (1Хр. 16:41-42; 25:1-3; 2Хр. 5:12) 3 псалми: 39, 62, 77
6. Соломон, 2 псалми: 72, 127. «написаний Соломоном», «для Соломона», «написаний Соломону», «в період Соломона», «під керівництвом Соломона».
7. Мойсей, 1 псалом: 90
8. езрахеяннин (1Хр. 6:33; 15:17)
 - а. Етан, Пс. 89 (на думку деяких, Авраам) 1Хр. 15:17,19
 - б. Геман, Пс. 88 (також син Кораха або Корея) 1Цар. 4:31; 1Хр. 4:31; 15:19

В. Традиції авторства з іудейських текстів

1. Бава Батра 14b – «Давид написав книгу Псалмів з допомогою десяти старців, з допомогою первоствореного Адама, Мелхиседека, Авраама, Мойсея, Гемана, Єдунуна, Асафа і трьох синів Корея»
2. Синедріон 38b (Талмуд) відносить Пс. 139 до Адама, а Пс. 110 до Мелхиседека

Г. Септуагінта відносить Псалми до Єремії, Єзекіїля, Огія та Захарії (112, 126, 127, 137, 146-149)

V. ДАТА

A. Датування Псалмів є важким з двох причин:

1. деякі псалми написані в зв'язку з якимись подіями або з певних причин
2. псалми пройшли через процес редагування і були зібрані в формі п'яти книжок

B. Книга Псалмів включає в себе вірші з усіх періодів історії Ізраїля:

1. За юдейським преданням:
 - а. Пс. 139 написав Адам
 - б. Пс. 110 написав Мелхиседек
 - в. Пс. 89 написав Авраам
 - г. Пс. 90 написав Мойсей
2. сучасні богослови поділили псалми на три основні періоди:
 - а. доававилонський (книги I, II, IV)
 - б. вавилонський (книга III)
 - в. післявавилонський (книга V)

B. Очевидно, багато псалмів пов'язуються з іменем Давида:

1. Давид був музикантом, композитором та співаком, 1Сам. 16:16-18
2. Він створив та організував левитські музичні групи або храмових співаків, 1Хр. 15:1-16:43, 25:1-31; 2Хр. 29:25-30
3. Перші дві книги Псалмів вважаються написаними Давидом, Пс. 72:20
4. Його псалми зустрічаються в усіх п'яти книгах Псалтиря.

VI. СТРУКТУРА ПСАЛТИРЯ

A. Загальної структури або моделі немає. Є таке:

1. загальний вступ (характеристика праведника) – Пс. 1 і можливо Пс. 2
2. кожна з п'яти частин Псалмів також закінчується славослов'ям, 41:13; 72:18-19; 89:52; 106:48
3. загальна кінцівка (славослов'я) – Пс. 150

B. Характерні риси П'яти Книг

1. Книга 1 – Пс. 1-41
 - а. Давидовими названі всі псалми, окрім 4-х (1, 2, 10, 33)
 - б. Ім'я Бога ЯХВЕ вживається найчастіше, ЯХВЕ 273 рази – Елогім 15 разів
 - в. можливо, ці псалми написані в часи протистояння з Саулом
2. Книга 2 – Пс. 42-72 (72:20 вказує на редактора)
 - а. Псалми 42-49 написані синами Корея (крім Пс. 43)
 - б. Ім'я Бога Елогім вживається найчастіше, Елогім 164 рази – ЯХВЕ 30 разів
 - в. можливо, ці псалми написані в часи царювання Давида
3. Книга 3 – Пс. 73-89
 - а. Пс. 73-83 написані Асафом
 - б. Пс. 84-88 написані синами Корея (крім Пс. 86)
 - в. Пс. 26 – Давидів
 - г. Ім'я Бога ЯХВЕ вживається 44 рази; Елогім вживається 43 рази
 - д. можливо, ці псалми написані під час асирійської кризи
4. Книга 4 – Пс. 90-106
 - а. Пс. 101, 103 – Давидові
 - б. Пс. 90 – Мойсеїв
 - в. Всі інші псалми анонімні
 - г. Ім'я ЯХВЕ вживається 104 рази; Елогім 7 разів
 - д. можливо, ці псалми написані під час вавилонської кризи
5. Книга 5 – Пс. 107-150
 - а. Пс. 119 – великий акростих про Боже Слово

- б. Ім'я ЯХВЕ вживається 236 разів; Елогім 7 разів
- в. Пс. 146-150 – то хвалебні псалми, кожен з них починається зі слів «Хваліть Господа!»
- г. можливо, вони виражають надію на майбутні Божі благословіння

В. Нумерація псалмів відрізняється

- 1. манускрипти масоретського тексту
 - а. Берахот 9b -- Пс. 1 та Пс. 2 об'єднані в 1
 - б. Шаббат 16 – повне число псалмів було 147, згідно з роками життя Якова
- 2. Септуагінта
 - а. Пс. 9 та Пс. 10 разом складають один акростих
 - б. Пс. 114 та Пс. 115 об'єднані – обидва «псалми Галлель»
 - в. Пс. 116 та Пс. 147 – кожен з них поділений на 2
- 3. Можливо, число псалмів пов'язане з щорічним циклом читання Писання в ранній синагозі

Г. Способи групування псалмів:

- 1. за темою
 - а. гімни хвали
 - (1) Богу-творцю, 8, 19, 104, 139, 148
 - (2) Богу взагалі, 33, 103, 113, 117, 134-136, 145-147
 - б. гімни подяки, 9-10, 11, 16, 30, 32, 34, 92, 116, 138
 - в. плачі/жалоби/скарги
 - (1) колективні, 12, 14, 44, 53, 58, 60, 74, 49, 80, 83, 85, 89, 90, 94, 106, 123, 126, 137
 - (2) індивідуальні, 3-7, 13, 17, 22, 25-28, 31, 35, 38-43, 69-71, 86, 88, 102, 109, 120, 130, 139-143
 - г. царські гімни
 - (1) Бог як цар, 47, 93, 96-99
 - (2) цар Ізраїля або Месія, 2, 18, 20, 21, 45, 72, 89, 101, 110
 - д. гімни про Сіон, 46, 48, 76, 84, 87, 122
 - е. літургійні гімни
 - (1) оновлення завіту, 50, 81
 - (2) священницькі благословіння, 134
 - (3) про Храм, 15, 24, 68
 - ж. гімни про мудрість, 36, 37, 49, 73, 111, 112, 127, 128, 133
 - з. гімни про віру в вірність ЯХВЕ, 11, 16, 23, 62, 63, 91, 121, 131
 - и. засудження лжебогів та ідолопоклонства, 82, 115
- 2. за автором або промовцем
 - а. гімни Давида з переважним вживанням імені ЯХВЕ, Пс. 1-41
 - б. гімни Давида з переважним вживанням імені Елогім, Пс. 51-72
 - в. гімни Давидових левитських музикантів та співаків
 - (1) Корея і його синів, Пс. 42-49, 84-88
 - (2) Асафа і його синів, Пс. 73-83
 - г. гімни прославителів, Пс. 111-118, 140-150
 - д. гімни прочан (паломників), що відвідували Єрусалим для поклоніння в святкові дні, Пс. 120-134
- 3. за історичними подіями в житті Ізраїля, згідно з початковим рядком або змістом, Пс. 14, 44, 46-48, 53, 66, 68, 74, 76, 79, 80, 83, 85, 87, 108, 122, 124-126 і 129

Д. Взаємозв'язані псалми

- 1. Пс. 14 та 53 однакові, за винятком імені Бога
 - а. У Пс. 14 – ЯХВЕ
 - б. У Пс. 104 – Елогім
- 2. Пс. 103 та 104 пов'язані між собою

- а. вони мають однакові початок та закінчення
- б. У Пс. 103 ЯХВЕ – Спаситель і Відкупитель
- в. У Пс. 104 Елогім – Творець і Забезпечувач
- 3. Пс. 32 та 51 обидва пов'язані з гріхом Давида із Вірсавією
- 4. Пс. 57:7-11 та Пс. 60:5-12 складають Пс. 108
- 5. Пс. 18 повторюється в 2Сам. 21:1-51

Е. Чому 150 псалмів у 5 книгах?

- 1. можливо, 150 псалмів відповідають 150 розділам Закону для публічного читання по суботах в синагозі
- 2. можливо, п'ять книг відповідають П'яти книгам Мойсеєвим.

VII. МУЗИЧНІ ТЕРМІНИ В ПСАЛТИРІ

А. Музичні терміни в першому рядку слугують для описання різних видів псалмів

- 1. *МІЗМОР* означає «грати на струнному інструменті». Це були псалми, призначені для співу з інструментальним супроводом. Усього таких псалмів 57.
- 2. *ШПР* означає пісні різних видів. Усього таких псалмів 30.
- 3. *МАСХІЛЬ* або *МАСКІЛЬ* означає пісні, для виконання яких потрібна особлива майстерність, або навчальні пісні. Усього таких псалмів 30.
- 4. *МІХТАМ* або *МІКТАМ* – значення цього терміну неясне. Можливими кореневими значеннями є «золотий» або «дорогоцінний»; аккадський корінь означає «прихований» або «невідкритий»; арабський корінь означає «спокутуючий» або «прощаючий». Усього таких псалмів 6.
- 5. *ПАЛАЛ* означає молитву. Так називається псалми Давидові в книгах 1 і 2 (пор. Пс. 72:20). Також ця назва зустрічається в перших рядках Псалмів 17, 86, 90, 102, 142 і, можливо, Пс. 122.

Б. Музичні терміни, що описують, як слід грати або співати даний псалом

- 1. *СЕЛА* вживається 71 раз у 39 псалмах і в Ав. 3:3, 9, 13. Значення цього терміна неясне. Існує декілька теорій:
 - а. З Септуагінти, «інтерлюдія» для роздумів або драматичного ефекту
 - б. з єврейського кореня «підіймати» – тобто форте
 - в. на думку рабинів, це твердження, подібне «Амін», що означає «навіки»
- 2. *ШГГІЙОН* або *ШГІЙОНОТ* – вживається в Пс. 7 та Ав. 3. Це плач або жалоба, що виражає смуток. Це дуже емоційна поетична форма.
- 3. *НЕГІНОТ* вживається 6 разів у Псалмах, а також в Ав. 3:19, і означає «на струнних інструментах».
- 4. *ШЕМІНІТ* вживається двічі. Це слово може означати «на октаві» або «на восьми». Воно є антонімом терміну «Аламот», і мабуть вказує на чоловічі голоси (пор. 1Хр. 15:21).
- 5. *АЛАМОТ* вживається 4 рази. Вказує на жіночі голоси сопрано (пор. 1Хр. 15:20).
- 6. *МЕХІЛОТ* вживається один раз. Воно означає «на духових інструментах».
- 7. *ПТТІТ* вживається 3 рази. Цей термін означає «на арфі».
- 8. В кількох псалмах указані конкретні назви мелодій, Пс. 9, 22, 45, 53, 56, 57-59, 60, 62, 69, 75, 77, 80 і 88

VIII. МЕТА НАПИСАННЯ ПСАЛМІВ

А. Ізраїль вірив, що всі сфери життя пов'язані з Богом через завіт. Псалми є виразом найглибших почуттів людини до Бога.

Б. Ізраїль вірив в одного, єдиного Бога, як особу, що піклується про людей. Віра не обмежувалася літургією або сповіданням, але була особистою та повсякденною. Поетична форма псалмів допомагає нам виражати свої глибинні почуття до Бога. Бог є головним персонажем Старого Заповіту!

- В. Можливо, всі псалми з'явилися від особистої віри авторів, а потім почали використовуватися громадою віри (пор. Пс. 23; 139, тощо).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. «відділив» (*кадош*), 4:3 (NASB & NIV)
2. «надійтесь» (*емет*), 4:5 (NASB & NIV)
3. «вирівняй передо мною дорогу Свою», 5:8 (NASB & NIV)
4. «ласка» (*хесед*) 6:4 (NIV, «незмінна любов»)
5. «навернеться», 7:12 (NASB, «покається»; NIV, «поступиться»)
6. «син людський», 8:4 (NASB & NIV)
7. «спасіння», 9:14 (NASB & NIV)
8. «яма», 9:15 (NASB & NIV)
9. «чаша», 11:6; 75:8 (NIV, «жереб»)
10. «праведність», 15:2 (NIV, «праведний»)
11. «херувим», 18:10
12. «ноги, мов у лані», 18:33 (NIV, «ноги, мов у оленя»)
13. «Спаситель», 19:14 (NASB & NIV, «відкупитель»)
14. «жеребок», 22:18 (NASB & NIV)
15. «долина смертної темряви», 23:4 (NASB & NIV)
16. «в тіні Твоїх крил», 57:1; 91:4 (NASB & NIV)
17. «верета», 69:11 (NASB & NIV)
18. «книга життя», 69:28; 139:16 (NASB & NIV)
19. «на слизькому», 73:18 (NIV, «на слизькій землі»)
20. «роги безбожних», 75:10 (NASB & NIV)
21. «жертівники», 78:58 (NASB & NIV, «висоти»)
22. «Рагав», 89:10 (NASB & NIV)
23. «їх понищив», 118:10,11,12 (NASB & NIV)
24. «наріжний камінь», 118:22
25. «наріжники жертівника», 118:27 (NASB & NIV)

Б. Особи

1. Господь Саваот (ЯХВЕ Саваот), 24:10 (NASB, «Господь воїнств»; NIV, «Господь Всемогутній»)
2. Єдугун, на початку 62 псалмів (NASB & NIV)
3. ізмаїльтяни, 83:6 (NASB & NIV)
4. Мелхиседек, 110:4 (NASB & NIV)

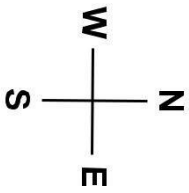
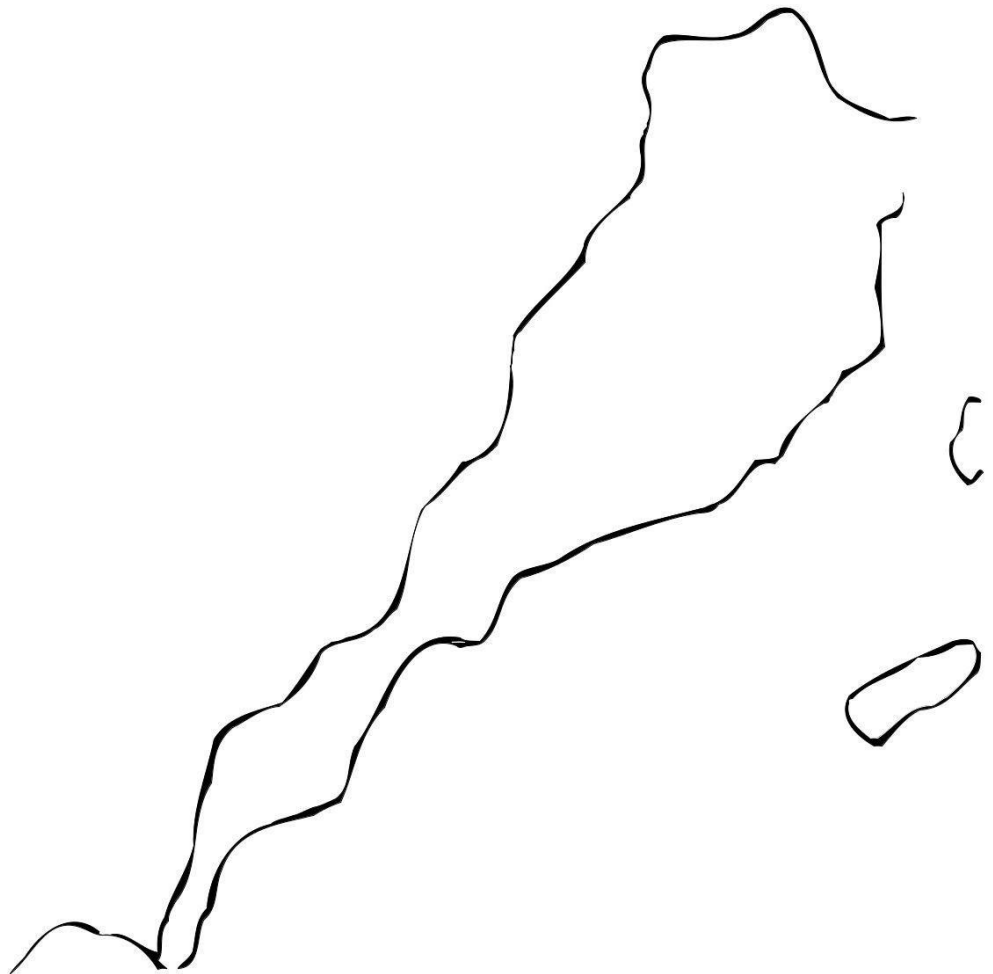
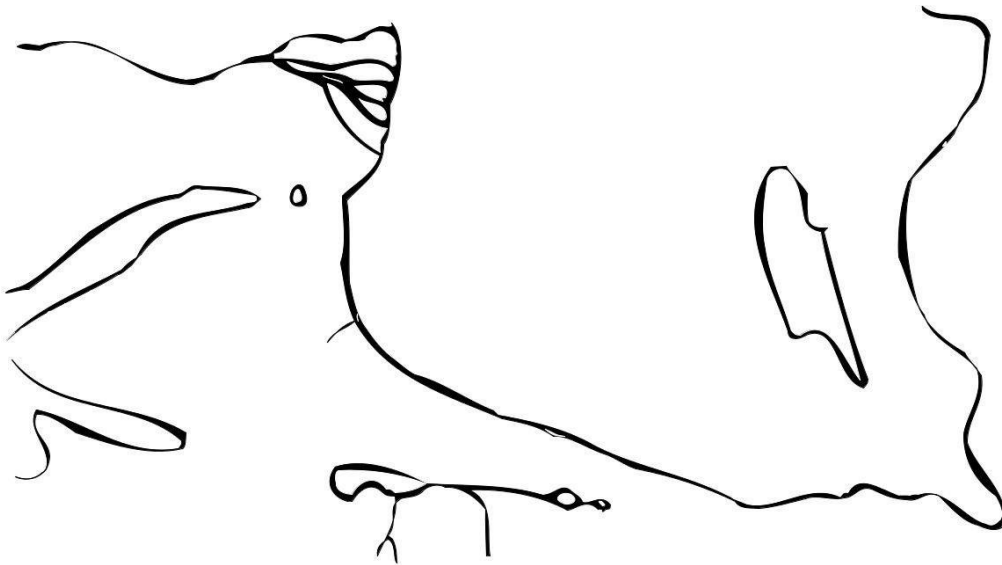
X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Сіон, Пс. 2:6
2. Башан, 22:12
3. Кадеш, 29:8 (NASB, «Кадеш-Барнеа»)
4. Гермон, 42:6 (NIV, «висоти Гермону»)
5. Шіло, 78:60
6. Фавор, 89:12
7. Ваал пеорський, 106:28 (NASB, «Ваал-Пеор»)

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

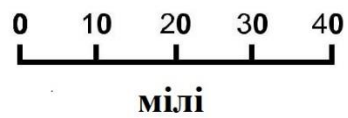
1. Чому Пс. 2 вважається вселенським та месіанським псалмом?
2. Поясніть різні метафори, що описують Бога в Пс. 18:1-2.
3. Поясніть два види одкровення, про які йдеться в Пс. 19.
4. Про що пророчить Пс. 22?
5. Поясніть історичний фон Пс. 32 і 51.
6. Про що йдеться у Пс. 38? (опишіть своїми словами)

7. Поясніть метафору Пс. 42:1.
8. Поясніть, про що йдеться в Пс. 51:11-12.
9. Що значить боятися Господа? 67:7
10. Про що роздумує автор Пс. 73?
11. В чому специфічність структури Пс. 119? Яка загальна тема цього псалма?
12. Про що роздумує автор Пс. 139?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО ПРИПОВІСТЕЙ СОЛОМОНА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Єврейська назва цієї книги взята з перших семи віршів, а тему книги визначено у в. 7.
- Б. У Септуагінті ця книга називається «Приповісті Соломона».
- В. У Вульгаті вона називається «Книга Приповістей».
- Г. Англійська назва «Proverbs», як і українська «Приповісті» походить від єврейського слова *машаль*, що означає «бути подібним». Приповісті – то короткі приказки, що спонукають до роздумів; зазвичай одна така приказка складається з двох рядків.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до третього розділу єврейського канону, що має назву «Писання».
- Б. Згідно з Талмудом (Бава Батра 14b), книги мудрості були розташовані в такому порядку: Псалми, Йов та Приповісті. Щодо авторства цих книг:
 - 1. книга Йова була написана Мойсеєм
 - 2. автором Псалмів був Давид
 - 3. Приповісті належать перу Єзекії
- В. Рабини стверджували, що Соломон, який прославився своєю мудрістю, написав три книги:
 - 1. Пісню над піснями (в молодості),
 - 2. Приповісті (в середньому віці),
 - 3. Еклезіяста (коли він був старий та розчарований). На основі цього предання, ці три книги були розташовані разом в Септуагінті.

III. ЖАНР

- A. Приповісті або приказки є особливим видом літератури мудрості.
- Б. Існує декілька видів приказок (пор. Клайд Франсіско, «Представлення Старого Заповіту» [Clyde Francisco, *Introducing the Old Testament*], стор. 265).
 - 1. історичні приказки – загальновідомі, популярні вислови минулого, що стали трюїзмом.
 - 2. метафоричні приказки – вислови порівняння, що складаються з двої рядків:
 - а. через порівняння, «як» або «мов»
 - б. через протиставлення
 - 3. таємниці – загадки або головоломки.
 - 4. приказки-іносказання – це довші й складніші порівняння або протиставлення.
 - 5. дидактичні приказки – ці приказки призначені для підготування молодих людей до урядової служби або керівних посад.
- В. Приповісті містять в собі паралелізм, як і Псалми:
 - 1. синонімічна паралель – Пр. 8:1
 - 2. антитетична паралель – Пр. 28:1
 - 3. синтетична паралель – Пр. 26:1

IV. АВТОРСТВО

- А. Традиційно Приповісті пов'язують із Соломоном, як і Псалми – з Давидом. Тому що Соломон прославився своєю мудрістю (пор. 1Цар. 3:12; 4:29-34; 10:1), а також тому що ім'я Соломона згадується в Пр. 1:1; 10:1 і 25:1.
- Б. Подібно Псалмам, Книга Приповістей була укладена редакторами. В ній згадуються імена кількох авторів:
1. Соломон – 1:1; 10:1; 25:1
 2. мудрі (мудреці) – 22:17; 24:23
 3. Агур – 30:1
 4. Лемуїл – 31:1
- В. Про редакторський процес укладання Приповістей ідеться у вірші 25:1, де сказано, що Соломонові приповісті зібрали люди царя Єзекії. Можливо, до того часу багато з цих приказок були усними.
- Г. Глави 30 і 31 написані людьми із Масси. Перекладачі мають різні думки щодо значення цього слова. У багатьох сучасних англійських перекладах це слово перекладене як «пророцтво» або «тягар». «Іудейське видавниче товариство Америки» (The Jewish Publication Society of America) перекладає це слово як географічну назву. *МАССА* – то була назва царства ізмаїльтян в Саудовській Аравії (пор. Бут. 25:14 та 1Хр. 1:30).
- Д. Є явна схожість між «словами мудрих» в Пр. 22:17-24:22 та єгипетським «Вченням Аменемопа», що датується прибіл. 1200 р. до н.е. Більш детально про це написано в книзі Джона Г. Волтона «Стародавня ізраїльська література в своєму культурному контексті» (John H. Walton, *Ancient Israelite Literature in Its Cultural Context*, Grand Rapids: Zondervan, 1990, стор. 192-197).

V. ДАТА

- А. Датування цієї книги є так само проблематичним, як і датування книги Псалмів. Слід брати до уваги дві дати:
1. дату окремих приказок;
 2. дату, коли вони були зібрані й укладені в нашу канонічну книгу.
- Б. Багато з цих приказок походять ще від часів Соломона, особливо Пр. 10:1-22:16 та 25:1-29:27.
- В. Існує багато схожості між словами Агура в главі 30 та текстами Рас-Шамра з Угарита. Ці тексти походять від XV ст. до н.е.
- Г. Канонічна книга Приповістей, гл. 1-29, була укладена за царювання Єзекії (710-687 р. до н.е.) Останні дві глави були додані пізніше.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Про назву книги, 1:1-6
- Б. Про тему книги, 1:7
- В. Похвала мудрості (персоніфікація), 1:8-9:18

- Г. Приповісті Соломона (протиставні рядки), 10:1-22:16
- Д. Слова мудрих (схожі на єгипетську мудрість), 22:17-24:22
- Е. Продовження слів мудрих, 24:23-34
- Ж. Приповісті Соломона (тематичні), 10:1-22:16
- З. Слова Агура (відповідь агностикам), 30:1-33
- И. Слова Лемуїла (від його матері), 31:1-9
- К. Похвала чесотній жінці (акrostих), 31:10-31

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Хоча в Книзі Приповістей це не часто стверджується прямо, ця книга основана на вірі в існування єдиного Бога, Творця, Який особисто бере активну участь в житті кожної віруючої людини (пор. 1:7; 3:5-6; 9:10; 14:26-27; 19:23).
- Б. Література такого типу була балансом для (пор. Єр. 18:18; Єз. 7:26):
 1. «Закону» (священики)
 2. «Пророків» (пророки)
 У цій книзі на передній план виходять не історія Ізраїля або обряди поклоніння, але щастя, мораль і успіх в житті окремого ізраїльтянина.
- В. Спочатку ця книга призначалася для підготовки юнаків багатих сімей до урядової служби або керівництва в громаді (пор. 1:8-9).
- Г. Це – богонатхненне вчення стосовно щоденного практичного благочестивого життя. Його можна охарактеризувати, як «божественний здоровий глузд».
- Д. Слід пам'ятати, що Приповісті є загальними твердженнями істини. В них не завжди пояснюються або беруться до уваги проблеми чи обставини кожної окремої людини.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та/або вирази
 1. Приповісті (*машаль*), 1:1 (NASB & NIV)
 2. премудрість (*хохма*), 1:2 (NASB & NIV)
 3. «Страх Господній», 1:7 (NASB & NIV)
 4. «Кличе мудрість на вулиці», 1:20 (NASB, «Мудрість кричить на вулиці»; NIV, «Мудрість громко кличе на вулиці»)
 5. «нерозумні... насмішники... безглузді», 1:22
 6. чужинка, 2:16 (NIV, «перелюбниця»)
 7. «Вона дерево життя», 3:18 (NASB & NIV)
 8. «бридить Господь», 3:32; 17:15 (NASB, «гидота для Господа»)
 9. «Пий воду з криниці своєї», 5:15 (NASB & NIV)
 10. «поручився», 6:1
 11. Людина нікчемна (*белія'аль*), 6:12 (NIV, «негідник»)
 12. «Господь мене мав на початку Своєї дороги», 8:22 (NIV, «Господь вивів мене, як перший Свій твір»)
 13. «Шеол й Аваддон перед Господом», 15:11; 27:20 (NIV, «Смерть і Погибіль відкриті перед Господом»)
 14. Визволитель (*Го'ель*), 23:11 (NIV, «захисник»)

15. лихварський відсоток, 28:8 (NASB, «лихварство»)

16. пророцтво (Масса), 30:1; 31:1 (NASB & NIV)

Б. Особи

1. люди Єзекії, 25:1

2. Агур, 30:1

3. Трудився я, Боже, трудився я, Боже, і змучився я, 30:1 (NASB & NIV, «Ітіель, Ітіель та Ухаль»)

4. Лемуїл, 31:1

Х. МІСЦЯ НА МАПІ – немає

ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. В чому різниця між єврейськими словами «мудрість» та «знання»?

2. Чому вірш 1:7 є таким важливим?

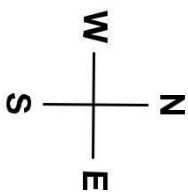
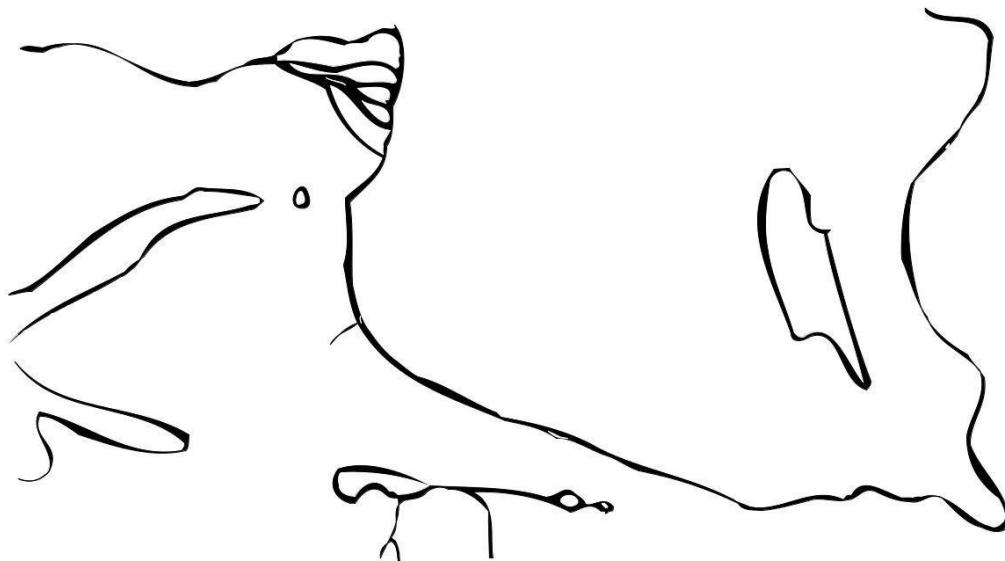
3. Чому мудрість персоніфікується, як жінка?

4. Яку роль відігравала мудрість у створінні? (пор. 3:19; 8:27)

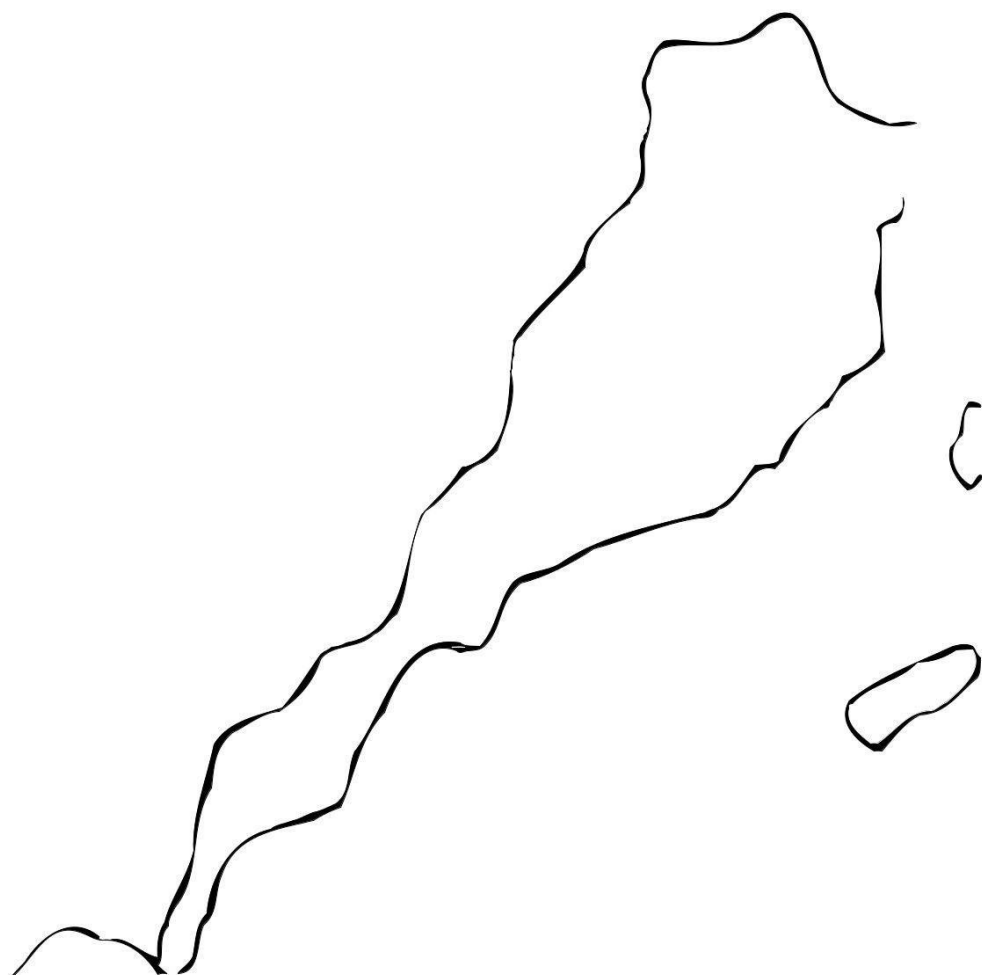
5. Поясніть «дві дороги» (4:10-19).

6. Поясніть молитву в Пр. 30:7-9.

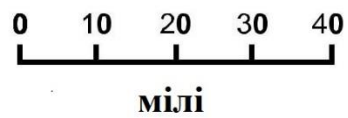
7. Перелічіть характеристики чесотної жінки в Пр. 31:10-31.

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЕКЛЕЗІЯСТ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Єврейською назвою був вірш 1:1 «Слова *Когелета*, сина Давидового, царя в Єрусалимі». Короткою назвою був *Когелет* – так був названий Соломон в 1Цар. 8:1. Це дієприкметник жіночого роду від єврейського *Кагаль*, «грумада» або «зібрання».
- B. Назва «Еклезіяст» – то латинізована форма грецького «збирач» в Септуагінті, що походить від кореня «кликати».
- B. Слово *Когелет* може означати:
 - 1. того, хто збирає слухачів, учителя, проповідника, тощо.
 - 2. можливо, в переносному значенні, того, хто збирає істину, філософа або мудреця.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Еклезіяст є прикладом одного з видів літератури мудрості, більш довгого твору на певну тему, такого як Йов.
- B. Ця книга входить до третього розділу єврейського канону, що має назву «Писання».
- B. Вона також входить до особливої збірки п'яти малих книжок під назвою Мегіллот або «п'ять сувоїв». Кожна з цих книжок читалася в одне із щорічних свят. Еклезіяста читали на свято Кучок або Куців.
- Г. Рабиністична школа Шаммая відкидала цю книгу через її радикальність, але ліберальна школа Гіллеля приймала її. Суперечка тривала до собору в Явне після падіння Єрусалима (70-90 рр. н.е.).
- Д. Ціла низка канонічних книг Старого Заповіту була прийнята до канону з труднощами:
 - 1. Еклезіяст – гіркота, негативний і нетрадиційний дух
 - 2. Пісня над піснями – опис тілесної любові
 - 3. Естер – немає жодної згадки про Бога, юдейський храм або святі місця
 - 4. Єзекіїль – описаний ним храм відрізняється від Мойсеєвого
 - 5. в певній мірі Даниїл – апокаліптичні пророцтва гл. 7-12
- Е. Зрештою Еклезіяст був прийнятий до канону, тому що:
 - 1. автором книги вважали Соломона,
 - 2. книга мала традиційне завершення,
 - 3. книга відповідала людському досвіду та відображала замішання, в якому знаходилась юдейська громада після повернення з вавилонської неволі.

III. ЖАНР

- A. Еклезіяста, як і книгу Йова, слід тлумачити як єдине ціле. У перших 11 главах, аж до 12-ї глави, в книзі відчувається сарказм.
- B. Цей твір характеризується іронічним, саркастичним поглядом на життя без Бога. Ключовою є фраза «під сонцем», 1:3, 9, 14; 2:11, 17, 18, 19, 20, 22; 3:16; 4:1, 3, 7, 15; 5:13, 18; 6:1, 5, 12; 7:11; 8:9, 15, 17; 9:3, 6, 9, 11, 13; 10:5; 11:7; 12:2 (31 раз).

IV. АВТОРСТВО

- А. Книга є анонімною.
- Б. За юдейським преданням, вона входить в число трьох книг, написаних Соломоном: (Мідраш Шір-гашшірім Рабба I, 1, розд. 10)
1. Пісня над піснями (в молодості),
 2. Приповіді (в середньому віці),
 3. Еклезіяст (коли він був старий та розчарований).
- В. Соломон, поза всяких сумнівів, є художнім героєм гл. 1-2, адже саме він мав мудрість, багатство та високе положення. Однак є ознаки того, що він не був автором цієї книги.
1. у 1:12, «Я, Проповідник, був царем над Ізраїлем в Єрусалимі» – минулий час
 2. у 1:16, «...Найбільшу за всіх, що до мене над Єрусалимом були» – до Соломона був тільки Давид
 3. у 4:1-3, 5:8 та 8:9 зловживання владою зображено як безнадійне.
 4. Ім'я Соломона не згадується в книзі.
- Г. Для вивчення богословських аргументів на користь авторства Соломона див. К.Ф. Кайл, «Вступ до Старого Заповіту» (С. F. Keil, *Introduction to the Old Testament*, Том 1, стор. 516-529).
- Д. Бава Батра 15а стверджує, що люди Єзекії написали книги Приповістей, Еклезіяста та Пісню над піснями, але це не значить, що вони були авторами – скоріше вони були редакторами або укладачами книг мудрості.
- Е. Слово *Когелет* може бути власним іменем або титулом. Воно більше схоже на титул, тому що:
1. вживається із визначеним артиклем в 7:27 та 12:8,
 2. стоїть в жіночому роді, що вказує на посаду, але вживається з дієсловом чоловічого роду,
 3. є рідкісним терміном, що зустрічається сім разів, лише в цій книзі.
- Ж. Єдиною частиною книги, де повідомляється автор або більш пізній редактор, є 12:9-14. Видно, що автор був мудрецем, вчителем мудрості.
- З. Явні парадокси або протиріччя в цій книзі пояснювалися:
1. сарказмом, життя без Бога («під сонцем»)
 2. традиційною юдейською мудрістю та викликами до неї (вона цитується і спростовується)
 3. розмовою між учителем мудрості, його завзятим учнем-юнаком, та оповідачем (діалог)
 4. конфліктом всередині грішної людини (роздуми про життя)
 5. більш пізніми редакторами, напр. 12:9-12 (що ставився до *Когелета* позитивно) та 12:13-14 (що ставився до *Когелета* негативно).

V. ДАТА

- А. У зв'язку з датою написання Еклезіяста виникають два питання:
1. коли була написана ця книга,
 2. коли вона набула остаточної канонічної форми.
- Б. Історичний фон має бути після доби Соломона. У гл. 1-2 Соломон виступає художнім героєм.

- В. Книга в остаточній формі відноситься до більш пізньої дати:
1. стилістичні ознаки єврейської мови вказують на післявавилонський період, але перед 400-300 рр. до н.е.
 - а. арамейські слова та вирази
 - б. форма єврейської мови
 2. існують літературні паралелі в фінікійській літературі мудрості при бл. 600-400 рр. до н.е.
 3. посилання на Еклезіяста зустрічаються в «Еклезіасті» Бен Сираха, що був написаний в при бл. 180 р. до н.е.
 4. невеликі частини Еклезіяста були знайдені в Сувоях Мертвого моря (4Q). Вони датуються II ст. до н.е.

VI. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Цю книгу важко поділити на частини. Вона більш схожа на роздуми про життя, ніж на завершений художній твір. Вона нагадує рабиністичне вчення під назвою «перлини на нитці». Однак у ній є якщо не одна об'єднуюча тема, то об'єднуючі мотиви.
- Б. Можливо, тут є редакторські додатки:
1. вступ, 1:1
 2. вставні вірші 1:2 та 12:8 вказують на те, що 1:1 та 12:9-14 – то додатки
 3. два додаткових епілога:
 - а. 12:9-12 (від III особи)
 - б. 12:13-14 (традиційне богослов'я)
- В. Очевидно, в гл. 1-2 Соломон виступає художнім героєм.
- Г. Гл. 3 – то чудовий вірш про спільний досвід людського життя.
- Д. Решту книги нелегко поділити на частини!

VII. БОГОСЛОВСЬКІ ПИТАННЯ

- А. Сам факт, що ця книга увійшла до канону, вказує на те, що Бог не відкидає шукача істини, який щиро сумнівається.
- Б. Біблія не знеохочує людей до постановки важливих питань.
- В. Книга Еклезіяста визнає існування Бога і написана в руслі старозавітної віри.
- Г. Зло походить від людини, а не від Бога (пор. 7:29; 9:3).
- Д. Божі дороги є незбагненними. Людина повинна старатися знайти сенс життя!
- Е. Попри всі сумніви в ортодоксальних поглядах на загробне життя або сумніви в здатності людини повністю пізнати Бога, Бог є милостивим.
- Ж. Світ в нинішньому стані є несправедливим та жорстоким, і має бути щось більше!
- З. Будь задоволений життям – воно від Бога. Насолоджуйся життям, коли можеш і де можеш. (2:24)
- И. Примітивні відповіді, що не відповідають життєвому досвіду, є відповідями «ні». Ми мусимо визнати суєтність життя, якщо немає Бога.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Головною метою книги є показати марність людського існування без Бога. Це трактат для навернення до віри самовдоволених матеріалістів або інтелектуалістів. Б.Г. Керол (В. Н. Carroll) казав, що в дні його невіри Еклезіяст та Йов подіяли на нього з неземною силою, виявляючи марність життя та вказуючи на Бога.
- Б. Щастя й задоволення знаходяться в (2:24; 3:12-13,22; 5:18-20; 8:15; 9:7-9; 12:13-14):
1. вірі в Бога та послуху Йому,
 2. насолоді від дому та сім'ї,
 3. роботі людини.
- В. Ця книга є агностичною по відношенню до Бога та потойбічного життя. Вона не дає відповіді на питання про вічну дійсність, але ставить питання про нинішню дійсність:
1. Для юдеїв ця книга викривала хибність примітивних положень традиційних богословів («дві дороги»).
 2. Для язичників вона викривала банкрутство земного життя без Бога.
 3. Легкі відповіді на життєві питання зазвичай є неправильними. І віруючі стоять перед таємницею! Навіть в одкровенні не все відкрито!
- Г. Автор книги досліджує життя через природне одкровення, а не особливе одкровення. В цій книзі зовсім не вживається завітне ім'я Бога ЯХВЕ. Тут, як і в усій літературі мудрості, вживається загальне ім'я Бога *Елогім*.
- Д. Ця книга балансує чіткі аксіоми книги Приповістей, що обіцяють успіх в житті. Є певна таємниця в житті, в природі, в людині та в Бозі. Ключ знаходиться в вірі, а не знанні; в сім'ї, а не в маєтку; в Бозі, а не в людині. Прості життєві насолоди, такі як сім'я, робота, друзі та їжа, приносять щастя в житті. Потойбічне життя приховане від нас, але там є Бог!

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ/ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова/вирази

1. «наймарніша марнота», 1:2 (NIV, «суєтність! суєтність!»)
2. «під сонцем», 1:3 (NASB & NIV)
3. «при багатстві мудрості множитья й клопіт», 1:18 (NIV, «з багатою мудрістю приходить багато смутку»)
4. «я пізнав, що доля одна всім їм трапиться», 2:14 (NASB & NIV)
5. «і вічність поклав їм у серце», 3:11 (NASB & NIV)
6. «Бог випробовував їх», 3:18 (NASB & NIV)
7. «А краще від них від обох тій людині, що досі іще не була», 4:3 (NASB, «але краще від них обох тому, хто взагалі не існував»)
8. «бійся Бога», 5:6 (NIV, «благоговій перед Богом»)
9. «Хто срібло кохає, той не насититься сріблом», 5:9 (NASB & NIV)
10. «Не будь справедливим занадто, і не роби себе мудрим над міру», 7:16 (NASB & NIV)
11. «Хто яму копає, той в неї впаде», 10:8 (NASB & NIV)
12. «Хліб свій пускай по воді, бо по багатьох днях знов знайдеш його», 11:1 (NASB & NIV)

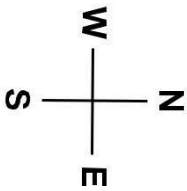
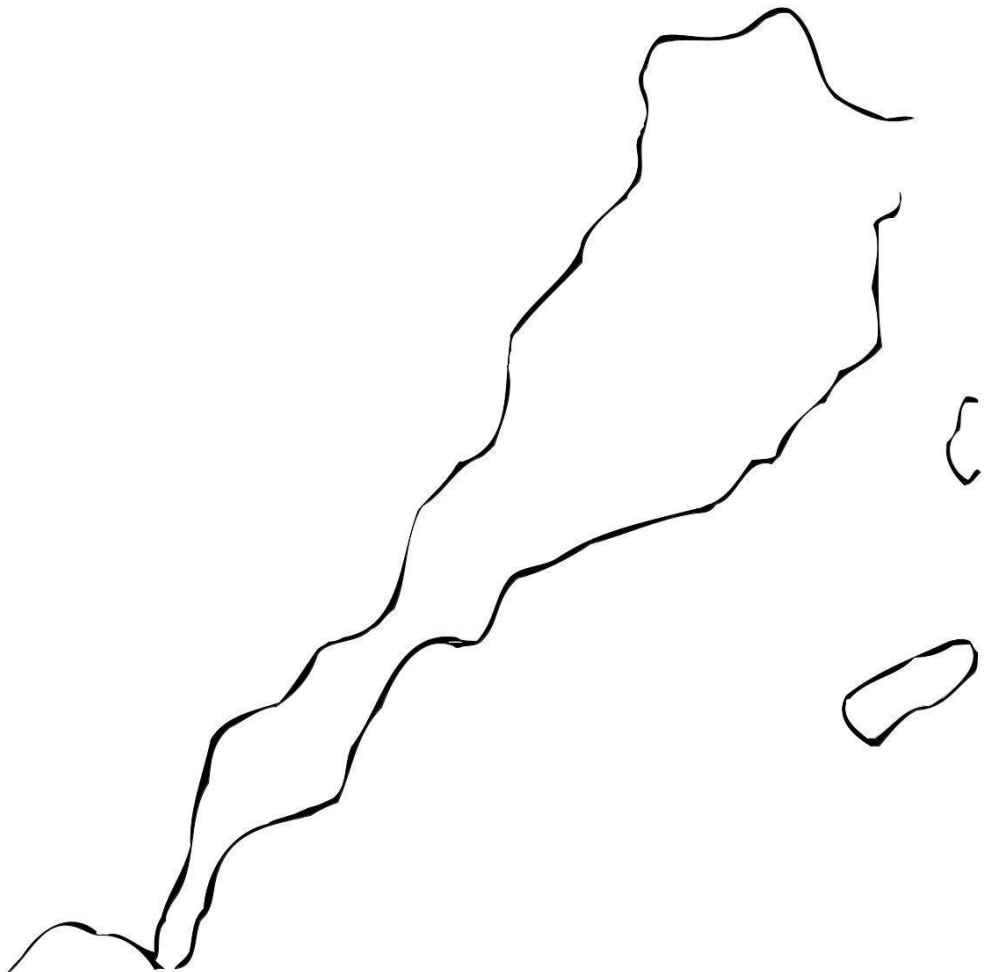
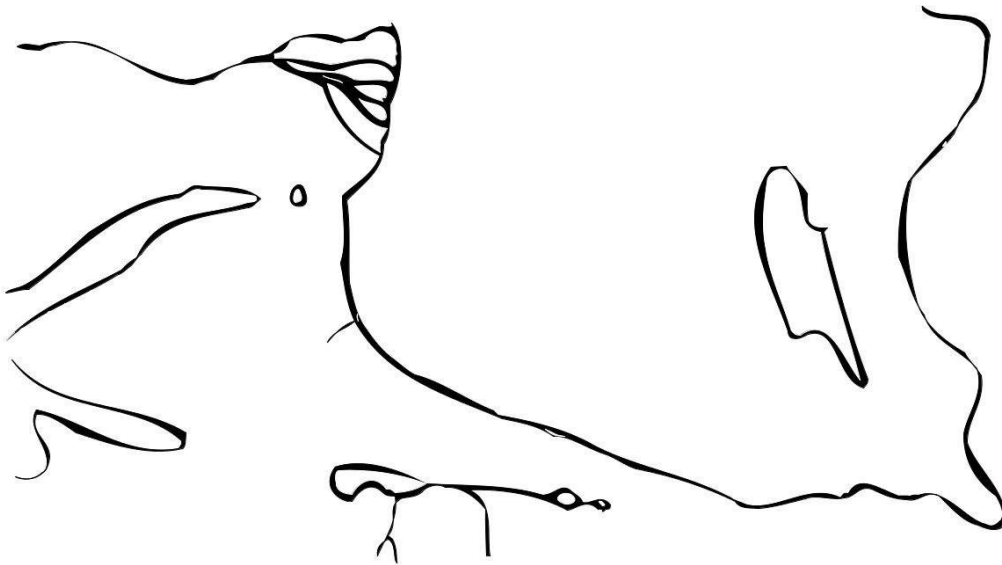
Б. Особи

1. Когелет, 1:1
2. ті, хто дім стереже, 12:3-4 (NASB, «вартовий»)
3. один Пастир, 12:11
4. син мій, 12:12

X. МІСЦЯ НА МАПІ – немає

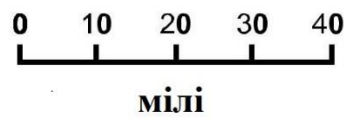
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. В чому полягає головна мета цієї книги?
2. Чому Соломон є художнім героєм гл. 1-2?
3. Чим людина схожа на тварин, а чим відрізняється від них? 3:12-22
4. Чи можемо ми пізнати Бога?
5. Де знайти щастя?
6. До кого і чому була написана ця книга?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО ПІСНІ НАД ПІСНЯМИ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга, як і всі книги Старого Заповіту, спочатку була названа за її першими рядками. В єврейському тексті перші слова такі: «Пісня над піснями, що в Соломона». Це означає найкращу з царських пісень кохання.
- Б. У Вульгаті ця книга має латинську назву «*Canticum Canticorum*».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга отримала статус канонічної з великими труднощами через її незвичний зміст:
1. рабиністична школа Шаммая (консервативна) виступала проти.
 2. рабиністична школа Гіллеля (ліберальна) виступала за.
 3. На рабиністичному соборі в Явне (90 р. н.е.) канонічність цієї книги все ще була предметом обговорення і підлягала сумнівам.
 4. нарешті, під керівництвом рабина Аківи (Агиби) її було остаточно прийнято до канону. Сам Аківа казав про неї: «весь світ не вартий того дня, коли Ізраїлю була дана Пісня над піснями, адже всі писання святі, але Пісня над піснями – то Святее святих».
- Б. Ця книга стоїть першою в списку книг під назвою *Мегілло* (п'ять сувоїв) із розділу єврейського канону «Писання». Кожна з них читалася в одне із щорічних свят. Пісню над піснями читали на Пасху:
1. Пісня над піснями - Пасха
 2. Рут - П'ятидесятниця
 3. Еклезіяст - свято Кучок або Кущів
 4. Естер - Пурім
 5. Плач Єремії - падіння Єрусалима та руйнування Соломонового Храму
- В. В розділі єврейського канону «Писання» Пісня над піснями стоїть після Псалмів, Приповістей та Йова і перед книгою Рут, Плачем Єремії, Еклезіястом та Естер. В англійській Біблії (і українській) книги розташовані так, як в Септуагінті.

III. ЖАНР

- A. Жанр є головним питанням в тлумаченні цієї книги. Він суттєво важливий для встановлення задуму первісного автора. Це повністю поетичний твір.
- Б. Існують такі теорії:
1. Іудейська алегорія - Мішна, Талмуд і Таргуми одностайно стверджують, що ця книга описує історію іудеїв через призму Божої любові до Ізраїля. Ізраїль є нареченою ЯХВЕ (пор. Вих. 34:15-16; Лев. 17:7; 20:5-6 і Чис. 14:33).
 2. Християнська алегорія - Ориген, Ієронім, Афанасій, Августин, Тома Аквінський та Лютер одностайно стверджують, що ця книга описує церкву через призму Христової любові. Еф. 5:21-31 часто вказується як паралель.
 3. Традиційні весільні пісні - ця книга значно схожа на любовні вірші з Сирії прибіл. 600 р. до н.е. під назвою *васф*. Наречені обмінюються компліментами, звертаються одне до одного «царю» та «царице». Існують також паралелі з єгипетськими любовними віршами, в яких чоловік називає свою кохану «сестрою» (4:9-10,12; 5:1-2). Такі літературні твори, що прославляють вірну і вчасну людську любов, були поширені на стародавньому Близькому Сході.
 4. Драма

- а. Ця книга є драмою з кількома акторами:
 - (1) цар,
 - (2) сільська дівчина з північного регіону,
 - (3) її коханий з північного регіону,
 - (4) хор або гарем («дочки єрусалимські»).
 - б. Приклад такої інсценівки можна навести з 1-ї глави:
 - (1) вв. 2-4б, наречена
 - (2) в. 4с-е, хор (пор. 0,2:7; 3:6-11; 5:9; 6:1,13; 8:5,8)
 - (3) вв. 5-7, наречена
 - (4) в. 8, хор
 - (5) вв. 9-10, наречений
 - (6) в. 11, хор
 - (7) вв. 12-14, наречена
 - (8) в. 15, наречений
 - (9) вв. 16-17, наречена
 - в. Теорія парубка з північного регіону ґрунтується на наступному:
 - (1) коханий названий пастухом, що йде за слідами отари.
 - (2) книжка закінчується на півночі, а не в Єрусалимі.
 - (3) гарем піддається критиці, 6:8-9.
 - г. У грецькому рукописі під назвою «*Sinaiticus*» (Синайський кодекс) над кожною частиною тексту, яку промовляють наречений та наречена, стоять відповідні заголовки.
5. Притча - Ця теорія є спробою поєднання буквального та алегоричного. Її прихильники серйозно сприймають насолоду від людської сексуальності та одношлюбність. Однак водночас вони вбачають тут типологічну мету відносно Ізраїля.
6. Буквальне кохання - Ця теорія схвалює Богом дані аспекти людської сексуальності. Прихильники цієї теорії сприймають книгу в прямому значенні. Такого погляду дотримувався Феодор Мопсуестійський, один із світил антиохійської школи тлумачення.
- В. Ця книга не є типовим зразком літератури мудрості, однак вона могла використовуватися з тією самою метою, для навчання юнаків. Здається, ця книга мала моральну сторону, пов'язану з одношлюбністю, чистотою та красою людської сексуальності в правильний час із правильною людиною.

IV. АВТОРСТВО

- А. Бава Батра 15а стверджує, що цю книгу написали Єзекія з його людьми. Очевидно, під «написали» малося на увазі не «були авторами», але «зібрали» чи «відредагували» (пор. Пр. 25:1).
- Б. Іудейське предання односпайно вважає автором цієї книги Соломона:
- 1. його ім'я зустрічається в віршах 1:1,5; 3:7, 9, 11; 8:11, 12.
 - 2. слово «цар» зустрічається в віршах 1:4, 12; 7:5.
 - 3. в 1:9 згадуються єгипетські лошиці, що відповідає царюванню Соломона (пор. 1Цар. 10:28).
 - 4. автор згадує назви географічних місць в Палестині, Сирії та зайорданській місцевості, до самої Аравії. Це відповідає географічним межам Соломонового царства.
 - 5. рабини говорять, що в молодості Соломон писав пісні кохання (Пісня над піснями), в середньому віці він писав приказки (Приповісті), а в старості він писав про суєтність усього (Еклезіяст).
- В. Дехто не погоджується з авторством Соломона:
- 1. єврейська назва «Соломонова Пісня над піснями» може означати:
 - а. написана Соломоном,
 - б. для Соломона,

- в. про Соломона,
 - г. за часів Соломона,
 - д. в стилі Соломона.
2. книга закінчується в північній частині Ізраїля (7:10-13), а не в єрусалимському гаремі.
 3. як видно, книга схвалює одношлюбний секс як добро, здоров'я та насолоду. Це не узгоджується з життям Соломона.
 4. Можливо, Соломон є художнім героєм Пісні над піснями, як Екл. 1-2 (Е. Дж. Янг, «Вступ до Старого Заповіту» [E.J. Young, *An Introduction to the Old Testament*], с. 268).

V. ДАТА

- A. Датування цієї книги, як і багатьох книг мудрості Старого Заповіту, має два аспекти:
 1. історичний фон оригіналу,
 2. дата оформлення книги в її канонічній формі.
- B. Історичний фон:
 1. дні Соломона:
 - а. влада царя брати собі багато жінок,
 - б. присутність гарему як хору,
 - в. знання про багато різних географічних місць (а також тварин і рослин).
 - г. Єрусалим вживається в паралелі з містом Тірца, що було столицею Ізраїля до Самарії (Омрі), 6:4.
 2. остаточна форма книги:
 - а. форма жіночої частки (*ше-*) відноситься до пізньої єврейської мови (пор. 1:12; 2:7)
 - б. вживання арамейських та грецьких запозичень
 - (1) сад (*пардес*)
 - (2) садок
 - (3) грядка
 - (4) ложе
- B. Сучасні богослови не погоджуються:
 1. Е.Дж. Янг (E. J. Young)—дні Соломона
 2. В.Ф. Олбрайт (W. F. Albright)—V-IV ст. до н.е.
 3. Р.К. Гаррісон (R. K. Harrison)—остаточна форма прямо перед вавилонською неволею

VI. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- A. Ця книга має декілька важких аспектів. Стоїть питання, чи є взагалі одна тема або єдиний задум, чи це просто збірка віршів кохання.
- B. Наступні вірші важко тлумачити в світлі єдиної теми:
 1. 2:15
 2. 5:7
 3. 8:5b-e
 4. 8:8-9
- B. Єдиним способом тлумачення цієї книги з єдиною темою є припущення драматичного сценарія з трьома особами та хором:
 1. цар
 2. сільська дівчина з північного регіону
 3. коханий парубок з північного регіону
 4. гарем як хор

- Г. У цій книзі, як і в Естер, зовсім не вживається Боже ім'я (вірш 8:6 у версії Іудейського видавничого товариства Америки [The Jewish Publications Society of America] перекладений як «яскраве полум'я»).

VII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Ця книга явно схвалює чистоту та красу людської сексуальності, 8:6-7. Таке схвалення може здаватися очевидним, але якщо згадати (1) сексуальний гріх Давида та наслідки цього гріха для його сім'ї, а також (2) ідолопоклонство Соломона в старості через його чужеземних жінок з їхньою релігією, то можна зрозуміти необхідність такого вчення. На тлі грецького релігійного дуалізму ця істина залишається необхідною і понині. Духовність не пов'язана з аскетизмом! Фізичне, тілесне не є злом саме в собі.
- Б. Багато хто розглядає цю книгу через призму старозавітної аналогії Бога як чоловіка та Ізраїля як жінки (рабиністичне тлумачення Виходу та Осії 1-3).
- В. Оскільки важко встановити жанр твору та основний задум автора, слід остерігатися догматичних тлумачень.
- Г. Тут немає натяку на релігійну або національну тему. Для канонічної книги це нетипово.

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ/ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова/вирази

1. мирра, 1:13; 3:6; 4:6,14; 5:1,5,13 (NASB & NIV)
2. «лисинята маленькі», 2:15 (NASB & NIV)
3. «страх нічний», 3:8 (NASB & NIV)
4. «цариці... наложниці», 6:8,9 (NASB & NIV)
5. мандрагори, 7:14 (NASB & NIV)
6. печатка, 8:6 (NASB & NIV)
7. вона мур, 8:9 (4:12) (NASB & NIV)

Б. Особи

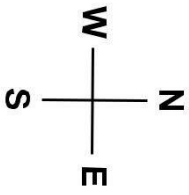
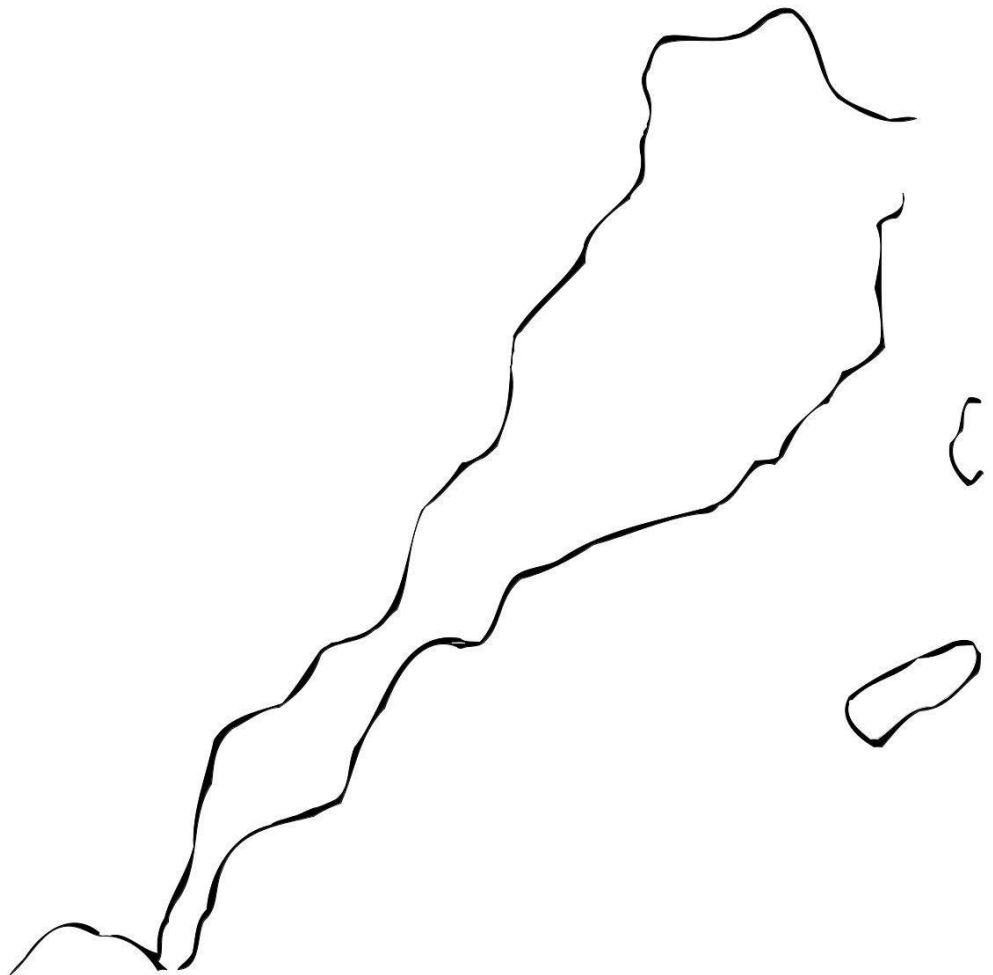
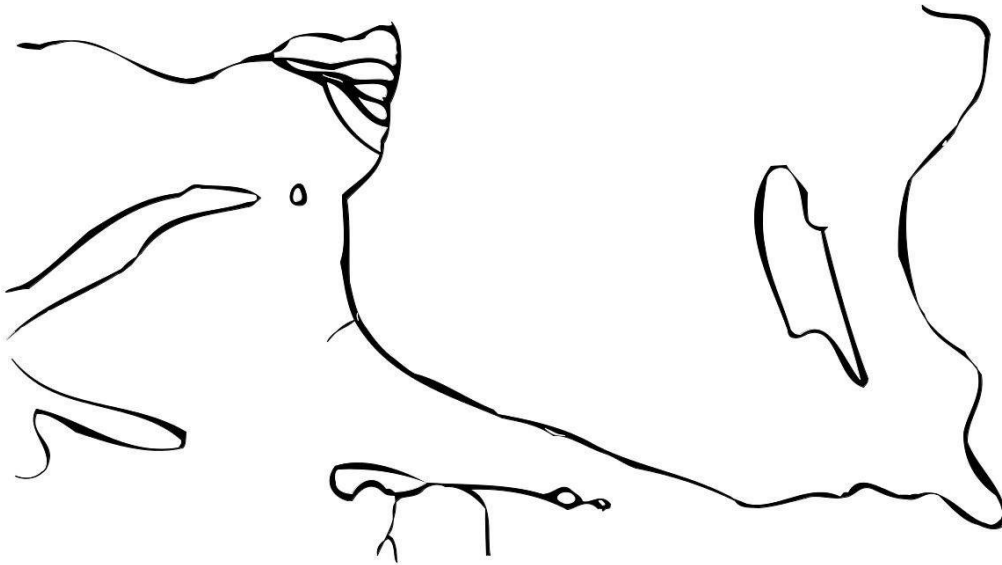
1. «Цар», 1:4b, 12
2. «я чорна та гарна», 1:5
3. «Де ти пасеш», 1:7 (NASB, «Де ти випасаєш свою отару»)
4. «Я саронська троянда, я долинна лілея», 2:1
5. «дочки єрусалимські», 2:7
6. сторожі, 3:3; 5:7
7. «Суламітка», 7:1

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Ен-Геді, 1:14	5. Тірца, 6:4
2. Сарон, 2:1	6. Гілеад, 6:5 (гора Гілеадська, 4:1)
3. Ліван, 4:8	7. Дамаск, 7:5
4. Гермон, 4:8	8. Кармел, 7:6

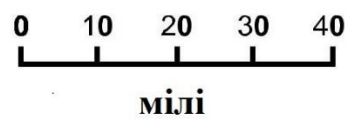
X. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чому ця книга увійшла до канону?
2. Яке тлумачення цієї книги переважає серед іудеїв і чому?
3. До якого літературного жанру вона відноситься? Чому це важливо?
4. Чому в цій книзі зовсім не згадується Боже ім'я і немає посилань на історію Ізраїля?
5. Чи має ця книга єдину тему?
6. Хто такі «дочки єрусалимські»?
7. Перелічіть різні місця, в яких відбуваються події.

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ТО СТАРОЗАВІТНОГО ПРОРОЦТВА

I. ВСТУП

A. Вступні зауваження:

1. В громаді віруючих немає єдиної думки про тлумачення пророцтва. Про інші істини протягом століть сформувалася ортодоксальна позиція, але про пророцтво – ні.
2. Існує декілька добре визначених стадій старозавітного пророцтва:
 - а. пророки до монархії:
 - (1) покликані особисто
 - (а) Авраам – Бут. 20:7
 - (б) Мойсей – Чис. 12:6-8; Повт. Зак. 18:15; 34:10
 - (в) Аарон – Вих. 7:1 (промовець Мойсея)
 - (г) Маріям – Вих. 15:20
 - (д) Медад та Елдад – Чис. 11:24-30
 - (е) Девора – Суд. 4:4
 - (ж) неназваний пророк – Суд. 6:7-10
 - (з) Самуїл – 1Сам. 3:20
 - (2) пророки як група – Повт. Зак. 13:1-5; 18:20-22
 - (3) група або гурт пророків – 1Сам. 10:5-13; 19:20; 1Цар. 20:35,41; 22:6,10-13; 2Цар. 2:3,7; 4:1,38; 5:22; 6:1, тощо.
 - (4) Месію названо пророком – Повт. Зак. 18:15-18
 - б. пророки за часів монархії, що не писали книг (а зверталися до царя усно)
 - (1) Гад – 1Сам. 22:5; 2Сам. 24:11; 1Хр. 29:29
 - (2) Натан – 2Сам. 7:2; 12:25; 1Цар. 1:22
 - (3) Ахійя – 1Цар. 11:29
 - (4) Єгу – 1Цар. 16:1,7,12
 - (5) неназваний пророк – 1Цар. 18:4,13; 20:13,22
 - (6) Ілля – 1Цар. 18 - 2Цар. 2
 - (7) Міхей – 1Цар. 22
 - (8) Єлисей – 2Цар. 2:8,13
 - в. класичні пророки, що писали книги (вони зверталися до всього народу, а також до царя): - Ісаія - Малахія (крім Даниїла)

B. Біблійні терміни

1. *Ро'е* = «провидець», 1Сам. 9:9. У цьому вірші повідомляється, що цей термін змінився терміном *Наві'*. *Ро'е* – то загальний термін, що походить від слова «бачити» («той, хто бачить»). Провидець «бачив» Божі дороги, розумів Його задуми, і тому з ним радилися, коли хотіли дізнатися про волю Божу в конкретному випадку.
2. *Хозе* = «прозорливць», 2Сам. 24:11. По суті, це слово є синонімом *Ро'е*. Воно походить від більш рідкісного слова «бачити». Цей дієприкметник часто вживається в значенні «пророк».
3. *Наві'* = «пророк»; цей термін походить від кореня, спорідненого аккадському *Набу* («кликати») та арабському *Наба'а* («звіщати»). Цей термін вживається в Старому Заповіті в значенні «пророк» найчастіше – понад 300 разів. Точна етимологія цього слова невідома, але зараз найкращим варіантом здається «кликати». Можливо, для розуміння значення цього слова найкраще згадати слова ЯХВЕ, що він сказав Мойсею: «Я поставив тебе замість Бога для фараона, а твій брат Аарон буде пророк твій» (пор. Вих. 4:10-16; 7:1; Повт. Зак. 5:5). Пророк – то людина, яка звертається до людей зі словами Бога (Ам. 3:8; Єр. 1:7,17; Єз. 3:4.)
4. Всі ці терміни означають служіння пророка в 1Хр. 29:29; Самуїл – *Ро'е*; Натан – *Наві'* та Гад – *Хозе*.

5. Фраза «*’ish ga-Елогім*» («Божий чоловік») також має широке значення Божого промовця. Воно вживається в Старому Заповіті 76 разів у значенні «пророк».
6. Грецьке слово «профет» складається з двох частин: (1) про = «перед» або «для»; (2) феми = «говорити».

II. ВИЗНАЧЕННЯ ПРОРОЦТВА

- A. Слово «пророцтво» в єврейській мові має ширший семантичний обсяг, ніж в англійській. Історичні книги від Ісуса Навина до Царів включно (крім Рут) юдеї називають «ранніми пророками». Авраам (Бут. 20:7; Пс. 105:5) і Мойсей (Повт. Зак. 18:18) визнаються пророками (а також Маріям, Вих. 15:20). Отже стережіться, щоб не обмежувати старозавітне поняття пророка нашим розумінням!
- B. «Пророцтво можна визначити як таке розуміння історії, що приймає значення лише в божественній цілі та божественній участі» («Біблійний словник для тлумача» [*Interpreter's Dictionary of the Bible*], Том 3, стор. 896).
- B. «Пророк не є ані філософом, ані систематичним богословом; він – посередник завіту, який передає Божому народу Боже Слово, щоб реформувати їхнє теперішнє і тим самим сформувати їхнє майбутнє» (стаття «Пророки та пророцтво» в Енциклопедії Джудаїка [*"Prophets and Prophecy," Encyclopedia Judaica*], Том 13, стор. 1152).

III. МЕТА ПРОРОЦТВА

- A. Через пророцтво Бог промовляє до Свого народу, веде їх і дає їм надію, керуючи їхнім життям та світовими подіями. Слова пророків в основному були звернені до всієї громади, і їхньою метою було дорікання, підбадьорення, заклик до віри та покаяння, а також навчання Божого народу про Себе та Свої плани. До того ж, пророцтво часто повинно було ясно показати, кого саме Бог обрав промовцем (Повт. Зак. 13:1-3; 18:20-22). Зрештою, все це втілювалося в Месії.
- B. Пророк часто брав якусь історичну або богословську кризу свого часу та використовував її як образ есхатологічних подій. Такий погляд на історію через призму кінцевих часів є унікальним в Ізраїлі і пов'язаний з їхнім відчуттям божественного обрання та обітниць завіту.
- B. Служіння пророка, здається, балансує (Єр. 18:18) та поступово займає місце служіння первосвященника як шляху до пізнання Божої волі. Урім і туммім замінюються вербальним посланням Божого промовця. Служіння пророка в Ізраїлі, здається, закінчилося після Малахії і відновилося лише через 400 років, з появою Івана Христителя. Неясно, що спільного має дар «пророцтва» в Новому Заповіті з «пророцтвом» Старого Заповіту. Новозавітні пророки (Дії 11:27-28; 13:1; 14:29,32,37; 15:32; 1Кор. 12:10,28-29; Еф. 4:11) не приносять нового одкровення про Писання, але звіщають Божу волю в ситуаціях, пов'язаних із завітом.
- Г. Пророцтво не є виключно або переважно провісницького характеру. Провісництво може бути одним із способів підтвердження служіння прорка, але слід зазначити, що «менш ніж 2% старозавітного пророцтва є месіанським. Менш ніж 5% стосується конкретно новозавітних часів. Менш ніж 1% стосується майбутніх подій» (Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [*Fee & Stuart, How to Read the Bible for All Its Worth*], стор. 166).
- Д. Пророки представляють Бога перед народом, як священники представляють народ перед Богом. Це загальне твердження. Є винятки, такі як Авакум, який звертався до Бога з запитаннями.

- Е. Однією з причин, чому нам так важко зрозуміти пророків, є наше незнання структури їхніх книг. Писання пророків не є хронологічними. Вони здаються тематичними, але не завжди так, як очікується. В них часто не видно явного історичного фону, періоду часу або чіткого розділу між різними промовами. Ці книги важко: (1) прочитати за один раз; (2) поділити на частини за темами; (3) встановити головну істину або авторський задум в кожній з промов.

IV. ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОРОЦТВА

- А. У Старому Заповіті, здається, відбувалося поступове формування поняття «пророк», «пророцтво». В ранньому Ізраїлі з'явилася спільнота пророків під керівництвом сильного харизматичного лідера, такого як Ілля або Єлісей. Іноді цю групу називали «синами пророків» (2Цар. 2). Для пророків характерним був стан екстазу (1Сам. 10:10-13; 19:18-24).
- Б. Однак цей період швидко пройшов, і з'явилися окремі пророки. Були пророки (як істинні, так і лживі), що трималися царя і жили в палаці (Гад, Натан). Також були незалежні пророки, іноді ніяк не пов'язані зі статус-кво ізраїльського суспільства (Амос). Пророками бували чоловіки й жінки (2Цар. 22:14).
- В. Пророк часто звіщав про майбутнє, залежно від відгуку людини. Нерідко завданням пророка було відкриття всесвітнього Божого плану для всього створіння, що зовсім не залежав від відгуку людей. Цей всесвітній есхатологічний план був винятковим серед пророків стародавнього Близького Сходу. Провіщення та вірність завіту – то два фокуси пророцьких послань (пор. Фі та Стюарт [Fee and Stuart], стор. 150). Це значить, що пророки фокусувалися переважно на колективних посланнях. Вони, хоч не завжди, але як правило зверталися до всього народу.
- Г. Більшість пророцтв були усними. Пізніше вони були об'єднані за темою, хронологічно, або за іншими моделями, що були характерні для літератури Близького Сходу і сьогодні нам невідомі. Оскільки ці пророцтва були усними, вони не мають такої структури, як письмові. Саме тому ці книжки так важко читати від початку до кінця і зрозуміти без ознайомлення з історичним фоном.
- Д. Пророки передають свої послання за різними моделями:
1. Сцена суду – Бог викликає Свій народ на суд, де ЯХВЕ виступає в ролі чоловіка, який розриває шлюб зі своєю жінкою (Ізраїлем) за її невірність (Осія 4; Михей 6).
 2. Жалоблива пісня – такі тексти відрізняються особливим розміром та словами «горе» (Ісаїя 5; Авакум 2).
 3. Проголошення благословіння завіту – акцент ставиться на умовному характері завіту, і проголошуються майбутні наслідки, як позитивні, так і негативні (Повт. Зак. 27-28).

V. БІБЛІЙНІ ВИМОГИ ДО ІСТИННОГО ПРОРОКА

- А. Повт. Зак. 13:1-5 (провіщення/ознаки)
- Б. Повт. Зак. 18:9-22 (лжепророки/істинні пророки)
- В. Мт. 7 (життя)
- Г. 1Ів. 4:1-6 (доктрина)
- Д. Пророками або пророчицями називаються як чоловіки, так і жінки
1. Марія – Вих. 15
 2. Девора – Суд. 4:4-6
 3. Хулда – 2Цар. 22:14-20; 2Хр. 34:22-28
- Е. В оточуючих народів пророки визнавалися за віщунством. В Ізраїлі вони визнавалися так:

1. богословське випробування – ім'я ЯХВЕ
2. історичне випробування – правильне провіщення

VI. КОРИСНІ ПРАВИЛА ДЛЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПРОРОЦТВА

- А. Знайдіть задум пророка (або редактора), визначивши історичний фон та літературний контекст кожної промови. Часто його задум буде пов'язаний з певним порушенням Мойсеєвого завіту.
- Б. Прочтіть та витлумачте всю промову, а не лише її окрему частину; схематично опишіть її зміст. Встановіть, як ця промова пов'язана з оточуючими її промовами. Постарайтесь поділити на частини всю книгу.
- В. Дотримуйтесь буквального тлумачення тексту, доки не зустрінете в самому тексті щось, що вказує на вживання переносного значення; потім висловіть фігуративну фразу в прозі.
- Г. Проаналізуйте символічну дію на тлі історичного фону та паралельних місць. Пам'ятайте, що це стародавня близькосхідна література, а не сучасна західна.
- Д. Будьте обережними з провіщенням:
 1. Чи воно відноситься виключно до часів автора?
 2. Чи здійснилося воно в подальшій історії Ізраїля?
 3. Чи відноситься воно до майбутньої події?
 4. Чи здійснюється воно зараз і водночас здійсниться в майбутньому?
 5. Керуйтеся в своїх відповідях авторами Біблії, а не сучасними авторами.
- Е. Зверніть особливу увагу на наступне:
 1. Чи залежить провіщення від відгуку людини?
 2. Чи ясно, кому адресовано пророцтво (і чому)?
 3. Чи існує можливість багаторазового здійснення цього пророцтва з біблійної та/або історичної точки зору?
 4. Новозавітні автори були під божественним натхненням і могли бачити Месію в багатьох місцях Старого Заповіту, де нам це не так ясно видно. Здається, вони використовують типологію або гру слів. Оскільки ми не маємо богонатхнення, краще залишити цей підхід виключно їм.

VII. КОРИСНІ КНИГИ

- А. *A Guide to Biblical Prophecy* by Carl E. Armerding and W. Ward Gasque (Карл Е. Армердінг та В. Ворд Гаск, «Посібник з біблійного пророцтва»)
- Б. *How to Read the Bible for All It Is Worth* by Gordon Fee and Douglas Stuart (Гордон Фі та Дуглас Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність»)
- В. *My Servants the Prophets* by Edward J. Young (Едвард Дж. Янг, «Мої раби пророки»)
- Г. *The Expositor's Bible Commentary*, vol. 6 "Isaiah - Ezekiel," Zondervan («Тлумачний коментар до Біблії», Том 6, «Ісая - Єзекііль»)
- Д. *The Prophecies of Isaiah* by J. A. Alexander, 1976, Zondervan (Дж. А. Александер, «Пророцтва Ісаї»)
- Е. *Exposition of Isaiah* by H. C. Leupold, 1971, Baker (Г. К. Леупольд, «Тлумачення Ісаї»)
- Ж. *A Study Guide Commentary, "Isaiah"* by D. David Garland, 1978, Zondervan (Д. Девід Гарланд, «Коментар-путівник», «Ісая»)

ВСТУП ДО КНИГИ ІСАЇ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. У Новому Заповіті книга Ісаї цитується більше, ніж будь-яка інша пророцька книга (понад 411 разів). Він звіщав:
1. одного Бога,
 2. один світ,
 3. одну віру.
- Б. Книга Ісаї є дивовижно месіанською:
1. особливі діти, гл. 7-14,
 2. Пісні раба, гл. 42:1-9; 49:1-7; 50:4-11; 52:13-53:12,
 3. майбутнє месіанське Царство (новий вік), гл. 56-66
- В. Е.Дж. Янг у «Вступі до Старого Заповіту» (E. J. Young, *An Introduction to the Old Testament*) зазначає:
1. «Книга Ісаї справедливо вважається одним із найвеличніших пророцьких текстів Старого Заповіту», стор. 168.
 2. «Серед усіх пророків Ізраїля Ісаї найбільш повно розумів Божі думки та плани на віки», стор. 171.
 3. «З огляду на духовне розуміння ця книга є неперевершеною в усьому Старому Заповіті», стор. 172.

II. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем прорка-промовця.
- Б. Його ім'я означає «спасіння ЯХВЕ» або «ЯХВЕ спасає». Закінчення «-я» в деяких єврейських іменах є скороченням Божого імені ЯХВЕ, як і імена, що починаються з приголосного «Й-» або «Я-», «Є-» тощо, напр. «Йоїл» або «Єгошуа».

III. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Це – перший з чотирьох сувоїв Пізніх пророків:
1. Ісаїя
 2. Єремія
 3. Єзекіїль
 4. Дванадцять (Малі пророки)
- Б. Цю книгу було прийнято до священних текстів ізраїльтян рано і повністю.

IV. ЖАНР

- A. Художня майстерність Ісаї перевершує всіх старозавітних пророків. Використання ним гри слів вражає своєю грандіозністю та красою. Книга є переважно поетичною.
- Б. Важко прочитати всю книгу Ісаї за одним присідом. Важко і поділити книгу на частини. Тому що Ісаїя був проповідником, а не письменником чи редактором. В його книгу увійшли його усні промови. Вони поєднані, іноді:
1. за темою,
 2. за хронологією,

3. за культурними нормами стародавнього Близького Сходу, що значно відрізняються від наших.

V. АВТОРСТВО

A. Іудейський погляд на авторство

1. У Талмуді (Бава Батра 15а) повідомляється, що Єзекія з його людьми написали (тобто відредагували або уклали) книги Ісаї, Приповісті, Еклезіяста і Пісню над піснями. Це вказує на те, що вся книга написана пророком Ісаєю.
2. Бен Сирах в «Еклезіасті» 49:17-25, прибл. 185 р. до н.е., сказав, що цю книгу написав «Ісає, син Амоса» (1:1; 12:1; 13:1).
3. 2Хр. 32:32 підтверджує видіння Ісаї з паралелями в Книзі Царів (2Цар. 18:19-20:19).
 - а. він народився в заможній шляхетній родині з Єрусалима, і можливо навіть був племінником царя Уззійї.
 - (1) на це вказує і закінчення «-я» (коротка форма від ЯХВЕ) в його імені, адже такі імена носили майже виключно царі Юди.
 - (2) те, що Ісає був вхожим до царя, теж вказує на можливий родинний зв'язок.
 - (3) пор. Талмуд, «Мег.» 10b
 - б. він був одружений на пророчиці (8:3)
 - (1) першого сина звали «Шеар-Яшув», що означає «остаток повернеться»
 - (2) другого сина звали «Магер-шалал-хаш-баз», тобто «Квапиться здобич, скорий грабіж» (8:3)
 - в. Служіння Ісаї було чи не найдовшим серед усіх старозавітних пророків. Він був Божим промовцем в Юді від царювання Йотама (742-735 рр. до н.е.) до царювання Єзекії (715-687 рр. до н.е.), а може навіть і при царюванні Манасії (687-642 рр. до н.е.); можливо, Манасія був співправителем з 696 р. до н.е.
 - г. якщо в 2Хр. 26:22 мова йде про Ісаю, то він був офіційним царським писарем, відповідальним за царські хроніки.
 - д. за преданням, його перерізали пилкою навпіл за царювання Манасії.
4. Згідно з Мойсеєм бен Самуїлом ібн Гекатіллою (прибл. 110 р. н.е.), гл. 1-39 написані самим Ісаєю, але гл. 40-66 були написані в період Другого храму (перський період, 538-430 рр. до н.е.).
5. Ібн Езра (1092-1167 рр. н.е.) пішов шляхом Гекатіллі та заперечив, що гл. 40-66 були написані Ісаєю.

Б. Погляд сучасних учених на авторство

1. Добрий історичний огляд знаходиться в книзі Р.К. Гаррісона «Вступ до Старого Заповіту» (R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, Eerdmans, 1969).
2. Гарний виклад технічних причин для припущення існування двох авторів знаходиться в книзі С.Р. Драйверза «Вступ до літератури Старого Заповіту» (S. R. Drivers, *Introduction to the Literature of the Old Testament*, повторне видання 1972).
3. Не було знайдено жодних єврейських або грецьких (LXX) рукописів із поділом на дві частини: гл. 1-39 та гл. 40-66.
 - а. В Сувоях Мертвого моря після закінчення 33-ї глави стоїть пробіл у два рядки. Це вказує на розділення книги в цьому місці, а не в 39-й главі.
 - б. Здається, існує паралельна структура між гл. 1-33 та гл. 34-66. Така двоїста структура, основана на днях автора, а потім на майбутньому, була широко поширеною в єврейських пророків (пор. Єзекіїль, Даниїл та Захарія).
4. Сучасні вчені не мають єдиної думки щодо того, скільки було авторів в цієї книги або де її слід розділяти.

В. Деякі аргументи на користь єдиного автора книги Ісаї

1. В обох частинах книги вжиті двадцять п'ять слів, які не вживалися в жодній з інших книжок Старого Заповіту (NIV, «Вступ до Ісаї» [NIV, Intro. to Isaiah], стор. 1014).

2. Вираз «Святий Ізраїлів» вживається 13 разів у гл. 1-39 та 14 разів у гл. 40-66, і лише шість разів в усіх інших книжках Старого Заповіту.
3. Ісус в Ів. 12:38,40 цитує Іс. 53:1 та 6:10 і відносить обидві цитати до Ісаї.
4. Цитати з Іс. 40-66 подаються як слова Ісаї в Мт. 3:3; 8:17; 12:17; Лк. 3:4; 4:17; Ів. 1:23; Діях 8:28 та Рим. 10:16-20
5. Не існує жодного рукописного доказу про розділ книги після 39-ї глави (ані в масоретському тексті, ані в Сувоях Мертвого моря).
6. Немає жодної історичної згадки про великого пророка (Друго-Ісаї) в VI столітті. Р.К. Гаррісон у «Вступі до Старого Заповіту» (R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*) додає ще й такі думки на цю тему:

«Аргументи художнього стилю були дуже модними наприкінці дев'ятнадцятого століття, але тепер, на тлі більш ширших знань про мови стародавнього Близького Сходу, вони вже не є такими переконливими. Власне сама суб'єктивність стилістичних зауважень була вкрай привабливою для прихильників теорії літературного аналізу Графа-Вельгаузена (Graf-Wellhausen), які не вбачали ніякої непослідовності в тому, щоб вивчати тексти, автором яких вважалася одна особа, а потім заперечувати його авторство в частині тих текстів лише тому, що художня форма та слововжиток кожної глави не були ідентичними. Тим раннім дослідникам, мабуть, не приходило на думку, що робити висновки щодо стилю якогось стародавнього автора можна лише після глибокого вивчення всіх приписаних йому текстів і що подальше заперечення авторства тієї особи в частині або в усіх текстах можна підтвердити лише на основі строгого зовнішнього контролю». (стор. 776)

Г. Деякі аргументи на користь кількох авторів книги Ісаї

1. У гл. 40-66 немає імені «Ісая».
2. Гл. 40-66 не відповідають історичному контексту Ісаї.
3. Здається, Ісая говорить тут про різні періоди:
 - а. Вторгнення асирійців, заслання та суд над ними
 - б. Вторгнення вавилонян, заслання та суд над ними.
4. Безсумнівно, є кілька причин для теорії про кількох авторів:
 - а. зміна історичного фону
 - (1) Юда перед засланням, 1-39
 - (2) заслання, 40-55
 - (3) Юда після заслання, 56-66
 - (4) В Іс. 1-39 храм ніколи не буде зруйнований, але в гл. 40-66 храм уже зруйнований. Сам автор, здається, знаходиться в засланні.
 - б. зміна слів, що описують Божих обранців:
 - (1) Месіанська дитина
 - (2) Страждальний раб
 - (3) Ізраїль як:
 - (а) жінка, дружина (50:1)
 - (б) раби ЯХВЕ (54:17)
5. Сучасні консервативні богослови:
 - а. Дуже корисним є твердження Е.Дж. Янга (E. J. Young) про гл. 56-66: «можливо також, що це – пророцтва різних сповнених Духа пророків школи Ісаї, зібрані редактором за головною темою цього розділу» (стор. 188).
 - б. Твердження Р.К. Гаррісона (R. K. Harrison): «На думку автора, Ісая, як і більшість інших наявних пророцьких творів, є антологією промов, сказаних в різні часи, і тому до цієї книги слід ставитися так само, як і до інших великих пророків Старого Заповіту. У зв'язку з цим слід зазначити, що такий підхід одразу нищить усі аргументи, основані на стильових або художніх відмінностях, адже в антології може відображатися загальний стиль автора з певними відмінностями між його творами різних періодів його творчої діяльності. Визначення цієї книги як антології в кращому значенні цього слова виправдується першим віршом пророцтва, що також слугує заголовком книги та особливо вказує на характер

цього тексту як одкорвення через видіння амосового сина Ісаї про Юду та Єрусалим у дні Уззії, Йотама, Ахаза та Єзекії. Як і в будь-якій антології, в цій книзі ми бачимо лише вибірково наявні пророцтва та проповіді, і цілком імовірно, що багато пророцтв Ісаї не ввійшли до цієї книги. На антологічний характер цього пророцтва вказує також наявність виразів, схожих на заголовки, в Іс. 2:1 та 13:1; це може вказувати на більш ранні збірки пророцтв» (стор. 780).

6. Художній стиль гл. 40-66 відрізняється від гл. 1-39.

Д. Заключні зауваження щодо авторства

1. Віруючі богослови продовжують сперечатися щодо того, як наша старозавітна книга Ісаї з'явилася в нинішньому вигляді (пор. Сувої Мертвого моря та Масоретський текст). Головний акцент треба ставити на тому, що ця книга є богонатхненною і вірно розкриває характер ЯХВЕ та Його цілі.
2. Будь-які упередження, що ставлять під сумнів вірність Божого одкровення через Ісаю, слід рішуче відкидати. До таких упереджень слід відносити й апіорі відкидання можливості провіщення задалегідь, і приниження Старого Заповіту до рівня виключно людського, історичного (в сучасному значенні слова) оповідання.

VI. ДАТА

А. Ісаїя входить до пророків VIII століття

1. на півночі пророкували Йона, Амос та Осія, за правління Єровоама II (786-640 рр. до н.е.)
2. На півдні пророкували Ісаїя та Михей

Б. Ісаїя народився в 760-х роках до н.е. і був покликаний на пророцьке служіння у прибіл. 742 р. до н.е., в рік смерті Уззії (6:1). Уззію також називали Азарією (783-742 рр. до н.е.).

В. Ісаїя служив багато років, починаючи з часів Уззії (783-742 рр. до н.е.), за царювання Йотама (742-735 рр. до н.е.), Ахаза (735-715 рр. до н.е.), Єзекії (715-687 рр. до н.е.) і, можливо, Манасії (687-642 рр. до н.е.).

Г. Р.К. Гаррісон (R. K. Harrison) стверджує, що ця книга є антологією текстів та промов пророка протягом багатьох років, за правління кількох Юдейських царів. Книга була остаточно укладена й відредагована після смерті пророка, прибіл. в 630 р. до н.е.

VII. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

А. Пророки VIII століття

1. Біблійний матеріал:
 - а. 2 Царів 14:3-17:6
 - б. 2 Хронік 25-28
 - в. Амос
 - г. Йона
 - д. Осія
 - е. Ісаїя
 - ж. Михей
2. Найпростіший підсумок стану ідолопоклонства в Божому народі наводиться в книзі Осії:
 - а. 2:16, «не будеш більше кликати Мене: Мій ваале»
 - б. 4:12-13, «...дочки блудливими стали...»
 - в. 4:17, «Прилучивсь до бовванів Єфрем, покинь ти його!»
 - г. 13:2 «цілують телят» (ритуал)
3. Соціальний фон

- a. То був час економічного процвітання та військової експансії як Ізраїля, так і Юди. Однак це процвітання було корисним тільки для заможного класу. Бідні зазнавали експлуатації та наруги. Здається, «гроші та зброя» теж стали ідолами!
 - б. Соціальна стабільність та процвітання Ізраїля і Юди мали кілька причин:
 - (1) довге та успішне правління Єровоама II (786-746 рр. до н.е.) на півночі та Уззійї (783-742 рр. до н.е.) на півдні.
 - (2) Завоювання асирійцями Сирії під головуванням Адад-нірарі III в 802 р. до н.е.
 - (3) відсутність конфлікту між Ізраїлем та Юдою.
 - (4) податкування та використання торгових шляхів з півночі на південь через Палестину спричинило стрімкий економічний зріст і ще більше збагатіння багатих.
 - в. «Самарійські остракони», що датуються роками правління Єровоама II, здається, свідчать про адміністративну організацію, схожу на Соломонову. Це неначе підтверджує збільшення прірви між бідняками та багатіями.
 - г. Нечесність багатих ясно описана в Амоса, якого називають також «пророком соціальної справедливості». Хабарництво суддів та махінації з вагами в торгівлі – то два яскравих приклади зловживання владою, які явно були поширеними в Юді та Ізраїлі.
4. Релігійний фон
- a. То був час широкої релігійної діяльності, але дуже малої істинної віри. Релігія Ізраїля змішалася з ханаанським культом плодючості. Люди був ідоловірцями, але називали це ЯХВЕ-ізмом. Вступаючи в політичні союзи з іншими народами, вони починали брати участь в язичницьких ритуалах.
 - б. Ідолопоклонство Ізраїля описано в 2Цар. 17:7-18.
 - (1) У в. 8 вони ходили уставами ханаанеян.
 - (а) поклоніння плодючості (пор. Лев. 18:22-23)
 - i) пагірки, вв. 9,10,11
 - ii) священні стовпи (Ваал), вв. 10,16
 - iii) Астарті, в. 16, - то були дерев'яні образи жінки Ваала: або різьблені стовпи, або живі дерева.
 - (б) ворожба, в. 17. Її заборонено в Лев. 19-20 та Повт. Зак. 18.
 - (2) У в. 16 вони далі поклоняються двом телятам, що символізували ЯХВЕ, встановленим в Дані та Бет-Елі Єровоамом I (1Цар. 12:28-29).
 - (3) У в. 16 вони поклоняються астральним божествам Вавилону: сонцю, місяцю, зіркам та сузір'ям.
 - (4) У в. 17 вони поклоняються фінікійському богу плодючості вогню Молоху, приносячи в жертву дітей (пор. Лев. 18:21; 20:2-5). Вжите тут слово «*молех*» означає не ім'я бога, а ритуал «переведення через огонь своїх дітей».
 - в. Ваалізм (В.Ф. Олбрайт, «Археологія та релігія Ізраїля» [W.F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*], стор. 82 і далі)
 - (1) Найкращим археологічним джерелом для нас є «Угаритський епос про Ваала».
 - (а) В ньому Ваала зображено як бога, який в певні пори року вмирає і воскресає. Переможений Мотом, він потрапляє в підземельну в'язницю. Життя на землі зупиняється. Але він щовесни отримує допомогу від богині *Анат*, воскресає і перемагає *Мота*. Ваал був богом плодючості, якому поклонялися через магічні імітації.
 - (б) Він також відомий під іменем *Гадад*.
 - (2) *Ель* був головним богом Ханаанського пантеону, але Ваал своєю популярністю відібрав у нього це місце.
 - (3) Найбільшого впливу тирського ваалізму Ізраїль зазнав через Єзавель, дочку царя Тира. Омрі одружив на ній свого сина, Ахава.

- (4) В Ізраїлі Ваалу поклонялися на місцевих пагірках. Символом Ваала був піднятий вгору кам'яний стовп. Його жінкою була Астарта, символом якої був різьблений стовп, що символізував дерево життя.
- г. Тут згадуються деякі типи ідолопоклонства.
- (1) Золоті телята в Бет-Елі та Дані, встановлені Єровоамом I для поклоніння ЯХВЕ.
 - (2) Поклоніння тирським богу й богині плодючості на місцевих пагірках.
 - (3) Обов'язкове ідолопоклонство, пов'язане зі вступом до політичних союзів тих часів.
5. Короткий підсумок вторгнень Ассирії та Вавилонії в VIII столітті, які мали вплив на Палестину:
- а. Чотири пророки VIII ст. активно діяли під час посилення Ассирійської імперії на берегах Тигру та Євфрату. Бог використав цей злий народ, щоб здійснити суд над Своім народом, зокрема над царством Ізраїля.
 - (1) У цьому конкретному випадку сформувався зайорданський політичний та військовий союз, відомий як «Сиро-єфремський союз» (735 р. до н.е.). Сирія та Ізраїль намагалися змусити Юду приєднатися до них, щоб разом протистояти Ассирії. Але Ахаз, навпаки, звернувся до Ассирії за допомогою. Перший могутній цар-імператор Ассирії Тіглатпаласар III (745-727 рр. до н.е.), відповів на цей військовий виклик вторгненням у Сирію.
 - (2) Пізніше поставлений ассирійцями в Ізраїлі маріонетковий цар Осія (732-722 рр. до н.е.) також збунтувався і звернувся за допомогою до Єгипту. Салманасар V (727-722 рр. до н.е.) знову вторгся в Ізраїль. Він помер ще до покороення Ізраїля, але його наступник Саргон II (722-705 рр. до н.е.) захопив столицю Ізраїля Самарію в 722 р. до н.е. Коли це сталося, Ассирія депортувала понад 27 000 ізраїльтян, як і Тіглатпаласар відправив до заслання тисячі ізраїльтян раніше, в 732 р. до н.е.
 - б. Після смерті Ахаза (735-715 рр. до н.е.) зайорданські країни та Єгипет створили ще один союз проти Ассирії (714-711 рр. до н.е.). Це було так зване «Ашдодське повстання». Багато юдейських міст було знищено, коли Ассирія знову напала. Спочатку Єзекія підтримав цей союз, але пізніше вийшов із нього.
 - в. Однак з'явився інший союз, який намагався скористатися смертю могутнього царя Ассирії Саргона II в 705 р. до н.е., і по всій Ассирійській імперії вибухнуло багато повстань.
 - (1) Єзекія взяв активну участь у цьому повстанні. Тоді Сінаххеріб (705-681 рр. до н.е.) вторгся в Палестину (701 р. до н.е.) і став табором поблизу міста Єрусалим (2Цар. 18-19; Іс. 36-39), але Бог чудом знищив Його військо.
 - (2) Богослови сперечаються про те, скільки разів Сінаххеріб вторгався в Палестину. (Напр.: на думку Джона Брайта [John Bright] одне вторгнення сталося в 701 р. до н.е., і, можливо, друге сталося в 688 р. до н.е., див. стор. 270.)
 - (3) Єзекія спасся від ассирійського вторгнення, але оскільки він горделиво показав вавилонській делегації скарби Юди, то Ісаїя провів захоплення Юди Вавилоном (39:1-8). Єрусалим був захоплений Навуходоносором у 587-586 рр. до н.е.
 - г. Ісаїя також провів відновлення Божого народу за правління мідо-перського царя Кіра II (41:2-4; 44:28; 45:1; 56:11). У 612 р. до н.е. Вавилон захопив Ніневію, але в 539 р. до н.е. місто Вавилон пало перед військом Кіра. У 538 р. до н.е. Кір видав наказ, щоб усі поневолені народи, в тому числі й юдеї, могли повернутися до своїх земель. Кір навіть виділив із своєї скарбниці гроші на відбудову зруйнованих храмів тих народів.

Б. Короткий історичний огляд правителів Месопотамії (дати подаються переважно з «Історії Ізраїля» Джона Брайта [John Bright, *A History of Israel*], стор. 462 і далі):

1. Ассирійська імперія (Бут. 10:11):

- а. релігія та культура зазнали значного впливу шумерської/вавилонської імперії.
- б. список правителів з приблизними датами царювання:
- (1) 1354-1318 Ашшур-убалліт I:
 - (а) завоював хетське місто Каркемиш.
 - (б) почав знищувати хетський вплив та сприяв розвитку Ассирії.
 - (2) 1297-1266 Адад-нірарі I (могутній цар).
 - (3) 1265-1235 Салманасар I (могутній цар).
 - (4) 1234-1197 Тукульті-Нінурта I
- перше завоювання Вавилонської імперії на півдні.
 - (5) 1118-1078 Тіглатпаласар I
- Ассирія стає найпотужнішою державою в Месопотамії.
 - (6) 1012-972 Ашшур-рабі II
 - (7) 972-967 Ашшур-реш-іші II.
 - (8) 966-934 Тіглатпаласар II.
 - (9) 934-912 Ашшур-дан II.
 - (10) 912-890 Адад-нірарі II.
 - (11) 890-884 Тукульті-Нінурта II.
 - (12) 890-859 Ашурназірпал II.
 - (13) 859-824 Салманасар III.
Битва в Гаргарі в 853 р.
 - (14) 824-811 Шамші-Адад V.
 - (15) 811-783 Адад-нірарі III.
 - (16) 781-772 Салманасар IV.
 - (17) 772-754 Ашшур-дан III.
 - (18) 754-745 Ашшур-нірарі V.
 - (19) 745-727 Тіглатпаласар III:
 - (а) у 2Цар. 15:19 він названий вавилонським іменем, Пул.
 - (б) дуже могутній цар.
 - (в) розпочав політику переселення підкорених народів.
 - (г) у 735 р. до н.е. сформувалася «сиро-єфремський союз», що був спробою об'єднати всі доступні військові ресурси зайорданських народів від Євфрату до Єгипту з метою нейтралізації зростаючої військової сили Ассирії. Юдейський цар Ахаз відмовився приєднуватися до союзу, і тоді Ізраїль та Сирія напали на Юдею. Ахаз написав Тіглатпаласару III листа з проханням про допомогу, не прислухавшись до поради Ісаї (пор. Іс. 7-12).
 - (д) в 732 р. Тіглатпаласар III напав на Сирію та Ізраїль, підкорив їх собі і посадив на трон Ізраїля васального царя Осію (732-722 рр. до н.е.). Тисячі юдеїв були заслани до Мідії (пор. 2Цар. 15-16).
 - (20) 727-722 Салманасар V.
- Осія вступив в союз із Єгиптом і зазнав нападу Ассирії (пор. 2Цар. 17)
 - (21) 722-705 Саргон II:
 - (а) після трьох років облоги, яку розпочав Салманасар V, його наслідник Саргон II підкорив собі столицю Ізраїля Самарію. Понад 27 тисяч чоловік було переселено до Мідії.
 - (б) була підкорена і Хетська імперія.
 - (в) у 714-711 рр. проти Ассирії повстав ще один союз зайорданських народів та Єгипту. Це було так зване «Ашдодське повстання». Спочатку і юдейський цар Єзекія був причетним до цього. Ассирія напала на них і зруйнувала декілька филистимських міст.
 - (22) 705-681 Сінаххеріб:
 - (а) у 705 р., після смерті його батька Саргона, повстав ще один союз зайорданських народів та Єгипту. Єзекія цілком підтримав це повстання. Сінаххеріб напав у 701 р. Повстання було придушене, але Єрусалим спасся Божим чудом (пор. Іс. 36-39 та 2Цар. 18-19).

- (б) Сінаххеріб також придушив повстання в Еламі та Вавилоні.
- (23) 681-669 Асархаддон:
- (а) перший асирійський правитель, який напав на Єгипет і покорив його.
 - (б) ставився з величезною симпатією до Вавилонії та відбудував її столицю.
- (24) 669-663 Ашшурбаніпал:
- (а) також названий іменем Аснаппар в Езд. 4:10
 - (б) його брат Шамашшумукін став царем Вавилонії. Внаслідок цього між Ассирією і Вавилонією певний час зберігався мир, але в 652 р. його брат почав рухатися в сторону незалежності.
 - (в) падіння Фів, 663 р.
 - (г) перемога над Еламом, 653, 645 рр.
- (25) 633-629 Ашшур-етель-ілані.
- (26) 629-612 Сін-шар-ішкун.
- (27) 612-609 Ашшур-убалліт II:
- зійшов на царський трон у засланні в Харані після падіння Ашшура в 614 р. та Ниневії в 612 р.
2. Нововавилонська імперія:
- а. 703- ? Бородах Баладан:
декілька разів підняв повстання проти асирійського правління.
 - б. 652 Шамаш-шум-укін:
 - (1) Син Асархаддона та брат Ашшурбаніпала.
 - (2) він підняв повстання проти Ассирії, але був переможений.
 - в. 626-605 Набопаласар:
 - (1) він був першим монархом Нововавилонської імперії.
 - (2) він напав на Ассирію з півдня, коли мідійський цар Кіаксар напав з північного сходу.
 - (3) стара асирійська столиця Ашшур впала в 614 р., а нова могутня столиця Ниневія впала в 612 р.
 - (4) останок асирійського війська відступив до Харана. Вони навіть встановили царя.
 - (5) у 608 р. фараон Нехо II (пор. 2Цар. 23:29) рушив на північ, щоб допомогти останку асирійського війська з метою створення буферної зони проти зростаючої влади Вавилонії. Благочестивий юдейський цар Йосія (пор. 2Цар. 23) заважав просуванню єгипетського війська через Палестину. В Мегіддо сталася невелика сутичка. Йосія був поранений і вмер (2Цар. 23:29-30). Царем став його син Єгоахаз. Фараон Нехо II прибув занадто пізно і вже не зміг знищити асирійські сили в Харані. Він бився проти вавилонських військ під командуванням наслідного принца Навуходоносора II і був розбитий в 605 р. біля Каркемиша на Євфраті.
На зворотному шляху він зупинився біля Єрусалима та пограбував місто. Через лише три місяці він депортував Єгоахаза та змінив його іншим сином Йосії, Єгоякимом (пор. 2Цар. 23:31-35).
 - (6) Навуходоносор II погнався за єгипетським військом на південь через Палестину, але отримав вістку про смерть батька та повернувся до Вавилону.
В тому самому році пізніше він повернувся до Палестини. Він залишив Єгоякіма на троні Юди, але депортував кілька тисяч провідних громадян та кілька членів царської родини. В цю депортацію потрапили і Даниїл з друзями.
 - г. 605-562 Навуходоносор II:
 - (1) у 597-538 рр. Вавилон мав повну владу над Палестиною.
 - (2) у 597 р. ще одну групу юдеїв було депортовано з Єрусалима через вступ Єгоякіма в союз із Єгиптом (2Цар. 24). Він помер перед нашествям Навуходоносора II. Його син Єгояхін царював лише три місяці й був

- засланий до Вавилону. Десять тисяч громадян, в тому числі Єзекіїль, були переселені ближче до міста Вавилон біля каналу Кебар.
- (3) у 586 р., після постійного фліртування з Єгиптом, місто Єрусалим було повністю зруйновано (2Цар. 25), а його мешканців масово депортовано. Седекія, що змінив Єгояхіна, був відправлений у заслання, а правителем став Гедалія.
 - (4) Гедалію вбили юдейські заколотники. Потім вони втекли до Єгипту і примусили Єремію бігти разом із ними. Навуходоносор напав на Юдею вчетверте (605, 596, 586, 582) і депортував усіх юдеїв, яких міг знайти.
- д. 562-560 Евіл-Медорах, відомий також під іменем Амель-Мардук - він випустив Єгожкіма з в'язниці, але той мусив залишатися в Вавилоні (пор. 2Цар. 25:27-30; Єр. 52:31).
 - е. 560-556 Нергал-шарр. - він був генералом Навуходоносора, який зруйнував Єрусалим.
 - ж. 556- Лабаші-Мардук. - він був сином Нергал-шарра, але був убитий через дев'ять місяців.
 - з. 556-539 Набонід:
 - (1) Набонід не належав до царської родини, і тому він одружився на дочці Навуходоносора II.
 - (2) він приділяв занадто багато часу будівництву храму бога місячного бога Сіна в місті Тейма. Він був сином вищої жриці цієї богині. Через це до нього вороже ставилися жреці головного вавилонського бога Мардука.
 - (3) більшість часу він проводив всередині країни, намагаючись придушувати повстання та стабілізувати країну.
 - (4) він поселився в Теймі та залишив державні справи своєму сину Валтасару в столичному місті Вавилон (пор. Дан. 5).
 - и. ? -539 Валтасар (співправління) - місто Вавилон дуже швидко зазнало поразки від мідо-перської армії Гобрія, який відвів води Євфрату і ввійшов до міста без протидії. Священики й мешканці міста ставилися до персів, як до визвольників та реставраторів Мардука. Гобрія Кір II поставив правителем Вавилонії. Або сам Кір II, або Гобрій є Дарієм Мідянином із Дан. 5:31; 6:1. Ім'я «Дарій» означає «царський».
3. Мідо-перська імперія: Огляд підйому Кіра II (Іс. 44:28; 45:1-7):
 - а. 625-585 Кіаксар був царем Мідії, який допоміг Вавилонії перемогти Ассирію.
 - б. 585-550 Астіаг був царем Мідії. Кір був його онуком від Мандани.
 - в. 550-530 Кір II з Аншана був васальним царем, який учинив повстання.
 - (1) Вавилонський цар Набонід підтримав Кіра.
 - (2) Кір II скинув царя Астіага.
 - (3) Набонід, намагаючись відновити баланс сил, вступив в союз із:
 - (а) Єгиптом.
 - (б) Крезом, царем Лідії (Мала Азія).
 - г. 547- Кір II рушив в похід на Сарди (столицю Лідії).
 - д. 2-го листопада 539 р. Гобрій разом з військом Кіра захопив Вавилон без опору. Гобрій став правителем Вавилону.
 - е. 539- в жовтні Кір II «Великий» сам урочисто ввійшов до міста як переможець. Його політика прихильного ставлення до інших етнічних груп змінила багаторічну національну політику депортації.
 - ж. 538- іудеям та іншим народам було дозволено повернутися на свої землі та відбудувати свої храми.
 - з. 530- замість Кіра царем став його син Камбіс II.
 - и. 530-522 правління Камбіса II. - у 525 р. приєднав до Мідо-перської імперії Єгипетську імперію. - можливо, вчинив самогубство.
 - к. 522-486 Дарій I став царем.
 - (1) він не належав до царського роду, але був генералом армії.

- (2) він реформував Перську імперію, втілюючи в життя плани Кіра щодо сатрапій (пор. Езд. 1-6; Огій; Захарія).
 - (3) він ввів гроші, як в Лідії.
 - л. 486-465 правління Ксеркса I:
 - (1) він придушив єгипетське повстання.
 - (2) мав намір здійснити перську мрію, захопивши Грецію, але зазнав поразки в Фермопільській битві в 480 р. та в битві при Саламіні в 479 р.
 - (3) Чоловік Естери, названий Ахашверошом в Біблії, був убитий в 465 р.
 - м. 465-424 царювання Артаксеркса I (пор. Езд. 7-10; Неемія; Малахія):
 - (1) Греки продовжували просуватися вперед, поки вони не були зупинені Пелопоннеськими громадянськими війнами.
 - (2) Греція розділяється (Афіни – Пелопоннеський союз).
 - (3) Грецькі громадянські війни тривали приблизно 20 років.
 - (4) за цей час юдейська громада зміцнилася.
 - н. 423-404 царювання Дарія II.
 - о. 404-358 царювання Артаксеркса II.
 - п. 358-338 царювання Артаксеркса III.
 - р. 338-336 царювання Арсеса.
 - с. 336-331 царювання Дарія III.
4. Огляд Єгипту:
- а. Гіксоси (царі-пастухи - семітські правителі)-1720/10-1550 рр. до н.е.
 - б. XVIII династія (1570-1310 рр. до н.е.)
 - (1) 1570-1546 Амосіс
 - (2) 1546-1525 Аменофіс I (Аменхотеп I).
 - (3) 1525-1494 Тутмос I
 - (4) ? Тутмос II
 - (5) ? Хатшепсут
 - (6) 1490-1435 Тутмос III
 - (7) 1435-1414 Аменофіс II.
 - (8) 1414-1406 Тутмос IV
 - (9) 1406-1370 Аменофіс III
 - (10) 1370-1353 Аменофіс IV (Ехнатон)
 - (11) ? Сменхкара
 - (12) ? Тутанхамон
 - (13) ? Ай
 - (14) 1340-1310 Хоремхеб
 - в. XIX династія (1310-1200 рр. до н.е.):
 - (1) ? Рамзес I
 - (2) 1309-1290 Сеті I
 - (3) 1290-1224 Рамзес II (Рамсес II)
 - (4) 1224-1216 Мернептах
 - (5) ? Аменмес
 - (6) ? Сеті II
 - (7) ? Саптах
 - (8) ? Таусерт
 - г. XX династія (1180-1065 рр. до н.е.):
 - (1) 1175-1144 Рамзес III
 - (2) 1144-1065 Рамзес IV - XI
 - д. XXI династія (1065-935 рр. до н.е.):
 - (1) ? Смендес
 - (2) ? Герігор
 - е. XXII династія (935-725 рр. до н.е. - лівійська):
 - (1) 935-914 Шишак (Шешонк I)
 - (2) 914-874 Осоркон I
 - (3) ? Осоркон II

- (4) ? Шешонк II
- ж. XXIII династія (759-715 рр. до н.е. - лівійська)
- з. XXIV династія (725-709 рр. до н.е.)
- и. XXV династія (716/15-663 рр. до н.е. - ефіопська/нубійська):
 - (1) 710/09-696/95 Шабака
 - (2) 696/95-685/84 Шабатака
 - (3) 690/89, 685/84-664 Тахарка
 - (4) ? Тануатамон
- к. XXVI династія (663-525 рр. до н.е. - саїтська):
 - (1) 663-609 Псамметіх I (Псаммутіс I)
 - (2) 609-593 Нехо II (Нехо)
 - (3) 593-588 Псамметіх II (Псаммутіс II)
 - (4) 588-569 Априй (Куафріс)
 - (5) 569-525 Амасіс (Яхмос)
 - (6) ? Псамметіх III (Псаммехрітос)
- л. XXVII династія (525-401 рр. до н.е. - перська)
 - (1) 530-522 Камбіс II (син Кіра II)
 - (2) 522-486 Дарій I
 - (3) 486-465 Ксеркс I
 - (4) 465-424 Артаксеркс I
 - (5) 423-404 Дарій II

*для іншої хронології див. «Ілюстрована біблійна енциклопедія Зондерван» (*Zondervan's Pictorial Bible Encyclopedia*), Том 2, стор. 231.

5. Огляд Греції:

- а. 359-336 Філіп II Македонський:
 - (1) підняв Грецію.
 - (2) був убитий в 336 р.
- б. 336-323 Олександр II «Великий» (син Філіпа):
 - (1) переміг перського царя Дарія II в Битві при Іссі.
 - (2) помер в 323 р. в Вавилоні від гарячки в 32-33-річному віці.
 - (3) після смерті Олександра його імперія була поділена між його генералами:
 - (а) Кассандр – Македонія та Греція
 - (б) Лісімах – Фракія
 - (в) Селевк I – Сирія та Вавилонія
 - (г) Птолемей – Єгипет та Палестина
 - (д) Антигон – Мала Азія (він довго не втримався)
- в. Панування в Палестині селевкідів та птолемеїв
 - (1) Сирійські (селевкідські правителі):
 - (а) 312-280 Селевк I
 - (б) 280-261 Антиох I Сотер
 - (в) 261-246 Антиох II Теос
 - (г) 246-226 Селевк II Каллінік
 - (д) 226-223 Селевк III Керавн
 - (е) 223-187 Антиох III Великий
 - (ж) 187-175 Селевк IV Філопатор
 - (з) 175-163 Антиох IV Епіфан
 - (и) 163-162 Антиох V
 - (к) 162-150 Деметрій I
 - (2) Єгипетські (птолемейські правителі):
 - (а) 327-285 Птолемей I Сотер
 - (б) 285-246 Птолемей II Філадельф
 - (в) 246-221 Птолемей III Евергет
 - (г) 221-203 Птолемей IV Філопатор
 - (д) 203-181 Птолемей V Епіфан
 - (е) 181-146 Птолемей VI Філометор

(3) Короткий огляд:

(а) 301- Палестина протягом багатьох років перебуває під владою Птолемеїв.

(б) 175-163 Антіох IV Епіфан, 8-й селевкільський правитель, хотів, якщо треба, насильно еллінізувати юдеїв:

i) він будував гімназії.

ii) встановив у храмі язичницькі жертвовники Зевса Олімпійського

VIII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

A. Основні структурні елементи книги

1. Гл. 1-39 – пророк та його час

2. Гл. 40-66 (або, можливо, 40-55 і 56-60) – новий вік

B. Гл. 1-39, історичний фон часу Ісаї (до вавилонської неволі)

1. Гл. 1-6, за правління Уззійї та Йотама

2. Гл. 7-14, за правління царя Ахаза

3. Гл. 15-39, за правління царя Єзекії (гл. 36-39 паралельні з 2Цар. 18:13-20:19)

V. Гл. 40-66, часи вавилонської неволі та після неї як образи майбутнього царства.

1. Якщо глави 1-39 відображають проповідь Ісаї і, очевидно, були усними промовами, то гл. 40-55 відображають новий стан. Божий суд вже минув, і головною темою тепер є відновлення. Є також стилістичні ознаки того, що ці глави є не стільки усними, як письмовими.

2. Гл. 1-39 відкрито пов'язані з асирійською загрозою, але також містять в собі образи вавилонської загрози, особ. в гл. 13-14, 21 і 39. Гл. 40-55 пов'язані з перським періодом і поверненням Божого народу до Обіцяного краю.

3. Останні глави Ісаї (56-66) є есхатологічними, в них всесвітнє поклоніння єдиному Богу ЯХВЕ зображається історичними метафорами зі стародавнього Близького Сходу.

Г. Складність поділення Книги Ісаї на частини

1. Більшість сучасних богословів поділяють цю книгу принаймні на дві частини: гл. 1-39 та гл. 40-66. Р.К. Гаррісон поділяє її так: гл. 1-33 та гл. 34-66, згідно з Суволями Мертвого моря. Це явне поділення книги в Суволях Мертвого моря між 33 і 34 главами наводить на думку, що послідовники Ісаї видавали цю книгу в двох томах. В.Г. Браунлі (W.H. Brownlee) заявив, що ці два томи структурно віддзеркалюють один одного:

Том 1:	Том 2:
гл. 1-5 - руїна та відбудова	гл. 34-35
гл. 6-8 - біографічний матеріал	гл. 36-40
гл. 9-12 - посередники божественного благословіння та суду	гл. 41-45
гл. 13-23 - пророцтва проти іноземних сил	гл. 46-48
гл. 24-27 - відкуплення усього світу та визволення Ізраїля	гл. 49-55
гл. 28-31 - етічні проповіді	гл. 56-59
гл. 32-33 - відновлення нації	гл. 60-66

2. Дехто поділяє цю книгу за історичним фоном, а дехто за месіанськими пророцтвами

гл. 7-12	<u>NIV</u> «Пророцтва у зв'язку з загрозою проти Юди з боку Араму та Ізраїля»	<u>Leupold</u> «Книга Еммануїла»
гл. 28-33	«Шість об'явлень "горя" на невірних в Ізраїлі і одне – на Ассирію»	«Книга Сіону» (Наріжний камінь)

3. Деякі приклади невизначеності структурних частин книги (гл. 1-12)
 - а. Поділ на частини гл. 1-12 Е.Дж. Янга (E. Y. Young), стор. 211-214:
 - (1) 1:1-12:6 Пророцтва стосовно Юди та Єрусалима
 - (а) 1:1-31 Велике звинувачення
 - (б) 2:1-4:6 Правління Христа та Його суд над народом
 - (в) 3:5-30 Головні беззаконня Юди
 - (г) 6:1-13 Видіння Ісаї, в якому він бачив Господа
 - (д) 7:1-12:6 Пророцтва, сказані за царювання Ахаза
 - б. Поділ на частини гл. 1-12 Р.К. Гаррісона (R.K. Harrison), стор. 764:
 - (1) Пророцтва стосовно руїни та відбудови Юди, гл. 1-5
 - (2) Покликання Ісаї; біографічний матеріал, гл. 6-8
 - (3) Тогочасні світові імперії та їхні ролі, гл. 9-12
 - в. Поділ на частини гл. 1-12 в «Навчальній Біблії NIV» (NIV Study Bible), стор. 1016:
 - (1) гл. 1-6
 - (а) Вступ: звинувачення проти Юди за порушення завіту, гл. 1
 - (б) Майбутнє покарання Юди та Єрусалима і їхня слава, гл. 2-4
 - i) Майбутні благословіння Єрусалима (2:1-5)
 - ii) Господня кара для Юди (2:6-4:1)
 - iii) Відновлення Сіону (4:2-6)
 - (в) Суд над народом та заслання (гл. 5)
 - (г) Унікальне доручення Ісаї (гл. 6)
 - (2) гл. 7-12
 - (а) Попередження Ахаза, щоб не боявся союзу Арама й Ізраїля (гл. 7)
 - (б) Син Ісаї та син Давида (8:1-9:7)
 - (в) Суд над Ізраїлем (9:8-10:4)
 - (г) Ассирійська імперія та Давидове Царство (10:5-12:6)
 - i) Зруйнування Ассирії (10:5-34)
 - ii) Затвердження Давидового царя та його царства (гл. 11)
 - iii) Пісня радості від звільнення (гл. 12)
 - г. Поділ на частини гл. 1-12 Г.К. Леупольда (H.C. Leupold), стор. 38-40:
 - (1) Пророцтва стосовно Юди та Єрусалима (гл. 1-12)
 - (а) Вступ: типова промова Ісаї (гл. 1)
 - i) Заголовок, в. 1
 - ii) Боже звинувачення, вв. 2-4
 - iii) Зовні зруйнований стан народу, вв. 5-9
 - iv) Неєфективність нинішнього типу поклоніння, вв. 10-15
 - v) Заклик до покаяння, вв. 16-20
 - vi) Показник зіпсуття й корупції в Єрусалимі, вв. 21-33
 - vii) Ізраїль буде відкуплений через суд, вв. 24-31
 - (б) Через суд до виконання Божих обітниць благодаті, гл. 2-6
 - i) Майбутня слава Сіону в месіанському віці, 2:2-5
 - ii) Теперішнє безслав'я Сіону, 2:6-4:1
 - а) опис нинішніх неправильних цінностей, вв. 6-9
 - б) показник страшного суду, що конче здійсниться, вв. 10-11
 - в) що станеться з усіма неправильними цінностями в день Господній, в. 12-17
 - г) доля ідолів, вв. 18-21
 - д) Господні звинувачення на адресу безвідповідальних начальників, 2:22-3:15
 - i. анархія, що настане, коли Господь позбавить народ будь-якої підтримки, 3:1-12
 - ii. опис начальників, через яких сталося це лихо, 3:13-15
 - е) Господні звинувачення на адресу марних та легковажних жінок Єрусалима, 3:16-4:1

- ж) Очищення Сіону, 4:2-6
- з) Божий суд над Його злочинним народом, гл. 5
 - і. притча про виноградник, вв. 1-7
 - іі. кислий виноград, що його уродив Ізраїль, вв. 8-23
 - ііі. суд, який прийде незабаром від асирійців, вв. 24-30
- и) пророку під час покликання повідомляється суд над Ізраїлем, гл. 6
 - і. видіння пророка, вв. 1-3
 - іі. реакція пророка на це видіння, вв. 4-5
 - ііі. його прощення, вв. 6-7
 - іv. його доручення, вв. 8-9a
 - v. його послання, вв. 9b-13
- (в) Книга Еммануїла (гл. 7-12)
 - i) Знак Еммануїла, гл. 7
 - а) випадок біля горішнього ставу, вв. 1-9
 - б) наслідок того випадку: пророцтво про Еммануїла, вв. 10-17
 - в) подальший наслідок: провіщене зруйнування краю, вв. 18-25
 - ii) Неспокійні часи (734-732 рр. до н.е.) і як їх зустрічати, гл. 8
 - а) пограбування Дамаска та Сирії, вв. 1-4
 - б) вторгнення асирійців до Юди, вв. 5-8
 - в) безпека, яку дасть Еммануїл, вв. 9-10
 - г) кого і чого слід боятися, вв. 11-15
 - д) терпеливе очікування віри, вв. 16-18
 - е) правильний девіз для того дня, вв. 19-22
 - iii) Дитя з чотирма іменами, 9:1-7
 - а) підсумок, в. 1
 - б) велика радість, вв. 2-3
 - в) що забереться? вв. 4-5
 - г) причина великої радості, вв. 6-7
 - iv) «витягнена ще рука Його», 9:8-10:4
 - а) через свою гордість народ зазнає поразки від ворогів, вв. 8-12
 - б) через постійну нерозкаяність народу їхні начальники будуть скинуті, вв. 13-17
 - в) через панування зла буде громадянська війна, вв. 18-21
 - г) через соціальну несправедливість буде день кари, 10:1-4
 - v) Горе Ассирії, 10:5-34
 - а) горделива Ассирія неправильно зрозуміла своє особливе доручення від Бога, вв. 5-11
 - б) цей горделивий завойовник з часом буде судимий, вв. 12-14
 - в) за свою горделивість Ассирія буде спалена наче лісовою пожежою, вв. 15-19
 - г) після страшного Божого суду останок Ізраїля повернеться до Бога, вв. 20-23
 - д) з падінням Ассирії Сіон буде визволений, вв. 24-27
 - е) стратегічне просування вперед Ассирії, що майже закінчилося взяттям Сіону, описується в вигляді фронткових записів, вв. 28-32
 - ж) ЯХВЕ зрубає горделивий ліс Ассирії, вв. 33-34
 - з) Месія з роду Давида і Його велике діло спасіння, гл. 11
 - і. що має Месія, вв. 1-3a
 - іі. як Він робить Своє діло, вв. 3b-5

- iii. зміни, що стануться навіть в царині природи, вв. 6-9
- iv. опис діл, які зробить Месія для Ізраїля, вв. 10-16
- и) хвала за великий день, що настане, гл. 12
 - i. рішучість Ізраїля приносити хвалу, вв. 1-2
 - ii. підсумковий опис благословінь того дня, в. 3
 - iii. заклик до принесення такої хвали, вв. 4-6

IX. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Ісаїя закликав народ Юди залишатися вірними завіту, що його Бог склав із Давидом (2Сам. 7), але він також повертався до завіту Бога з Авраамом (Бут. 12:1-3), коли Бог обрав Ізраїль, щоб обрати весь світ. Царювання ЯХВЕ над світом, мабуть, було надзвичайною подією. Бог хотів не тільки відновити Ізраїля, але й поширити його вплив на весь світ!
- Б. Ісаїя конкретно провістив перебіг світових подій як за часів його життя, так і в майбутньому; все йшло до відновлення Давидового Царства через Божого Месію (те саме провіщав і Михей). Царство Месії святе і всесвітнє (як і в Михея). Це два аспекти єдиного Бога, Відкупителя, Якого звіщав Ісаїя.
- В. Ісаїя чітко показує марні надії Божого народу на все світське, грішне, людське. Спасіння прийде тільки від ЯХВЕ!
- Г. Ісаїя відкриває три найсильніші характеристики Божого плану відкуплення:
 - 1. грядущий Месія
 - 2. Месія як Страждальний Раб
 - 3. всесвітнє царювання Месії

X. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ/ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та вирази

- 1. «Послухайте ви, небеса, і ти, земле, почуй», 1:2 (NASB & NIV)
- 2. «мов шатро на ночліг в огірковому полі», 1:8 (NASB, «мов хатина сторожа в огірковому полі» NIV, «мов хатина в динячому полі»)
- 3. «нащо Мені многота ваших жертов?», 1:10-15 (NASB, «ваші помножені жертви»)
- 4. «Прийдіть, і будемо правуватися», 1:18 (NASB & NIV)
- 5. «на кінці днів...», 2:2 (NASB & NIV)
- 6. «полинуть до неї всі люди... численні народи», 2:2-4 (NASB & NIV)
- 7. «сережки носові», 3:21 (NASB & NIV)
- 8. «хмара», 4:5 (NASB & NIV)
- 9. «хто піде для Нас?», 6:8 (NASB & NIV)
- 10. «Діва», 7:14
- 11. «поки пізнає Та Дитина, як зло відкидати та добро вибирати», 7:15,16 (NASB & NIV)
- 12. «за камінь спотикання, і за скелю спокуси», 8:14 (28:16) (NASB & NIV)
- 13. «духів померлих та чародіїв, що цвірінькають та муркають», 8:19 (NASB & NIV)
- 14. «асирійцеві, жезлові гніву Мого», 10:5 (NASB & NIV, «Ассирія, жезл гніву Мого»)
- 15. «тільки рештки із нього навернуться...», 10:22 (NASB & NIV)
- 16. «вийде Пагінчик із пня Ессеевого», 11:1,10 (NASB, «...із стебла»)
- 17. «звірі пустині», 13:21; 34:14 (NASB, «волосаті козли»)
- 18. «на горі збору богів, на кінцях північних», 14:13 (NASB, «на горі збору, на кінцях північних»; NIV, «на Горі Збору, на висотах святої гори»)
- 19. «серед краю єгипетського буде жертівник Господу», 19:19 (NIV, «...в серці Єгипту»)
- 20. Аріїл, 29:1-2,7 (NASB & NIV, «Аріел»)
- 21. «їх учинив за закляття», 34:2 (NASB, «цілком знищив їх»; NIV, «повністю знищив їх»)
- 22. «на ніздрі твої Я сережку привішу», 37:29 (NASB & NIV)
- 23. «Ти кинув за спину Свою всі гріхи мої», 38:17 (NASB & NIV)

24. «Слово ж нашого Бога повіки стоятиме», 40:8 (NASB & NIV)
25. «Той, Хто сидить понад кругом землі», 40:22 (NASB, «Той, Хто сидить понад аркою землі»; NIV, «Хто сидить на троні над кругом землі»)
26. «Я, Господь, перший, і з останніми Я той же Самий», 41:4; 44:6 (NASB & NIV)
27. «Я є Той, Хто... гріхів твоїх не пам'ятає», 43:25 (NASB & NIV, «Я не згадаю Твоїх гріхів»)
28. «Чи є Бог, окрім Мене? І Скелі немає, не знаю ні жодної!», 44:8; 45:5 (NASB, «Чи є Бог, окрім Мене, і чи є інша Скеля?»)
29. «Я, що світло формую та темність творю, чиню мир і недолю творю», 45:7 (NIV, «Я формую світло і творю темряву, Я приношу процвітання та творю біду»)
30. «Зверніться до Мене й спасетесь, всі кінці землі...», 45:22 (NASB & NIV)
31. «усяке коліно вклоняться буде Мені, усякий язик присягне», 45:23 (NASB & NIV)
32. «Ради Себе, ради Себе роблю...», 48:11 (NASB & NIV)
33. «Чи ж жінка забуде своє немовля... Та коли б вони позабували, то Я не забуду про тебе!», 49:15 (NASB & NIV)
34. «келіх гніву Його», 51:17
35. «ніби Бог Його вдарив поразами й мучив...», 53:4 (NASB & NIV)
36. «Та зволив Господь, щоб побити Його, щоб муки завдано Йому», 53:10 (NIV, «однак то було Божою волею, щоб побити Його й завдати Йому мук»)
37. «бо буде тобі вічним світлом Господь», 60:19-20 (NASB & NIV)

Б. Особи

1. «Святий Ізраїлевий», 1:4; 41:8-9; 42:1,19; 43:10
2. «Сіонська дочка», 1:8
3. «Господь Саваот», 1:9 (NASB, «Господь війнств»; NIV, «Господь Всемогутній»)
4. «парость Господня», 4:2 (NASB & NIV)
5. Серафими, 6:2
6. Шеар-Яшув, 7:3
7. Еммануїл, 7:14
8. «Квапиться здобич, скорий грабіж» («Магер-шалал-хаш-баз»), 8:3
9. «Всемогутній» (Ель Шаддай), 13:6
10. «о сину зірниці досвітньої, ясна зоре», 14:12
11. «Той, хто зо сходу», 41:2,25 (44:28; 45:1)
12. «Мій раб», 41:8,9; 42:1,19; 43:10; 52:13
13. Бел... Нево, 46:1
14. сторожі, 52:8
15. скопець, 56:3

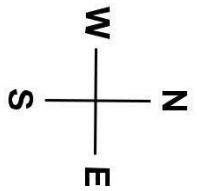
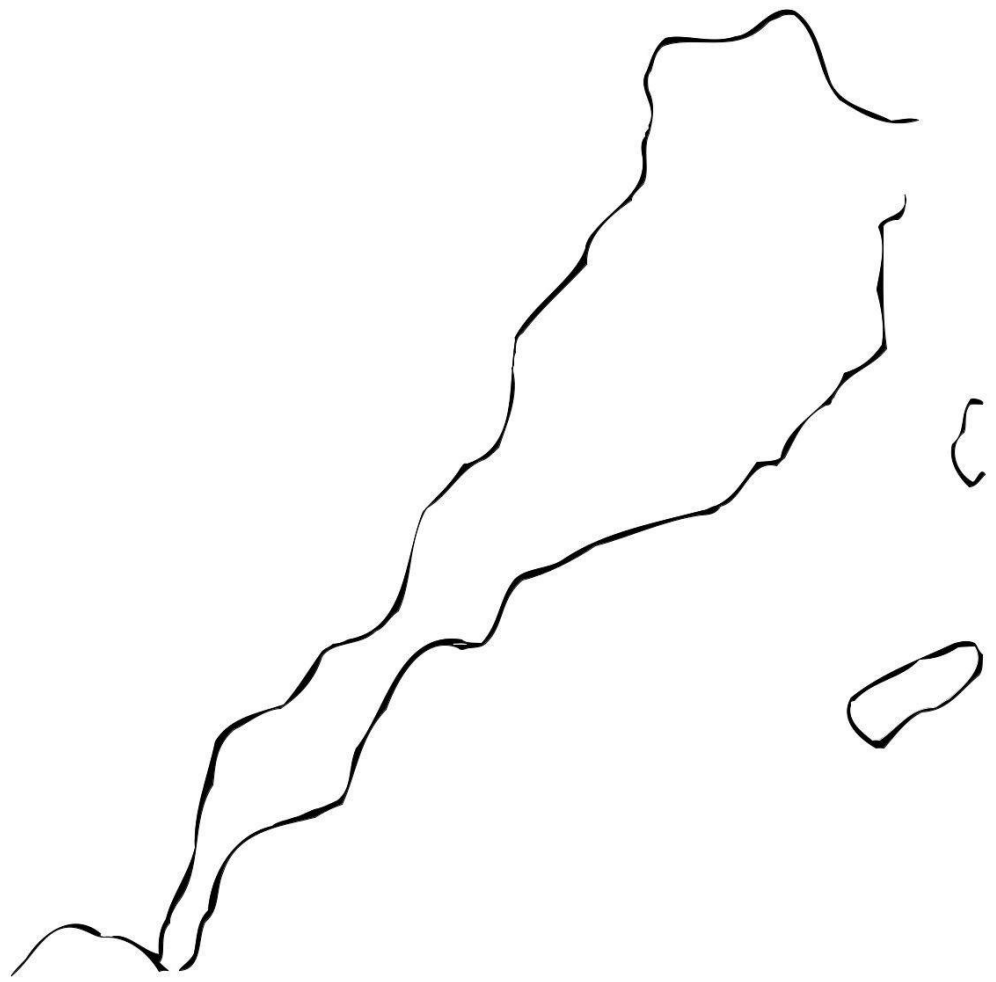
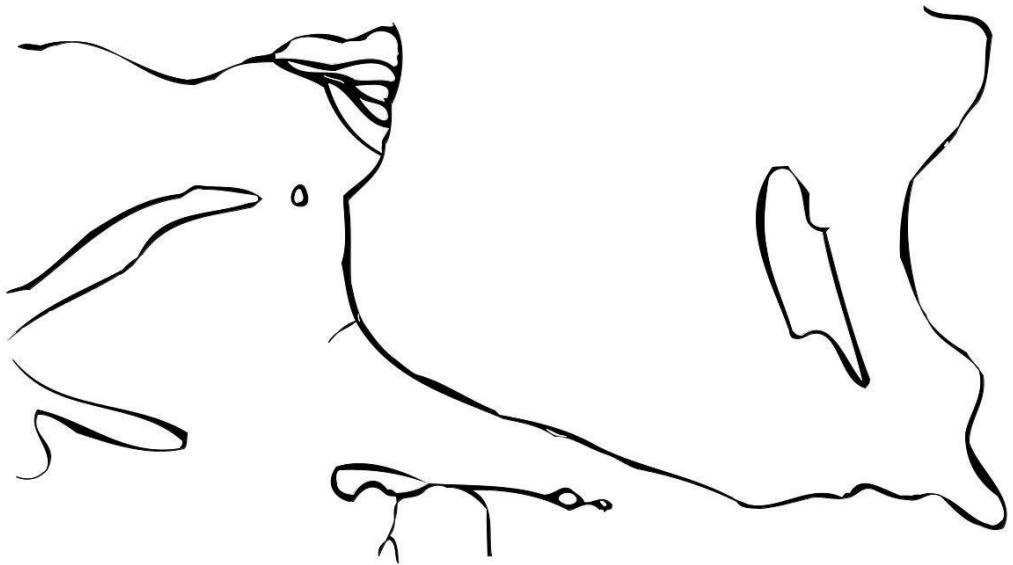
XI. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Таршіш, 2:16 (NIV, «торгові кораблі»)	10. південь, 21:1 (NIV, «Негев»)
2. плем'я Єфремове, 7:2	11. Теман, 21:14
3. Гора Сіон, 8:18	12. Тир, 23:1
4. плем'я Завулонове, 9:1	13. Сидон, 23:2
5. Галілея, 9:1	14. Пустиня, 35:1 (NASB, «Арава»)
6. Кархеміш (Каркемиш), 10:9	15. Кармел, 35:2
7. Села, 16:1; 42:11	16. Сарон, 35:2
8. Цоан, 19:13	17. Арарат, 37:38
9. Мемфіс, 19:13	18. Тувал, 66:19
	19. Яван, 66:19 (NIV, Греція)

XII. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

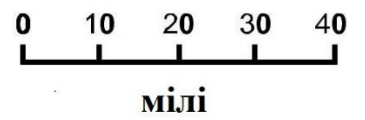
1. Чому Бог викликає Свій народ на суд? Що вони зробили? (гл. 1)
2. Чи Бог проти жертвоприношень? (1:10-15)
3. Поясніть, чому 5:1-7 – такий сильний та зворушливий текст?
4. Чому покликання Ісаї не записано раніше, до гл. 6?

5. Чому Ісаїя в 7:14 не вжив єврейське слово, що означає саме «незайману діву»?
6. Перелічіть місця в гл. 7-12, де через образ дитини описується новий вік.
7. Поясніть значення трьох назв північних племен у 9:8-9.
8. Чому в гл. 13 ідеться про падіння Вавилону, але в гл. 10 Ісаїя веде мову про Ассирію?
9. Як Іс. 14 та Єз. 28 пов'язані з сатаною?
10. Поясніть історичний фон гл. 36-39.
11. Чи вказує 40:1-2 на те, що Божий народ знаходиться в засланні? Якщо так, то яке відношення це має до авторства?
12. Яким чином Раб у вірші 42:1 – то Ісус, але раб в вірші 19 – ні?
13. Яким чином текст 52:13-53:12 відноситься до Ісуса? А яким чином від відноситься до Ізраїля?
14. Який географічний фон глав 56-66?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЄРЕМІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книга названа іменем пророка.
- B. Його ім'я означає:
 - 1. «ЯХВЕ кидає»
 - 2. «ЯХВЕ встановлює»

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до розділу єврейського канону «Пророки».
- B. В рабиністичній літературі Єремія часто вважався першим з пророків (пор. Мт. 27:9).

III. ЖАНР

- A. Ця книга написана в кількох жанрах:
 - 1. класична єврейська поезія (промови Єремії)
 - 2. єврейська проза (написана Барухом в III особі)
 - 3. Короткі версії проповідей Єремії, часто в прозі (також від Баруха)
 - 4. автобіографічні скарги Богу в поетичній формі (сповідь Єремії)
- B. Очевидно, до книги Єремії входять як усні, так і письмові пророцтва. Також із гл. 36 ми дізнаємося про те, що деякі пророцтва довелося заново диктувати або переписувати.

IV. АВТОРСТВО

- A. Зрозуміло, що Єремія не міг сам написати 52-у главу, адже в віршах 31-34 йдеться про події, що сталися в Вавилоні. Єремію силоміць відвезли до Єгипту юдейські заколотники після смерті вавилонського правителя Гедалії.
- B. Можливі автори/редактори:
 - 1. Єремія
 - 2. Барух – його писар
 - 3. пізніший редактор (Ездра або мужі Великої снагоги)
- B. Про Єремію нам відомо більше, ніж про будь-кого іншого з пророків:
 - 1. він походив із священницького поду Евіятара (той рід перебував у засланні), 1 Цар. 2:26-27.
 - 2. він виріс поблизу Єрусалима, в Анатоті.
 - 3. він був покликаний Богом ще в юному віці 1:2; 25:3 (627 р. до н.е.).
 - 4. на нього вплинули книги пророка Осії та Повторення Закону.
 - 5. він був сучасником:
 - а. Даниїла
 - б. Єзекіїля
 - в. Авакума
 - г. Софонії
 - д. Наума
 - 6. Через п'ять років після його покликання, під час реформ Йосії, у Храмі було знайдено «Книгу Закону». Дивно, що в Писанні нічого не написано про їхні взаємини. Коли була

знайдена Книга Закону, цар радився з пророчицею, яку звали Хулда (2Цар. 22:14-20), а не з Єремією.

7. почуття Єремії можна ясно побачити в його сповідях або скаргах:
 - а. 11:18-12:6
 - б. 15:10-21
 - в. 17:14-18
 - г. 18:18-23
 - д. 20:7-18
8. його силоміць забрали до Єгипту, де його вбили юдейські біженці, 43:6.

V. ДАТА

- A. Єремія народився в Анатоті у припл. 640 р. до н.е.
- Б. Книга Єремії датована в вірші 1:2 і охоплює час від тринадцятого року царювання Йосії до часу Гедалії, 627-582 рр. до н.е. Скільки Єремія прожив із біженцями в Єгипті – невідомо.
- В. На остраконі, знайденому в Лакхіші, описана облога міста в 587 р. до н.е. Єврейський текст за формою нагадує Єремію.
- Г. У фокусі пророцтв Єремії знаходяться події від падіння Самарії (722 р. до н.е.) до падіння Єрусалима (586 р. до н.е.).

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- A. 686 р. до н.е. - Ма насія (686-641 рр. до н.е.) стає царем Юди. Він був найліхшим царем Юди.
- Б. 664 р. до н.е. - Єгипетська імперія укріплюється за правління Псамметіха (664-610 р. до н.е.).
- В. 648 р. до н.е. - народження of Йосії.
- Г. 642 р. до н.е. - Амона, царя Юди, вбивають його власні слуги (2Цар. 21:19-26).
- Д. 640 р. до н.е. - помирає Ашшурбаніпал, останній могутній цар Ассирії.
- Е. 640 р. до н.е. - Йосія стає царем в 8-річному віці (2Цар. 22:1).
- Ж. 628 р. до н.е. - Йосія розпочинає реформи (2Хр. 34:3 і далі; 2Цар. 23).
- З. 626 р. до н.е. - покликання Єремії (Єр. 1:2).
- И. 626 р. до н.е. - Набопаласар (626-605 рр. до н.е.) стає царем Нововавилонської імперії.
- К. 621 р. до н.е. - під час ремонту Храму робітники знаходять Книгу Закону (2Хр. 34:8 і далі; 2Цар. 22).
- Л. 614 р. до н.е. - регіональна столиця Ассирії Ашшур захоплена Нововавилонською імперією.
- М. 612 р. до н.е. - головна столиця Ассирії Ніневія зруйнована Нововавилонською та Мідійською імперіями.

- Н. 609 р. до н.е. - Йосію вбито в Мегіддо під час опору фараонові Нехо II (610-594 рр. до н.е.), який намагався допомогти врятованій частині асирійського війська (2Хр. 35:20-24; 2Цар. 23:28-30).
- Єгоахаз II (609 р. до н.е.), син Йосії, став царем замість свого батька, але царював лише три місяці. Фараон Нехо депортував його в Єгипет.
 - Єгояким (609-598 рр. до н.е.) був поставлений царем Юди з боку фараона Нехо. У 605 р. до н.е. Навуходоносор II залишив його на троні Юди. Пізніше він повстав, увійшовши в союз із Єгиптом. Його син Єгояхін царював після нього лише три місяці, після чого Навуходоносор змінив його Седекією в 597 р. до н.е.
- О. 605 р. до н.е. - Нововавилонська імперія розбиває єгиптян та остаток асирійського війська біля Каркемишу.
- П. 605 р. до н.е. - Навуходоносор II проходить через Палестину, вимагаючи платити данину (і забирає з собою Даниїла та перших переселенців). Всього було чотири вторгнення, що зачепили Юду та Єрусалим, 605, 597, 586 і 582 рр. до н.е.
- Р. 601 В.С.р. до н.е. - Навуходоносор II програв битву за панування в Єгипті (патова ситуація).

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Книга побудована тематично, а не хронологічно. Можливо, вона є колекцією різних сувоїв/послань Єремії, 1-25, 30-33 та 46-51.
- Б. Між Септуагінтою та масоретським текстом існує суттєва різниця. В Септуагінті немає майже 3000 слів, які є в масоретському тексті. Відрізняється і послідовність народів у гл. 46-51, а також їхнє розташування в книзі після гл. 25. Обидві рукописні традиції були знайдені в Сувоях Мертвого моря.
- В. Приблизний поділ книги на частини (в основному за Гаррісоном [Harrison] та Янгом [Young]):
1. гл. 1 - покликання Єремії та необхідне забезпечення.
 2. гл. 2-25 - гріх Юди від ранніх років до служіння Єремії.
 3. гл. 26-29; 34-35 - особисте життя пророка.
 - а. Послання ЯХВЕ до Седекії та реакція Ананії, 26-29.
 - б. Рехавіти, 34-35
 - в. історичні події від царювання Єгоякіма - Седекії та Гедалії й до Єгипту, 36-45
 4. гл. 30-33 - обітниця відновлення Божого народу:
 - а. фізичного
 - б. духовного
 5. гл. 46-51 - пророцтва проти оточуючих народів (гж. 25:12-38):
 - а. Єгипет - 46 (Іс. 19; Єз. 29-32)
 - б. Філістія - 47 (Ам. 1:6-8; Іс. 14:29-32; Єз. 25:15-17)
 - в. Моав - 48 (Ам. 2:1-3; Іс. 15-16; Єз. 25:8-11)
 - г. Аммон - 49:1-6 (Ам. 1:13-15; Єз. 25:1-7)
 - д. Едом - 49:7-22 (Ам. 1:11-12; Іс. 21:11-12; Єз. 25:12-14; Овдій)
 - е. Сирія - 49:23-27 (Ам. 1:3-5; Іс. 17:1-3)
 - ж. Аравія - 49:28-33
 - з. Елам - 49:34-38
 - и. Вавилонія - 50-51 (Іс. 13:1-14; Ав. 2:6-17)
 6. гл. 52 - падіння Єрусалима (пор. 2Цар. 24:18-25:30)
- Г. Цікаво, що в гл. 1-25 послання Єремії починаються зі слів «І було мені слово ЯХВЕ», а в гл. 26-51 вони починаються зі слів «І було слово ЯХВЕ до Єремії».

Д. Таблиця пророцтв Єремії за правлячими царями:

Е.Дж. Янг (E. J. Young):	Р.К. Гаррісон (R. K. Harrison):
1. За царювання Йосії (640 р. до н.е. -) 1:1-19; 2:1-3:5; 3:6-6:30; 7:1-10:25; 11:1-13:27; 14:1-15:21; 16:1-17:27; 18:1-20:18	1:1-19; 2:1-3:5; 3:6-6:30; 7:1-10:25; 11:1-13:27;
2. За царювання Єгоахаза (609 р. до н.е.)	
3. За царювання Єгоякіма (609 р. до н.е.) 25; 26; 27; 35; 36; 45 46-49	11:1-13:14; 14:1-15:21; 16:1-17:27; 22; 23; 25; 26; 35; 36; 45; 46-48
4. За царювання Єгояхіна (598-596 рр. до н.е.)	31:15-27
5. Седекія (597 р. до н.е.) 21:1-22:30; 23; 24; 27 28; 29; 30-31; 32; 34; 37; 38; 39	21:1-22:30; 24:1-10; 27; 28; 29; 30-31; 32; 33; 34; 37; 38; 39; 49; 50:1-51:64
6. За правління Гедалії 40; 41; 42; 43-44:30; 50-52	40:1-42:22; 43:1-44:30
7.	Історичний додаток 52:1-34

VIII. ГОЛОВНА ТЕМА

- А. Настав час кари, тому що Юда не хотів покаятися! Єремія акцентує на гріху, суді та відновленні; 1:4-10.
- Б. Літургійна або ритуальна релігія без життя, наповненого особистою вірою в Бога, – це катасторфа! (гл. 7; Іс. 29:13).
- В. Народ Юди безнадійно загубився в ритуалах, ідолопоклонстві та гріху! Вони порушили Божий завіт, неначе жінка, що порушила шлюбний договір (пор. 2:1-3:5).
- Г. Основою Божого нового завіту є покаяння та віра кожної особи (31:31-34), а не «родова віра» (31:29; Єз. 18).
- Д. Новий завіт вічний (31:35-37), тому що залежить не від успішних дій людей, але від Божої благодаті та сили (Єз. 36:26-27).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та/або вирази
 - 1. пророк, 1:5 (NASB & NIV)
 - 2. мигдалева галузка, 1:11 (NASB & NIV, «мигдалеве дерево»)
 - 3. північ, 1:13 (NASB & NIV)
 - 4. підпережеш стегна свої, 1:17 (NIV, «Приготуйся!»)
 - 5. «розводовий лист», 3:8 (NIV, «свідок про розлучення»)
 - 6. «перелоб чинила з камінням та з деревом», 3:9 (NASB & NIV)
 - 7. «усуньте із ваших сердець крайні плоті», 4:4 (NIV, «обріжте ваші серця»)
 - 8. «бальзам в Гілеаді», 8:22 (NASB & NIV, «бальзам Гілеаду»)
 - 9. «сидить на пустині», 9:26 (NASB, «стрижуть волосся на скорнях своїх»)
 - 10. «Як живий Господь», 12:16 (NASB & NIV)
 - 11. «спровадив опівдні грабіжника їм», 15:8 (NIV, «опівдні Я наведу на них грабіжника»)
 - 12. «усі небесні світила», 19:13 (NASB, «усі небесні війська»; NIV, «усі зоряні війська»)
 - 13. вчиню їх закляттям, 25:9 (NASB, «цілком знищу»; NIV, «повністю знищу»)

14. «посуд Господнього дому», 27:16 (NIV, «речі...»)
15. «час недолі для Якова», 30:7 (NASB, «час Якового лиха»)
16. Новий Заповіт, 31:31 (NASB & NIV, «новий завіт»)
17. «вони розрізали надвоє теля та перейшли між його кавалками», 34:18

Б. Особи

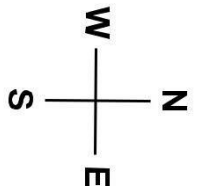
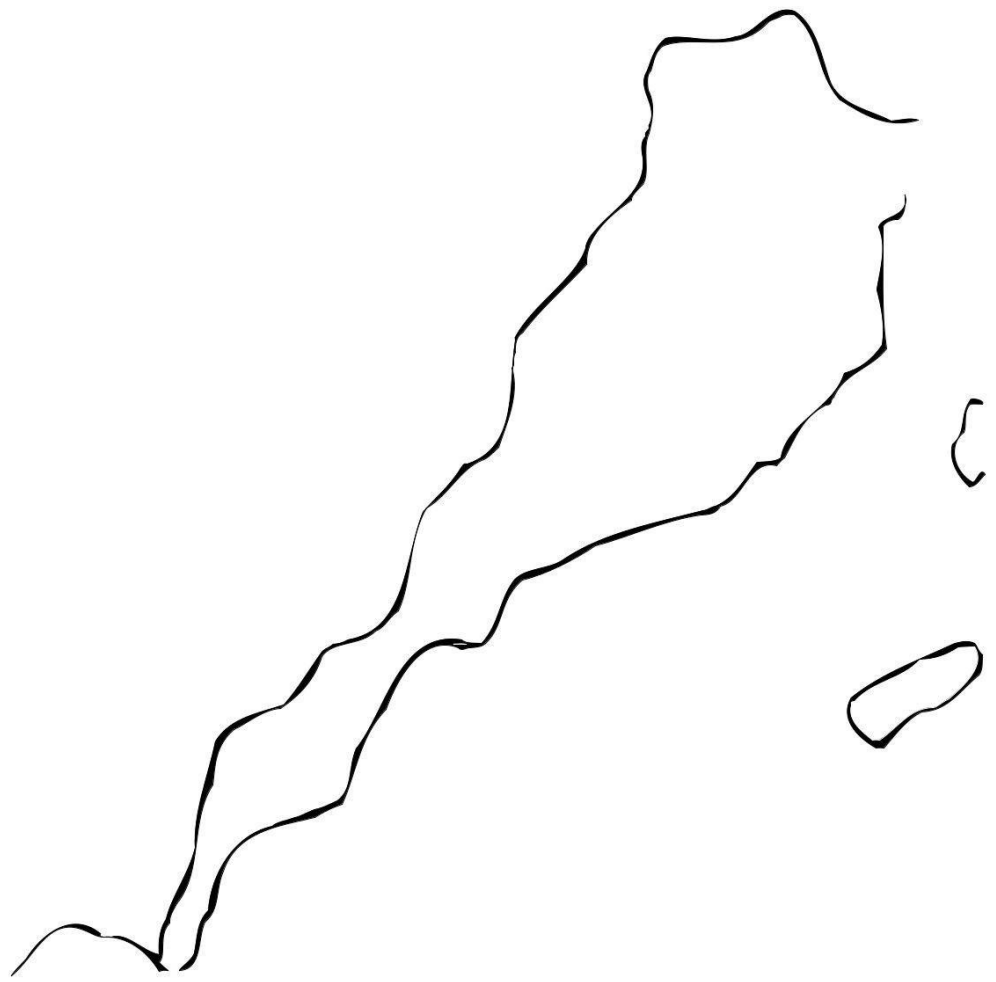
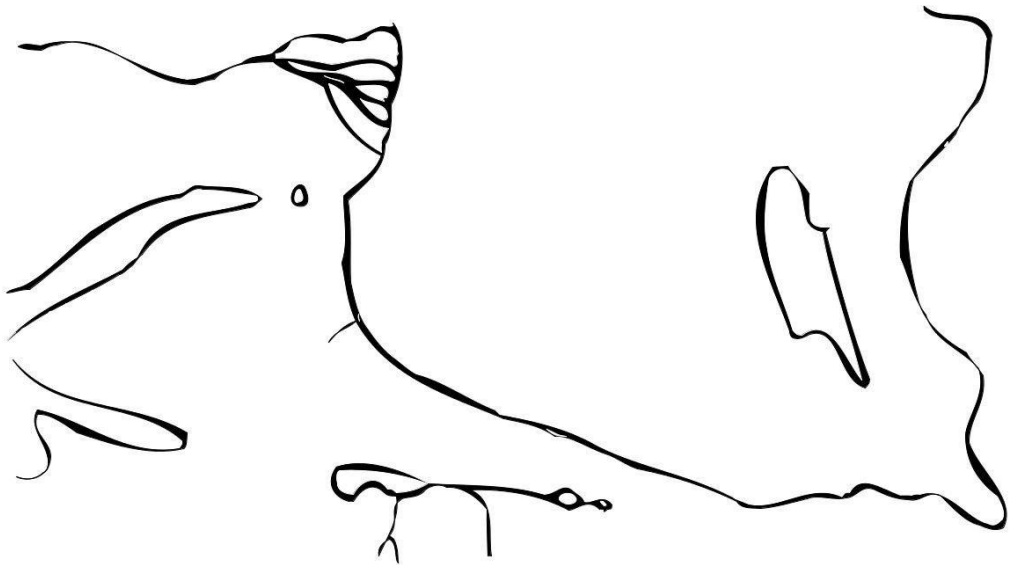
1. Йосія, 1:2,3	10. Евед-Мелех, 38:7
2. Єгояким, 1:3	11. Гедалія, 39:14 та 40-41
3. Ваал, 2:8	12. Фараон Нехо, 46:2 (NIV, «Неко»)
4. Манасія, 15:4	13. Кемош, 48:7,13,46
5. Навуходоносор, 21:2,7	14. Бен-Гадад, 49:27
6. Ананія, 28:1	15. Бел, 50:2; 51:44
7. Барух, 32:12,13,16	16. Меродах, 50:2
8. Молох, 32:35	
9. Дом Рехавітів, 35:1	

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Анатот, 1:1
2. Кітгім
3. Мемфіс
4. Шіло, 7:12
5. долина Бен-Гіннома, 7:31
6. Содом та Гомора, 23:14
7. Тир, 25:22
8. Лашіх, 34:7
9. Міцпа, 40:6
10. Гів'он, 41:12
11. Вифлеєм, 41:17
12. Кархеміш (Каркемиш), 46:2
13. Бет-Ел, 48:13
14. Хацор, 49:28
15. Елам, 49:34

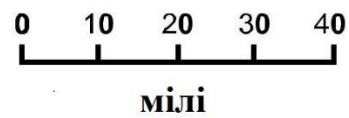
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чому Книгу Єремії так важко поділити на частини?
2. Протягом кількох років проповідував Єремія?
3. Поясніть два видіння в тексті 1:11-16.
4. Чому гл. 2 представлена як судова справа? (пор. 4-8, 9, 29)
5. Чому ця глава представлена як розірвання шлюбу?
6. Перелічіть чотири умови, які ставить Бог до тих, хто кається в 4:1-2.
7. Як глави 7 і 26 пов'язані між собою?
8. Чи засуджував Єремія систему жертвоприношення в гл. 7?
9. Чому люди з рідного міста Єремії хотіли його вбити? (гл. 11-12)
10. Чому так важливі тексти 12:14-17 та 16:19-21?
11. Поясніть, як колективні та індивідуальні гріхи пов'язані між собою в 16:10-13.
12. Як вірш 17:10 пов'язаний з Гал. 6:7?
13. Опишіть різні способи використання Єремією метафори гончара в гл. 18 та 19.

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ПЛАЧ ЄРЕМІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

- А. У єврейському тексті (МТ) ця книга названа першим словом «(Ах) Як...» ['*exa*] (пор. 1:1, 2:1, 4:1). Це слово зазвичай вживалося на похоронах.
- Б. В Септуагінті (LXX) книга названа «голосіння» з грецького кореня «голосно ридати».
- В. У Талмуді її назва – «ламентациї».
- Г. У Вульгаті її названо «Плач Пророка Єремії».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- А. Ця книга входить до списку книг під назвою *Мегілло* (п'ять сувоїв) із розділу єврейського канону «Писання». Кожна з цих п'яти книг читалася в одне із щорічних свят:
 - 1. Пісня над піснями - Пасха
 - 2. Рут - П'ятидесятниця
 - 3. Еклезіяст - свято Кучок
 - 4. Естер - Пурім
 - 5. Плач Єремії - падіння Єрусалима та руйнування Соломонового Храму
- Б. В розділі єврейського канону «Писання» Пісня над піснями стоїть після Псалмів, Приповістей та Йова і перед книгою Рут, Плачем Єремії, Еклезіястом та Естер. В англійській Біблії (і в українській) книги розташовані так, як в Септуагінті.
- В. Плач Єремії читається 9-го дня місяця ав (в середині липня) в пам'ять про зруйнування Соломонового храму військом Навуходоносора II в 586 р. до н.е. В часи пізнього юдаїзму цю книгу читали також у пам'ять про падіння Єрусалима в 70 р. н.е. за правління римського генерала Тита.

III. ЖАНР

- А. Кожна з п'яти глав є окремою жалобою або похоронною піснею. Поеми такого типу були поширеними на стародавньому Близькому Сході ще з часів Шумеру. Для Ізраїля вони виражали журбу через теперішній стан речей та надію на майбутнє.
- Б. Перші чотири поеми написані акростихом, тобто кожний наступний рядок починається з наступної літери єврейського алфавіту. Можливо, це був спосіб символічного вираження журби.
- В. Єврейська поезія основана на паралелізмі думок, а не на рими.
 - 1. Ключову роль у побудові літературного твору відігравали рядки, а не слова.
 - 2. Паралелізм зазвичай виражався в двох або трьох рядках.
 - а. синонімічний паралелізм – рядки виражають ту саму думку різними словами
 - (1) Пс. 3:1; 8:40; 83:14; 103:3
 - (2) Пр. 20:1
 - (3) Плач 1:2, 3
 - (4) Іс. 1:3
 - (5) Ам. 5:24
 - б. антитектичний паралелізм – рядки виражають протилежні думки шляхом протиставлення або ствердження позитивної та негативної сторін питання.

- (1) Пс. 1:6; 90:6
- (2) Пр. 1:29; 10:1, 12; 15:1; 19:4
- в. синтетичний паралелізм – думка розвивається в рядках
 - (1) Пс. 1:1-2; 19:7-9
 - (2) Плач 1:4

IV. АВТОРСТВО

- А. В самій книзі автор не вказаний. Безсумнівно, книга була написана очевидцем облоги та падіння Єрусалима в 586 р. до н.е.
- Б. Бава Батра 15а і Таргуми до Єр. 1:1 приписують авторство Єремії.
- В. В Септуагінті на початку книги стоїть таке вступне речення: «І сталося, після того, як Ізраїль потрапив в неволю і Єрусалим був зруйнований, Єремія сидів і плакав, і він написав цю жалобу про Єрусалим та сказав...» Ця книга знаходилася після Книги Єремії.
- Г. У Вульгаті перед книгою написано: «Це – Плач Пророка Єремії».
- Д. У Пешітті (сирійський переклад V ст. н.е.) ця книга носить заголовок «Книга Ламентацій Пророка Єремії».
- Е. Аргументи стосовно авторства:
 - 1. За Єремію:
 - а. Єремія вважається автором на основі 2Хр. 35:25. Але зауважте, що тут написано про Плач за Йосією, а не за Єрусалимом.
 - б. У Книзі Єремії є багато місць, де Єремія сумує через стан речей в його дні, 7:29; 8:21; 9:1,10,20 (пор. Плач 3:48-51).
 - в. Є схожість у слововжитку.
 - г. «Я» у вірші 3:1 може відноситися до Єремії.
 - д. Автор явно був очевидцем падіння Єрусалима.
 - 2. проти Єремії:
 - а. Єремія каже, що Бог наслав на них Вавилон, щоб судити їх, але в 3:59-66 начебто стверджується інша думка.
 - б. Єремія не міг би сказати, що пророки не знаходять видіння, 2:9с.
 - в. Єремія не підтримав би прийняття допомоги від Єгипту, 4:17.
 - г. Єремія не став би надіятися на Седекію, 4:20.
 - д. Ці поеми написані акростихом і мають чітку структуру, чим дуже відрізняються від спонтанного стилю Єремії.
 - е. Кожна з п'яти поем також відрізняється особливим структурним стилем. В деяких поемах вживаються довгі рядки, в інших – короткі. Відрізняється й число рядків, що починаються з однакової літери. В різних поемах також вжиті різні метафори. Все це вказує на те, що книга написана не одним автором.

V./VI. ДАТА/ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Історичним фоном є захоплення Єрусалима вавилонським військом у 586 р. до н.е.
- Б. Про цей історичний фон можна прочитати в 2Цар. 25:8-12 та Єр. 52.
- В. Дехто вважає, що ця книга пов'язана з юдеями, які залишилися в Юді та щороку згадували падіння Єрусалима, Єр. 41:4-5.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Єрусалим персоніфікований в образ жінки, що стала невільницею, гл. 1
- Б. Привілей приносить із собою відповідальність, гнів ЯХВЕ, гл. 2.
- В. Журба набирає індивідуального характеру, гл. 3.
- Г. Привілей приносить із собою відповідальність, Божий народ грішить, гл. 4.
- Д. Довіра Богову завіту й надія на Нього, гл. 5.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Ці поеми виражають журбу та відчуття втрати, що їх пережив Божий народ з причини:
 - 1. втрати Єрусалима,
 - 2. зруйнування Храму,
 - 3. припиненням з боку ЯХВЕ Мойсеєвого завіту. Журба відчувалася так сильно з причини Божих обітниць у:
 - (а) 2Сам. 7:10-16
 - (б) Іс. 37:30-35
- Б. В цих поемах акцент ставиться на:
 - 1. Божій суверенності,
 - 2. Божій справедливості,
 - 3. Божому суді,
 - 4. Божих обітницях відновлення.
- В. Юда руйнується тому, що народ порушив Мойсеїв завіт (Повт. Зак. 27-28). Поразка з боку Вавилону сталася не через безсилля ЯХВЕ, але через гріх Його народу. В майбутньому ЯХВЕ здобуде перемогу Своєю силою (3:22-23, 25).
- Г. Божі обітници є водночас і умовними, і безумовними. Поняття завіту вимагає відповідного відгуку.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

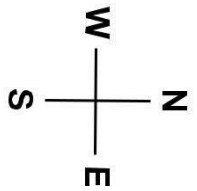
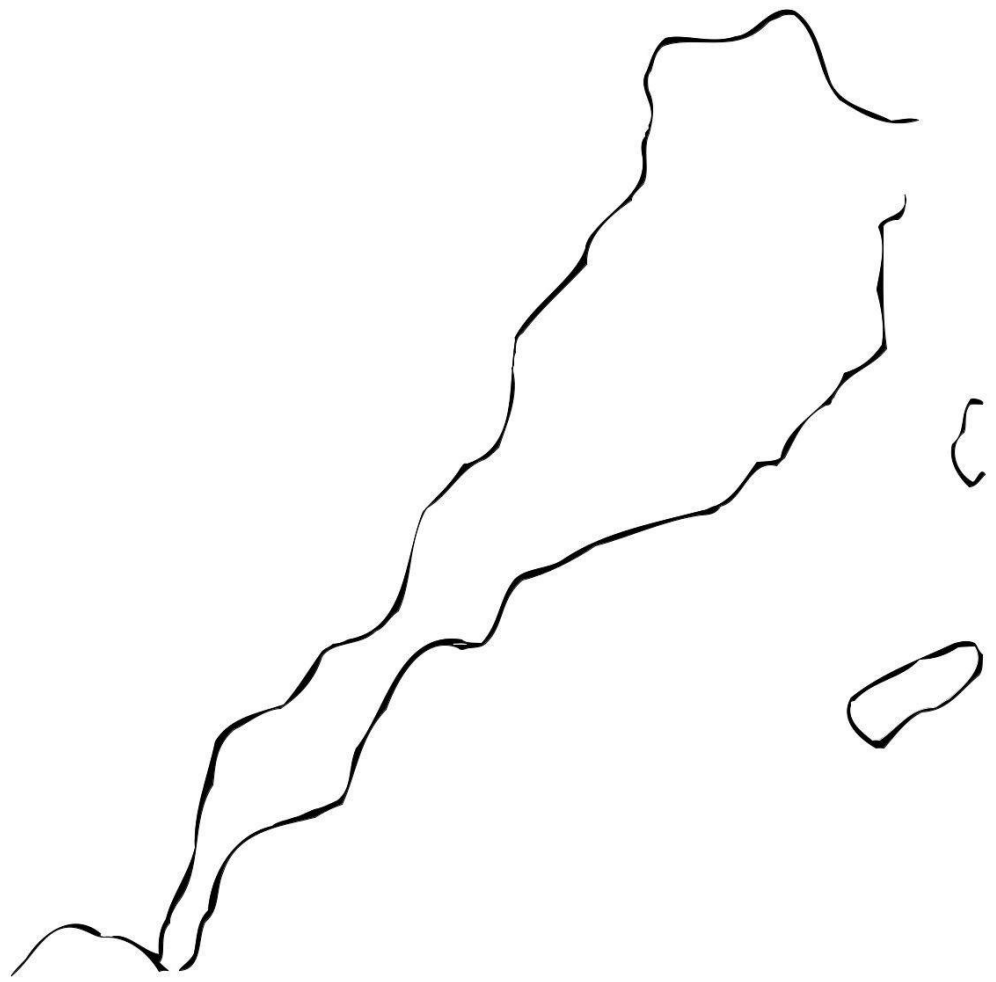
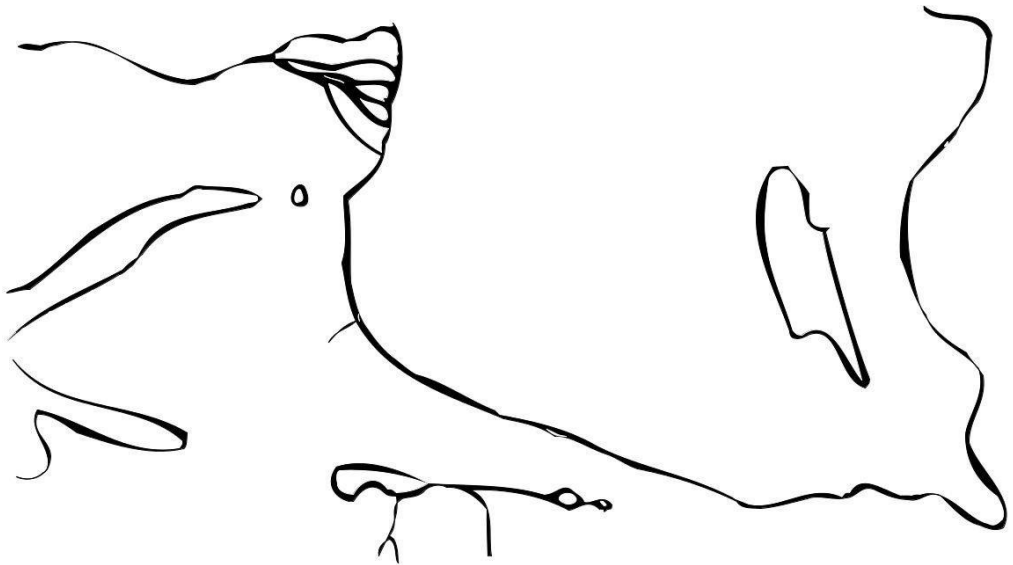
- А. Слова та/або вирази
 - 1. «всі, що кохали її», 1:2, 19 (NASB & NIV)
 - 2. «дівчина, Юдина донька», 1:15 (NASB & NIV, «незаймана донька Юди»)
 - 3. «про підніжка ногам Своім», 2:1 (NASB & NIV)
 - 4. «Господь став, як той ворог», 2:5 (NASB, «Господь став ворогом»)
 - 5. «плещуть у долоні... посвистують... головою своєю хитають», 2:15 (NASB, «плещуть... цілюють... хитають»)
 - 6. «підійми до Нього долоні/руки свої», 2:19; 3:41 (NASB & NIV)
 - 7. «Чи конечним було, щоб жінки їли плід свій», 2:20; 4:10 (NASB & NIV)
- В. Особи
 - 1. «Я той муж», 3:1

X. МІСЦЯ НА МАПІ

- 1. Юдея (Юда), 1:3
- 2. Сіон, 1:4
- 3. Єрусалим, 1:7
- 4. Уц, 4:21

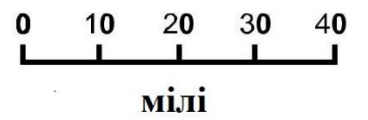
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Поясніть літературну структуру Плачу Єремії.
2. Як ця книга в Біблії допомагає нам справлятися зі стражданням та плутаниною?
3. З чим ця книга пов'язує причину заслання? (1:5, 18)
4. Яким чином вірш 2:17 пов'язаний із Повт. Зак. 27-28?
5. Чому текст 3:19-38 є таким важливим?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЄЗЕКІЇЛЯ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книга названа іменем головного промовця, пророка Єзекіїля.
- Б. Його ім'я означає «Бог укріпляє» або «Нехай Бог зміцнить».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга була прийнята до канону з певними труднощами:
 - 1. Храм Єзекіїля та поклоніння в ньому відрізняються від Мойсейових.
 - 2. текст написаний яскравою мовою видінь, особ. гл. 1, 8 і 10.
- Б. Кажуть, що рабин Ананія бен Хезекія з рабиністичної школи Шаммая використав 300 посудин з олією, щоб примирити Єзекіїля з Мойсеєм (Шабб. 14b; Менахот 45a; Хагіга 13a).
- В. За юдейським преданням, проблеми між Єзекієм та Мойсеєм вирішить Ілля, коли повернеться перед пришествям Месії.

III. ЖАНР

- A. Книга містить в собі тексти багатьох жанрів:
 - 1. пророцтво (гл. 37)
 - 2. апокаліптичний жанр (гл. 1, 8-10, 38-39, 40-48)
 - 3. поезія
 - 4. проза
 - 5. драматичні притчі (гл. 4-7, 12)
 - 6. типологія (гл. 16)
- Б. Як тлумачити гл. 40-48
 - 1. Вступні зауваження
 - а. Літературний контекст гл. 40-48 – обітниця відновлення, що записана в гл. 33-39.
 - б. У цій частині подається детальний опис есхатологічного Храму, як у Вих. 25-27 подається опис Скинії.
 - в. Основні частини книги:
 - 1) Гл. 40-43 — відновлений Храм
 - 2) Гл. 44-46 — відновлений ритуал
 - 3) Гл. 47-48 — заново поділена земля
 - г. У цьому пророцтві прадавній завіт Бога з Авраамом та його нащадками служить прототипом відновлення Божого народу в кінці часів.
 - д. Історично ці глави повинні стосуватися повернення з вавилонської неволі (43:2). Однак вони в якійсь мірі носять явно есхатологічний характер, тому що не відповідають післявавилонському періоду.
 - 2. Деякі можливі тлумачення:
 - а. Вони взагалі символічні й не повинні здійснитися буквально;
 - б. Це пророцтво було умовним, і юдеї не відреагували на нього належним чином;
 - в. Воно частково здійснилося в поверненні з вавилонської неволі під керівництвом Зоровавеля та священника Ісуса;
 - г. Воно здійснено в часи Ірода;
 - д. Воно завжди мало сприйматися лише символічно (пор. Джон Мільтон, «Тлумачення пророцтв» [John Milton, *Prophecy Interpreted*]);
 - е. Воно здійсниться в есхатологічному храмі.

3. Проблеми, пов'язані з тлумаченням цього тексту:
 - а. Немає конкретного історичного фону гл. 38 та 39, або 40-48. Ані в тексті, ані в історії немає історичного фону, і тому багато хто вважає книгу есхатологічною;
 - б. Новий Заповіт:
 - (1) заперечує жертвоприношення в кінцеві часи, Євр. 9 та 10;
 - (2) проголошує прийняття язичників до Божого народу, але Єз. 40-48 носить дуже націоналістичний характер.
 - в. Ісус в притчі про злих виноградарів відкинув іудеїв як Божих посередників відкуплення (пор. Мт. 21:33-46; Мр. 12:1-12; Лк. 20:9-19);
 - г. Я вірю в те, що Бог використовуватиме етнічний Ізраїль в кінцеві часи (пор. Рим. 9-11), але я також вірю, що духовним Ізраїлем є Церква (пор. Рим. 2:28-29; Гал. 3:1 і далі; 6:16; Еф. 2-3.)
- В. Більшість послань Єзекіїля були з самого початку створені в письмовій формі, а не проголошені усно, як пророцтва Ісаї та Єремії. Текст Єзекіїля має дуже чітку структуру.

IV. АВТОРСТВО

- А. Авторство книги взагалі ніколи не ставилося під сумнів. Вся книга, крім 1:2-3, написана від І особи однини (автобіографічний стиль).
- Б. Іудейське предання (Бава Батра 15а) стверджує, що «Мужі великої синагоги написали Єзекіїля та Дванадцять (малих пророків)». Як ми вже казали, слово «написали» означає, що вони відредагували або уклали книгу.
- В. Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях», 10:5:1, каже, що Єзекііль написав дві книги. Можливо, це пов'язано з особливою структурою багатьох книг єврейських пророків, адже вони легко діляться на дві частини. В першій частині містяться пророцтва стосовно подій періоду життя пророка. В другу частину книги входять пророцтва стосовно майбутнього (пор. Іс. 1-39 та 40-66; Дан. 1-6 та 7-12; Зах. 1-8 та 9-14 і Єз.-32 та 33-48). Можливо, саме з цієї причини Ієронім висловив сумнів щодо єдності книги Єзекіїля. І саме тому Йосип Флавій вважав, що він написав дві книги.
- Г. Все, що ми знаємо про пророка Єзекіїля, нам відомо з його книги. Його ім'я не згадується більше ніде в Старому Заповіті:
 1. він був священиком із роду Садока, 1:3,
 2. від був одруженим, але не мав дітей, 24:16-18,
 3. коли йому було двадцять п'ять років, у 597 р. до н.е., Навуходоносор II забрав його в вавилонську неволю разом із царем Єгояхіном, 1:1; 1Цар. 24:14-16,
 4. його заслали до юдейського поселення недалеко від Вавилону на штучному зрошувальному каналі Кевар, 1:1,3, під назвою Тел-Авів, 3:15,
 5. він проповідував принаймні двадцять два роки, 1:1-2; 29:17,
 6. він був сильним, але співчутливим пророком, 9:8; 11:13.

V. ДАТА

- А. Він народився у прибіл. 623 р. до н.е. в Єрусалимі.
- Б. Єзекііль – один із пророків VII століття: Єремія, Даниїл, Наум, Авакум та Софонія.
- В. Під час зміцнення нововавилонської сили за правління Набопаласара та наслідного принца Навуходоносора II, Бог промовляв через цих пророків в різних місцях:
 1. Даниїла Навуходоносор забрав в неволю в 605 р. до н.е. Його було заслано в палац вавилонського царя, Дан. 1:1.

2. Єзекіїля Навуходоносор забрав в неволю в 597 р. до н.е. разом з 10 000 ремісників та з царем Єгояхіном, 2Цар. 24:14-16.
3. Єремія залишався в Єрусалимі до смерті Гедалії.

Г. Єзекіїль датував свої пророцтва. Ці дати вказують на те, що його книга не хронологічна.

	День	Місяць	Рік заслання Єгояхіна
1. видіння, 1:1	5	4	13
2. видіння, 1:2	5	4	5
3. видіння, 8:1	5	6	6
4. запитання старших, 20:1	10	5	7
5. починається облога Єрусалима, 24:1	10	10	9
6. пророцтво проти Тира, 26:1	1	?	11
7. пророцтво проти Єгипту, 29:1	12	10	10
8. пророцтво проти Єгипту, 29:17	1	1	27
9. пророцтво проти Єгипту, 30:20	7	1	11
10. пророцтво проти Єгипту, 31:1	1	3	11
11. пророцтво проти Єгипту, 32:1	1	12	12
12. пророцтво проти Єгипту, 32:17	15	(12)	12
13. падіння Єрусалима, 33:21	5	10	12
14. видіння нового Єрусалима, 40:1	10	1	25

Д. Таким чином, служіння Єзекіїля почалося у прибіл. 592 р. й тривало до принаймні 570 р. до н.е., а може й довше.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

А. Пророцтва Єзекіїля можна поділити на два зовсім різні послання:

1. перед падінням Єрусалима в 586 р. до н.е. він в своїх проповідях закликав народ до покаєння через грядущий Божий суд. (1-32)
2. після падіння Єрусалима в його проповідях зазвучали надія, відновлення, прощення. (33-48)

Б. Основні структурні елементи книги

1. Його покликання до служіння, 1-3.
2. Грішний стан народу Божого завіту та падіння Єрусалима, 4-24.
3. Божий суд над оточуючими народами, 25-32.
4. Божа обітниця щодо відновлення Його народу, міста й Храму, 33-37.
5. Апокаліптичне вторгнення з півночі, 38-39.
6. Видіння відновленого Храму, 40-48.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Юдеї страждали за свій власний гріх, а не через безсилля ЯХВЕ.

Б. Віра завіту має як колективний, так і індивідуальний аспекти. Новий завіт, про який ідеться в Єр. 31:31-34, є в основному індивідуальним, як і гл. 18 і 33. Бог також гарантує цей завіт своїми власними діями (пор. гл. 36-37). Це той самий новозавітний баланс між суверенністю Бога та відповідальністю людини в завіті.

В. Бог вірний нащадкам Авраама та Давида. Завіт буде відновлено, гл. 37, 40-48. Вавилонська неволя була знаком Божої любові!

Г. Проблеми юдеїв не закінчилися, гл. 38-39 (пор. Дан. 7-12). Триває боротьба між Божим народом та людством, що знаходиться в гріху та спокусах (Пс. 2).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. шеклі, 4:10
2. хризоліт, 10:9 (NASB, «таршішський камінь»)
3. «На їхніх очах пробий собі дірку в стіні, і повиносиш нею», 12:5
4. чародійні обв'язки, 13:18 (NIV, «чародійні брелоки»)
5. «створіть собі нове серце та нового духа», 18:31 (NIV, «отримайте нове серце та новий дух»)
6. «перепровадженням через огонь», 20:26 та 31
7. Бама, 20:29
8. «проведу вас під палицею», 20:37
9. домашні божки, 21:21 (NIV «ідоли»)
10. «пообтинають носа твого та вуха твої», 23:25
11. «Ти пробував ув Едені, садку Божому», 28:13
12. п'ядь, 43:13
13. стале цілопалення, 46:15 (NIV, «щоранку на регулярне цілопалення»)

Б. Особи

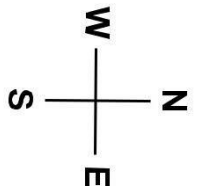
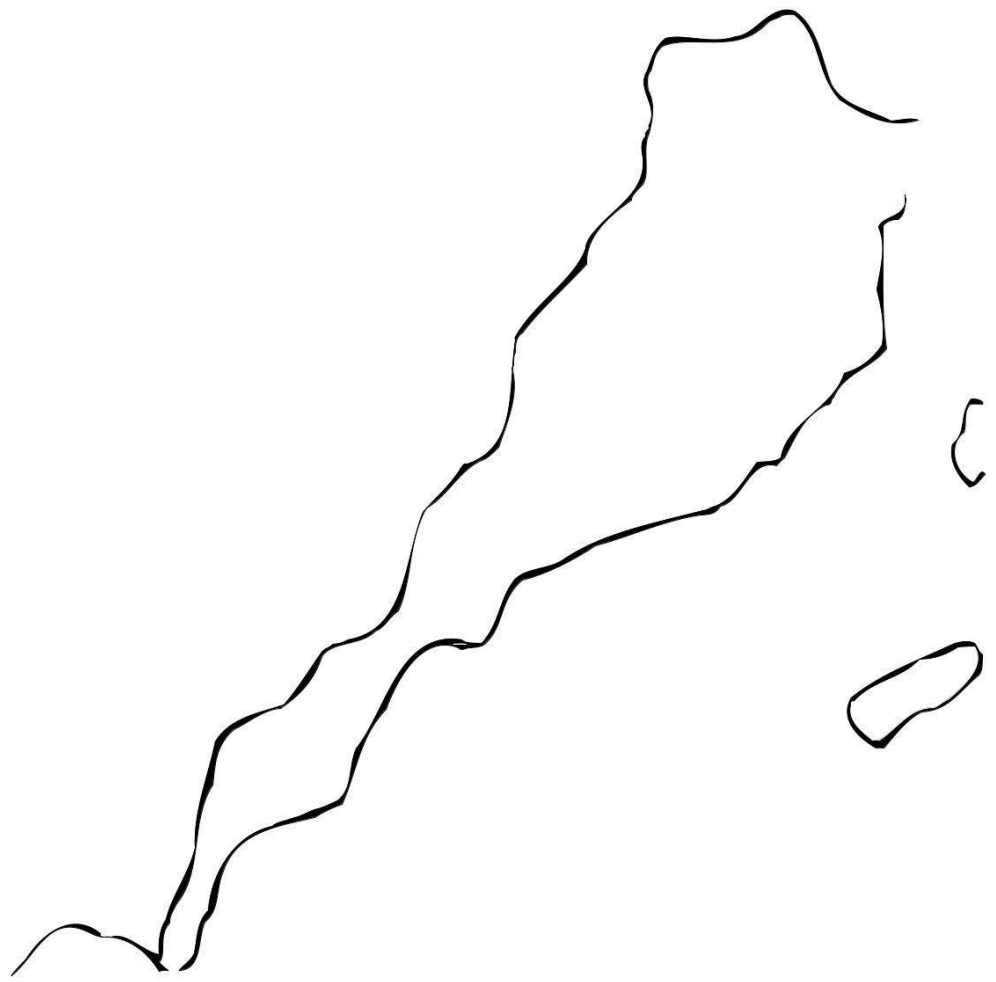
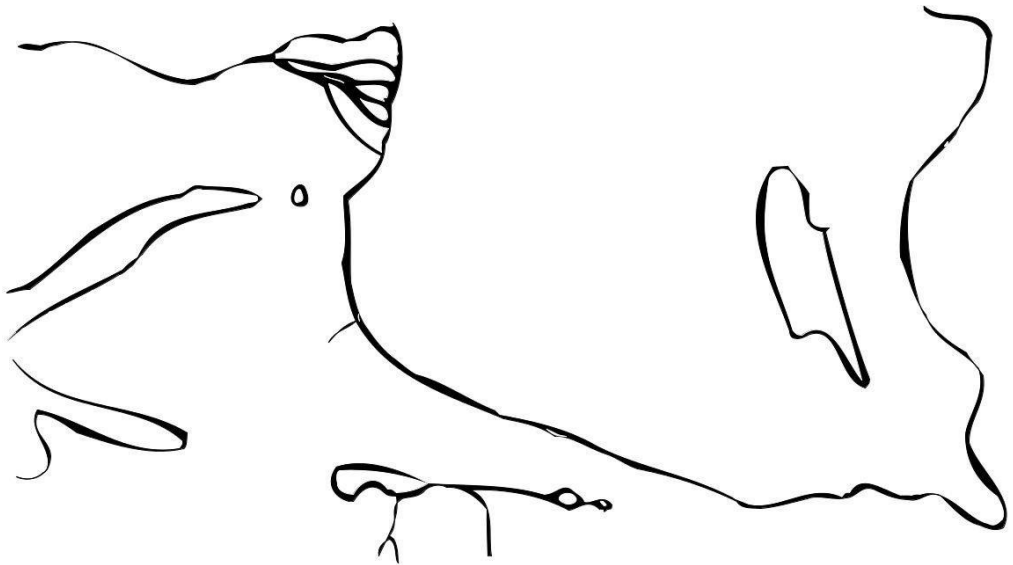
1. «чотири живі істоти», 1:5 (NIV, «чотири живі створіння»)
2. Син людський, 2:1
3. Таммуз, 8:14
4. херувим, 10:6
5. Даниїл, 14:14, 20
6. Огола та Оголива, 23:4
7. Садокові сини, 40:46

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. річка Кевар, 1:1
2. халдейський край, 1:3 (NIV, «край вавилонян»)
3. Тир, 26:2
4. Яван, 27:13 (NIV, «Греція»)
5. Тувал, 27:13
6. Мешех, 27:13
7. Цоан, 30:14

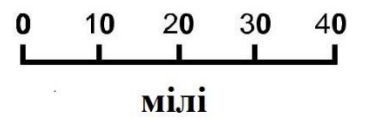
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Що бачив Єзекіїль в 1-й главі? Чому це було незвичайним в Вавилоні?
2. Що означає сувій в гл. 2?
3. Що означають символічні дії в гл. 4 і 5?
4. Чому гл. 8 є такою шокуючою? Її слід розуміти буквально чи символічно?
5. Як пов'язані між собою гл. 1 і 11?
6. Чому гл. 18 є такою незвичайною в Старому Заповіті?
7. Як сатана пов'язаний з царем Тира (28)? Чому в гл. 28 описується сатана?
8. Як гл. 36-39 відносяться до днів Єзекіїля?
9. Яким чином текст 18:30-32 пов'язаний із 36:26-27?
10. Храм Єзекіїля є символічним чи буквальним?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ДАНИЇЛА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книга названа іменем головного промовця і пророка Даниїла.
- B. Його ім'я означає «Бог – мій Суддя».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Книга Даниїла входить до третього і останнього розділу єврейського канону «Писання».
- B. Тому що:
 - 1. Юдеї вважали Даниїла державним діячем, а не пророком.
 - 2. Це вказує на більш пізнішу дату укладення (редакції) книги.
 - 3. Частини цієї книги, як і Ездри, написані арамейською мовою (2:4b-7:28).

III. ЖАНР

- A. Тут, як і в багатьох єврейських пророках, бачимо комбінацію різних жанрів:
 - 1. Гл. 1-6 – історичні розповіді, переказані від III особи. В них відображається життя Даниїла та його часи.
 - 2. Гл. 7-12 – майбутні події, що часто описані апокаліптичними образами від I особи (пор. 7:1,9; 8:1; 9:2).
- B. Такий виклад спочатку історичного оповідання, а потім опису майбутніх подій, знаходимо також в:
 - 1. Ісаї, 1-39 та 40-66
 - 2. Єзекіїля, 1-32 та 33-48
 - 3. Захарії, 1-8 та 9-14.
- B. Апокаліптична література – то унікальний іудейський жанр. Твори цього жанру писалися в часи великих потрясінь, щоб запевнити вірних в напуванні Бога над історією і в обітницях майбутнього визволення та благословіння.
- G. Для цього жанру характерним є використання глибоко символічної мови:
 - 1. кольори,
 - 2. тварини,
 - 3. числа,
 - 4. видіння/сни,
 - 5. посередництво ангелів,
 - 6. слова з секретними кодами,
 - 7. гострий дуалізм між добром та злом.

IV. АВТОРСТВО

- A. В самій книзі автор не вказаний. Гл. 1-6 написані від III особи, а гл. 7-12 – від I особи, 7:1,9; 8:1; 9:1.
- B. Іудейське предання (Бава Батра 15а) стверджує, що «Даниїла написали мужі великої синагоги». Це значить, що вони відредагували або переписали цю книгу. Саме з цим можуть бути пов'язані характерні ознаки єврейської мови пізньої доби в її тексті.
- B. Раннє або пізнє написання книги Даниїла аргументується такими причинами:
 - 1. рання дата (VII-VI ст. до н.е.):

- а. у книзі написано, що це – видіння Даниїла, 7:2, 4, 6 і далі, 28; 8:1, 15; 9:1-2; 10:2 і далі; 12:4-8.
 - б. Ісус підтверджував авторство Даниїла, Мт. 24:15.
 - в. наявність перських та грецьких слів не вказує на пізню дату написання, адже в часи Даниїла були торгові зв'язки з цими країнами.
 - г. таке богослов'я стосовно потойбічного життя можна також побачити в Йова та деяких псалмах. Те саме розвинене богослов'я стосовно ангелів можна знайти в Захарії.
 - д. Даниїл цілком відповідає сучасним археологічним уявленням про вавилонські та перські царські двори.
2. пізня дата (II ст. до н.е.):
- а. прийняття цієї книги до єврейського канону.
 - б. наявність в ній перської та грецької лексики.
 - в. розвинене богослов'я стосовно потойбічного життя та ангелів.
 - г. конкретні провіщення, особ. в гл. 11, щодо боротьби між селевкідами та птолеями за панування в Палестині.
 - д. схожість між Даниїлом та іншими апокаліптичними книгами македонської доби.
 - е. декілька уявних «помилочок» у книзі:
 - (1) вживання слова «халдей».
 - (2) Даниїл як халдей (мудрець).
 - (3) Валтасар названий «царем вавилонським».
 - (4) Навуходоносор названий батьком Валтасара.
 - (5) Дарій названий «мідянином».
 - (6) вживання перського адміністративного терміну *satrap*.

Г. Єдність книги Даниїла можна побачити:

1. в узгодженості між гл. 2, 7 і 8.

<u>гл. 2</u>	<u>гл. 7</u>	<u>гл. 8</u>
золото (Вавилон)	лев	
срібло	ведмідь	баран (Персія)
мідь	пантера	козел (Греція)
залізо/глина	звір	

2. в арамейській частині книги – 2:4б-7:28.

Д. В Біблії так описані наступні імперії:

1. золото в гл. 2 – Вавилонія, 2:38.
2. баран в гл. 8 – Персія, 8:20.
3. козел в гл. 8 – Греція, 8:21.
4. отже, четвертою імперією повинна бути Римська. Саме в цьому царстві з'явиться Месія (2:34-35,44; 8:35.)

Е. Що нам відомо власне про Даниїла:

1. він був відправлений у заслання в 605 р. до н.е., 1:1.
2. походив із знатного й заможного роду в Єрусалимі, 1:3.
3. був розумним, 1:4.
4. мав особливий дар тлумачення снів та дар розуму, 5:12, 14.
5. вірно служив:
 - а. Богові, 6:5
 - б. цареві, 6:4

Ж. Даниїл зі старозавітної книги Даниїла і Даниїл з Єз. 14:14, 20 та 28:3 не були однією особою. Їхні імена навіть пишуться по-різному в єврейській мові.

V. ДАТА

- A. В 605 р. до н.е. Навуходоносор відправив Даниїла в заслання (пор. 1:1).
- Б. Даниїл був тлумачем снів та радником царів Вавилонії й Персії аж до часу царювання Кіра II «Великого» (пор. 1:21; 6:28; 10:1).
- В. Деякі вчені, що відкидають саму можливість провіщення заздалегідь, стурбовані через точність історичних даних в 11-й главі Даниїла. Вони відносять дату написання книги до часу одразу після здійснення останнього провіщення, що стосується Антіоха IV Епіфана (175-164 рр. до н.е.).
- Г. Оскільки в цій книзі так часто вживається займенник I особи однини (пор. 7:1,9; 8:1; 9:1), то це вказує на те, що Даниїл сам написав цю книгу і її слід датувати роками його життя.

VI. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- A. Основні структурні елементи книги
 1. життя Даниїла, 1-6.
 2. видіння Даниїла, 7-12.
- Б. Поділ на частини за змістом
 1. Даниїл у дворі Навуходоносора, гл. 1.
 2. Сон Навуходоносора та його тлумачення, гл. 2.
 3. Золотий бовван Навуходоносора і три товариші Даниїла, гл. 3.
 4. Другий сон Навуходоносора та його тлумачення, гл. 4.
 5. Бенкет Валтасара та падіння Вавилону, гл. 5.
 6. мідянин Дарій та Даниїл в лев'ячій ямі, гл. 6.
 7. видіння про чотирьох звірів, гл. 7.
 8. пояснення та розширення видіння у гл. 7, гл. 8.
 9. Даниїл думає про відбудову Єрусалима, і йому показані майбутні труднощі юдеїв, гл. 9.
 10. вступ до послання гл. 11-12, гл. 10.
 11. майбутня боротьба за Палестину між селевкідами та птолемеями, гл. 11-12.

VII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- A. Бог керував і надалі керує історією; вір Йому і залишайся вірним у важкі часи.
- Б. Страждання Божого народу (юдеїв) не завершилось.
- В. Бог встановить вічне царство через Свого Месію.
- Г. Буде воскресіння праведних та злих.

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- A. Слова та/або вирази
 1. «мова халдеїв» (клинопис), 1:4 (NIV, «мова й література вавилонян»)
 2. «вигляд того четвертого подібний до Божого сина», 3:25 (NASB & NIV)
 3. *Мене, мене, текел упарсін*, 5:25 (NIV, «...парсін»)
 4. «чотири небесні вітри», 7:2 (NASB & NIV)
 5. «чотири великі звірі піднялися з моря», 7:3 (NASB & NIV)
 6. «розгорнулися книги», 7:10 (NASB & NIV)
 7. «одного часу, і часів і половини часу», 7:25 (NASB & NIV)
 8. Сімдесят років-тижнів, 9:24 (NIV, «сімдесят сімок»)

9. «народ володаря» 9:26 (NIV, «народ правителя»)
10. «на святиноу прийде гидота спустошення», 9:27 (NIV, «на крилі храму він встановить гидоту»)
11. «гидота спустошення», 11:31 (NIV, «гидота що призводить до спустошення»)

Б. Особи

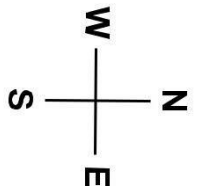
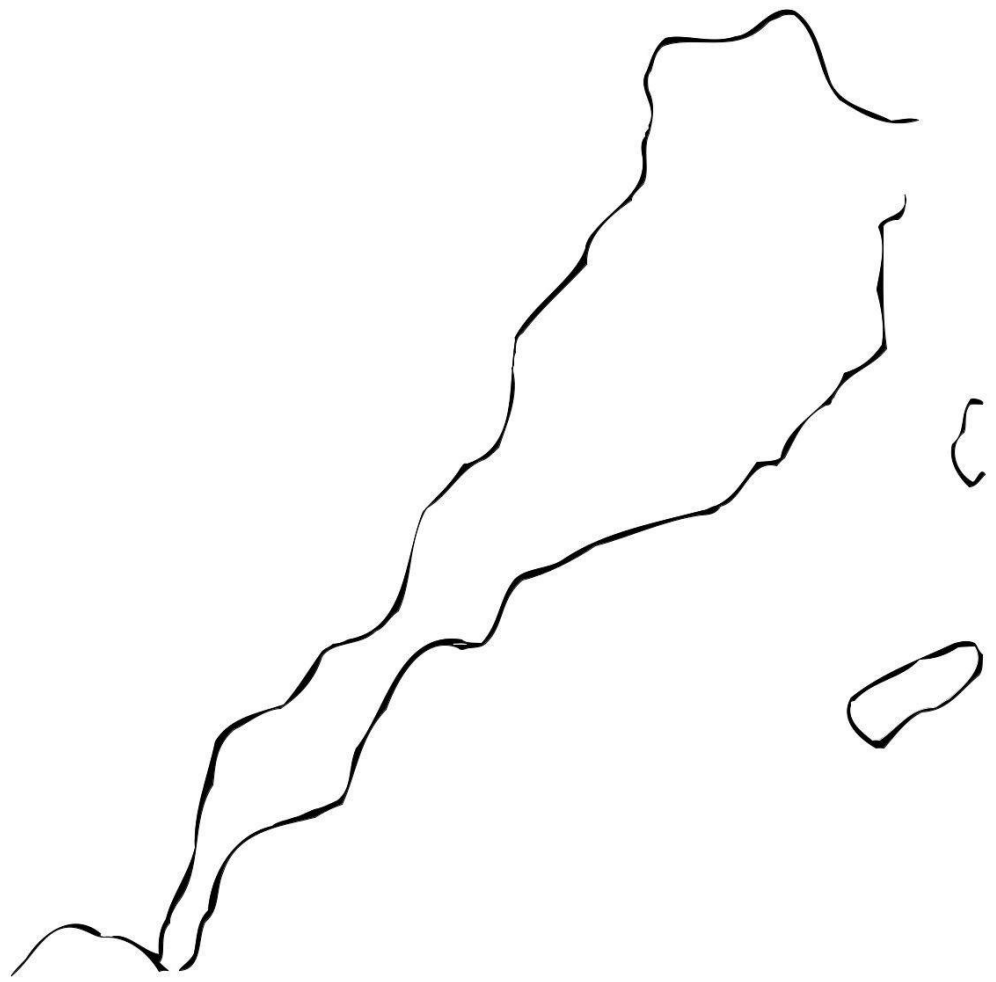
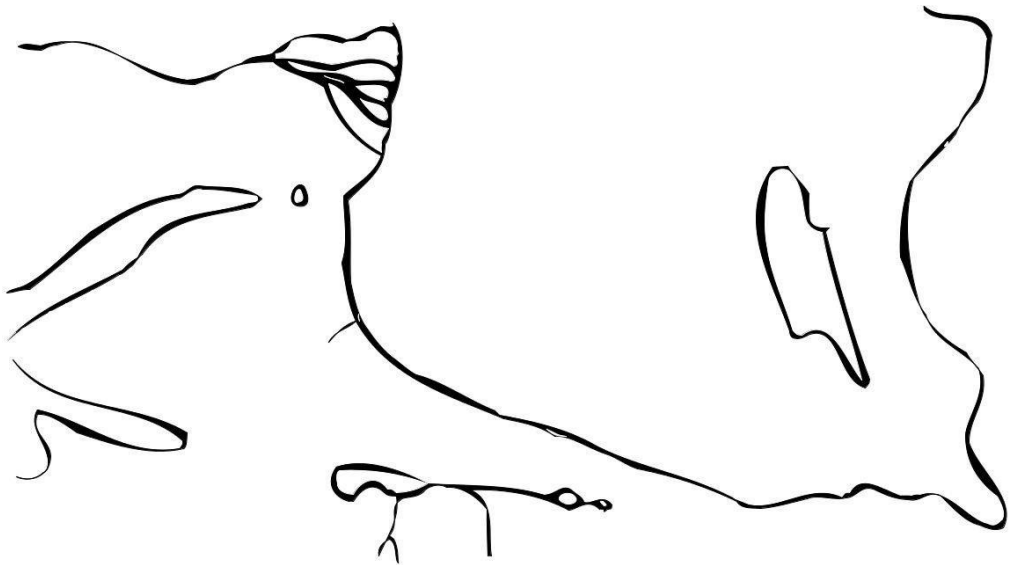
1. Йояким, 1:1
2. халдеї, 2:2 (NIV, «астрономи»)
3. Валтасар, 2:26
4. Сторож Божий, 4:10 (NASB, «ангельські сторжі»; NIV, «посланець» - 4:13)
5. Валтасар, 5:1
6. мідянин Дарій, 6:1
7. малий ріг, 7:8
8. Старий днями, 7:9
9. Син Людський, 7:13
10. малий ріг, 8:9
11. Гавриїл, 8:16
12. Михаїл, 10:13
13. «південний цар», 11:5 (NASB, «південний принц»; NIV, «цар Півдня»)
14. «північний цар», 11:6 (NIV, «цар Півночі»)

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Вавилон, 1:2 (NASB, «Шінеар»)
2. Мідія, 8:20
3. Шушан, 8:2
4. Елам, 8:2
5. Греція, 8:21

X. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. В яких трьох значеннях вживається слово «халдей»?
2. Як між собою пов'язані гл. 2, 7 і 8?
3. Про які «книги» йде мова в 7:10 і 12:1?
4. Чому 9:24-27 так важко тлумачити?
5. Про які два народи йдеться в 11-й главі?
6. У Книзі Даниїла є два малих роги (7:8 та 8:9). Кого вони символізують?
7. Де саме в книзі говориться про загальне воскресіння мертвих?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ВСТУП ДО КНИГИ ОСІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

- А. Ця книга названа іменем пророка.
- Б. Його ім'я означає «спасіння». Саме так спочатку звали Ісуса Навина, Чис. 13:16. І так само звали царя в 2Цар. 17:1.
- В. Його особа:
1. син Беера (1:1),
 2. проживав в Ізраїлі (7:5), але невідомо, в якому саме місті,
 3. як Амос говорив про потребу в соціальній справедливості, так Осія говорив про необхідність вірності завіту,
 4. його називали:
 - (а) «ізраїльським Єремією»
 - (б) «старозавітним Апостолом Іваном»
 - (в) «першим євангелістом Ізраїля»

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- А. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10).
- Б. Вона є першою з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b)
1. ці 12 книжок вміщуються на один сувій.
 2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книги.
- В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Однак в такій думці є деякі проблеми:
1. Перші шість книг у масоретському тексті (MT) та в Септуагінті (LXX) розташовані в різній послідовності.
<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Осія	Осія
Йоїл	Амос
Амос	Михей
Овдій	Йоїл
Йона	Овдій
Михей	Йона
2. За внутрішнім свідченням, Амос хронологічно передує Осії.
 3. Дата написання книги Йоїла є дуже сумнівною. Я вважаю його раннім післявавилонським пророком разом з Овдієм.
- Г. Текст Осії є, мабуть, найважчим в усьому Старому Заповіті. Це пов'язано:
1. частково з емоційним характером книги.
 2. частково з роботою переписчиків. Є відмінності між масоретським текстом та Септуагінтою.
 3. частково з відмінностями між розмовною єврейською мовою Ізраїля та Юди.

III. ЖАНР

- А. Це історичне оповідання про життя та часи ізраїльських пророків VIII ст. (особ. гл. 1-3).

- Б. Життя Осії служило аналогією, що демонструвала Божу любов:
 1. Бог як вірний молодий коханий (1-3)
 2. Бог як люблячий родитель (11)
 3. Ці метафори основані на грі слів, адже Ваал означає «чоловік» та «пан».
- В. Книга написана красивим, сильним та емоційним віршем, але в роз'єднаних частинах (гл. 4-14)

IV. АВТОРСТВО

- А. Богослови завжди погоджувались із тим, що автором цієї книги був Осія, хоча нам так мало відомо про нього.
- Б. Бава Батра 15а сказав, що «Дванадцять (малих пророків)» написали мужі великої синагоги. Тут під «написали» мається на увазі уклали або відредагували.
- В. Дехто ставив під сумнів:
 1. згадки про Юду, 1:1; 4:15; 5:5,10,12-14; 6:4,11; 8:14; 11:12,
 2. тексти про майбутнє процвітання та звільнення,
 3. одруження Осії описане від III особи в гл. 1-2, але від II особи в гл. 3.
- Г. Відповідь на заперечення:
 1. всі пророки розглядають розділення на Ізраїль та Юду як неправильне. Юда завжди вважається законним спадкоємцем обітниць завіту, що були дані Аврааму та Давиду.
 2. проголошення суду і обітниць поєднуються в Осії як одне божественне послання.
 3. Не виключно, що ця книга є колекція проповідей Осії.

V. ДАТА

- А. Пророк Осія жив в VIII ст. до н.е. В той час
 1. в Юді діяли Ісая та Михей
 2. в Ізраїлі діяли Йона, Амос та Осія
- Б. За служінням Осії йде і частково з ним збігається служіння Амоса
- В. Дата його проповіді приходиться на роки правління царів, згаданих в вірші 1:1:
 1. Узійя (цар Юди)
 2. Йотам (цар Юди)
 3. Ахаз (цар Юди)
 4. Єзекія (цар Юди)
 5. Єровоам II (цар Ізраїля)
- Г. Переконавання деяких богословів:
 1. Кайл (Keil), 790-725 р. до н.е.
 - а. 1:4, почав пророкувати до падіння династії Єгу
 - б. 10:14, був очевидцем вторгнення Салманасара V
 2. Франсіско (Francisco), 750-735 р. до н.е.
 - а. трохи пізніше від Амоса
 - б. в останні дні Єровоама II
 - в. не пізніше, ніж 735 р. до н.е., тому що Ассирія захопила регіон Гілеаду
 3. Гаррісон (Harrison), до 722 р. до н.е.
 - а. Єровоам II помер в 753 р. до н.е.
 - б. Менахем платить данину Тіглатпаласару III (8:9) у прибіл. 739 р. до н.е.
 - в. події сиро-єфремської війни 735-734 рр. до н.е., що згадуються в 5:8-6:6 (тж. Іс. 7-14).

- г. згадки про Єгипет в віршах 7:11; 9:6 та 12:2 можна також пояснити днями Осії.
- 4. Ла Сор, Габбард та Буш (La Sor, Hubbard and Bush), з 753 р. до часів після 722 р. до н.е.
 - а. почав служіння ще до смерті Єровоама II, 753 р. до н.е.
 - б. продовжує служіння за царювання Єзекії
 - (1) співправитель з 728 р. до н.е.
 - (2) цар з 715 р. до н.е.
 - в. проповідував за царювання Тіглатпаласара III, 745-727 р. до н.е.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

пор. Вступ до Книги Ісаї. «Історичний фон. Пророки VIII століття»

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- A. (Взято з книги Клайда Франсіско «Вступ до Старого Заповіту» [Clyde Francisco, *Introduction to the Old Testament*], стор. 150-163)
 - 1. Вступ, 1:1
 - 2. Родинна криза Осії, 1:2-3:5
 - 3. Спир Бога з Ізраїлем, 4:1-10:15
 - 4. Битько та його впертий син, 11:1-12
 - 5. Що несе в собі ім'я (Яків та Ізраїль), 12:1-15
 - 6. Смерть народу, 13:1-16
 - 7. Альтернатива суду, 14:1-9
- B. (Взято з книги Е.Дж. Янга «Вступ до Старого Заповіту» [E. J. Young, *Introduction to the Old Testament*], стор. 252-254)
 - 1. Стосунки Бога зі Своїм народом, 1:1-3:5
 - 2. Різні промови пророка, 4:1-14:9
 - а. провина північних племен, 4-8
 - б. покарання північних племен, 9:1-11:11
 - в. майбутні благословіння народу, який кається, 11:12-14:9

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- A. ЯХВЕ – то Бог, що є Особою. Хто грішить – той грішить проти люблячого Бога, а не просто порушує правила завіту (Амос)
- B. Біблійну віру можна найкраще характеризувати через сімейні метафори міжособистісних стосунків:
 - 1. чоловік (Бог) - жінка (Ізраїль)
 - 2. родитель (Бог) - дитина (Ізраїль)
- B. ЯХВЕ будує взаємини з грішними людьми через обітницю, жертву та завіт. Тут важливими є особиста довіра та послух завіту.
- Г. Непослух завіту призводить до суду. Суд завжди здійснюється з метою відновлення. Покарання дитини є актом батьківської любові (Євр. 12:5 і далі). Майбутні благословіння Ізраїля залежать від його послуху.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- A. Слова та/або вирази
 - 1. жінку блудливу, 1:2
 - 2. судіться, 2:2 (NIV, «докоряйте»)
 - 3. виноградні коржики, 3:1 (NIV, «святі...»)

4. хомер, 3:2 (NASB & NIV)
5. камінний стовп, 3:4 (NIV, «священні камені»)
6. домашні божки (*терафім*), 3:4 (NIV «ідоли»)
7. «не відають Господа», 5:4, (NIV, «не визнають Господа»)
8. «межу переносять» 5:10 (NIV, «межові камні»)
9. «Змішався Єфрем із народами», 7:8 (NASB & NIV)
10. «відкинув теля твоє Я, Самаріє», 8:5 (NIV, «твого теля-ідола, Самаріє»)
11. «що вітер вони засівають, то бурю пожнуть», 8:7 (NASB & NIV)
12. «хліб похоронний», 9:4 (NASB & NIV)
13. «Я ж Єфрема ходити навчав», 11:3 (NASB & NIV)
14. Милість [*hesed*] 4:1; 6:6; 10:12; 12:6 (NIV, «ні вірності»)

Б. Особи

1. Уззійя, 1:1
2. Ахаз, 1:1
3. Єзекія, 1:1
4. Єровоам, Йоашовий син (II), 1:1
5. Гомер, 1:3
6. Їзреел, 1:4
7. Ло-Рухама, 1:6
8. Ло-Аммі, 1:9
9. Чоловіче мій, 2:16 (NASB, «Баалі»)
10. Великий цар, 5:13; 10:6 (NASB, «цар Яреб»)

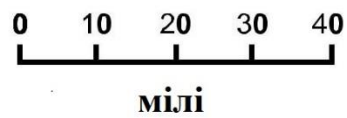
Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. долина Ахор, 2:15 (Єг. 7:26)
2. Гілгал, 4:15
3. Бет-Авен, 4:15 (Бет-Ел)
4. Міцпа, 5:1
5. Фавор, 5:1
6. Гів'я, 5:8
7. Рама, 5:8
8. Адам, 6:7
9. Гілеад, 6:8
10. Баал-Пеор, 9:10
11. Ліван, 14:6-7

ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чи одружився Осія на блудниці?
2. Чи є завіт Бога з Ізраїлем умовним або безумовним?
3. Яке відношення мають Ваал та Гомер до ЯХВЕ та Ізраїля?
4. Чому вважається, що в віршах 6:1-3 описується лише поверхове покаяння?
5. До кого відноситься займенник «вони» в 7:4-6 та 8:4?
6. Чи є протиріччя між Іс. 8:13 та Ос. 11:5?
7. Чи Ізраїль буде засланий до Єгипту чи Ассирії? Поясніть вірш 11:5 в порівнянні з 7:10, 8:13 та 9:3.
8. Чому всі старозавітні пророки засуджували політичні союзи?

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЙОІЛА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем пророка.
- B. Його ім'я складається з двох імен Бога:
 - 1. ЯХВЕ – завітне ім'я Бога.
 - а. Єврейські імена, що починаються на «Й» з голосним («Йо-», «Є-», «Я-», тощо), зазвичай містять в собі скорочення імені ЯХВЕ.
 - б. Так само скорочення ЯХВЕ знаходиться і в іменах, що закінчуються на «-я» (напр. Ілля).
 - 2. Ель – то загальне ім'я Бога.
 - 3. Між цими двома іменами є присудковий зв'язок: Я (є) Ель.
- B. Це було дуже поширене єврейське ім'я. В історичних книгах воно зустрічається понад тринадцять разів.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до розділу єврейського канону «Пророки».
- B. Вона була частиною сувою під назвою «Дванадцять (малих пророків)». Їх називають «малими» тому, що їхні твори були відносно невеликого розміру.

III. ЖАНР

- A. Ця книга складається наполовину з прози, наполовину з класичної єврейської поезії.
- B. Йоїл, здається, посилаються на кілька інших пророків:
 - 1. Йоїл 1:15с – Ам. 4:9; Іс. 13:6
 - 2. Йоїл 2:3 – Іс. 51:3 або Єз. 36:35
 - 3. Йоїл 2:10 – Іс. 13:10
 - 4. Йоїл 3:10 – Іс. 2:4; Мих. 4:3
 - 5. Йоїл 3:16 – Ам. 1:2
 - 6. Йоїл 3:18 – Ам. 9:13
- B. У Йоїла символізм кінцевих часів виражається в вислові «день Господній».
- Г. Теорії щодо тлумачення нашестя сарани, 1:4; 2:25.
 - 1. символічне/алегоричне
 - а. юдейський Таргум до 2:25
 - 1) народи
 - 2) мови
 - 3) правителі
 - 4) царства
 - б. примітка на полях в одному з манускриптів Септуагінти VI століття
 - 1) єгиптяни
 - 2) вавилоняни
 - 3) асирійці
 - 4) греки
 - 5) римляни
 - в. Християнські коментатори (XVIII ст.)

- 1) Ассирія
 - 2) Халдея
 - 3) Македонія
 - 4) Рим
2. як минула історія
 - а. пророк вживає минулий час єврейського дієслова
 - б. це був типовий спосіб використання життя пророка для зображення майбутнього. Майбутнє Ізраїля залежало від їхніх теперішніх віри і покаяння
 3. як майбутня історія
 - а. Ізраїля за їхні гріхи насправді чекало буквальноше нашествя ворога
 - б. образи сарани тут використовуються як військові метафори:
 - 1) вони схожі на коней
 - 2) звучать як колісниця
 - 3) марширують в лад
 - в. Можливо, текст Об. 9:3-11 пов'язаний із Йоїлем.
 4. апокаліптично
 - а. згадка про «день Господній» свідчить про цей тип жанру
 - б. для цього жанру є характерним використання кольорів та тварини

IV. АВТОРСТВО

- А. Про пророка нічого не відомо, окрім його імені та імені його бійця: Йоїл, син Петуїла, 1:1.
- Б. Існує два предання про цього пророка:
 1. він був із Рувимового племені (псевдо-Епфіаній)
 2. він був із Юди, тому що знав порядки храму

V. ДАТА

- А. Точну дату написання книги встановити неможливо (На думку Дж. Кемпбела Моргана [G. Campbell Morgan], він був одним із найраніших або одним із найпізніших пророків):
 1. за внутрішнім свідченням можна припустити дві дати:
 - а. після вавилонської неволі:
 - 1) це припущення напевне пов'язане з зображенням нападу на Юду через метафору нашествя сарани.
 - 2) з вірша 3:2 можна зрозуміти, що Ізраїль вже був у заслання. Ім'я «Ізраїль» тут вживається стосовно Юди, 2:27; 3:1-2,16.
 - 3) у 3:6 ідеться про грецьку работорівлю, що вказує на післявавилонський період.
 - 4) у 3:1,17 говориться про те, що Юда вже був у заслання та знаходився в небезпеці нового нашествя, якби продовжував грішити.
 - 5) про царя нічого не говориться, що теж вказує на післявавилонський період. Йоїл звертається до старших та священників.
 - 6) Загарбники названі «північним ворогом», що вказує на напад з боку Месопотамії (Ассирії, Вавилонії, Персії), 2:20.
 - 7) Характерне для післявавилонського періоду поклоніння Ваалу не згадується.
 - б. перед вавилонською неволею:
 - 1) здається, тут згадується храм, 1:9, 13-14; 2:17.
 - 2) вороги, що згадуються в 4:4,6,8 (Фінікія, Філістія, Едом, шев'яни), є довавилонськими ворогами.
 2. за зовнішнім свідченням:
 - а. розташування цієї книги в єврейському каноні вказує на її написання перед вавилонською неволею.

- б. Однак не виключно й те, що її розмістили поруч із книгою Амоса тому, що в обох цих книгах говориться про «день Господній» і нашестя сарани символічно зображає суд. Також тут пришествя Господа є позитивним; воно несе благословіння, а не суд. Це цілком відповідає післявавилонському періоду.
3. Автор вважає, що всі факти свідчать про те, що ця книга була написана в ранньому післявавилонському періоді.

Б. Теорії щодо датування на основі вторгнення в Палестину:

1. за царювання Йоаша (837-800 рр. до н.е.)
2. за царювання Уззійї (783-742 рр. до н.е.)
3. за царювання Седекії (598-586 рр. до н.е.)
4. за часів Зоровавеля (598 р. до н.е.)
5. за часів Малахії (430 р. до н.е.)
6. футуристичний есхатологічний напад на Божий народ

В. Існує літературний зв'язок між:

1. Йоїлем 2:32 та Овд. 17. Обидва тексти є післявавилонськими.
2. Йоїлем 3:16 та Амосом 1:2. Йоїл цитував багатьох пророків, і мабуть, Йоїл цитував Амоса.

Г. Про дату книги Йоїла слушно зазначив Жан Кальвін: «Оскільки час написання книги точно не відомий, краще залишити його неозначеним, і ми побачимо, що він не має великого значення. Якби ми не знали часу написання Осії, то це було б великою втратою для читачів, адже в цій книзі є багато частин, які неможливо пояснити без знання історії; але в Йоїлі це не так потрібне, тому що важливість його вчення є однозначною, навіть якщо його час неясний».

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН — У журналі «National Geographic» за грудень 1915 р. (XXVIII, № 6) є стаття про нашестя сарани в Палестині. Ця стаття дуже добре допомагає зрозуміти слова пророка.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Видіння руйнівного нашестя сарани як символічне зображення загарбницького війська, 1:1-2:27
- Б. День Господній буде не прокляттям, але благословінням для розкаяного народу Божого, 2:28-3:21 (повна протилежність Софонії).

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Пророк сприймає події своєї доби як прообраз майбутніх подій.
- Б. Йоїл закликає до всенародного дня покаяння, 1:13-14; 2:12-17.
- В. Якщо Божий народ покається, то Бог розпочне новий день процвітання: як фізичного, так і духовного (Повт. Зак. 27-28.)
- Г. Бог судитиме оточуючі народи! 3:1-17
- Д. Цей новий день духовного оновлення (пор. 2:28-29) вплине на:
 1. чоловіків та жінок,
 2. старих та молодих,
 3. рабів та вільних (пор. Дії 2; Гал. 3:28)

Е. «День Господній» – то характерний вислів для Амоса, Йоїла та Софонії. Те, як ми відповідаємо Богові зараз, визначає, чи буде той день для нас благословінням або прокляттям.

Ж. Характер Бога описаний у вірші 2:13 (пор. Вих. 34:6; Пс. 103:8-13 та Неем. 9:17).

З. Вилиття Духа на кожне тіло у гл. 3 відображає вік Нового завіту (пор. Єр. 31:31-34 та Єз. 36:26-27).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. «галузки його побіліли», 1:7 (NASB & NIV)
2. «близький день Господній», 1:15 (NASB & NIV)
3. «Засурміть на Сіоні в сурму», 2:1,15 (NASB & NIV)
4. «деріть своє серце, а не свою одіж», 2:13 (NASB & NIV)
5. «многомилостивий» (*hesed*), 2:13 (NIV, «багатий на любов»)
6. «виллю Я Духа Свого на кожне тіло», 3:1 (Дії 2:16 і далі) (NIV, «...на всіх людей»; в англійських версіях це вірш 2:28)
7. «кожен, хто кликати буде Господнє Ім'я, той спасеться», 3:5 (Дії 2:21; Рим. 10:13.) (NASB, «кожен, хто покличе Господнє Ім'я, той буде врятований»; в англійських версіях це вірш 2:32)
8. «за народ Мій вони кидали жереба», 4:3 (NASB & NIV - 3:3)
9. «Перекуйте свої лемеші на мечі», 4:10 (NASB & NIV - 3:10)

Б. Особи

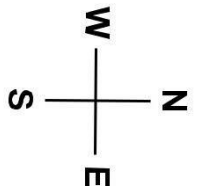
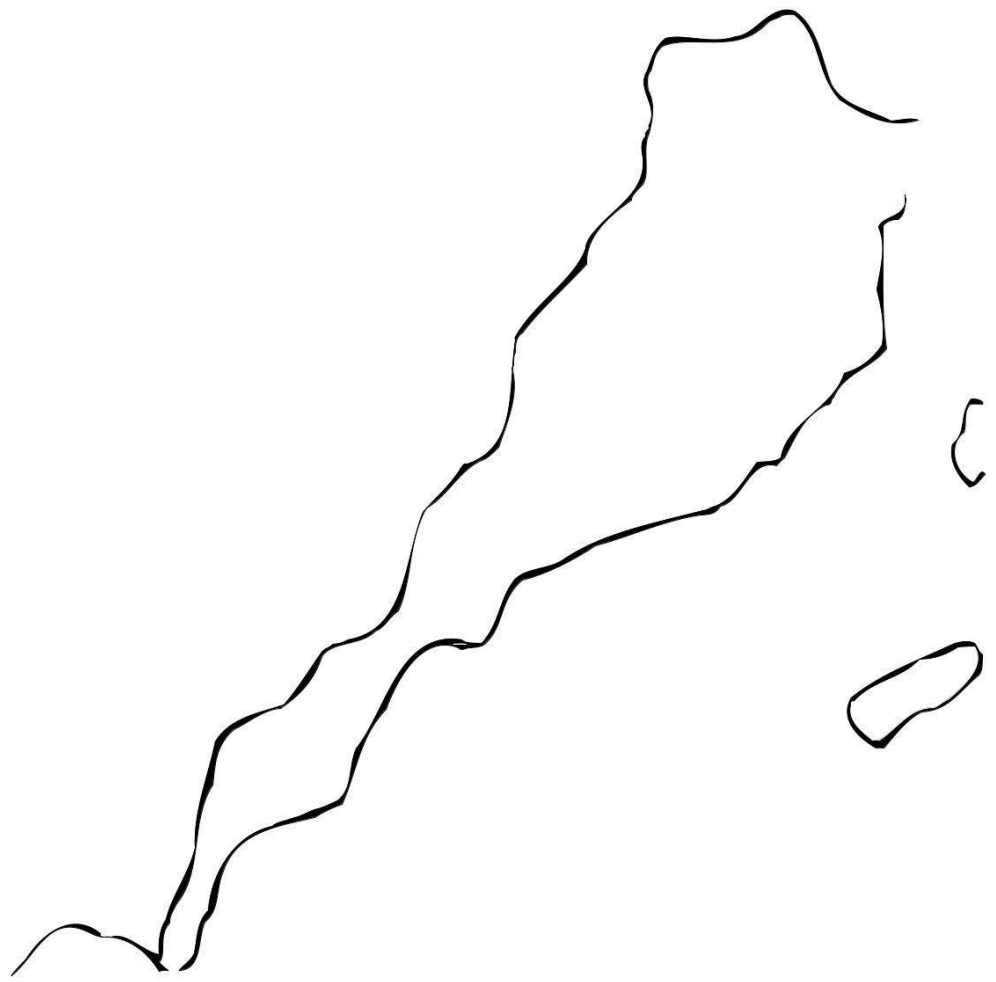
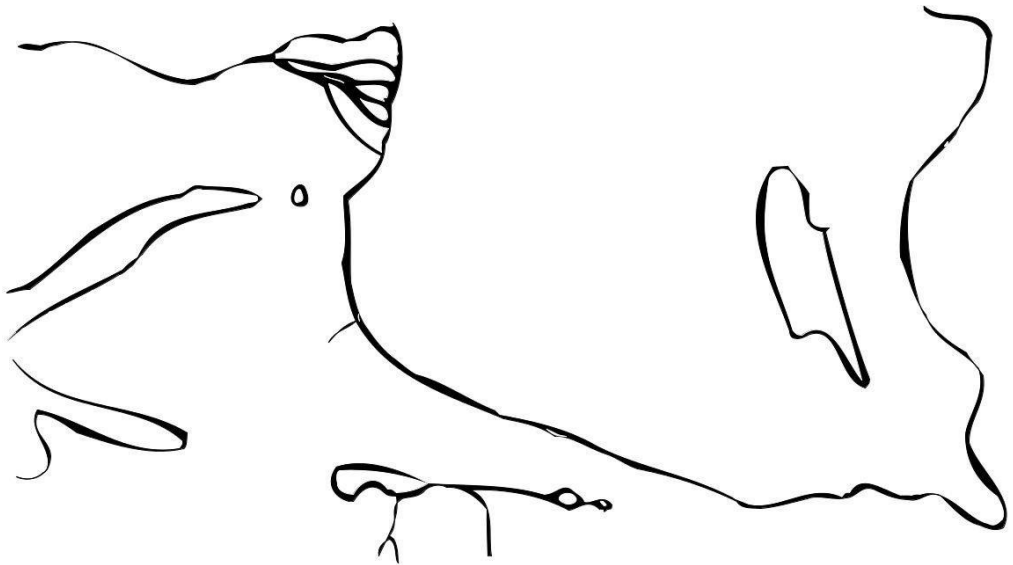
1. Всемогутній (*Ель Шаддай*), 1:15
2. шев'яни, 4:8 (в англійських версіях 3:8)

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Тир, 4:4 (в англійських версіях 3:4)
2. Сидон, 4:4 (в англійських версіях 3:4)
3. Філістія
4. Яван (Греція)
5. Едом, 4:19 (в англійських версіях 3:19)
6. Сіон, 2:1
7. долина Шіттім, 4:18 (NIV, «...акацій» - 3:18)

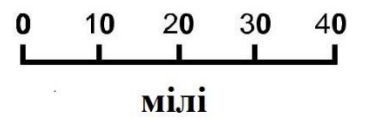
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чи означають різні назви сарани в вірші 1:4 різні види сарани, або різні стадії її розвитку?
2. Чому священикам наказано пробувати в жалобі?
3. Визначте значення Божого імені в вірші 1:15.
4. Які два вірші в гл. 2 використані в Новому Заповіті? Хто саме їх використовував?
5. Як слід розуміти вірш 4:15: буквально чи образно?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ АМОСА

I. НАЗВА КНИГИ

A. Ця книга названа іменем пророка.

Б. Амос означає:

1. «бути тягарем».
2. «нести тягар».
3. «підтримувати».
4. За одним рабиністичним преданням, це ім'я дали йому противники його послання, натякаючи на те, що він не говорив чітко або заїкався.

В. Це єдине місце, де це ім'я вживається в Старому Заповіті.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

A. Ця книга входить до «Пізніх пророків».

Б. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків.

В. В масоретському тексті вона стоїть третьою, але в Септуагінті другою.

III. ЖАНР

A. Амос був першим з чотирьох пророків, що писали книги:

Б. Його книга є класичним єврейським пророцтвом і взірцем найвищої єврейської поезії та образності.

IV. АВТОРСТВО

A. За юдейським преданням, автором цієї книги завжди вважався Амос із Текої.

Б. Його особа:

1. Він був юдеєм із Текої, що знаходилася в прибіл. 8 км на південному сході від Вифлеєма.
2. Він не був пророком і навіть не належав до роду або громади пророків (пор. 7:14). Спочатку пророки жили разом громадами. Пізніше деякі з них зв'язалися з царським палацом.
3. Амос, очевидно, був вівчарем (пор. 1:1), тобто пастухом «малих овець». Вжите тут слово є рідкісним, але означає власника овець (пор. 2Цар. 3:4).
4. Він був (1) власником фруктових дерев; або (2) «оброблювачем диких фіговниць (сикомор)» (пор. 7:14). Не виключно, що йому доводилося щороку переміщатися в різні місця. Цей вид дерева – сикомор – називали «фіговою шовковицею». Його плід був схожий на фігу. Кожний плід треба було проколоти окремо, що він дозрів. Цей фрукт був дуже важливим на Близькому Сході. Давид навіть призначив особливого наглядача за сикоморами (пор. 1Хр. 27:28).
5. За юдейським преданням, Амос був успішним діловим чоловіком. Це дуже відрізняється від поширеної сьогодні думки про те, що він був бідним сілянином. Його висока поетична майстерність та пізнання в літературі свідчать на користь юдейського предання! Як відомо з 2Сам. 14:2 і далі, Текоя очевидно славилася мудрістю своїх

мешканців. Амос був першим ізраїльським пророком, який сам записав власні пророцтва. Зверніть увагу на займенники I особи однини в 5:1; 7:1-9; 8:1 та 9:1.

6. Амос у своїх проповідях звертався до північного царства Ізраїля. Нам точно відомо, що Бет-Ел був місцем проповіді, але в Ізраїлі могло бути багато інших таких географічних місць.

В. Питання авторства є проблематичним, тому що:

1. з самої книги складається враження, наче Амос був бідним селянином.
2. художність стилю та якість поезії вказують на те, що автором була високоосвічена людина.
3. сказано, що він промовляв свої проповіді усно, але за структурою та збалансованістю вони більш нагадують письмові твори.
4. багато хто припускає, що Амос мав помічників, які редагували й записували його пророцтва.

V. ДАТА

А. Досить легко датувати це пророцтво прибл. 750 р. до н.е. (плюс мінус 10 років).

Б. Перший вірш книги Амоса є найдовшою та найточнішою спробою датувати текст у всьому Старому Заповіті:

1. Уззійя царював у прибл. 783-742 рр. до н.е. (Брайт [Bright])
2. Єровоам II царював у прибл. 786-746 рр. до н.е. (Брайт [Bright])
3. Ще однією подією, що вказується для датування книги, є землетрус (пор. 1:1; 8:8; 9:1,5). Йосип Флавій відносив його до 2Хр. 26:16-21, де описано, як Уззійя приносив жертву. За археологічними дослідженнями в Хазорі, книгу слід датувати прибл. 760 р. до н.е. (Ядін [Yadin], 1964)

В. У віршах 5:8 та 8:9 згадується затемнення. Можливо, це те саме затемнення, яке, згідно з асирійськими документами, відбулося 15 червня 763 р. до н.е., хоча було й інше повне затемнення 9 лютого 784 р. до н.е.

Г. Датувати цю книгу також допомагає зустріч Амоса з Амацією, головним священиком в Бет-Елі за часів Єровоама II (пор. 7:10-17).

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

А. Паралельний біблійний матеріал знаходиться в:

1. 2 Царів 14:3-17:6
2. 2 Хронік 25-28
3. Осія
4. Ісая
5. Михей

Б. Найпростіший підсумок стану ідолопоклонства в Божому народі наводиться в книзі Осії:

1. 2:16, «не будеш більше кликати Мене: Мій ваале»
2. 4:12-13, «...дочки блудливими стали...»
3. 4:17, «Прилучивсь до бовванів Єфрем, покинь ти його!»
4. 13:2, «цілюють телят» (ритуал)

В. Соціальний фон

1. То був час економічного процвітання та військової експансії як Ізраїля, так і Юди. Однак це процвітання було корисним тільки для заможного класу. Бідні зазнавали експлуатації та наруги. Майже здається, що «гроші та зброя» теж стали ідолами!
2. Соціальна стабільність та процвітання Ізраїля і Юди мали кілька причин:

- а. Довге та успішне правління Єровоама II (786-746 рр. до н.е.) на півночі та Уззії (783-742 рр. до н.е.) на півдні.
 - б. Тимчасовий занепад Єгипту та Месопотамії.
 - в. Завоювання асирійцями Сирії під головуванням Адад-нірарі III в 802 р. до н.е.
 - г. Відсутність конфлікту між Ізраїлем та Юдою.
 - д. Податкування та використання торгових шляхів з півночі на південь через Палестину спричинило стрімкий економічний зріст і ще більше збагатіння багатих.
3. «Самарійські остракони», що датуються роками правління Єровоама II, здається, свідчать про адміністративну організацію, схожу на Соломонову. Це неначе підтверджує збільшення прірви між бідняками та багатіями.
 4. Нечесність багатих ясно описана в Амоса, якого називають «пророком соціальної справедливості». Хабарництво суддів та махінації з вагами в торгівлі – то два яскравих приклади поширених в Юді та Ізраїлі зловживань владою.

Г. Релігійний фон

1. То був час широкої релігійної діяльності, але дуже малої істинної віри. Релігія Ізраїля змішалася з ханаанським культом плодючості. Люди були ідоловірцями, але називали це ЯХВЕ-ізмом. Вступаючи в політичні союзи з іншими народами, вони починали брати участь в язичницьких риуталах.
2. Ідолопоклонство Ізраїля описано в 2Цар. 17:7-18.
 - а. в. 8, вони ходили уставами ханаанейн.
 - 1) поклоніння плодючості
 - (а) пагірки, вв. 9, 10, 11
 - (б) священні стовпи (Ваал), вв. 10, 16
 - (в) Астарті, в. 16, - то були дерев'яні образи жінки Ваала: або різьблені стовпи, або живі дерева.
 - 2) Ворожба, в. 17, - її заборонено в Лев. 19-20 та Повт. Зак. 18.
 - б. в. 16, вони далі поклоняються двом телятам, що символізували ЯХВЕ, встановленим в Дані та Бет-Елі Єровоамом I (1Цар. 12:28-29).
 - в. в. 16, вони поклоняються астральним божествам Вавилону: сонцю, місяцю, зіркам та сузір'ям.
 - г. в. 17, вони поклоняються фінікійському богу плодючості вогню Молоху (пор. Лев. 18:21; 20:2-5).
3. Ваалізм (див. В.Ф. Олбрайт, «Археологія та релігія Ізраїля» [W.F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*], стор. 82 і далі).
 - а. Найкращим джерелом є «Угаритський епос про Ваала».
 - 1) В ньому Ваала зображено як бога, який в певні пори року вмирає і воскресає. Переможений Мотом, він потрапляє в підземельну в'язницю. Життя на землі зупиняється. Але він щовесни отримує допомогу від жінки-богині, воскресає і перемагає Мота. Ваал – то бог плодючості, якому поклонялися через магичні імітації.
 - 2) Він також відомий під іменем Гадад.
 - б. Ель був головним богом Ханаанського пантеону, але Ваал своєю популярністю відібрав у нього це місце.
 - в. Найбільшого впливу тирського ваалізму Ізраїль зазнав через Єзавель, дочку царя Тира. Омрі одружив на ній свого сина, Ахава.
 - г. В Ізраїлі Ваалу поклонялися на місцевих пагірках. Символом Ваала був піднятий вгору кам'яний стовп. Його жінкою була Астарта, символом якої був різьблений стовп, що символізував дерево життя.
4. Тут згадуються деякі типи ідолопоклонства.
 - а. Золоті телята в Бет-Елі та Дані, встановлені Єровоамом I для поклоніння ЯХВЕ.
 - б. Поклоніння тирським богу й богині плодючості на місцевих пагірках.
 - в. Обов'язкове ідолопоклонство, пов'язане зі вступом до політичних союзів тих часів.

Д. Політичне становище на півночі

1. Єровоам II був останнім сильним царем в Ізраїлі. Він був четвертим у роді Єгу та останнім, кому було провіщено царювати (пор. 2Цар. 10:30). Його правління було довгим та політично успішним (786-746 рр. до н.е.).
2. Після смерті Єровоама II протягом двадцяти п'яти років правили шість царів.
 - а. Захарія (2Цар. 15:8-12). Вже через шість місяців він був убитий.
 - б. Шаллум (2Цар. 15:13-15). Він був убитий через лиш один місяць.
 - в. Менахем (2Цар. 15:16-22). Він царював протягом десяти років, але платив велику данину Тіглатпаласару III.
 - г. Пекахія (2Цар. 15:23-26). Він царював два роки і був убитий.
 - д. Пеках (2Цар. 15:27-21). Він царював п'ять років і був убитий. Він втратив кілька міст, зазнавши поразки від Ассирії.
 - е. Осія (2Цар. 15:30, 17:1-6). Він царював дев'ять років і був взятий в полон ассирійцями в 722 р., коли впала Самарія.
3. Короткий підсумок вторгнень Ассирії та Вавилонії в VIII столітті, які мали вплив на Палестину:
 - а. Чотири пророки VIII ст. активно діяли під час посилення Ассирійської імперії на берегах Тигру та Євфрату. Бог використав цей злий народ, щоб здійснити суд над своїм народом, зокрема над царством Ізраїля. У цьому конкретному випадку сформувався зайорданський політичний та військовий союз, відомий як «Сиро-єфремський союз» (735 р. до н.е.). Сирія та Ізраїль намагалися змусити Юду приєднатися до них, щоб разом протистояти Ассирії. Але Ахаз, навпаки, звернувся до Ассирії за допомогою. Першим могутній цар-імператор Ассирії Тіглатпаласар III (745-727 рр. до н.е.), відповів на цей військовий виклик вторгненням у Сирію. Пізніше поставлений ассирійцями в Ізраїлі маріонетковий цар Осія (732-722 рр. до н.е.) також збунтувався і звернувся за допомогою до Єгипту. Салманасар V (727-722 рр. до н.е.) знову вторгся в Ізраїль. Він помер ще до покороення Ізраїля, але його наступник Саргон II (722-705 рр. до н.е.) захопив столицю Ізраїля Самарію в 722 р. до н.е. Коли це сталося, Ассирія депортувала понад 27 000 ізраїльтян, як і Тіглатпаласар відправив до заслання тисячі ізраїльтян раніше, в 732 р. до н.е.
 - б. Після смерті Ахаза (735-715 рр. до н.е.) зайорданські країни та Єгипет сформували ще один союз проти Ассирії (714-711 рр. до н.е.). Це було так зване «Ашдодське повстання». Багато юдейських міст було знищено, коли Ассирія знову напала. Спочатку Єзекія підтримав цей союз, але пізніше вийшов із нього.
 - в. Однак з'явився інший союз, який намагався скористатися смертю могутнього царя Ассирії Саргона II в 705 р. до н.е., і по всій Ассирійській імперії вибухнуло багато повстань. Єзекія взяв активну участь у цьому повстанні. Тоді Сінаххеріб (705-681 рр. до н.е.) вторгся в Палестину (701 р. до н.е.) і став табором поблизу міста Єрусалим (2Цар. 18-19; Іс. 36-39), але Бог чудом знищив його військо. Богослови сперечаються про те, скільки разів Сінаххеріб вторгався в Палестину (Напр.: на думку Джона Брайта [John Bright] одне вторгнення сталося в 701 р. до н.е., і, можливо, друге сталося в 688 р. до н.е., див. стор. 270.) Єзекія спасся від ассирійського вторгнення, але оскільки він горделиво показав вавилонській делегації скарби Юди, Ісая провістив захоплення Юди Вавилонією (39:1-8). Єрусалим був захоплений Навуходоносором у 587-586 рр. до н.е.
 - г. Ісая також провістив відновлення Божого народу за правління мідо-перського царя Кіра II (41:2-4; 44:28; 45:1; 56:11). У 612 р. до н.е. Вавилон захопив Ніневію, але в 539 р. до н.е. місто Вавилон пало перед військом Кіра. У 538 р. до н.е. Кір видав наказ, щоб усі поневолені народи, в тому числі й іудеї, могли повернутися до своїх земель. Кір навіть виділив зі своєї скарбниці гроші на відбудову зруйнованих храмів тих народів.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- A. Звинувачення проти народів, 1:1-2:3 (можливо до 2:16)
1. Сирія (Дамаск), 1:3-5
 2. Філістія (Азза), 1:6-8
 3. Фінікія (Тир), 1:9-10
 4. Едом, 1:11-12
 5. Аммон, 1:13-15
 6. Моав, 2:1-3
- Б. Особливі звинувачення проти Божого народу, 2:4-6:14
1. Юда, 2:4-5
 2. Ізраїль, 2:6-6:14 (контекст суду над Ізраїлем продовжується до 6:14 включно)
- В. Видіння суду, 7:1-9:10
1. Сарана, 7:1-3
 2. Вогонь, 7:4-6
 3. Висок, 7:7-17
 4. Доспілі плоди, 8:1-14
 5. Зруйнування святині, 9:1-10
- Г. Месіанська надія, 9:11-15

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- A. Амос пов'язує Божий гнів із порушенням Ізраїлем Мойсеєвого завіту. Слід розуміти зв'язок між старозавітною колективною відповідальністю та індивідуальною вірою. Ми теж, як Ізраїль, маємо суспільні проблеми з гріхом, але в нашому розумі часто існують два стандарти:
1. наше особисте життя та індивідуальна віра;
 2. наше колективне, публічне життя.
- Б. Суверенність Бога над усім світом є фоном, на якому ЯХВЕ здійснює суд над народами, що знаходяться поза межами Його завіту з Ізраїлем. Це є основою розуміння єдиногобожжя Ізраїля.
- В. Гл. 2:9-12, Божий суд над Ізраїлем слід розглядати в світлі Його милостивих діянь в історії людства. Боже обрання Ізраїля та завіт із ним підготовляють основу для Його суворого суду. Слід пам'ятати, що «кому багато дано, від нього багато й жадатимуть» (пор. Лк.12:48)
- Г. У гл. 5 віра і життя нерозривно поєднані! Амос засуджує експлуатацію багатими бідних.
- Д. Ізраїль марно надіявся на:
1. свою релігію (пор. 4:4-5; 5:21-23).
 2. своє економічне процвітання (пор. 6:1 і далі).
 3. свою військову міць (пор. 2:14-16; 6:1, 13).
- Е. Навіть незважаючи на невірність Ізраїля, є надія на Божий завіт, Божого Месію, 9:8б-15.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- A. Слова та/або вирази
1. «землетрус», 1:1 (NASB & NIV)
 2. мур, 1:7 (NASB, «цитаделі»; NIV, «фортеця»)
 3. берло, 1:8 (NASB & NIV)

4. «спалив на вапно кості едомського царя», 2:1 (NASB & NIV)
5. «вбогого за чоботи/взуття», 2:6; 8:6 (NASB & NIV)
6. «роги жертівника», 3:14 (NASB & NIV)
7. «доми із слонової кості», 3:15 (NIV, «доми, прикрашені слоновою кістю»)
8. «Зненавидів Я, обридів Собі ваші свята», 5:21 (NASB & NIV)
9. мирні жертви ваші із ситих баранів, 5:22
10. висок, 7:7 (NASB & NIV)
11. «гріх самарійський», 8:14 (NIV, «сором самарійський»)

Б. Особи

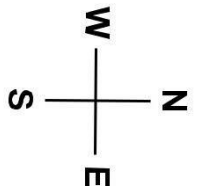
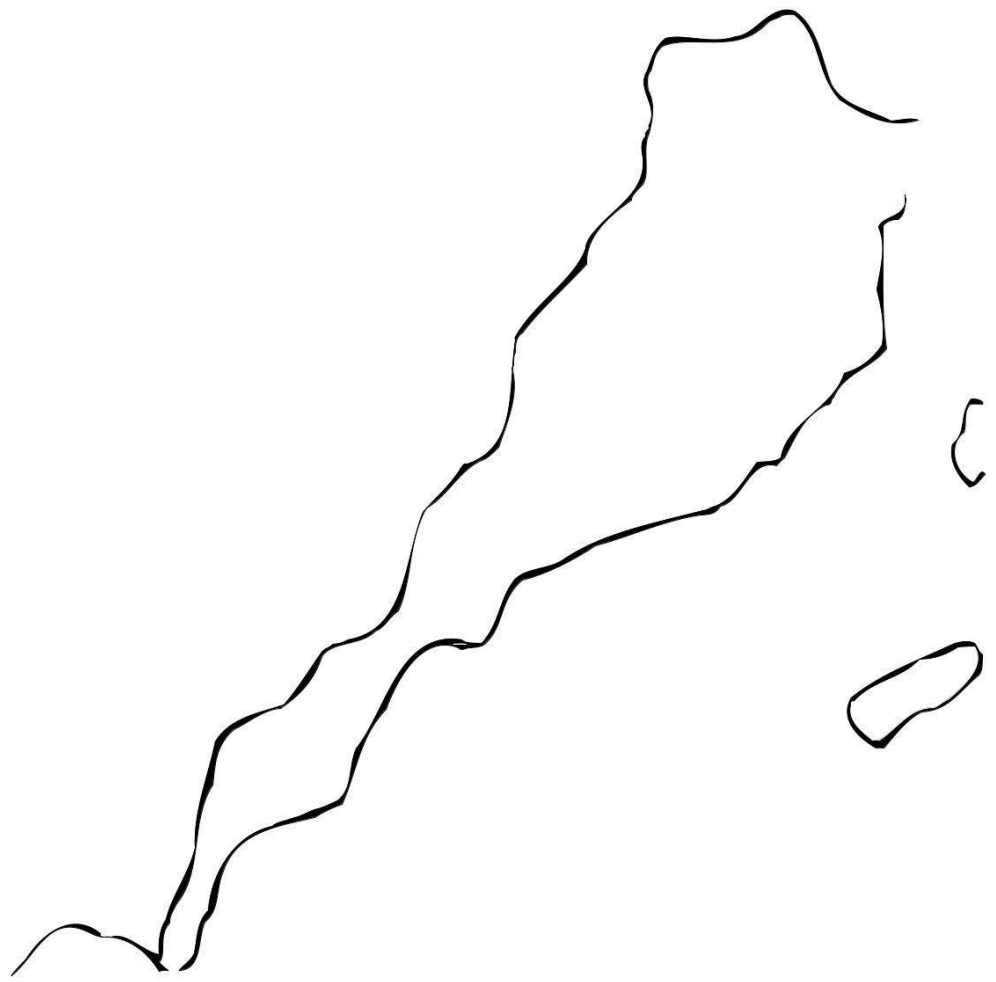
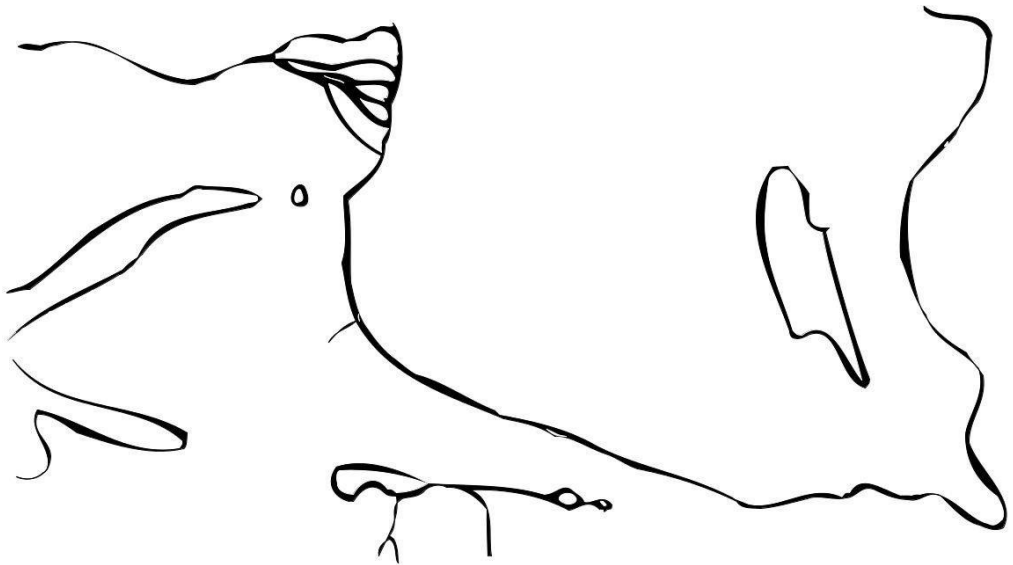
1. назореї, 2:12
2. корови башанські, 4:1
3. голосільниць, 5:16 (NASB, «професійних голосільниць»)
4. *Саккут*, 5:26 (NIV, «храмок»)
5. *Кеван*, 5:26 (NIV, «п'єдестал»)
6. Амація, 7:10
7. Єровоам II, 7:10
8. Ясновидче, 7:12

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Текоя, 1:1
2. Кармел, 1:2
3. Гілеад, 1:3
4. Азза, 1:6
5. Ашдод, 1:8
6. Ашкелон, 1:8
7. Екрон, 1:8
8. Теман, 1:12
9. Боцра, 1:12
10. Рабба, 1:14
11. Бет-Ел, 4:4
12. Гілгал, 4:4
13. Содом, 4:11
14. Беер-Шева, 5:5
15. Гамат, 6:14
16. Дан, 8:14

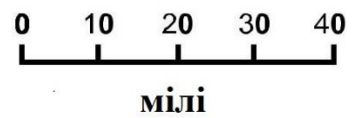
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чи був Амос бідним селянином, чи багатим діловим чоловіком?
2. Чи несемо ми відповідальність за свої власні гріхи, чи за колективний гріх нашого суспільства?
3. На чому наголошується в 3:2-8?
4. Чому засуджені Бет-Ел та Гілгал? Чому в віршах 4:4-5 засуджується релігійна діяльність?
5. Чому Бог відкинув жертви Ізраїля?
6. Чому вірші 5:25-26 так важко тлумачити?
7. Чи засуджував Амос систему жертвоприношення?
8. Чи може Бог пом'янути Своє рішення?
9. Як покаяння пов'язане з прощенням? (гл. 7)
10. Божий суд есхатологічний чи тимчасовий?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ОВДІЯ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем пророка
- B. Його ім'я означає «раб ЯХВЕ»
- B. Це було поширене єврейське ім'я (пор. 1Цар. 18:3; 1Хр. 3:12; 7:3; 8:38; 9:16,44; 12:9; 27:19; 2Хр. 17:7; 34:12; Ездра 8:9; Неем. 10:5; 12:25)

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10)
- B. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b)
 - 1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій
 - 2. вони представляють дванадцять племен – символічне число організації
 - 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книг
- B. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Однак в такій думці є деякі проблеми:
 - 1. Перші шість книг у масоретському тексті (MT) та в Септуагінті (LXX) розташовані в різній послідовності.

<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Осія	Осія
Йоїл	Амос
Амос	Михей
Овдій	Йоїл
Йона	Овдій
Михей	Йона
 - 2. За внутрішнім свідомством, Амос хронологічно передує Осії
 - 3. Дата написання книги Йоїла є дуже сумнівною. Я вважаю його раннім післявавилонським пророком разом з Овдієм

III. ЖАНР – класична єврейська пророцька поезія.

IV. АВТОРСТВО

- A. Про автора нічого не відомо
- B. Деякі теорії:
 - 1. У Синедріоні 39b (Талмуд) сказано, що Овдій був слугою царя Ахава в 1Цар. 18:3-16
 - 2. Псевдо-Еліфаній (рання церква) у своєму творі «Життя пророків» повідомляє, що Овдій був високопосадовцем у війську царя Ахазії (842 р. до н.е.) в 2Цар. 1:12 і далі
 - 3. Жан Кальвін казав, що Овдій був свідком руйнування Єрусалима (586 р. до н.е. Навуходоносором II або Вавилонією)
- B. Не виключно, що це ім'я було титулом.

V. ДАТА

- А. Лінгвістично ця книга пов'язана з Єремією 49:7-12 (Овд. 1-9) та Йоїлом 2:32 (Овд. 10):
1. Е.Дж. Янг (E. J. Young) ставить їх у таку послідовність: Овдій, Єремія
 2. Р.К. Гаррісон (R. K. Harrison) ставить їх у таку послідовність: Єремія, Овдій, (450 р. до н.е.) та Йоїл (400 р. до н.е.). Таким чином, книга відноситься до раннього післявавилонського періоду.
 3. Кайл (Keil) ставить їх у таку послідовність: Овдій, Йоїл, Єремія
- Б. Очевидно, що ця книга пов'язана із вторгнення в Юду та пограбуванням Єрусалима Едомом. Можливі дати:
1. Захоплення Єрусалима єгипетським фараоном Шишаком у п'ятий рік Рехав'ама, 922-915 рр. до н.е. (пор. 1Цар. 14:25-28; 2Хр. 12:2-10).
 2. Захоплення Єрусалима арабським союзом та филистимлянами за царювання Єгорама, 849-842 рр. до н.е. (пор. 2Цар. 8:20 і далі; 2Хр. 21:16-17; 22:1).
 3. Захоплення Єрусалима сирійцями за царювання Йоаша, 837-800 рр. до н.е. (пор. 2Хр. 24:23-24).
 4. Захоплення Єрусалима Ізраїлем (Йоаш) після поразки Едома за царювання Амації (пор. 2Цар. 14:7-14) (842 р. до н.е.)
 5. Напад едомитів на Юду (пор. 2Хр. 28:17; 19:8-9; 2Цар. 16:1-20).
 6. Неодноразове захоплення Єрусалима Навуходоносором, 605, 597, 586, 582 рр. до н.е.:
 - а. 605 р. до н.е. за царювання Єгоякіма (пор. Дан. 1:1-2)
 - б. 597 р. до н.е. за царювання Єгояхіна (пор. 2Цар. 24:8-17; 2Хр. 36:9-10; Єзекііль)
 - в. 586 р. до н.е. за царювання Седекії (пор. 2Цар. 24:18-25:21; 2Хр. 36:11-21; Плач Єремії; Пс. 137:7)
 - г. 582 р. до н.е. за часів вавилонського намісника Гедалії (пор. 2Цар. 25:22-26)
- В. Вчені припускають дві дати:
1. рання дата за царювання Єгорама (849-842 рр. до н.е.) з причини:
 - а. місця цієї книги серед «Дванадцяти малих пророків»
 - (1) книги VIII століття: Амос, Осія, Михей, (Йоїл?) та Овдій
 - (2) книги VII століття: Наум, Авакум та Софонія
 - (3) книги післявавилонського періоду: Огій, Захарія та Малахія
 - б. Овдій не згадує про зруйнування Храму
 - в. народи, які він згадує, є довавилонськими, а не післявавилонськими
 - г. гріхи подібні до тих, про які говорили пророки VIII століття
 - д. зовсім немає арамейських слів, ідіом та виразів
 2. пізня дата, пов'язана з захопленням Єрусалима Навуходоносором II
 - а. вв. 11-14, здається, стосуються падіння Єрусалима в 586 р. до н.е.
 - б. Едом брав участь у цьому захопленні
 - (1) радів з падіння Юди
 - (а) Пс. 137:7
 - (б) Плач 2:15-17; 4:21
 - (в) Єз. 36:2-6
 - (г) I Езд. 4:45, 50
 - (2) сприяв падінню Юди:
 - (а) Єз. 25:12-14
 - (б) Єз. 35:1-15

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Едом, об'єкт пророцтва, вв. 1-9, 18, 21
1. Едом – народ на сході від Мертвого моря, що походив від Ісава, брата Якова (пор. Бут. 25-29; 32-33). Едом означає «червоний», а Ісав означає «волосатий» (пор. Бут. 25:25, 30).

2. Ізраїлю було наказано поважати Едом (пор. Повт. Зак. 23:7)
3. Між Ізраїлем та Едомом постійно були проблеми:
 - а. Чис. 20:14-21
 - б. Суд. 11:16-17
 - в. 1Сам. 14:47-48
 - г. 2Сам. 8:14
 - д. 1Цар. 11:14-25
 - е. 2Цар. 14:22; 16:5-6
 - ж. 2Хр. 20:10-30; 21:8 і далі
 - з. Ам. 1:6, 9
4. Інші пророцтва проти Едома:
 - а. Іс. 34:5 і далі; 63:1 і далі
 - б. Єр. 49:7-22
 - в. Плач 4:21-22
 - г. Єз. 26:12 і далі; 35:1 і далі; 36:2-6
 - д. Ам. 1:11-12
5. Едом був засуджений через те, що:
 - а. гордився, вв. 3-4
 - (1) своїм безпечним географічним положенням
 - (2) своїми політичними союзами та військовою міццю
 - (3) багатством своєї комерції
 - (4) мудрістю своїх традицій
 - б. жорстоко ставився до Юди, своєї родички, вв. 10-14
 - (1) радів з падіння Єрусалима (Плач 2:15-17; 4:21)
 - (2) відмовився допомагати їй (в. 15)
 - (3) активно підтримував ворога (в. 14)
 - (4) відібрав у Юди її власність (Єр. 13:19)
 - в. відкидав ЯХВЕ та погорджував Ним (в. 16)

Б. Едом – то символ всіх народів, що повстали на Бога та на Його народ, вв. 15-21 (пор. Пс.2).

В. Історичні події, в яких, можливо, здійснилися пророцтва

1. зруйнування Едому Нововавилонською імперією через припл. 5 років після падіння Єрусалима, 580 р. до н.е.
2. витіснення Едому з Петри набатейськими арабами у припл. 550-449 рр. до н.е. (пор. Мал. 1:2-5). Едом не згадується в списку оточуючих ворогів у Неемії, тому що місце Едому зайняли арабські племена. Едом переселився до Негеву.
3. поразка Едому з боку генерала Олександра, Антигона в 312 р. до н.е. (записано Діодором Сицилійським)
4. поразка Едому в Негеві з боку Юди Макавея у припл. 175 р. до н.е. (пор. 1Мак. 5:3,15; 2Мак. 10:15; Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 12:8:1; 13:9:1)
5. Йоханан Гіркан змусив Едом прийняти юдаїзм у 125 р. до н.е. Після того вони були названі ідумеями.
6. Римський генерал Тит остаточно знищив ідумейський вплив в 70 р. н.е.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

Основні структурні елементи книги подаються за серією «Нового Міжнародного Коментаря» (*The New International Commentary*) – «Йоїл, Овдій, Йона та Михей», стор. 142

А. Зруйнування Едому (2-9)

1. Падіння Едому (2-4)
2. повне знищення Едому (5, 6)
3. зрада союзників Едому (7)
4. Едом втрачає мудрість та воїнів (8, 9)

- Б. Злодіяння Едому (10-14, 15b)
 1. Небратське ставлення Едому (10, 11)
 2. Насмішки Едому (12)
 3. Переступи Едому (13)
 4. Співпраця Едому з ворогами та майбутня кара (14, 15b)
- В. Що буде з Едомом в день ЯХВЕ (15а, 16-21)
 1. день ЯХВЕ (15а, 16)
 2. роль останку (17, 21)
 3. Юда стане вогнем, а Едом – соломою (18)
 4. відновлення землі (19, 20)

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Божі вороги та вороги Божого народу будуть покарані. Едом як прототип непокірного, невіруючого народу (пор. в. 15)
- Б. Бог прославить Свій народ, згідно з Його обітницями завіту. Святість є ціллю ЯХВЕ для Свого народу.
- В. Історична ситуація з часом зміниться навпаки. Едом буде знищений, а Божий народ буде благословенний.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

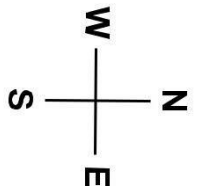
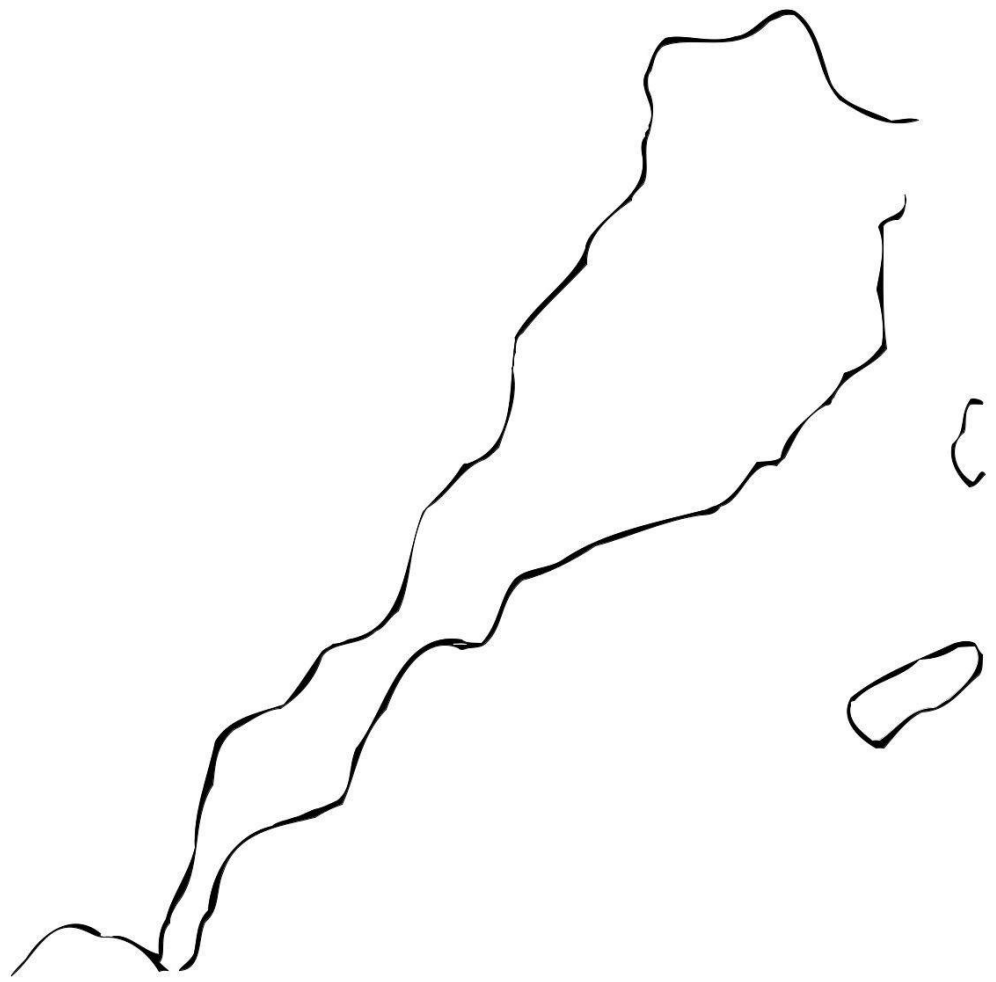
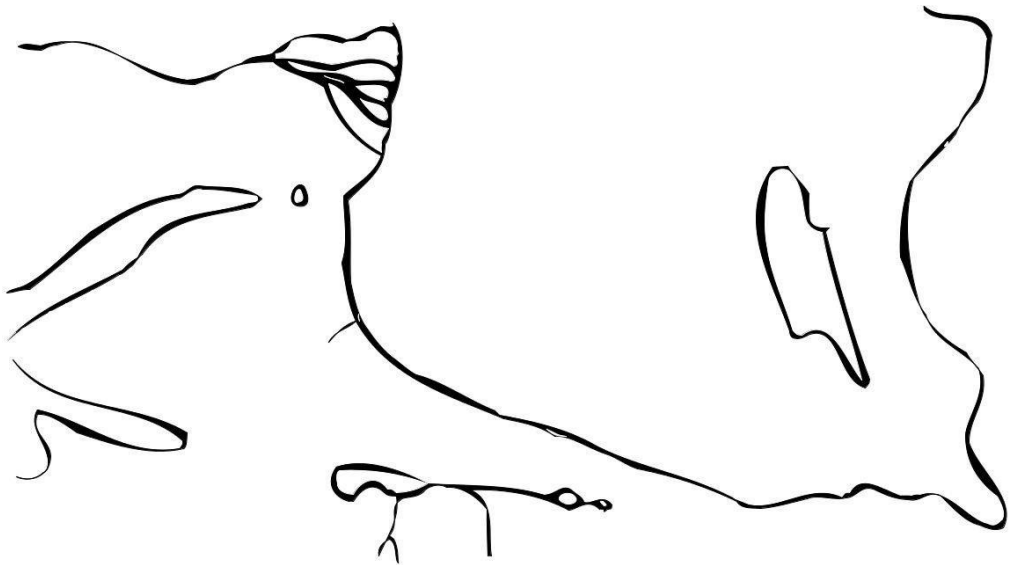
- А. Слова та/або вирази
 1. «ти кубло своє склав поміж зорями», 1:4 (NASB, «ти будував високо, як орел»)
 2. «Через насилля на Якова на брата твого», 1:10 (NASB & NIV)
 3. «жереба кидали про Єрусалим», 1:11 (NASB & NIV)
 4. «близький день Господній», 1:15 (NASB & NIV)
- Б. Особи
 1. Ісав, 1:8

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Едом, 1:1
2. Теман, 1:9
3. Сіонська гора, 1:17
4. Південь («Негев»), 1:19, 20
5. Долини, 1:19 (NASB, «Шефела»; NIV, «передгір'я»)
6. Гілеад, 1:19

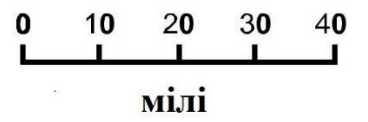
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Що є головною темою книги Овдія?
2. Чому над Едомом був здійснений такий суворий суд?
3. Чому Едом використовується як символ усіх народів?
4. Чи є в Новому Заповіті посилання на книгу Овдія або цитати з неї?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЙОНИ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книга названа іменем пророка.
- Б. Його ім'я означає «голуб». Голуб був символом народу Ізраїля:
1. у Псалмах це позитивний символ, Пс. 68:13; 74:19,
 2. в Осій він негативний, 7:11,
 3. У Пісні над піснями це метафора ласки, 2:14; 5:2; 6:9.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10)
- Б. Вона є першою з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b)
1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій.
 2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книги.
- В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Однак в такій думці є деякі проблеми:
1. Перші шість книг у масоретському тексті (MT) та в Септуагінті (LXX) розташовані в різній послідовності.
<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Осія	Осія
Йоїл	Амос
Амос	Михей
Овдій	Йоїл
Йона	Овдій
Михей	Йона
2. За внутрішнім свідченням, Амос хронологічно передує Осії.
 3. Дата написання книги Йоїла є дуже сумнівною. Я вважаю його раннім післявавилонським пророком разом з Овдієм.

III. ЖАНР

- A. За жанром ця книга значно відрізняється від інших малих пророків. Вона написана прозою, окрім 2:2-9.
- Б. Про жанр книги Йони точаться суперечки. Багато вчених не можуть прийняти чудес, пророчень та деяких богословських аспектів цієї книги. Дехто вважає її:
1. алегорією
 2. притчею (гумористичною)
 3. типологією
- В. Ім'я Йони, як і ім'я його батька, було рідкісним серед євреїв. У 2Цар. 14:25 згадуються такі імена чоловіка та батька. Він жив за правління Єровоама II (783-743 рр. до н.е.). Ісус говорив про Йону як про історичну особу, Мт. 12:39-40; 16:4 та Лк. 11:29.
- Г. Можливо, книгу Йони, як і Йова, написав і/або розширив якийсь мудрець, що хотів донести до читачів певну богословську істину. Більшість пророцьких книг складається з послань пророків, але в книзі Йони єдине послання – то сім слів у вірші 3:4.

IV. АВТОРСТВО

- A. Автором був сам пророк. Він представлений у вірші 1:1, як і інші малі пророки.
- Б. Імена Йони та його батька Аміттая були рідкісними серед євреїв; обидва імені зустрічаються в 2Цар. 14:25. Йона був пророком при Єровоамі II, родом із Гат-Гахефера, біля Назарета.
- В. Можливо, якийсь єврейський мудрець узяв життя історичної особи, такої як Йов, та виклав його в вигляді твору, щоб донести до читачів певну богословську істину. Не виключно, що цар Ізраїля викликав до себе Йону, щоби той пояснив йому, навіщо він проповідував ворогам Ізраїля. Йона був писарем/пророком північного царства. Цим можна пояснити такий антагонізм цієї книги. Можливо, мудрець чув, як Йона захищався перед царем і, усвідомивши вселюдську значимість цієї історії, записав її в книгу (Джон Гарріс [John Harris], ЕТВУ, 1998).

V. ДАТА

- A. Якщо автором книги був Йона з 2Цар. 14:25, тоді книгу слід датувати часом до падіння Ніневії в 612 р. до н.е. за царювання Єровоама II (783-743 рр. до н.е.).
- Б. Часто кажуть, що книга Йони була написана значно пізніше, але зазвичай така думка ґрунтується на:
 - 1. відкиданні можливості провіщення задалегідь,
 - 2. запереченні історичності надприродних елементів книги,
 - 3. припущенні, що в книзі йдеться про післявавилонську національну гордість та ексклюзивізм.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН – В історії Ассирії було два випадки, що могли бути пов'язаними з покаяттям Ніневії.

- 1. схильність до єдинобожжя за царювання Адада-нірарі III (810-783 рр. до н.е.)
- 2. велика чума в Ассирії за царювання Ассурдана III (771-754 рр. до н.е.)

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- A. Поділ на глави відображає розвиток подій
- Б. Основні частини книги
 - 1. гл. 1 - Йона відкидає Божу волю і замість неї діє за власною волею. Бог перемагає!
 - 2. гл. 2 - Йона кається (поема написана в минулому часі й зображає поклоніння в єрусалимському Храмі)
 - 3. гл. 3 - Йона приймає Божу волю. Ніневія кається
 - 4. гл. 4 – Божий характер розкривається на тлі відношення Йони та його вчинків.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- A. В цій книзі язичники зображені побожними, а пророк непокірним.
 - 1. моряки
 - 2. ніневітяни
- Б. Божу любов до язичників ясно видно в віршах 3:10 та 4:11. Бог любить не лише людей, але й тварин, 4:11
- В. ЯХВЕ приймає ненависних, жорстоких ассирійців, тому що вони покалися та увірували в Нього, 3:5-9. Від них не вимагається стати юдеями.

- Г. Йона символізує Боже покликання до Ізраїля, щоб він став царством священників для всього світу (пор. Бут. 12:3; Вих. 19:4-6). Ізраїль став націоналістичним, ексклюзивістським і горделивим, хоча мав би бути євангелістичним і спасаючим.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. «призначив Господь велику рибу», 2:1 (NIV, «...привів велику рибу»; в англ. перекладах цей вірш - 1:17)
2. Шеол, 2:3 (NIV, «могила»; в англ. перекладах цей вірш - 2:2)
3. «яма», 2:7 (NASB & NIV; в англ. перекладах цей вірш - 2:6)
4. «пожалував Бог», 3:10 (NIV, «Він зжалився»)
5. «милостивий» (*hesed*), 4:2 (NIV, «багатий на любов»)
6. «виростив Бог рицинового куща, 4:6 ...призначив Бог червяка, 4:7 ...призначив Бог східнього гарячого вітра», 4:8 (NIV, «навів»)
7. «люда, які не вміють розрізняти правиці своєї від своєї лівиці», 4:11 (NASB & NIV)
8. «та численна худоба», 4:11 (NASB, «а також багато тварин»)

Б. Особи

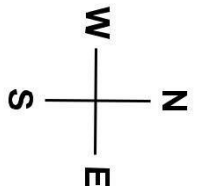
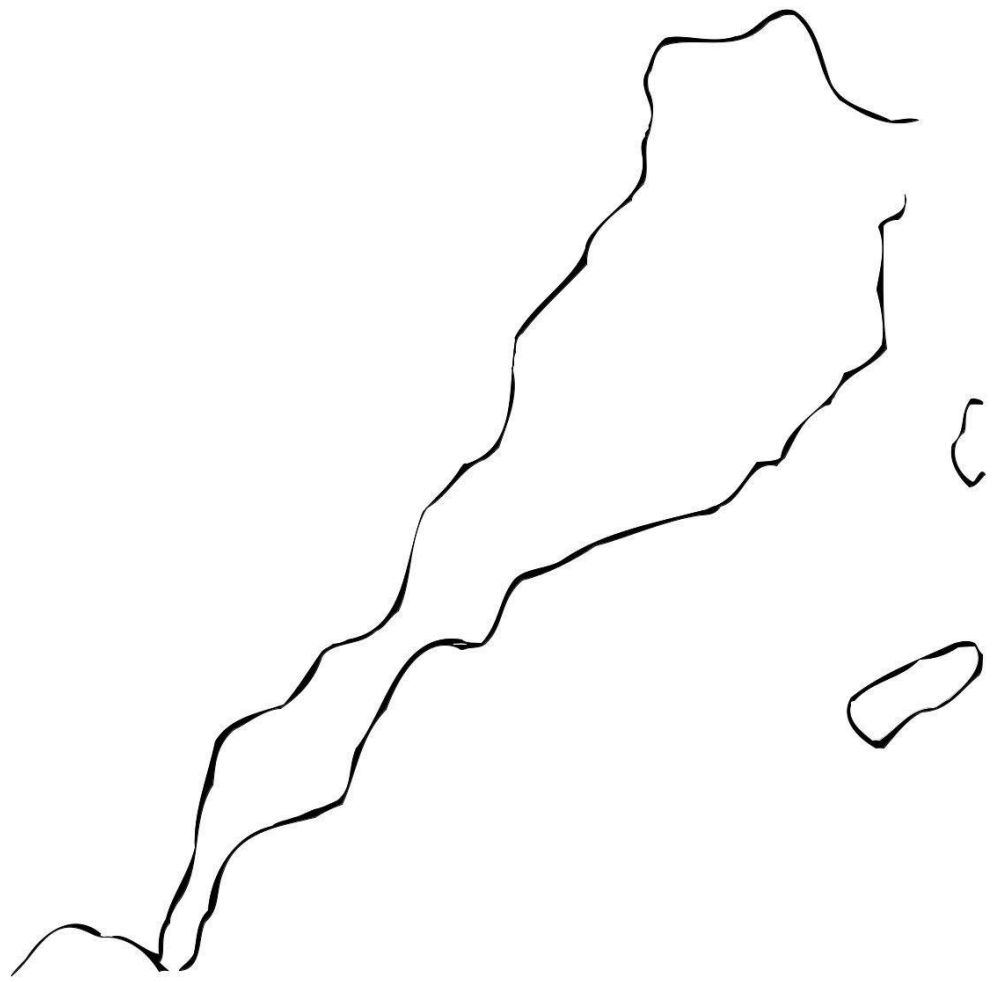
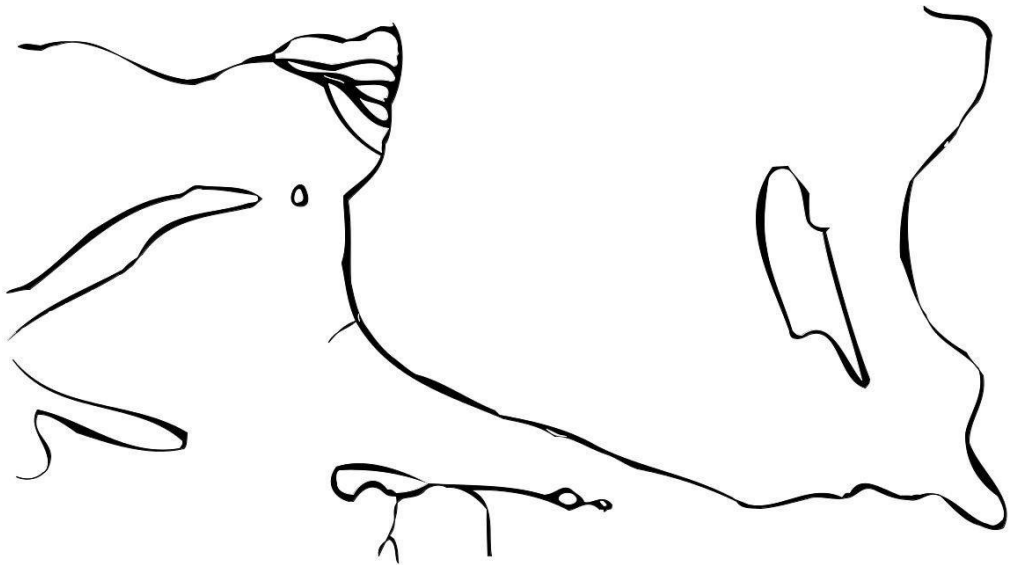
1. Аміттай, 1:1
2. «Небесний Бог», 1:9

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Ніневія, 1:2
2. Таршіш, 1:3
3. Яфа, 1:3

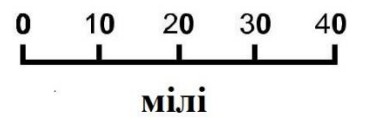
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чи був Йона історичною особою?
2. Чому Йона він хотів іти до Ніневії?
3. Чи створює та «велика риба» серйозну проблему для тлумачення книги? Чому так або чому ні?
4. Опишіть характер Бога. (1:9; 4:2)
5. Хто є головним персонажем книги: Йона чи Бог? Чому?
6. Яке послання ця книга несе Ізраїлю? Чи схожий Йона на Ізраїля?
7. Як використовував цю книгу Ісус? (пор. Мт. 12:38-45)

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ МИХЕЯ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книга названа іменем пророка.
- Б. Його ім'я, як і Миха, є скороченою формою від імені Михайя (Суд. 17:1,4; 1Цар. 22:13), що означає «Хто подібний до ЯХВЕ».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10).
- Б. Вона є першою з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b).
 - 1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій.
 - 2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
 - 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книг
- В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Однак в такій думці є деякі проблеми:
 - 1. Перші шість книг у масоретському тексті (MT) та в Септуагінті (LXX) розташовані в різній послідовності:

<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Осія	Осія
Йоїл	Амос
Амос	Михей
Овдій	Йоїл
Йона	Овдій
Михей	Йона
 - 2. За внутрішнім свідомством, Амос хронологічно передує Осії.
 - 3. Дата написання книги Йоїла є дуже сумнівною. Я вважаю його раннім післявавилонським пророком разом з Овдієм.

III. ЖАНР

- A. Ця книга схожа на Амоса богослов'ям, але не стилем. Книга Михея хоч і не є такою прекрасною поезією, як Книга Амоса, але в ній передаються важливі істини.
- Б. Для Михея характерними є послання суду та відновлення, що стоять поруч одне з одним і не мають між собою жодних переходів. Істина подається в двох кольорах, чорному та білому!
- В. Пророк звіщав сильні, запальні, глибокі послання від Бога завіту!
- Г. Михей провіщав:
 - 1. падіння Самарії перед силами Ассирії, 1:5-7; 6:9-16
 - 2. падіння Єрусалима перед Вавилоном, 1:9-16; 3:12; 4:10-12; 6:9-16
 - 3. повернення народу з заслання, 2:12-13; 5:5b-9; 7:7-20
 - 4. місце народження Месії, 5:2 та Його всесвітнє царство, 5:4
 - 5. прийняття віри язичницькими народами, 4:1-5

IV. АВТОРСТВО

- А. Традиційно автором усього пророцтва вважається пророк Михей з Морешет-Гата.
- Б. Сучасні вчені пробували ділити книгу Сморешетського Михея на кількох авторів, як вони ділили й книги Мойсея. Однак за внутрішнім свідомством, ця книга написана єдиним автором:
 - 1. кілька глав починаються з єврейського «Почуйте/Послухайте» (*шма*, пор. Повт.Зак. 6:4), 1:2; 3:1; 6:1.
 - 2. метафори «пастирі»/«вівці/отара» вживаються в 2:12, 3:2-3; 4:6; 5:1 і далі; 7:14.
 - 3. в усіх частинах книги є посилання на слова інших пророків VIII століття (пор. 4:1-3 з Іс. 1:2-4).
- В. Михей багато в чому схожий на Амоса і характером, і посланням. Їхні рідні міста знаходилися лише в 30 км одне від одного. Обидва пророки були з сільської місцевості та, на відміну від Ісаї, не втручалися в політику і боротьбу різних сил.

V. ДАТА

- А. У 1-му віршу 1-ї глави повідомляється тривалість та час служіння Михея: «за днів Йотама, Ахаза та Єзекії».
- Б. Згідно з Єр. 26:18, Михей пророкував за царювання Єзекії.
- В. Оскільки вірш 1:1 адресований і Самарії, і Єрусалиму, а в 6:1-16 описана сцена суду, що провіщає падіння Ізраїля, Михей мабуть пророкував до падіння Самарії в 722 р. до н.е.
- Г. Його служіння продовжувалося й після падіння Самарії. У книзі, здається, зібрані його послання з різних періодів його служіння.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Михей – пророк VIII століття, що служив в південному царстві разом з його сучасником Ісаєю.
- Б. То був час процвітання та військової експансії. Час широкої релігійної діяльності, але ця діяльність насправді була ханаанським культом плодючості з використанням імені ЯХВЕ.
- В. Ассирійська імперія на чолі з Тіглатпаласаром III дедалі зміцнювалася й була готова напасти.
- Г. Для повного опису тієї історичної доби див. відповідний розділ у Вступі до Книги Ісаї.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Для цієї книги характерними є раптові зміни: 2:5,12; 3:1; 6:6-8; 7:14-15. Автор переходить від проголошення суду до проголошення спасіння, пор. 2:10-11 з 2:12-13.
- Б. Основні частини книги:
 - 1. суд, що прийде на Божий народ, 1:1-16
 - а. заслання північної країни, 1:5-7
 - б. заслання південної країни, 1:9-16 (3:12)
 - 2. кара та відновлення Божого народу, 2:1-13
 - а. соціальні гріхи багатих, 1-11
 - б. майбутня надія, 12-13
 - 3. засудження начальників Божого народу, 3:1-12

- а. управителів, 1-4, 9, 11
 - б. пророків, 5-7, (істинний пророк, в. 8), 11
 - в. священиків, 11
 - г. наслідки, 12 (4:10)
4. відновлена майбутня слава Божого народу, 4-5
 - а. загальний заклик до всіх народів, 4:1-5
 - б. заклик до кульгавих, розігнаних та слабих, 4:6-8
 - в. громада віруючих зазнає нападів, але перемагає, 4:9-13
 - г. пришествя Месії, 5:1-5а
 - д. майбутня перемога над Ассирією, 5:5b-9
 - е. теперішній суд над Божим народом, 5:1, 10-15
 5. Бог викликає Свій народ на суд, 6
 - а. пророк говорить від імені Бога, 1-5
 - б. Божий народ відповідає, 6-7
 - в. пророк відповідає від імені Бога, 8
 - г. Божий суд приходить на місто Його народу: або Єрусалим, або Самарію, 9-16
 6. Божий суд над народом триває, як тривають і обітниця про благословіння, 7
 - а. соціальні гріхи, які Божий народ постійно чинить, 1-6
 - б. майбутній начальник Божого народу буде таким, як Бог, 14-20

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Подібно Амосу, Михей засуджував соціальні гріхи багатих та сильних.
- Б. Подібно Осії, він засуджував релігійне відступництво пророків та священиків (3:11).
- В. Михей провістив падіння та заслання як Ізраїля, так і Юди, через їхнє ідолопоклонство та порушення завіту.
- Г. Бог справедливий. Його народ буде покараний. Бог також милостивий і вірний Своему завіту, і Його народ (останок) буде відкуплений та відновлений.
- Д. Бог хоче, щоб Його народ віддзеркалював Його характер (6:8), а не просто виконував ритуал без віри (6:6-7).
- Е. Ізраїль, Юда та віруючі язичники благословляться через грядущого Месію, який народиться в Вифлеємі (5:2). Цей новий начальник буде таким, як ЯХВЕ (7:18-20).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та/або вирази
 1. «топляться гори», 1:4 (NASB & NIV)
 2. «рани її невігойні», 1:9 (NASB & NIV)
 3. приповідка, 2:4 (NASB & NIV)
 4. «Ви останок народу Мого їсте», 3:3 (NASB & NIV)
 5. чарувати, 3:6 (NASB & NIV)
 6. «Сіон буде на поле заораний», 3:12 (NASB & NIV)
 7. «будуть народи до неї пливсти. І підуть численні народи», 4:1-2 (NASB & NIV)
 8. «перекують мечі свої на лемеші», 4:3 (NASB & NIV)
 9. «і віддавна постання Його, від днів віковічних», 5:1 (NIV, «чис походження від давини, зі стародавніх часів» - 5:2)
 10. «Чи дам... плід утроби моєї за гріх моєї душі?», 6:7 (NASB & NIV)
 11. вага неправдива, 6:11 (NIV, «вага фальшива»)
 12. «кинеш у морську глибочінь усі наші гріхи», 7:19 (NIV, «кинеш у морську глибочінь усі наші беззаконня»)

Б. Особи

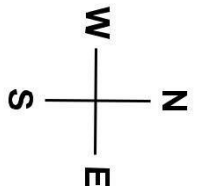
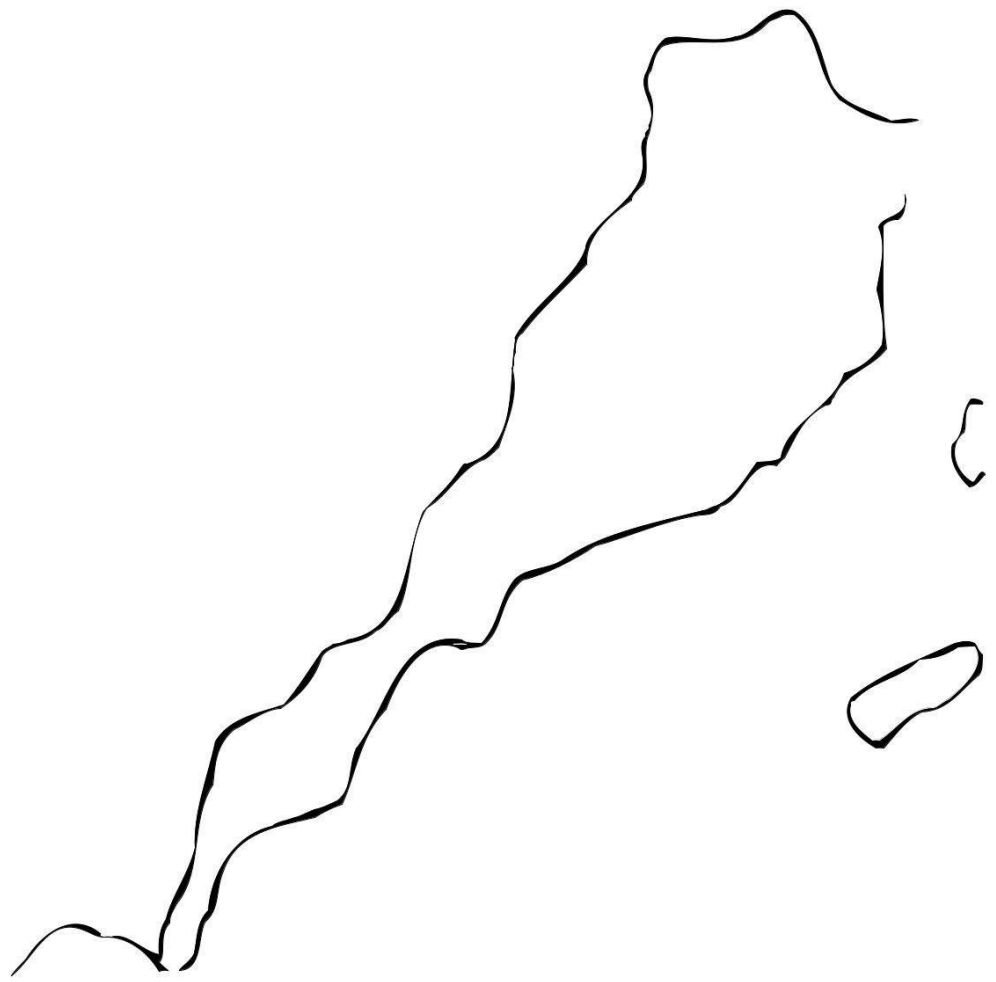
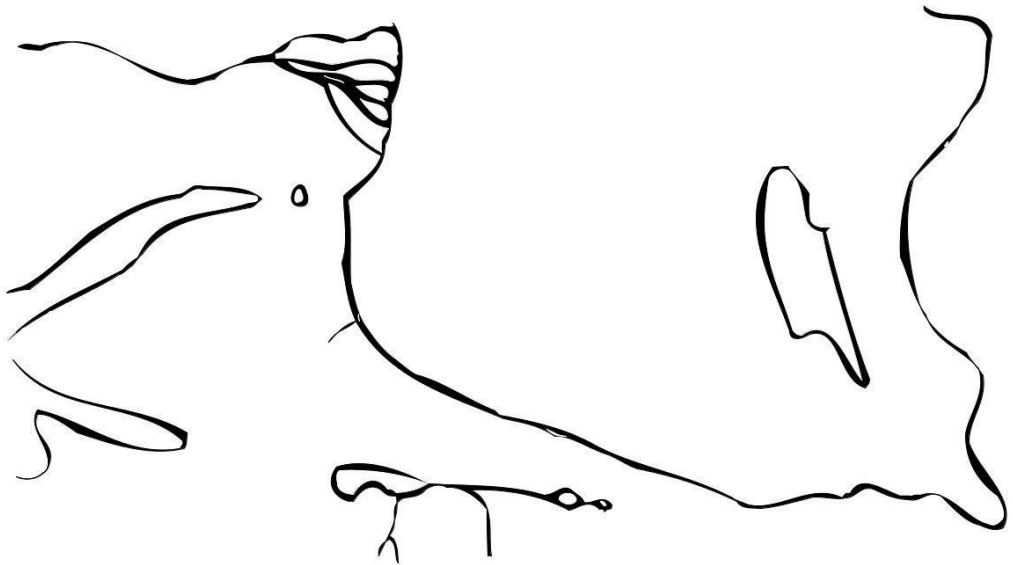
1. Німрод, 5:6
2. Балак, 6:5
3. Валаам, 6:5
4. Омрі, 6:16

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Самарія, 1:5
2. Єрусалим, 1:5
3. Лашіх, 1:13
4. Морешет-Гат, 1:14
5. Сіонська гора, 4:7
6. Вифлеєм-Єфрата, 5:1 (в англ. версіях 5:2)
7. Край Німрода, 5:5 (в англ. версіях 5:6)
8. Шітгім, 6:5
9. Гілгал, 6:5
10. Башан
11. Гілеад

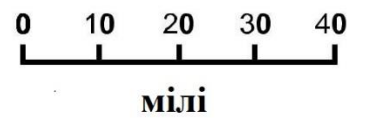
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Перелічіть траурні ритуали в тексті 1:8-16.
2. У Книзі Михея знаходяться всі три форми пророцтва (проголошення обітниць, сцена суду та плач/жалоба). Наведіть приклади.
3. Чим Книга Михея схожа на Книгу Амоса?
4. Чому слова Михея цитуються в Єр. 26:18?
5. До кого адресований текст 5:10-15?
6. Перелічіть, що Бог зробить для Свого народу в 7:18-20.

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ НАУМА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем пророка.
- Б. Його ім'я означає «втіха» або «співчуття» (пор. Іс. 57:18).

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Малих пророків» через невеликий обсяг тексту.
- Б. Невеликі за обсягом книги склали збірку «Дванадцять малих пророків». Ці книжки, мабуть, були зібрані разом, тому що вміщалися в один сувій.
- В. Ця збірка входить до другого розділу єврейського канону, що має назву «Пророки».
- Г. Юдеї хотіли, щоб число книг у їхньому каноні відповідало числу приголосних літер в їхньому алфавіті, і тому вони поєднали кілька книжок.

III. ЖАНР

- A. Це – класичне єврейське пророцтво (поетичне). Це одна з найсильніших поем у Старому Заповіті.
- Б. Наум проявляв виняткову художність у виборі слів та ідіом. Він та Ісаїя вважаються найвеличнішими поетами серед Пророків. Між ними існує літературний зв'язок:
 - 1. Наум 1:4 та Іс. 33:19.
 - 2. Наум 1:15 та Іс. 52:7.
- В. Наум 1:2-8 – то псалом, написаний акростихом. Він єдиний з пророків, хто розпочинає свою книгу псалмом.

IV. АВТОРСТВО

- A. Про цього пророка відомо дуже мало. Це єдине місце, де його ім'я вживається в Старому Заповіті.
- Б. Він називається елкошейцем, що мабуть було назвою місцевості, звідки він походив. Існує декілька теорій:
 - 1. Ієронім та Євсевій вважають, що то було місто Елкош в Галілеї.
 - 2. Інші стверджують, ніби тим містом був Капернаум, «дім Наума», але це твердження не має достатніх підстав.
 - 3. Згідно з Псевдо-Епіфанієм («Життя пророків» XVII), місто Елкош знаходилося на півдні Юди, недалеко від дому Михея.
 - 4. За арабським преданням XVI ст. н.е., це місце знаходилося в Іраку (Наум був сином засланих батьків). Місто Елкош знаходиться у прибіл. 40 км на півночі від Ніневії.

V. ДАТА

- A. Ця книга, мабуть, була написана до падіння Ніневії в 612 р. до н.е.

- Б. Вона була написана після поразки Фів (Но-Амона) з боку Ашшурбаніпала в 663 р. до н.е. (пор. 3:8 і далі), тому що в ній розповідається, як було захоплене місто, оточене захисними водами.
- В. Можливо, вона була написана невдовзі після смерті Ашшурбаніпала в 627 р. до н.е. Він був останнім сильним царем Ассирії, і до 626 р. до н.е. Нововавилонська імперія здобула незалежність під керівництвом Набопаласара.

VI. КОРОТКИЙ ПІДСУМОК ІСТОРІЇ АССИРІЇ ТА ПАЛЕСТИНИ:

- А. Наум говорить про падіння Ассирії, столицею якої була Ніневія. Бог щойно використав цей жорстокий народ як знаряддя суду над Ізраїлем (пор. Іс. 10:5).
- Б. Перший записаний тут випадок стався за царювання Єгу (842-815 рр. до н.е.). У 841 р. до н.е. ассирійський цар Салманасар III (858-824 рр. до н.е.) примусив Ізраїля платити данину.
- В. Так продовжувалося і за царювання Адада-нірарі III (810-782 рр. до н.е.). Дамаск був захоплений, а Йоаш – примушений платити данину.
- Г. Перші значні вторгнення та депортація відбулися за царювання Менахема (752-732 рр. до н.е.), коли Тіглатпаласар III (745-727 рр. до н.е.) вторгся в країну в 732 р. до н.е. Як видно, замість Пекаха (740-732 рр. до н.е.) він призначив Осію (732-722 рр. до н.е.) (пор. 2Цар. 15:29); 1Хр. 5:6; 2Хр. 30:6,10; Іс. 9:1. Його панування в Палестині торкнулося і Юди, адже Ахаз (735-715 рр. до н.е.) також платив данину.
- Д. Осія намагався приєднатися до союзу з Єгиптом, і тоді Салманасар V (727-722 рр. до н.е.) вторгся в Ізраїль. Через три роки столицю Ізраїля Самарію захопив Саргон II (721-705 рр. до н.е.). Ізраїль був засланий до Мідії (пор. 2Цар. 17:3-20; 18:20-21; Іс. 7:8; 8:4; 10:11; 36:20; Ос. 9:3; 10:6,14; 11:5). Саргон II напав на Юду та примусив її платити данину в 720 і 712 рр. до н.е.
- Е. В Юді замість Ахаза царем став Єзекія (728-687 рр. до н.е.). Спочатку він платив Саргону II данину, але потім відмовився від цього (пор. 2Цар. 18). На Юду в 701 р. до н.е. напав Сінаххеріб (704-681 рр. до н.е.), але йому довелося відступити через чуму, яку навів на ассирійське військо ангел Господній і яка вбила 185 тисяч ассирійських воїнів (пор. Іс. 10:16; 36:1-37:38; 2Цар. 18:13-19:37; 2Хр. 32:1-31).
- Ж. Пізніше Манасію примусили підкоритися Асархаддону (681-669 рр. до н.е.) (пор. 2Хр. 33:1-11).
- З. Син Асархаддона Ашшурбаніпал (638-633 рр. до н.е.) був останнім сильним царем Ассирії. Після його смерті, в часи стрімкого занепаду:
 1. Набопаласар (625-605 рр. до н.е.) встановив незалежну Нововавилонську імперію.
 2. Псамметіх I (664-609 рр. до н.е.) відновив незалежність Єгипту.
 3. Йосія (640-609 рр. до н.е.) відновив незалежність Юди.
 4. Кіаксар (625-585 рр. до н.е.) встановив незалежну Мідійську імперію.
- И. Столиця Ассирії Ніневія пала в 612 р. до н.е., зазнавши поразки від Набопаласара та Кіаксара. Стара столиця Ашшур пала була ще раніше, в 614 р. до н.е.
- К. Ніневія мала площу приблизно 7,5 км² та мури довжиною майже 13 км.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Вступ, 1:1

- Б. Псалом про суворість та ласку ЯХВЕ, 1:2-8 (частковий акростих).
- В. Реальність Божого характеру, суд над Ніневією, порятунок для Юди, 1:9-2:2.
- Г. Графічне поетичне зображення облоги та падіння Ніневії, великого міста, 2:3-3:19.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. У фокусі книги знаходиться зруйнування Ніневії, столиці жорстокої Ассирійської імперії. Її зробив столицею Сінаххеріб при бл. в 700 р. до н.е. Ніневія знаходилася на східному березі ріки Тигр і була добре укріпленим містом.
- Б. У 612 р. до н.е. Ніневія була повністю знищена вавилонянами та мідійцями, як Ашшур в 614 р. до н.е. Вороги скористалися рікою, що оточувала місто. Вони відвели воду ріки в резервуари, а потім раптово пустили ту воду назад. Вода з силою вдарила по муру міста, і більша частина муру обвалилася, 2:6.
- В. До того Бог був використав жорстоких ассирійців, щоб судити Свій народ (Іс. 10:5), але тепер самі ассирійці зазнали суду. Ми пожинаємо те, що сіємо, Гал. 6:7.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. Пророцтво, 1:1 (NASB & NIV)
2. видіння, 1:1 (NASB & NIV)
3. «Господь довготерпеливий і великої потуги», 1:3 (NASB & NIV)
4. «пристановище», 1:7 (NASB, «твердиня»)
5. «будівля облоги», 2:6 (NASB, «мантелет»; в англ. перекладах цей вірш - 2:5)
6. «Брами річок відчиняються, а палата руйнується», 2:6
7. «подолка твого підйму на обличчя твоє», 2:19; 3:5 (NASB & NIV)
8. «діти його порозбивані на роздоріжжі всіх вулиць», 3:10 (NASB & NIV)

Б. Особи

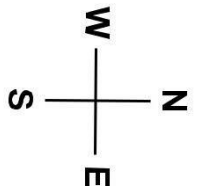
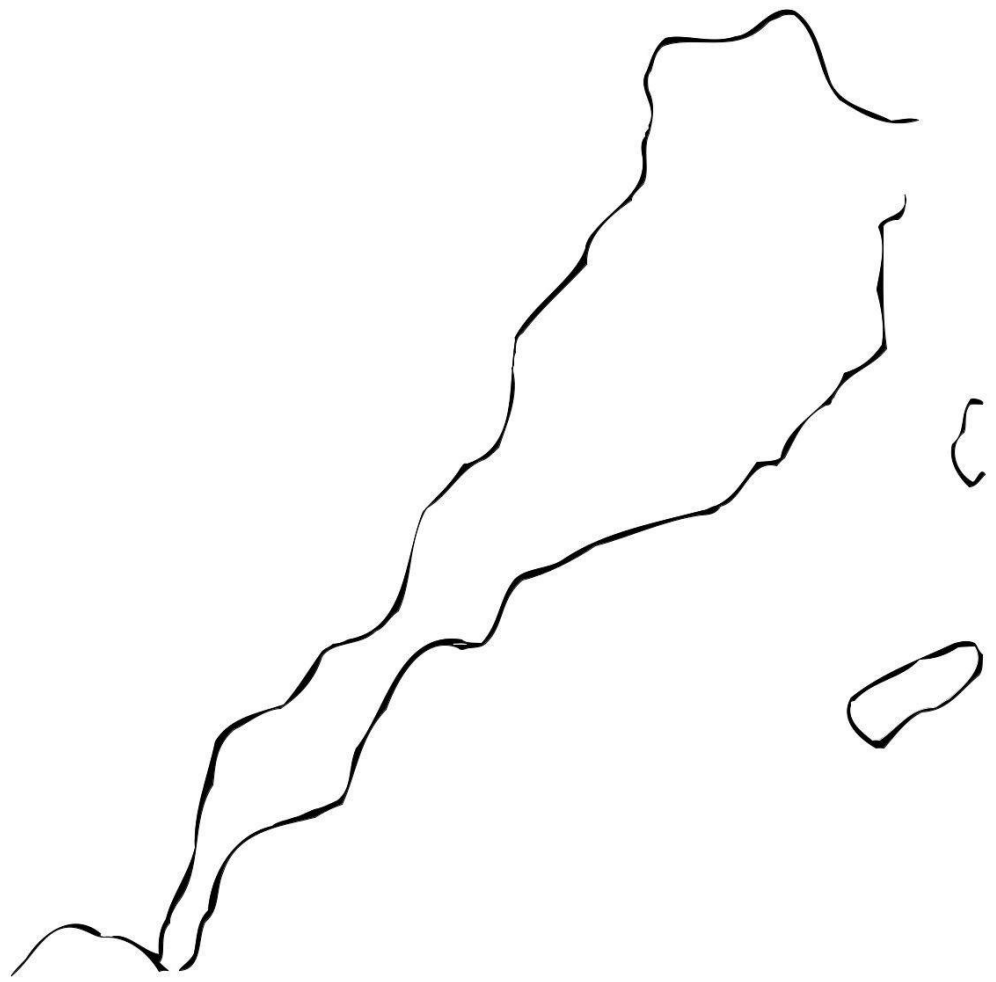
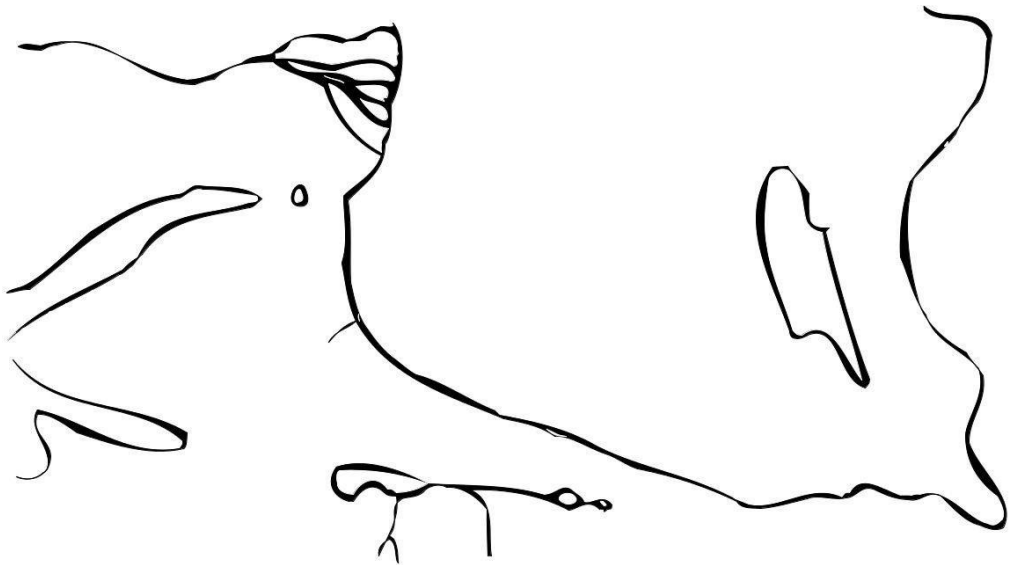
1. Нікчемний, 2:1 (NASB, «Белія'аль»; NIV, «негідні люди»; в англ. перекладах цей вірш - 1:15)
2. Господь Саваот, 2:14 (NASB, «Господь воїнств»; NIV, «Господь Всемогутній»; в англ. перекладах цей вірш - 2:13)

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Башан, 1:4
2. Кармел, 1:4
3. Ліван, 1:4
4. Но-Амон (Фіви), 3:8
5. Ніневія, 1:1

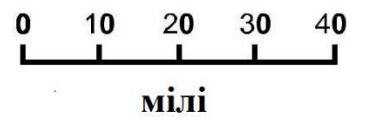
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. В чому полягає головна мета цієї книги?
2. Яким чином пов'язані між собою вірші 1:3 та 7?
3. Яким чином пов'язані між собою Йона та Наум?
4. Чому Наум вважався великим поетом?
5. Як вірш 2:7 пов'язаний із історичним падінням Ніневії?
6. Чому в 3:8-10 згадується єгипетське місто?
7. Перелічіть саркастичні накази в 3:14-15.

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ АВАКУМА

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем пророка.
- Б. Ім'я Авакум означає «ласкати» або «обіймати».
- В. В Септуагінті він називається «Гамбакум», що в перекладі з асирійської мови означає «овоч».

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Екклесіаст 49:10).
- Б. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b).
 - 1. Ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій.
 - 2. Вони представляють дванадцять племен або символічне число організацій.
 - 3. Вони відображають традиційний погляд на хронологію книг.
- В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Ясно, що Наум, Авакум та Софонія створюють одну групу.

III. ЖАНР – дуже незвично, що пророк розмовляє з Богом про людей. Перша глава – то діатриба або засіб передачі істини через уявний діалог.

IV. АВТОР

- A. Цей пророк говорить з ЯХВЕ про Юду. Всі інші пророки говорять з народом про Бога.
- Б. Цей пророк загалом відноситься до того самого періоду, що й Даниїл, Єремія, Єзекіїль, Наум та Софонія. Ми називаємо цих людей пророками VII століття.
- В. Можливо, він був музикантом, що служив у храмовому хорі, тому що:
 - 1. в вірші 3:1 вжитий термін *Шігйонот*. У примітці NASB написано, що це «дуже емоційна поетична форма». Це музичний термін з невідомим значенням, можливо пауза або крещендо.
 - 2. інший музичний термін, *Села*, вживається в 3:3, 9, 13.
 - 3. у вірші 3:19 вжита фраза «Для диригента хору на моїх струнних знаряддях».

V. ДАТА (Існує дві основні теорії)

- A. За царювання Манасії (687-642 рр. до н.е.) Це зазвичай пов'язано з місцем Авакума в каноні та з піднесенням халдейської, нововавилонської імперії (пор. Ав. 1:5).
- Б. За царювання Єгоякіма (609-598 рр. до н.е.) В такому разі ця книга була написана після пограбування міста фараоном Нехо II; в ті часи Навуходоносор у 605 р. до н.е. переміг останок асирійського війська біля Каркемишу і захопив увесь той регіон.
- В. Псевдо-Епіфаній у своєму творі «Життя пророків» повідомляє, що Авакум був із племені Симеона. Він утік від Навуходоносора II в 586 р. до н.е., після падіння міста повернувся, а за два роки до повернення з заслання помер. Однак це джерело є пізнім та ненадійним.

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

А. Книга поділяється на дві важливі частини:

1. гл. 1 і 2 – діалог між пророком та Богом
2. гл. 3 – поема хвали за Боже керування історією.

Б. Діалог між Богом та Його пророком, 1:2-2:20

1. Авакум скаржиться на те, що Бог не квапиться карати злих, 1:2-4
2. Перша відповідь Бога, 1:5-11
3. Авакуму важко прийняти відповідь Бога, 1:12-2:1
4. Друга відповідь Бога, 2:2-5
 - а. Божий задум є певним; запиши його, 2:20
 - 1) благословіння за віру, 2:4, 14, 20
 - 2) суд за зло, 2:5, 6-20
 - б. Божий народ несе відповідальність за вірність завіту, 2:4-5 (3:16-19)
 - в. Бог покарає язичницькі насилля та безбожність, 2:6-20 (5 «горе»)
 - 1) 2:6-8, насилля
 - 2) 2:9-11, насилля
 - 3) 2:12-14, насилля
 - 4) 2:15-17, насилля
 - 5) 2:18-20, ідолопоклонство

В. Псалом хвали вірному Богу, Хто визволяв людей в минулому і на Кого ми надіємося заради майбутнього визволення, 3:1-19

1. Минуле визволення від Бога описане дуже поетично, з використанням метафор (3:1-15):
 - а. виходу з Єгипта
 - б. створення світу
 - в. завоювання Ханаана
2. пророк вірить і терпеливо чекає Божого визволення, хоча не бачить жодних його ознак, (2:4; 3:16-19)

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Ми живемо в моральному всесвіті. Гріх буде засуджений. Навіть богообраний народ несе відповідальність за свої дії (Гал. 6:7).

Б. Бог керує подіями навіть у цьому грішному світі. Він використовує зло для Своїх цілей, але зло неодмінно буде засуджене!

В. Можна задавати Богу запитання і сумніватися, однак насправді людині часто потрібна Божа присутність, а не розумні, логічні відповіді.

Г. Ця книга була джерелом відомої богословської теми Апостола Павла «виправдання вірою» (пор. 2:4). В кінці зло само себе знищить. Божий народ повинен жити вірою в ці дні зла! Віра не повинна залежати від нинішнього стану речей, 3:17-19.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. «від нього самого виходить і право його, і великість його», 1:7 (пор. 1:11с) (NIV, «вони самі собі суд і самі дають собі честь»)
2. «о Господи? Боже Ти мій, мій Святий», 1:12 (NASB & NIV)
3. «о Скеле», 1:12 (NASB & NIV)

4. «жертву приносить він неводові», вв. 15-17 (NASB, «вони приносять жертву своєму неводу»)
5. «а праведний житиме вірою своєю», 2:4 (NASB & NIV)
6. Шеол, 2:5 (NIV, «могила»)
7. «загадка насмішлива», 2:6 (NIV, «глуміння»)
8. «келіх правиці Господньої», 2:16 (NASB & NIV)
9. для співу на струнному приладі, 3:1 (NASB & NIV, «на шіґйонот»)
10. Села, 3:3,9,13 (NASB & NIV)
11. Помазанця Свого, 3:13
12. «чинить Він ноги мої, як у лані», 3:19

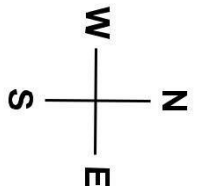
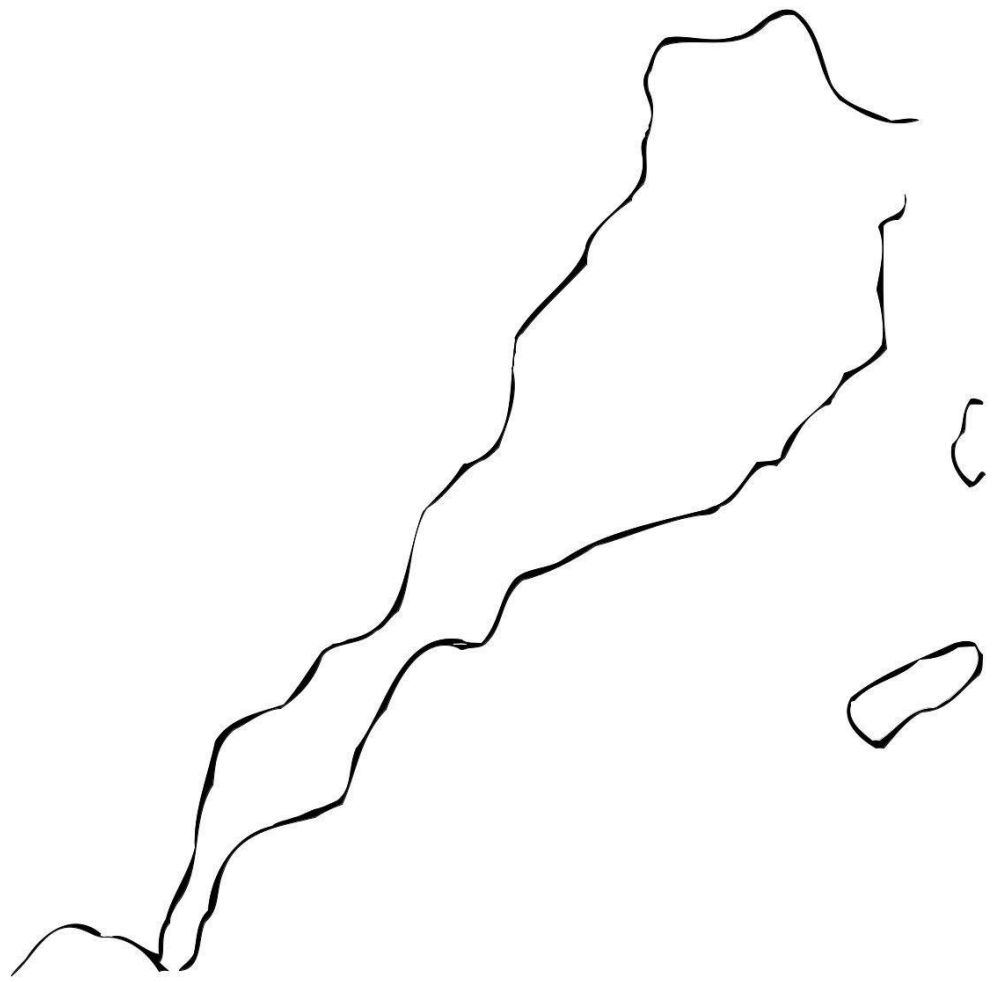
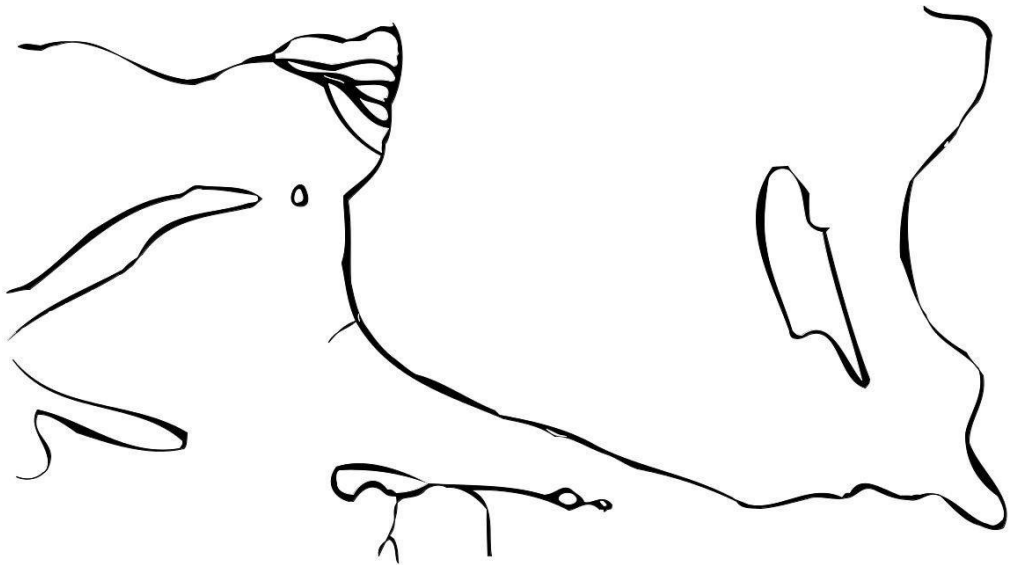
Б. Особи – немає

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Халдеї, 1:6 (NIV, «вавилоняни»)
2. Теман, 3:3
3. Гора Паран, 3:3
4. Мідіян, 3:7

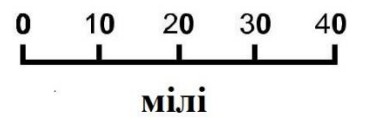
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Чим ця книга відрізняється від інших «малих» пророків?
2. Поділіть на частини діалог між Богом та пророком у гл. 1-2.
3. Чому думають, що Авакум був музикантом?
4. Поясніть символіку в 1:16-17.
5. Що означає в контексті вірш 2:4? Як Павло використовує його в Рим. 1:17 та Гал. 3:11?

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ СОФОНІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

А. Ця книга названа іменем пророка.

Б. Його ім'я означає:

1. «ЯХВЕ сховав» або
2. «ЯХВЕ спостерігає»

II. КАНОНІЗАЦІЯ

А. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10).

Б. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b):

1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій.
2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книг.

В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Ясно, що Наум, Авакум та Софонія створюють одну групу.

III. ЖАНР

А. Ця книга є класичним єврейським пророцтвом (поетичним), в якому на передній план виходять теми гріха, суду та відновлення.

Б. Можливо, текст 3:14-20 – то стародавній гімн.

IV. АВТОРСТВО

А. Рід Софонії на початку книги є надзвичайно довогим: «Софонії, сина Куші, сина Гедалії, сина Амарії, сина Єзекії» 1:1.

1. Це вказує на те, що він походив із царського роду Юди. Можливо, що Єзекія в його роді – то Юдейський цар (715-687 рр. до н.е.), і саме цим можна пояснити такий довгий перелік прабатьків пророка.
2. Або це можна також пояснити необхідністю довести належність пророка до юдейського народу, адже його батька звали *Куші* (ефіопець).

Б. Багато хто вважає, що Софонія був двоюрідним братом Йосії і навчався в тих самих учителів, що й благочестивий цар.

В. У Старому Заповіті є ще три особи з таким іменем: 1Хр. 6:36-38; Єр. 21:1; 2Цар. 25:18-21; 29:25; 37:3; 52:24-27; Зах. 6:10,14.

V. ДАТА

А. Софонія пророкував за життя царя Йосії (640-609 рр. до н.е.).

Б. Якщо брати до уваги, що в цій книзі говориться про внутрішні суперечки в Юді (1:4-6, 8-9, 12; 3:1-3), то можна зробити висновок, що пророцтво було адресоване мешканцям Юди до початку реформ Йосії (621 р. до н.е.).

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Дехто вважає, що Божим знаряддям вторгнення були полчища скіфів, які до того напали були на Ассирію. За словами Геродота (I:103-106), скіфи пройшли через Палестину, завойовуючи землі до самого Єгипту, де їх зупинив фараон Псамметіх I (663-609 рр. до н.е.), відкупившись від них.
- Б. Хоча вторгнення скіфів і можливе, скоріш за все історичним фоном було вторгнення в Юду вавилонян. Більшість богословів вважають загарбниками вавилонян.

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (Взято з книги Р.К. Гаррісона «Вступ до Старого Заповіту» [R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*], стор. 939-940)

- А. День Господній, 1:1-2:3
 - 1. Погроза спустошення проти тих, хто поклоняється Ваалу, 1:2-6.
 - 2. Висновки із дня Господнього, 1:7-13.
 - 3. Суд, до якого це призведе, 1:14-18.
 - 4. Як уникнути суду, 2:1-3.
- Б. Здійснення суду над іншими народами, 2:4-15
 - 1. Філістія, 2:4-7
 - 2. Моав та Аммон, 2:8-11
 - 3. Єгипет, 2:12
 - 4. Ассирія, 2:13-15
- В. Горі та благословіння, 3:1-20
 - 1. Загроза покарання Єрусалима, 3:1-7
 - 2. Запевнення в благословінні для вірного останку, 3:8-20

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. Цей пророк попереджує про те, що наближається захоплення Юди. Причиною такого суду над народом було загальнопоширене ідолопоклонство в Єрусалимі, що почалося з Манасії. Софонія використовує образ «дня Господнього». Пророки часто використовували кризу своєї доби для провіщення майбутніх подій кінцевих часів.
- Б. У вірші 2:3 є заклик до покаяння. Єдиною надією Юди була любов Месії (3:17) та Його присутність (3:15 і 17)!
- В. Ясно, що Бог використав Ассирію як знаряддя для покарання Ізраїля, і тепер для самої цієї імперії Родючого Півмісяця настав судний час, як і для Юди!

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

- А. Слова та/або вирази
 - 1. «жерців зі священниками», 1:4 (NASB & NIV, «ідольських священників»)
 - 2. «світила небесні», 1:5 (NIV, «зоряні війська»)
 - 3. «близький день Господній», 1:7 (NASB & NIV)
 - 4. «кожного, хто перескакує через поріг», 1:9 (NIV, «кожного, хто не ступає на поріг»)
 - 5. «Махтеш», 1:11 (NIV, «ринкового району»)
 - 6. «І будуть лежати серед неї стада, усяка польова звірина», 2:14 (NASB & NIV)
 - 7. «Кожен, хто буде проходить повз нього, засвище, своєю рукою махне», 2:15 (NIV, «Кожен, хто буде проходить повз нього, буде глумитися і трясти кулаками»)
 - 8. «На святій Моїй горі», 3:11 (NIV, «на Моєму святому пагорбі»)

Б. Особи

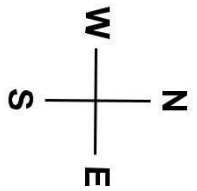
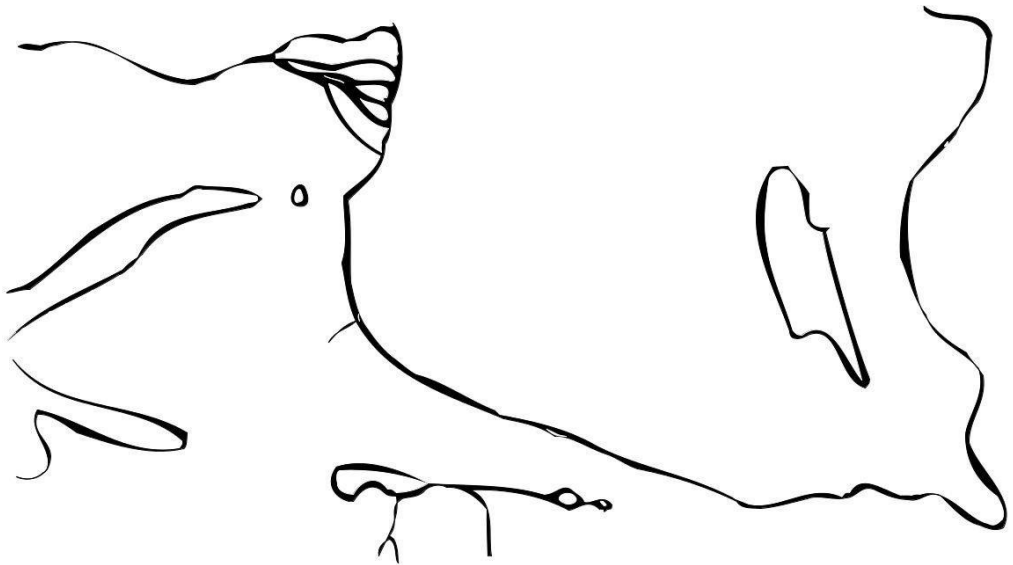
1. Куші, 1:1
2. Мільком («царем своїм»), 1:5 (NIV, «молах»)
3. Критський народ, 2:5 (NIV, «керетіти»)

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

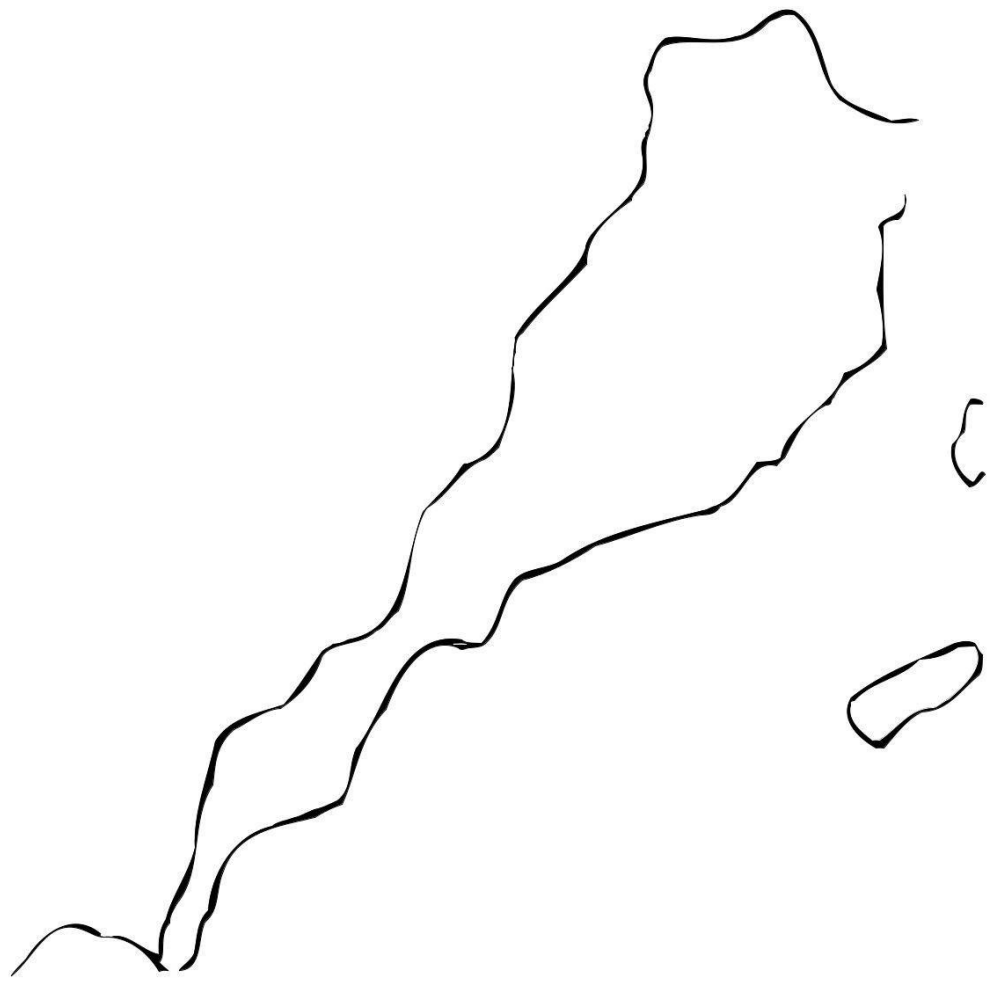
1. Азза, 2:4
2. Ашкелон, 2:4
3. Ашдод, 2:4
4. Екрон, 2:4
5. Содом та Гомора, 2:9
6. етіопляни, 2:12 (NASB, «Ефіопія»; NIV, «кушіти»)

ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

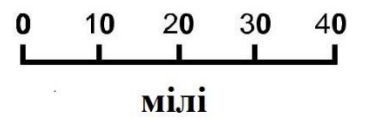
1. Чому ім'я Софонії подається з довшим переліком прабатьків, ніж у будь-кого із старозавітних пророків?
2. Чому пророцтва суду в Софонії страшніші, ніж Ноїв потоп?
3. Визначте та поясніть образ «дня Господнього».
4. Чому Юда грішніший та винуватіший від Ізраїля?
5. Чи має вірш 3:9 вселюдський елемент, що стосується язичників? Чому?
6. Як вірш 3:17 показує нам серце Бога?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ОГІЯ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Книга названа іменем її автора-проповідника.
- Б. Його ім'я (Хаггай) означає «Свято» (Хаг). Літера «йод» (тобто «-й») в кінці слова може бути скороченням від імені ЯХВЕ, і в такому разі його ім'я означає «свято ЯХВЕ» (пор. 1Хр. 6:30); або вона може грати роль займенника I особи однини, що теж відноситься до ЯХВЕ.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10).
- Б. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b):
 - 1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекїлю, вміщуються на один сувій.
 - 2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
 - 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книг.
- В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Ясно, що Огій та Захарія історично поєднані.

III. ЖАНР

- A. Це серія з чотирьох або п'яти проповідей (1:13).
- Б. Книга не є поетичною.

IV. АВТОРСТВО

- A. Огій згадується в Езд. 5:1; 6:14 та Зах. 8:9, де він поєднується з Захарією. Він, мабуть, був одним із тих, хто повернувся з вавилонського полону.
- Б. Огія також згадується в I Ездри 6:1; 7:3 та II Ездри 1:40; Еклезіаст 49:11 – то цитата з Огія 2:23.
- В. Ієронім каже, що Огій був священиком, але це непорозуміння, що сталося через текст 2:10-19.
- Г. На думку Івольда та Пусея (Ewald and Pusey), вірш 2:3 вказує на те, що Огій бачив Соломонів храм, отже йому було 70-80 років.
- Д. Кирило Олександрійський згадує про те, що в його дні панувала думка, начебто Огій був ангелом. Причиною того було неправильне розуміння єврейського слова «посланець» («посол») в вірші 1:13.
- Е. Септуагінта відносить деякі Псалми до Огія та Захарії: 112, 126, 127, 137, 146-149.
- Ж. Всі 4 проповіді Огія записані від III особи, що вказує на:
 - 1. поширений художній засіб,
 - 2. роботу переписчика або редактора.

V. ДАТА

- А. Огій був післявавилонським пророком разом із своїм сучасником Захарією.
- Б. Книга датується періодом від першого дня шостого місяця (1:1) до двадцять четвертого дня дев'ятого місяця (2:10,20) другого року Дарія I Хістапіса (521-486 рр. до н.е.). Отже, дата написання книги – 520 р. до н.е., тобто за чотири роки до завершення будівництва другого храму в 516 р. до н.е.; таким чином здійснилося пророцтво Єремії про сімдесят років заслання, яке почалося в 586 р. до н.е.

VI. ХРОНОЛОГІЯ ТОГО ПЕРІОДУ (взята з книги д-ра Тео Летша «Малі пророки» [Dr. Theo Laetsch, *The Minor Prophets*, published by Concordia], стор. 385.)

Рік царювання Дарія	Рік до н.е.	Місяць	День	Текст	Контекст
2	520	6 вер./жовт.	1	Ог. 1:1-11	Огій закликає народ до дій
			24	Ог. 1:12-15	Народ розпочинає будівництво
4	518	9 груд./січ.	1	Ог. 2:1-9	Слава другого храму
			?	Зах. 1:1-6	Захарія починає пророкувати
			24	Ог. 2:10-19	Бог починає благословляти Царство Месії
				Ог. 2:20-23	встановлене після повалення світових сил
			24	Зах. 1:7-6:8	Нічні видіння Захарії
6	516	12 бер./квіт. ?		Зах. 6:9-15	Коронування священика Ісуса як прообразу священства Месії
			4	Зах. 7, 8	Заклик до покаяння; обітниця благословіння
6	516	12 бер./квіт. ?	3	Езд. 6:15	Посвячення Храму
				Зах. 9-14	Після посвячення Храму

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ – Книгу поділено на частини за проповідями пророка.

- А. Перша проповідь, 1:1-11, Відбудуйте Храм!
- Б. Начальники та народ відповідають, 1:12-15
- В. Друга проповідь, 2:1-9, Справа не в величині Храму!
- Г. Третя проповідь, 2:10-19, Божі благословіння виллються на народ, якщо народ послухається та відбудує Храм

Д. Четверта проповідь, 2:20-23, Всесвітнє царювання Месії в образі Зоровавеля.

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

- А. У фокусі книги знаходиться справа відбудови другого храму, якою нехтували впродовж останніх років:
1. пор. Езд. 5:16 (1-й рік - під керівництвом Шешбаццара)
 2. Езд. 3:8-13 (2-й рік - під керівництвом Зоровавеля)
- Б. Божі обітниці скорого матеріального благословіння та майбутніх месіанських благословінь пов'язані з відбудовою Храму (відновлення Мойсеївого завіту).
- В. Головним питанням була не величність храму, але його присутність. Він символізував Божу присутність, істинну славу!

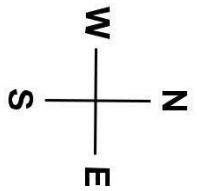
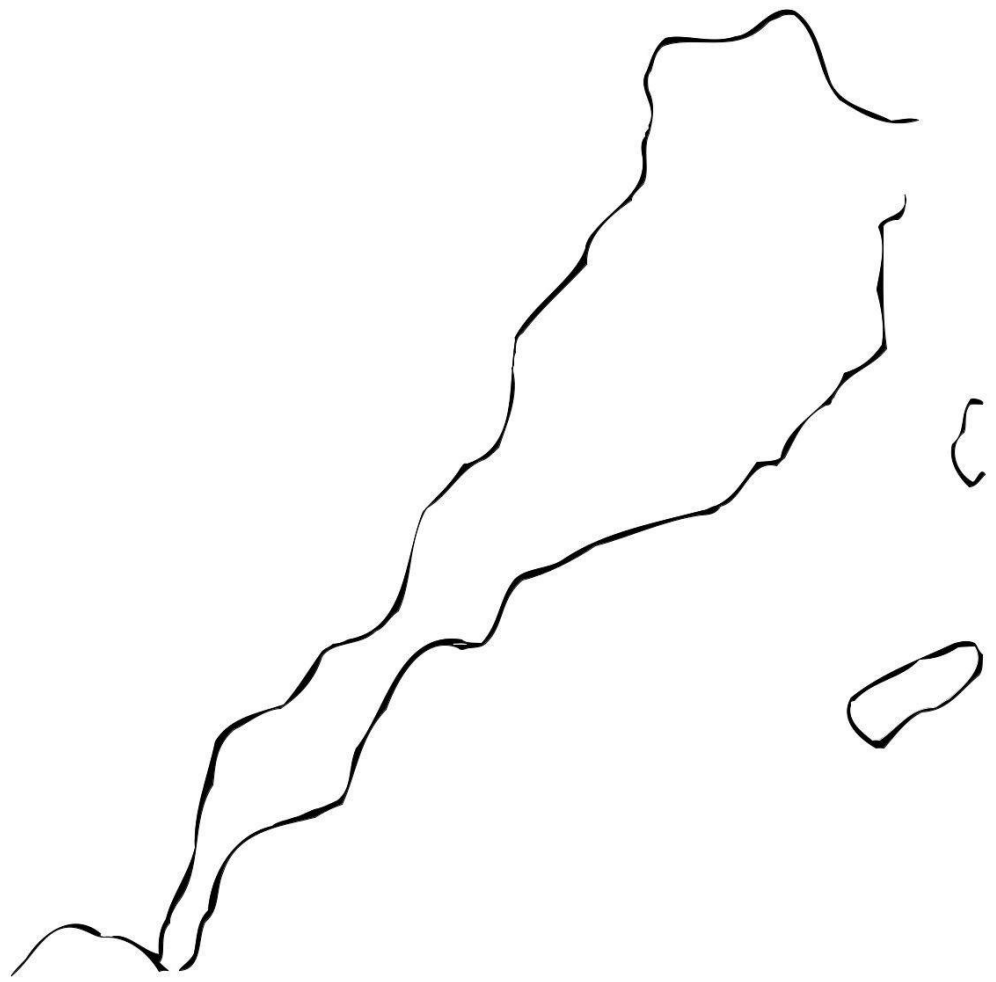
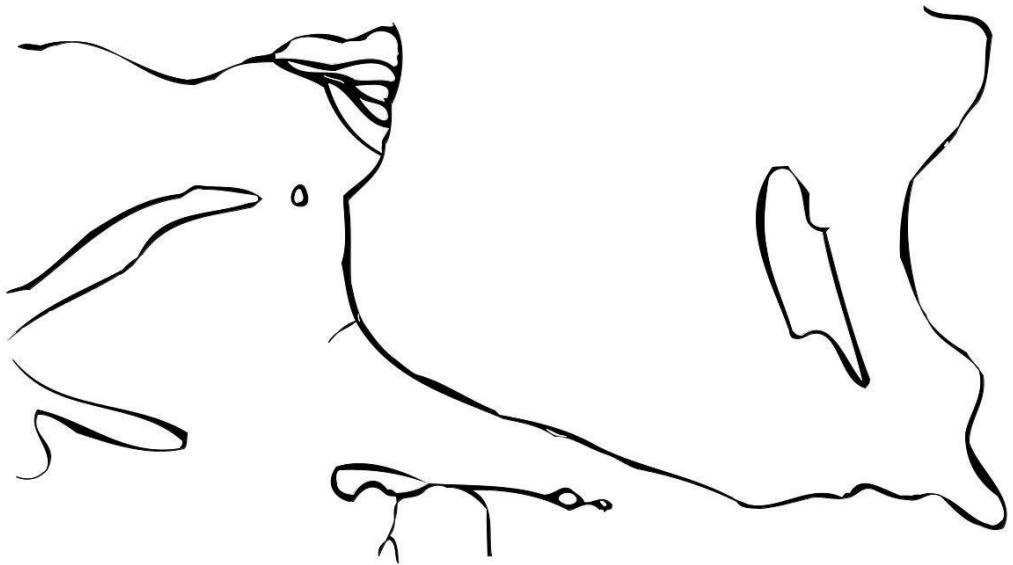
IX. СЛОВА ТА/АБО ВИРАЗИ І ОСОБИ

- А. Слова та/або вирази
1. «дома, покриті кафлями», 1:4 (NASB & NIV)
 2. «Зверніть ваше серце до ваших доріг», 1:5,7 (NASB, «подумайте про свої дороги»; NIV, «ретельно продумайте...»)
 3. «затрясу всіма народами», 2:7 (NASB & NIV)
 4. «Більша буде слава цього останнього дому від першого», 2:9 (NASB & NIV)
 5. «візьму Я тебе, Зоровавелю... і покладу тебе, немов ту печатку», 2:23 (NASB & NIV)
- Б. Особи
1. Дарій I, 1:1
 2. Зоровавель, 1:1
 3. Ісус (священик), 1:1
 4. Господь Саваот, 2:14 (NASB, «Господь воїнств»; NIV, «Господь Всемогутній»)

X. МІСЦЯ НА МАПІ – НЕМАЄ

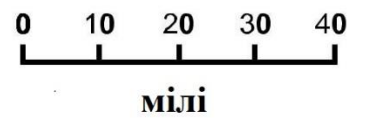
XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Що є головною темою цієї книги?
2. Чому юдеї, які повернулися з вавилонської неволі, мали такі труднощі в Юді?
3. Які частини гл. 2 є месіанськими? Чому?
4. Поясніть вірш 2:3.
5. Поясніть вірші 2:10-19.
6. Чому про Зоровавеля сказано так багато великих слів, хоча в історії його досягнень записано дуже мало? (2:20-23)

**СТАРОДІВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ ЗАХАРІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем пророка.
- Б. Його ім'я означає «ЯХВЕ пам'ятає», «той, про кого пам'ятає ЯХВЕ» або «ЯХВЕ згадав».
- В. Його ім'я вказує на те, що ЯХВЕ все ще був із іудеями та відновив завіт із ними.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10).
- Б. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b):
 - 1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій.
 - 2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
 - 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книг.
- В. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Ясно, що Огій та Захарія історично виступають в парі.

III. ЖАНР

- A. Ця книга є зразком апокаліптичної літератури.
 - 1. Гл. 1-8 в основному написані прозою.
 - 2. Гл. 9-14 в основному поетичні.
- Б. Такий жанр був унікальним і використовувався виключно іудеями. Він часто допомагав у важкі часи, зміцнюючи людей в переконанні, що Бог керує історією людства і несе спасіння Своему народу.
- В. Характерними ознаками цього жанру були:
 - 1. сильне відчуття вселенської суверенності Бога,
 - 2. боротьба між добром і злом в цьому віці,
 - 3. використання слів із секретними кодами,
 - 4. використання кольорів,
 - 5. використання чисел,
 - 6. використання тварин, іноді тварино-людей,
 - 7. Бог передає Своє одкровення через сни або видіння, зазвичай через посередництво ангелів.
 - 8. головний фокус на майбутньому.
- Г. Деякі інші приклади:
 - 1. Старий Заповіт
 - а. Даниїл 7-12
 - б. Єзекіїль 37-48 (?)
 - 2. Новий Заповіт
 - а. Матвій 24, Марк 13, Лука 21, 2 Солунян 2
 - б. Об'явлення
 - 3. неканонічні книги
 - а. I Енох
 - б. IV Ездра (Esdras)

в. 2 Варух

Д. Ієронім називає книгу Захарії найнезрозумілішою книгою в Старому Заповіті. Однак у Новому Заповіті є багато посилань на цю книгу:

1. на гл. 1-8 – у книзі Об'явлення.
2. на гл. 9-14 – в Євангеліях.

Е. Ці видіння важко тлумачити, але якщо брати до уваги історичний фон, то вони мабуть відносяться до відбудови Храму в післяавилонському Єрусалимі. В фокусі цих видінь знаходяться новий день прощення та пришествя Месії.

IV. АВТОР

А. Ім'я Захарія було дуже поширене серед євреїв.

Б. У вірші 1:1 сказано, що він – священик (пор. Езд. 5:1; 6:14; Неем. 12:4,16). Неясно, чому в вірші 1:1 сказано, що він був сином Берехії, але в Езд. 5:1 та 6:14 це пропущено. Захарія напевне був пророком раннього післяавилонського періоду, як Огій, Малахія та, можливо, Овдій і Йоїл.

В. Багато сучасних учених богословів відкидають єдність Книги Захарії, тому що гл. 1-8 дуже відрізняються від гл. 9-14. У гл. 1-8 називається ім'я пророка і даються історичні дати. Післяавилонський контекст є очевидним. На ці глави часто посилається Іван у Книзі Об'явлення. Однак у гл. 9-14 дати не вказуються і ім'я пророка не згадується. Історичний фон є есхатологічним. Саме на ці глави найчастіше посилаються автори Євангелій.

У Мт. 27:9 Ісус цитує Зах. 11:12-13 і називає це пророцтвом Єремії. З цього почалася тенденція невизнання авторства Захарії в гл. 9-14. Однак Книга Захарії єдина в усіх рукописах, навіть в Сувоях Мертвого моря. В самій книзі є чимало ознак єдності цієї книги.

1. використання числа «два» - 4:3; 5:9; 6:1; 11:7; 13:8,
 2. використання кличного відмінка - 2:7,10; 3:2,8; 4:7; 9:9,13; 11:1-2; 13:7,
 3. вживання фрази «хто переходить чи вертається» зустрічається тільки в Захарії та є винятковим - 7:14; 9:8,
 4. повторення фрази «говорить Господь» - її вжито 16 разів,
 5. вживання дієслова «мешкати/населяти» в породі *qal* - 2:8; 7:7; 12:6; 14:10.
- (Цей матеріал узято з книги Р.К. Гаррісона «Вступ до Старого Заповіту» [R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*], стор. 954). Для більш детального дослідження теми єдності цієї книги див. «Вступ до Старого Заповіту» Е.Дж. Янга (E.J. Young, *Introduction to the Old Testament*), стор. 280.

Г. Не слід дивуватися тому, що Книга Захарії складається з двох частин, перша з якої є історичною, а друга стосується майбутнього. Ми вже бачили таку саму побудову прорцьких книг:

1. Ісаїя, 1-39 та 40-66
2. Єзекіїль, 1-29 та 30-48
3. Даниїл 1-6 та 7-12

Д. У нещодавно опублікованому Вступі до Старого Заповіту Ендрю Гілла та Джона Волтона (Andrew Hill and John Walton), на стор. 421 подається опис обох частин через низку хіазмів. Цей послідовний художній засіб свідчить про те, що книга написана одним автором.

V. ДАТА

А. В Зах. 1:1 сказано, що пророк розпочав своє служіння восьмого місяця другого року царювання Дарія I (522-486 рр. до н.е.). Більшість учених стверджують, що це той Дарій I

Хістапіс, який став царем Персії після смерті Камбіса II (530-522 рр.), сина Кіра II, в 522 р. до н.е. Дарій був командиром перського війська.

- Б. Таким чином, датою написання книги був 519 або 520 р. до н.е. (2 місяці після Огія). Він служив приблизно два роки (пор. 1:1,7; 7:1).

VI. ІСТОРИЧНИЙ ФОН

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ (Взято з книги Р.К. Гаррісона «Вступ до Старого Заповіту» [R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*], стор. 950).

A. Датовані пророцтва, гл. 1-8

1. Вступ та заклик до покаяння, 1:1-6.
2. Вісім видінь, пов'язаних із відбудовою єрусалимського Храму, 1:7-6:15
 - а. Чотири вершники; обітниця божественного відновлення, 1:7-17
 - б. Чотири руйнівні роги та чотири майстри, 2:1-4 (в англ. пер. - 1:18-21)
 - в. Непомірна велич Єрусалима, 2:5-17 (в англ. пер. - 2:1-13)
 - г. Очищення священика Ісуса, слово до нього, 3:1-10
 - д. Сім лямпад (семисвічник), 4:1-14
 - е. Великий летючий сувій, 5:1-4
 - ж. Перенесення жінки в ефі до Вавилону, 5:5-11
 - з. Чотири колесниці з конями обходять землю, 6:1-8
3. Історична частина: священик Ісус як символ Месії, 6:9-15.
4. Захарію питають про піст, 7:1-8:23.

Б. Недатовані пророцтва, 9-14

1. Суд над національними ворогами; пришестя мирного князя, 9:1-17
2. Божественний Начальник збирає обраних, як отару, 10:1-12
3. Добрі та нерозумні пастухи; страждання отари, 11:1-17
4. Есхатологічні пророцтва, 12:1-13:6
5. Очищувальний суд божественного царства, 13:7-14:21

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

A. Головна ціль книги полягає в заохоченні юдеїв, що повернулися з неволі, до відбудови Храму. Це діло, розпочате Шешбаццаром, Езд. 1:8; 5:16, потім зупинилося і було продовжене під керівництвом Зоровавеля. Храм вже кілька років був у занедбанні. Огій пов'язує це з апатією народу, але Ездра вважає причиною цього політичні маневри оточуючих провінцій, зокрема Самарії.

Б. Ця книга носить дуже месіанський характер. Гл. 9-14 містять багато пророцтв про життя Ісуса:

1. цар покірний і їде на молодім віслюкові, 9:9,
2. його продадуть за тридцять срібняків, ціну раба, та поховають на полі гончара, 11:13,
3. акцент робиться на нащадку з роду Давида, 12:4-9,
4. «будуть дивитись на Мене, Кого прокололи...», 12:10.

В. Любов Бога до всіх людей і Його царювання над усім світом звіщається в віршах 2:11; 8:20-23; 14:9,16. Але в главах 9-14 наголошується на загальній непокорі всіх народів, 12:3 і 14:2 (Пс. 2).

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

A. Слова та/або вирази

1. Верніться, 1:3 (NASB & NIV)

2. «Піклююся Я про Єрусалим та про Сіон великим піклуванням», 1:14 (NASB & NIV)
3. «мірничий шнур буде розтягнений над Єрусалимом», 1:16 (NASB & NIV)
4. чотири роги, 2:1-4 (NASB & NIV - 1:18-21)
5. «Я стану для нього, говорить Господь, огняним муром навколо», 2:9 (NIV, «Я Сам буду вогняною стіною навколо нього» - 2:5)
6. «зірця Його ока», 2:12 (NASB & NIV - 2:8)
7. «Ісус одягнений був у брудну одежу», 3:3 (NASB & NIV)
8. летить звій (сувій), 5:1 (NASB & NIV)
9. домові божки (терафім), 10:2 (NIV «ідоли»)
10. два кії: «Милість та Згода», 11:7, 14 (NASB & NIV)
11. «Я зроблю Єрусалима за келіха... камінь тяжкий», 12:2-3 (NIV, «...непохитний камінь»)
12. «вийде з Єрусалиму живая вода», 14:8 (NASB & NIV)

Б. Головні особи

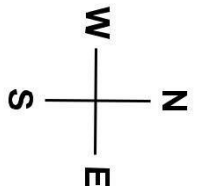
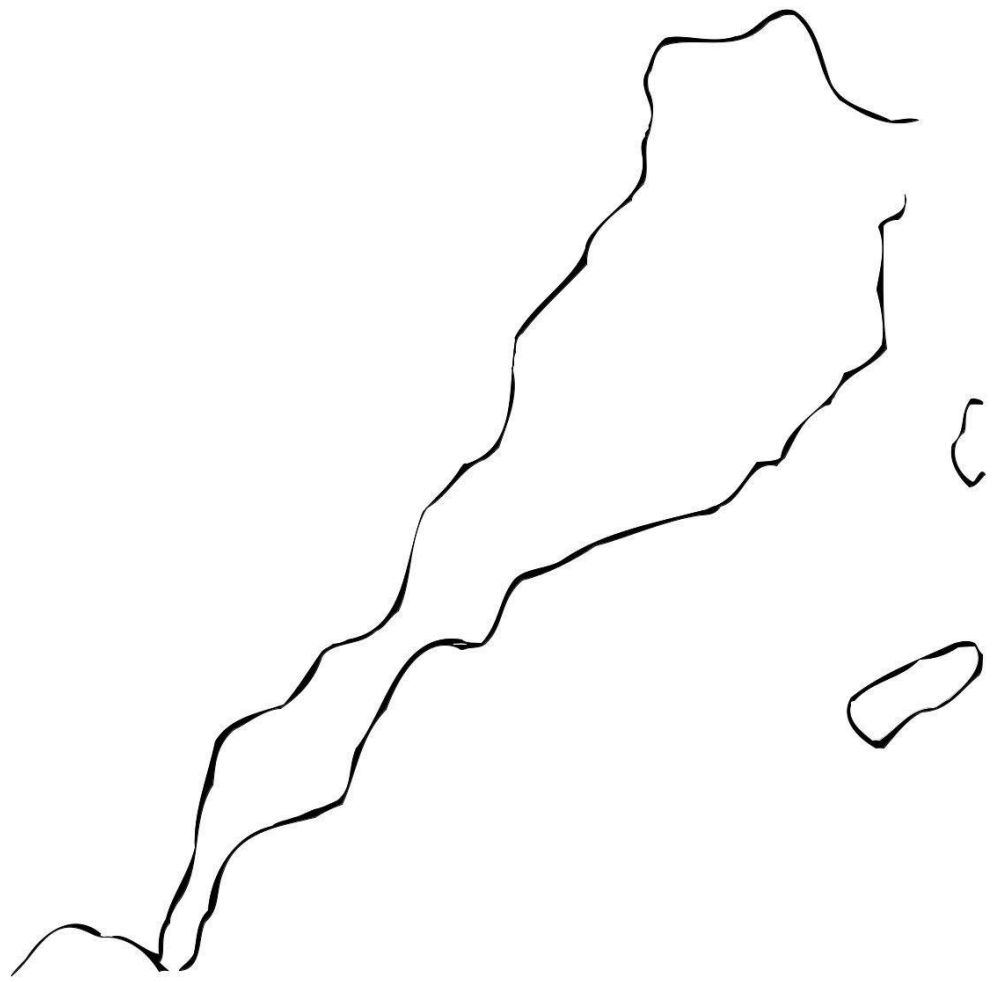
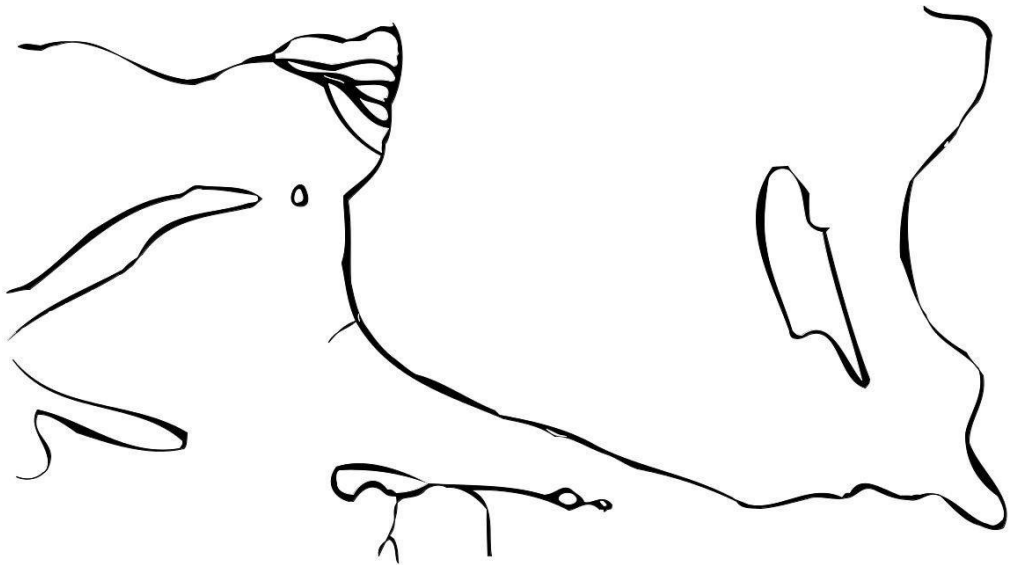
1. Берехія, 1:1,7
2. Ангел Господній, 1:11; 3:1
3. сатана, 3:1-2
4. Пагінець (Цема), 3:8; 6:12
5. «два Помазанці», 4:14
6. Гададріммон, 12:11 (NIV, «Гадад Ріммон»)

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Сіон, 1:14
2. Шін'ар, 5:11 (NIV, «Вавилон»)
3. Бет-Ел
4. Гамат, 9:2
5. Мегіддонська долина, 12:11
6. Оливна гора, 14:4

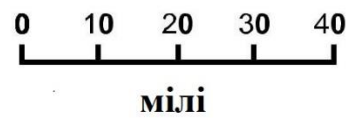
ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Як Захарія пов'язаний з Огієм?
2. Як між собою пов'язані видіння в 1:7-6:8?
3. Перелічіть титули Месії, що зустрічаються в цій книзі.
4. Хто такі дві оливки в гл. 4?
5. Скільки днів посту згадується в гл. 7-8?
6. Перелічіть пророцтва в гл. 9-14, що стосуються життя Христа.

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

ВСТУП ДО КНИГИ МАЛАХІЇ

I. НАЗВА КНИГИ

- A. Ця книга названа іменем пророка.
- B. Його ім'я означає «Мій посланець».
 - 1. Можливо, то був титул «мій посланець» (3:1).
 - 2. Він також міг означати «Мій ангел» (3:1).
 - 3. Або це могло бути власне ім'я.

II. КАНОНІЗАЦІЯ

- A. Ця книга входить до «Пізніх пророків» (Еклезіаст 49:10).
- B. Вона є однією з дванадцяти книг «малих» пророків (Бава Батра 14b):
 - 1. ці 12 книжок, подібно Ісаї, Єремії та Єзекіїлю, вміщуються на один сувій.
 - 2. вони представляють дванадцять племен або символічне число організації.
 - 3. вони відображають традиційний погляд на хронологію книг.
- B. Порядок книг «Дванадцяти» або «Малих пророків» багато хто з богословів пов'язує з хронологічною послідовністю. Малахія, очевидно, є останнім з «малих» пророків.

III. ЖАНР

- A. У книзі істина передається через діатрибу, тобто в форматі «питання-відповідь». Спочатку стверджується певна істина, а потім уявний опонент задає питання або висловлює думку, і промовець дає свою відповідь.
- B. Малахію називали «єврейським Сократом».
- B. Такий метод викладання істини використовували також Апостоли Павло та Яків у своїх посланнях.
- Г. Цю структуру можна побачити в висловах «А ви говорите...», 1:2, 6, 7 (двічі), 12, 13; 2:14, 17 (двічі); 3:7, 8, 13, 14.
- Д. Це не єврейська поезія.

IV. АВТОРСТВО

- A. Єврейське «*малахі*», що вжито в вірші 1:1, означає «ангел» або «посланець».
 - 1. Більшість вважає це власним іменем.
 - 2. В Септуагінті це титул (пор. 3:1).
 - 3. На думку Оригена, це слово означало ангела.
- B. Талмуд (Месіллах 15a) повідомляє, що цю книгу написав Мордехай.
- B. В арамейському Таргумі Йонатана написано, що це був титул Ездри. Таке тлумачення прийняли також Ієронім, Раші та Кальвін.
- Г. Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях» (11:4-5) згадує всіх осіб післявавилонської доби, окрім Малахії.

Д. В Новому Заповіті його ім'я жодного разу не згадується поруч із цитатами з його книги.

Е. У II Ездри Огій, Захарія та Малахія вказані як післявавилонські пророки.

Ж. Оскільки немає жодної іншої анонімної пророчої книги, слово «Малахія» мабуть слід вважати власним іменем. І не забувайте, що авторство книги ніяк не впливає на її богонатхнення.

V. ДАТА

А. Є величезна схожість між історичним фоном Неемії та Малахії:

1. конфлікт через десятини, Мал. 3:8; Неем. 10:32-39,
2. пригноблення бідних, Мал. 3:5; Неем. 5:1-5,
3. шлюби з чужеземками, що мали іншу релігію, Мал. 2:10,11; Неем. 13:1-3, 23-24 (Езд. 9:1-2).

Б. Найвірогіднішою датою написання цієї книги є 450-430 рр. до н.е., після повернення Неемії до двору Артаксеркса I, Неем. 13:6.

VI. ІСТОРИЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ ЄВРЕЯМИ ТА ЕДОМОМ, 1:2-5

А. Їм було наказано поважати їх як родичів:

1. Числа 20:14
2. Повторення Закону 2:4-6

Б. Між ними виникало чимало конфліктів:

1. Числа 20:14-21
2. Судді 11:16 і далі
3. 1 Самуїл 14:47-48

В. Пророцтва проти них:

1. Числа 24:18
2. Ісая 34:5 і далі; 63:1 і далі
3. Єремія 49:7 і далі
4. Плач Єремії 4:21-22
5. Єзекіїль 26:12 і далі; 35:13 і далі; 36:2-6
6. Амос 1:11-12

VII. СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

А. Книга Малахії поділяється за його шістьма диспутами або діатрибами. Малахія говорить від імені Бога, народ відповідає, і Малахія знову говорить від імені Бога.

Б. Структура

1. Божа любов до юдеїв, які повертаються з неволі, 1:2-5
2. Бог засуджує священиків, 1:6-2:9
3. Бог засуджує розрив шлюбу та одруження з іновірцями, 2:10-16
4. Бог засуджує їхнє лихе ставлення (Де Бог справедливості?), 2:17-3:6
5. Бог засуджує їхню допомогу храму, 3:7-12
6. Бог засуджує їхнє погане ставлення (Марність служити для Бога!), 3:13-4:3
7. Останні настанови та обітниця, 4:4-6

VIII. ГОЛОВНІ ІСТИНИ

А. Малахія описує гріхи апатії та розчарування юдеїв, які повернулися з неволі.

Б. Книга містить декілька загальних тверджень. Бог використовує Ізраїля для спасіння всього світу, 1:5, 11, 14; 3:12.

В. Божий народ піддає сумніву характер Бога:

1. 2:17 - Бог не робить справедливо.
2. 3:6 - Ізраїль існує лише завдяки незмінному характеру Бога.
3. 3:14 - Марність служити для Бога.

Г. Ця книга виражає месіанську надію, 3:1; 4:5.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ ТА/АБО ВИРАЗІВ І ОСІБ

А. Слова та/або вирази

1. Пророцтво, 1:1 (NASB & NIV)
2. «а ви кажете...», 1:2 (NIV, «Але ви питаєте...»)
3. «кульгаве та хворе приносите», 1:8 (NIV, «покалічених та хворих тварин»)
4. «ним нехтуєте» 1:13 (NIV, «ставитися з презирством»)
5. «Я обітну вам рамено», 2:3 (NIV, «відсічу ваших нащадків»)
6. «дочку бога чужого за жінку узяв», 2:11 (NASB & NIV)
7. «нагло прибуде до храму Свого Господь, Якого шукаєте ви», 3:1 (NASB & NIV)
8. «пам'ятна книга», 3:16 (NIV, «пам'ятний сувій»)
9. «Сонце Правди та лікування в промінях Його», 4:2 (NASB & NIV)

Б. Особи

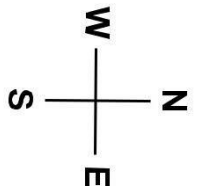
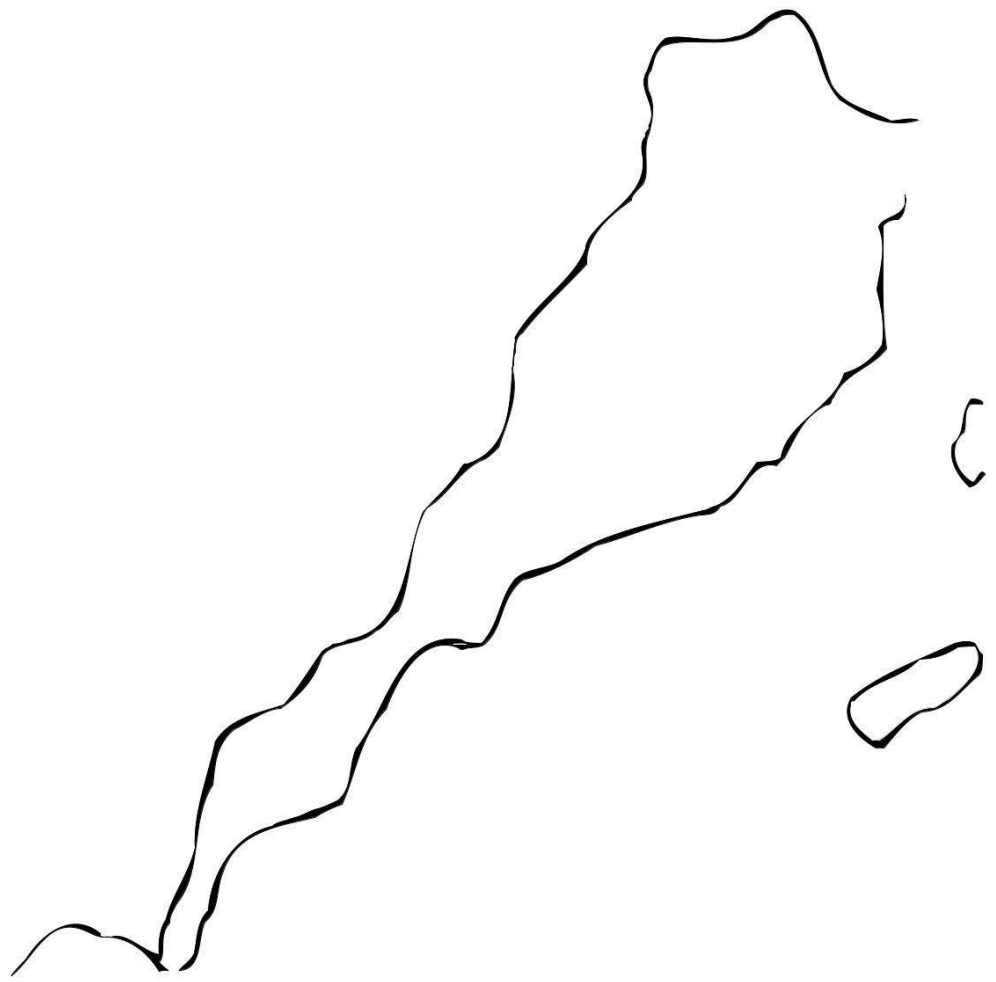
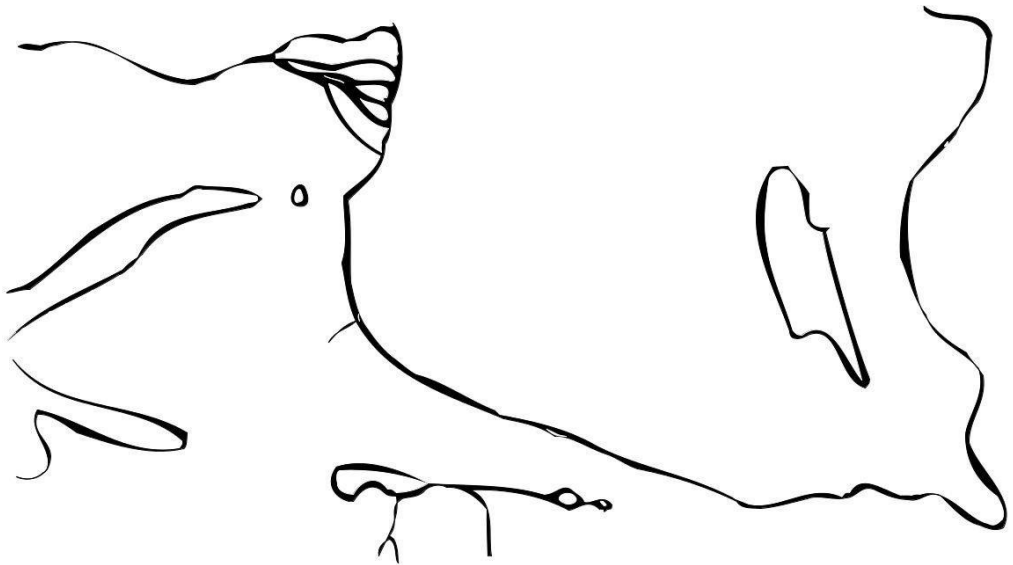
1. Ісав, 1:8
2. Яків, 1:2
3. Левій, 2:4
4. чарівники, 3:5
5. чужинець, 3:5
6. Пророк Ілля, 4:5

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Едом, 1:4
2. Юда, 2:11
3. Ізраїль, 2:11
4. Хорив, 4:4

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Як побудована Книга Малахії?
2. Чому в вірші 1:2 згадується Ісав?
3. Як священики й народ проявляють неповагу до ЯХВЕ?
4. Звідки в Писанні походить прокляття, про яке йдеться в віршах 2:2 та 3:9? В чому полягає це прокляття?
5. Чому Бог каже, що ненавидить розвід? 2:16
6. Яким чином Месія нагло прийде до Храму?
7. Чому вірш 3:6 є таким важливим?
8. Чи обіцяє Бог процвітання за сплату десятини?
9. Чи прийшов Ілля перед Ісусом?

**СТАРОДАВНІЙ
БЛИЗЬКИЙ СХІД**

ПАЛЕСТИНА

